

R

G

B

WH

GR

BL

Grey Scale #13

C

M

Y

K

DANES-PICTA.com

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

15

B

17

18

19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Ppłk mgr Marian RUCHLICKI

PRZYGOTOWANIE KADR
DOWÓDCZO-SZTABOWYCH
W WYDZIALE LOTNICTWA
I OBRONY POWIETRZNEJ

Rozprawa doktorska

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

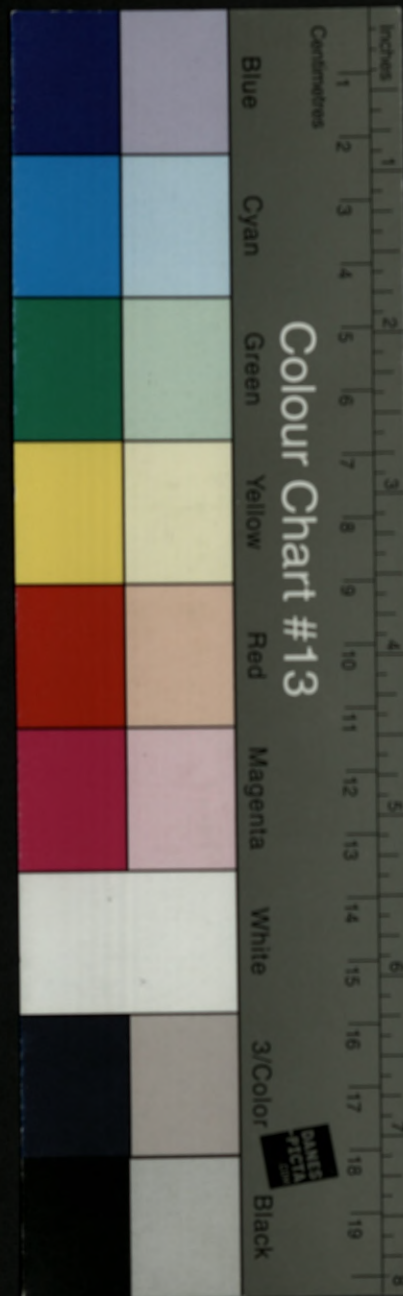
S/6411

05-006411-001-0

WARSZAWA

67724

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ

ppłk mgr Marian RUCHLICKI

**PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH
W WYDZIALE LOTNICTWA I OBRONY POWIETRZNEJ**

Rozprawa doktorska

Opracowana pod kierunkiem naukowym
prof. dr. hab. Wojciecha MICHALAKA

WARSZAWA

2005

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP	4
1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE.....	10
1.1. Sytuacja problemowa.....	10
1.2. Przedmiot, cel badań, problemy i hipotezy badawcze.....	16
1.3. Procedura badań, metody badawcze.....	23
2. EWOLUCJA DOKTRYNY SIŁ POWIETRZNYCH.....	28
2.1. Kształtowanie poglądów na użycie lotnictwa.....	28
2.2. Kształtowanie doktryny obrony powietrznej.....	38
2.3. Ewolucja doktryny lotnictwa i obrony powietrznej.....	47
2.4. Kształtowanie narodowej doktryny sił powietrznych.....	51
2.5. Kształtowanie doktryny sił powietrznych funkcjonujących w NATO..	57
2.5. Podsumowanie.....	70
3. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA LOT- NICTWA.....	73
3.1. Tworzenie systemu przygotowania kadr dla lotnictwa.....	73
3.2. Wkład kadry dydaktycznej pionu lotnictwa Akademii Sztabu Gene- ralnego w doskonalenie poglądów na użycie lotnictwa.....	100
3.3. Podsumowanie.....	105
4. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA WOJSK OBRONY POWIETRZNEJ KRAJU I LOTNICTWA.....	110
4.1. Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju	110
4.2. Tworzenie w pionie sił powietrznych Akademii Sztabu Generalne- go teorii (doktryny) Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i doskonale- nie poglądów na użycie Wojsk Lotniczych.....	143
4.3. Podsumowanie.....	152
5. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA SIŁ POWIETRZNYCH (WOJSK LOTNICZYCH I OBRONY POWIETRZ- NEJ).....	159
5.1. Tworzenie modelu przygotowania kadr dla sił powietrznych (Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej).....	159
5.2. Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych przed przystąpieniem do NATO.....	180
5.3. Przygotowanie kadr dla sił powietrznych funkcjonujących w NATO.	201
5.4. Tworzenie w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej doktryny sił powietrznych.....	223

5.5. Podsumowanie.....	231
6. UOGÓLNIENIA I WNIOSKI.....	235
ZAKOŃCZENIE.....	254
BIBLIOGRAFIA	256
ZAŁĄCZNIKI – w oddzielnym wydawnictwie	

WSTĘP

Dwudziesty pierwszy wiek stawia nowe wyzwania przed siłami powietrznymi. Zmieniła się ich pozycja na polu walki. Ewoluowała ona od spełniania roli wspomagającej wojska lądowe do dominującej, czyli zdolności do niemal samodzielnego rozstrzygnięcia losów wojen. W świetle nowej koncepcji strategicznej Sojuszu Północnoatlantyckiego stają się one niekiedy najważniejszym komponentem sojuszniczych operacji połączonych oraz działań pozawojennych. Założenia koncepcji, wypracowywane w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, na podstawie analiz i wniosków z konfliktu bałkańskiego i operacji „Pustynna Burza” zostały przyjęte w 1999 roku. Jej słuszność potwierdził przebieg sojuszniczej operacji „Iracka Wolność” z 2003 roku. Do sukcesu i szybkiego pokonania sił irackich przyczyniły się w głównej mierze walory operacyjnego i taktycznego użycia sił powietrznych (lotnictwa), ich dominacja techniczna oraz dobre wykształcenie kadr przygotowujących i realizujących operację.

Wyposażenie sił powietrznych w nowoczesny sprzęt i uzbrojenie umożliwiające prowadzenie działań zbrojnych niezależnie od warunków atmosferycznych i pory doby, a także duży pułap¹ i zasięg działania sprawiają, iż powszechnym staje się pogląd, że postęp technologiczny lotnictwa i obrony powietrznej będzie rozstrzygał losy wojen. Jest to pogląd w pełni zasadny przy przewadze technologicznej i ilościowej jednego z przeciwników. Natomiast przy porównywalnym poziomie wyposażenia walczących stron do sukcesu jednej z nich będzie przyczyniał się człowiek i jego przygotowanie do działań zbrojnych. Walczące strony mające do swojej dyspozycji nowoczesny sprzęt powinny także zadbać o perfekcyjne wyszkolenie i wykształcenie zarówno operatorów sprzętu, jak i dowódców oraz oficerów sztabów. Od ich predyspozycji, wiedzy, umiejętności zastosowania nowoczesnej techniki i zorganizowania (planowania) walki zależeć będzie osiągnięcie przewagi i zwycięstwa w działaniach zbrojnych.

Złożona sytuacja polityczno-militarna w Europie i świecie, członkostwo Polski w NATO oraz konieczność rozwiązywania wielu sytuacji kryzysowych powodują, że dowództwa i sztaby muszą być zdolne do realizowania zadań w układzie narodowym, sojuszniczym i koalicyjnym, w operacjach reagowania kryzysowego i działaniach militarnych, zarówno na obszarze własnego kraju, jak i poza jego granicami. Czynniki te wskazują, że każdy oficer Sił Powietrznych RP powinien posiadać rozle-

¹ W. Świątnicki, *Wojna w kosmosie*, MON, Warszawa 1990.

głą wiedzę i specyficzne umiejętności, by efektywnie i racjonalnie uczestniczyć w procesie użycia i dowodzenia siłami powietrznymi (jednostkami sił powietrznych) w każdych okolicznościach. Wiedza ta i umiejętności powinny: umożliwić każdemu oficerowi czynne uczestnictwo w procesie efektywnego kierowania organizacjami wojskowymi, w układzie sojuszniczym i koalicyjnym, na obszarze kraju i poza nim oraz zapewnić skuteczne wykorzystanie nowoczesnych środków walki i techniki bojowej, a także funkcjonowanie w strukturach poza siłami zbrojnymi. Obok wiedzy i umiejętności ogólnych, każdy oficer powinien dysponować wiedzą i umiejętnościami specjalistycznymi, przypisanymi do konkretnego stanowiska. Nasuwa to pytanie: jak przygotowywać kadry dowódczo-sztabowe sił powietrznych, by były one zdolne do prowadzenia i rozstrzygania współczesnych konfliktów zbrojnych? Podobne pytanie stawiano sobie ponad pół wieku temu, czyli od kiedy w Akademii Sztabu Generalnego rozpoczęto zorganizowane kształcenie kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa.

Odpowiedź na to pytanie może przybliżyć zbadanie procesu przygotowania kadr dla lotnictwa i obrony powietrznej (sił powietrznych) w Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, a następnie Akademii Obrony Narodowej (AON).

Proces przygotowania (kształcenia) kadr przechodził ciągłą ewolucję. Zmiany obejmowały programy i treści kształcenia oraz ich obudowę teoretyczną (podręczniki, skrypty, ćwiczenia) i praktyczną (odpowiednio wyposażone sale wykładowe, pracownie, szkolny ośrodek dowodzenia, modele, programy, plansze), a także kierunki studiów. Proces dydaktyczny był ciągle dostosowywany do obowiązującej w danym okresie doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych, ich struktur i wyposażenia. To z kolei odzwierciedlało się w nazwie i strukturze pionu i jego komórek organizacyjnych oraz kierunkach kształcenia.

Po zorganizowaniu ASG WP, a następnie Fakultetu Wojsk Lotniczych wysiłek środowiska akademickiego skoncentrowany był początkowo na doskonaleniu poglądów na użycie lotnictwa. Miało to odzwierciedlenie w wydawanych wówczas w dużych ilościach lotniczych materiałach dydaktycznych i nielicznych pracach naukowych. Analizowano w nich poglądy na użycie lotnictwa i na tej podstawie proponowano nowe, niekiedy bardzo nowatorskie rozwiązania.

Wkraczający do sił powietrznych postęp technologiczny i utworzenie nowego rodzaju sił zbrojnych, Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, były kolejnym wyzwaniem dla nauczycieli wydziału. Wojska przejęły szereg rozwiązań radzieckich. Należało jednak dostosować je do rodzimych uwarunkowań i wypracować założenia narodowe. Za-

danie to podjęli i wykonali pracownicy wydziału. Dzięki nim wojska otrzymały narodową doktrynę oraz odpowiednio przygotowane kadry obrony powietrznej, potrafiące organizować i prowadzić działania bojowe oraz organizować ich zabezpieczenie. Na podkreślenie zasługuje to, że działalność wydziału do końca lat sześćdziesiątych koncentrowała się głównie na działalności dydaktycznej.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku kadra wydziału zajęła się doskonaleniem doktryny sił powietrznych i zabezpieczeniem ich działań. Działalność wydziału osiągnęła wyższy poziom. Priorytetem, oprócz kształcenia, dzięki uzyskaniu przez wykładowców tytułów i stopni naukowych stała się także działalność naukowa. Kształtowane poglądy były dojrzsze i miały naukowe uzasadnienie. Wydział stał się zapleczem naukowym dla sił powietrznych, doskonalącym ich doktrynę.

Po przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przed środowiskiem wydziału stanęły kolejne wyzwania. Zmiany w siłach zbrojnych i systemie kształcenia kadr wymagały stworzenia początkowo narodowej doktryny sił powietrznych, a następnie założeń ich funkcjonowania i użycia w Sojuszu Północnoatlantyckim. W początkowym okresie kontynuowano proces naukowo-dydaktyczny, zapoczątkowany jeszcze w Akademii Sztabu Generalnego WP, a równocześnie przystąpiono do radykalnej zmiany treści doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych i przygotowania kadr dowódczo-sztabowych do działalności w warunkach samodzielności polityczno-militarnej RP. W kolejnych latach modyfikowano procesy kształcenia i badania w związku z przystąpieniem Polski do programu „Partnerstwo dla pokoju” i przygotowywaniem naszego kraju do włączenia w struktury Sojuszu Północnoatlantyckiego. Następnymi, głównymi determinantami zmian były przystąpienie RP do Sojuszu oraz rozpoczęcie w wydziale kształcenia na kierunku „Lotnictwo”.

Nastąpiło przewartościowanie roli wydziału. Stał się on jeszcze bardziej środowiskiem opiniotwórczym i tworzącym ówczesną doktrynę sił powietrznych. Ponadto spełniał główną rolę w kształceniu kadr dowódczych, sztabowych i logistycznych dla Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz lotnictwa wojsk lądowych, uzupełniającą zaś wobec lotnictwa marynarki wojennej. Równocześnie pracownicy wydziału wypełniali podstawową rolę edukacyjną w zakresie kształcenia kierunkowego oficerów z Wojsk Obrony Przeciwlotniczej wojsk lądowych.

Zasygnalizowane zagadnienia wymagały pogłębionych analiz, zwłaszcza w zakresie ustalenia przyczyn ewolucji przygotowania oficerów dla potrzeb lotnictwa

i obrony powietrznej. W związku z taką sytuacją i zbliżającą się 50. rocznicą powołania Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej (Fakultetu Wojsk Lotniczych) powołano zespół do zbadania tej problematyki. Od początku uczestniczyłem w jego pracy, gdzie prowadziłem dociekania dotyczące przede wszystkim ewolucji procesu dydaktycznego. Następnie kontynuowałem samodzielne prace badawcze mające na uwadze pogłębienie dociekań z zakresu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych szczebla taktycznego dla lotnictwa i obrony powietrznej.

Przedmiotem badań były głównie dostępne dokumenty doktrynalne, opracowania naukowe i dydaktyczne poświęcone ewolucji doktryny sił powietrznych. Analizy procesu przygotowania kadr dokonywałem przede wszystkim w oparciu o opracowaną pod kierownictwem prof. dr. hab. Wojciecha Michalaka monografię poświęconą ewolucji badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej (WLiOP), obejmującą lata 1947 – 2003². Analizowałem także inne opracowania naukowe i publicystyczne, kroniki i materiały o charakterze wspomnieniowym oraz dokumentalne opracowania archiwalne, takie jak: dokumenty normatywne, programy szkolenia, plany działalności oraz rozkazy szkoleniowe. Studia materiałów źródłowych ukierunkowane były na badanie poglądów na użycie (doktrynę) sił powietrznych oraz oceny, bilanse, zadania i programy kształcenia dotyczące funkcjonowania pionu lotnictwa i obrony powietrznej w akademii. Posługując się metodami analizy, syntezy, porównań, analogii i uogólnień dokonałem konfrontacji dotychczasowej wiedzy w tym zakresie, a następnie wytyczyłem główne tezy i określiłem prawidłowości występujące w zakresie przygotowania kadr dowódczo-sztabowych w WLiOP.

Przeprowadzony cykl badań i zastosowane metody badawcze pozwoliły na zweryfikowanie hipotez i wykonanie postawionych zadań naukowych oraz okazały się wystarczające do rozwiązania problemów badawczych i osiągnięcia zamierzonego celu badań.

Rezultaty dociekań zostały ujęte w sześciu rozdziałach niniejszej pracy oraz w oddzielenie wydanych załącznikach, dokumentujących i wzbogacających uzyskane wyniki badań.

W rozdziale pierwszym przedstawiono podstawowe założenia metodyczne przeprowadzonych badań. Ujęto w nich opis sytuacji problemowej, przedmiot i cel

² Por. W. Michalak, M. Mikołajczuk, S. Miodek, M. Ruchlicki, *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej*, cz. 1 – 3, AON, Warszawa 2001 – 2003.

badania, problemy i hipotezy badawcze oraz opis procesu badań i zastosowane metody badawcze.

W rozdziale drugim zestawiono dociekania poświęcone tworzeniu doktryny (poglądów na użycie) lotnictwa i obrony powietrznej oraz jej ewolucję do końca lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Następnie przedstawiono uwarunkowania kształtowania doktryny sił powietrznych po przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku, to jest w okresie tzw. samowystarczalności militarnej Polski, przygotowania do włączenia w struktury NATO i funkcjonowania w Sojuszu oraz jej ewolucję w związku z nowymi zadaniami sił powietrznych.

W rozdziale trzecim ukazano tworzenie systemu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych i tyłowych (zabezpieczających działania) dla Lotnictwa i Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju w Akademii Sztabu Generalnego. Starano się także wykazać wpływ ewolucji doktryny lotnictwa na treści kształcenia, sposób przygotowania oficerów i zmiany w wydziale.

Rozdział czwarty poświęcono przygotowaniu kadr dla Wojsk Obrony Powietrznej Kraju w pionie sił powietrznych ASG WP. Ponieważ nowo powstałe wojska przejęły część zadań od lotnictwa, co utworzyło polskie siły powietrzne, ukazano także sposób przygotowania kadr dowódczych i sztabowych oraz zabezpieczających dla obydwu rodzajów sił zbrojnych. Przedstawiono także wzrost roli pionu sił powietrznych ASG WP w tworzeniu i ewolucji doktryny WL i WOPK.

W rozdziale piątym ukazano system przygotowania kadr dowódczo-sztabowych i zabezpieczających (logistycznych) przez wydział w poszczególnych etapach funkcjonowania sił powietrznych. Przedstawiono także wiodącą rolę wydziału w procesie tworzenia i ewolucji ich doktryny.

Rozdziały kończą podsumowania. Na zakończenie pracy, jako szósty rozdział, przedstawiono uogólnienia i wnioski będące syntezą badań.

Załączniki, zgromadzone w oddzielnym wydawnictwie, zawierają ponad 70 dokumentów potwierdzających zasadnicze treści ujęte w trzech rozdziałach merytorycznych. Bogactwo ich treści, a także wiarygodność (w znacznej części są to kopie części programów kształcenia, oficjalnych rozkazów, statutów i innych dokumentów normatywnych) sprawiają, że mają one bardzo duże znaczenie historyczne i mogą być wykorzystane do dalszych (bardziej wnikliwych) badań.

Dziękuję współautorom opracowania poświęconego ewolucji kształcenia i badań w WLiOP za umożliwienie wykorzystania wyników ich dociekań, szczególnie zaś

poświęconych wkładowi pracowników wydziału w kształtowanie doktryny sił powietrznych.

1. ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

1.1. Sytuacja problemowa

Poglądy na użycie lotnictwa i sił obrony powietrznej zmieniały się wraz z doskonaleniem ich działań w walce zbrojnej i zastosowaniem osiągnięć techniki do wzbogacenia ich wyposażenia, a tym samym rozwoju. Zmieniała się rola sił powietrznych na polu walki. Przeszły one ewolucję, głównie lotnictwo, od spełniania roli pomocniczej (usługowej) wobec wojsk lądowych do częstego osiągnięcia dominującej pozycji na polu walki.

Rolę pomocniczą siły powietrzne spełniały od pierwszego użycia lotnictwa na polu walki w 1912 roku, poprzez pierwszą i drugą wojnę światową oraz konflikty lokalne po jej zakończeniu. Dopiero specyfika konfliktów zbrojnych przełomu XX i XXI wieku sprawiła, że siły powietrzne stały się niekiedy decydującym komponentem na współczesnym polu walki. Konflikty zbrojne na Bałkanach i w Zatoce Perskiej wykazały, iż zrodziła się nowa koncepcja prowadzenia konfliktów zbrojnych i użycia w nich sił powietrznych. Sprawilo to, że stosowana dotychczas koncepcja „operacji powietrzno-lądowej” przekształcić się mogła w „operację powietrzną”, podczas której o przebiegu konfliktu decydowały głównie siły powietrzne.

Zmiany roli lotnictwa i obrony powietrznej w walce zbrojnej wpływały na kształtowanie i doskonalenie poglądów odnoszących się do założeń użycia sił powietrznych, czyli na ich doktrynę³. Jej podstawę stanowiły początkowo poglądy na użycie lotnictwa, gdyż ono pierwsze zostało uznane jako samodzielny rodzaj wojsk, a na-

³ **Doktryna** – zespół poglądów filozoficznych, naukowych, politycznych lub społecznych, powiązanych wspólnotą podstawowych koncepcji, stanowiących pewną całość, *Nowy słownik języka polskiego PWN*, PWN, Warszawa 2002, s.142.

Doktryna – podstawowe zasady, zgodnie z którymi siły zbrojne prowadzą swoje działania realizując określone cele. Są one nadrzędnymi zasadami, niemniej każdorazowo wymagają dostosowania (oceny) do warunków konkretnej sytuacji, P. Krawczyk, *Siły powietrzne w walce o przewagę w powietrzu* (rozprawa doktorska), AON, Warszawa 2004, s. 35, za: AAP – 6.

Doktryna wojenna – zespół przyjętych w danym państwie (koalicji) poglądów na charakter przyszłej (ewentualnej) wojny, na przygotowanie do niej państwa (koalicji), a zwłaszcza jego (jej) sił zbrojnych oraz na sposoby prowadzenia wojny, *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 88.

Doktryna militarna – oficjalny pogląd państwa na realizację zadań militarnych w obszarze bezpieczeństwa narodowego, wyraz wybranej i realizowanej strategii politycznej (bezpieczeństwa narodowego), w obszarze całych sił zbrojnych, ich rodzaju lub służby; stanowi rdzeń i drogowskaz prowadzonej polityki militarnej, W. Michałak, *Doktryna polskich sił powietrznych. Próba zarysu, cz. 1*, s.7.

Doktryna sił powietrznych (rodzajów sił zbrojnych) – poglądy kształtowane przez aktualną strategię militarną państwa (koncepcję strategiczną) oraz możliwości bojowe sił powietrznych (rodzajów sił zbrojnych). Określa podstawy ich funkcjonowania w kontekście aktualnych celów polityczno-militarnych i możliwości ich bojowego użycia, tamże, s. 6.

stępnie sił zbrojnych. Głównymi jego zadaniami, ukształtowanymi podczas drugiej wojny światowej, były:

1. uzyskanie (wywalczenie) i utrzymanie panowania (przewagi) w powietrzu, jako warunku powodzenia akcji lądowej lub morskiej (pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku prof. Wojciech Michalak zaproponował pojęcie „dominacji w powietrzu”⁴),
2. wsparcie wojsk lądowych (natarcie lotnicze)⁵,
3. prowadzenie rozpoznania powietrznego⁶,
4. transport powietrzny wojsk, sprzętu i zaopatrzenia oraz ewakuacja rannych⁷,
5. wykonywanie ataków (nalotów) strategicznych na ważne obiekty militarne, przemysłowe i administracyjne przeciwnika⁸.

Powyższe zadania, które przetrwały z drobnymi modyfikacjami do czasów współczesnych, stały się fundamentalnymi dla działań lotnictwa. Dostosowywano je do obowiązujących w danym okresie założeń doktrynalnych. Po zakończeniu drugiej wojny światowej zakładano, że konflikty będą rozstrzygane poprzez użycie broni atomowej. Była to tzw. teoria powszechnej wojny atomowej zakładająca, że o zwycięstwie będzie decydowała przewaga w broni atomowej i zmasowane jej użycie na wojska i zaplecze przeciwnika⁹. Lotnictwo miało spełniać rolę nosicieli tej broni i przyczynić się do ostatecznego zwycięstwa. W tym celu stworzono, głównie w Związku Radzieckim i Stanach Zjednoczonych, bombowce strategiczne (dalekiego zasięgu wyposażone w ładunki jądrowe). Poglądy te poddano z czasem weryfikacji. Twórcy koncepcji zmasowanego ataku jądrowego byli krytykowani za ewentualne skutki zastosowania broni atomowej na polu walki i zapleczu frontu.

Stworzenie broni raketowej i możliwość wykorzystania jej do przenoszenia broni masowego rażenia pozbawiło lotnictwo dominującej roli na polu walki. Wycho- dzono z założenia, że można osiągnąć te same lub lepsze efekty mniejszym nakładem kosztów. Po odstąpieniu na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych

⁴ W. Michalak, *Dominacja z powietrza*, AON, Warszawa 1999.

⁵ Cz. Krzemiński, *Problemy walki o zdobycie panowania w powietrzu*, (*Z doświadczeń początkowych okresów drugiej wojny światowej*), ASG, Warszawa 1969; *Tymczasowy Regulamin Walki Broni Połączonych*, MON, Warszawa 1947; W. Michalak, *Panowanie i przewaga w powietrzu (Poglądy obowiązujące w Układzie Warszawskim)*, PWLiOP nr 12/1986, s. 3 – 9.

⁶ K. Józwiak, *Rozpoznanie powietrzne*, AON, Warszawa 1996.

⁷ Cz. Krzemiński, *Rozwój wojskowego transportu powietrznego*, ASG, Warszawa 1961.

⁸ J. Machura, W. Bartocha, W. Michalak, *Sztuka operacyjna wojsk lotniczych*, ASG, Warszawa 1988; W. Michalak, *Zasady sztuki operacyjnej lotnictwa*, AON, Warszawa 1996.

⁹ E. Bejgier, *Działania lotnictwa w natarciu korpusu armijnego na zawczasu przygotowaną obronę nieprzyjaciela w warunkach obustronnego użycia broni atomowej*, ASG, Rembertów 1955.

od koncepcji rozstrzygnięcia konfliktów zbrojnych przy pomocy broni masowego rażenia i powrotu koncepcji działań konwencjonalnych lotnictwo odzyskało należną rolę na polu walki. Spełnia ją do czasów współczesnych.

Pomimo deklaracji politycznych o niestosowaniu w rozstrzygnięciu konfliktów zbrojnych broni atomowej, zgłaszaniu inicjatyw w tym zakresie i ogłaszaniu doktryn obronnych dwubiegunowy podział świata nie sprzyjał całkowitemu wyeliminowaniu broni masowego rażenia. W strukturach obydwu bloków funkcjonowały strategiczne siły jądrowe, których przeznaczeniem było prowadzenie operacji z użyciem broni masowego rażenia.

Zmiana, na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, sytuacji międzynarodowej i układu sił oraz sojuszy (rozpad Układu Warszawskiego i rozszerzenie NATO) wyznaczyła nową rolę siłom powietrznym na współczesnym polu walki. Nakreślono dla nich nowe zadania, głównie niszczenie i obezwładnianie stanowisk dowodzenia i naprowadzania, wyrzutni rakiet i samolotów na lotniskach i w powietrzu. Nowa doktryna strategiczna NATO przewiduje także udział sił powietrznych w operacjach humanitarnych (prowadzonych w ramach operacji innych niż wojna i konfliktów zbrojnych) oraz w operacjach antyterrorystycznych i o charakterze policyjnym. Zakłada ona, że sojusznicze siły powietrzne są zdolne i przygotowane do prowadzenia ofensywnych i defensywnych działań powietrznych ukierunkowanych przede wszystkim na wywalczenie pożądanego stopnia dominacji w powietrzu. Ponadto mogą uczestniczyć w obezwładnianiu systemu obronnego przeciwnika realizując powietrzny atak strategiczny oraz zwalczając jego siły lądowe i morskie. Prowadzą także działania wsparcia powietrznego, m.in. powietrzne rozpoznanie i śledzenie, walkę elektroniczną, tankowanie w powietrzu w celu zapewnienia dogodnych warunków do realizacji głównych zadań przez siły wszystkich komponentów uczestniczących w danej operacji.

Drugi zasadniczy rodzaj wojsk w siłach powietrznych, czyli wojska obrony powietrznej powstały zdecydowanie później. Początkowo funkcjonowały jako wojska obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych i marynarki wojennej spełniając jednocześnie zadania obrony przeciwlotniczej obszaru kraju. Rozwój lotnictwa wymusił doskonalenie środków jego zwalczania. Po II wojnie światowej wyodrębniono wojska obrony przeciwlotniczej obszaru kraju (WOPL OK). Ich głównym zadaniem była osłona ważnych regionów oraz ośrodków politycznych i przemysłowych. Po wprowadzeniu do ich uzbrojenia broni raketowej Wojska OPL OK przekształcono w Wojska Obrony

Powietrznej Kraju (1962 r.), których głównym zadaniem było zapewnienie obrony terytorium kraju przed rozpoznaniem i niespodziewanymi uderzeniami z powietrza¹⁰, a następnie w wojska obrony powietrznej (1990 r.).

Wchodzące na coraz wyższy poziom rozwoju siły powietrzne potrzebowały wykształconych kadr dowódczo-sztabowych, zdolnych tworzyć ich doktrynę, efektywnie dowodzić i organizować działania.

Zorganizowane przygotowanie kadr Wojska Polskiego z problematyki lotnictwa rozpoczęło dwa lata po zakończeniu drugiej wojny światowej. W 1947 roku utworzono Akademię Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (ASG WP). Podczas trzyletnich studiów oficerowie kierunku ogólnowojskowego poznawali podstawy taktyki lotnictwa.

Na początku lat pięćdziesiątych nastąpiła eskalacja „zimnej wojny” i napięcia międzynarodowego. Zbiegło się to z dynamicznym rozwojem ilościowym i jakościowym lotnictwa polskiego. Wyposażono je w niespotykaną dotychczas liczbę samolotów, tworzone nowe jednostki wojskowe. Zakładano, że lotnictwo będzie spełniało znaczącą rolę na polu walki. Stało się to przesłanką do utworzenia w ASG Fakultetu Wojsk Lotniczych.

Od jesieni 1953 roku rozpoczęło zorganizowane kształcenie kadr dowódczo – sztabowych dla lotnictwa. Było ono podporządkowane sytuacji polityczno-militarnej w świecie oraz wymogom doktrynalnym i zmianom zachodzącym w polskich siłach zbrojnych, zwłaszcza powietrznych oraz kreowało przez cały okres ich oblicze i doktrynę. Poszczególne etapy przygotowania kadr dla sił powietrznych oraz przeobrażenia w ich doktrynie przedstawiono w kolejnych rozdziałach. Nie będą zatem omawiane szczegółowo w części niniejszej.

Jak już wspomniano, pierwszą komórką kształcąca oficerów dla lotnictwa był Fakultet Wojsk Lotniczych. Funkcjonował on w latach 1953 – 1959. Tworzyły go początkowo dwie katedry (Taktyki Lotniczej i Techniki Lotniczej), a od 1954 r. także trzecia – Przedmiotów Specjalnych.

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku utworzono Wojska Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju. Rozbudowa stanu ilościowego i jakościowego sił powietrznych spowodowała także konieczność zorganizowania i odpowiedniego przygotowania służb zabezpieczających ich działalność. Odzwierciedleniem tego w Akademii Sztabu Generalnego było włączenie w strukturę Fakultetu Wojsk Lotniczych katedry

¹⁰ *Instrukcja o organizacji i zakresie działania dowództwa Wojsk Obrony Powietrznej Kraju*, Warszawa 1964.

Wojsk Obrony Przeciwlotniczej (z Fakultetu Ogólnowojskowego) oraz utworzenie Fakultetu Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej. W jego skład wchodziło pięć katedr – Taktyki Lotniczej, Techniki Lotniczej, Przedmiotów Specjalnych, Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych oraz wspomniana już Wojsk Obrony Przeciwlotniczej.

Konieczność podniesienia rangi ASG w systemie szkolnictwa pociągnęła za sobą kolejne zmiany, czyli przekształcenie fakultetów w wydziały. W 1960 r. powstał Wydział Wojsk Lotniczych i OPL. Funkcjonował on w składzie sześciu katedr do 1963 roku. W tym okresie nastąpił wzrost znaczenia rozpoznania. Dlatego też utworzono nową Katedrę Rozpoznania i Wojskowej Służby Fotograficznej.

Nie udawało się jednak w pełni podnieść rangi wiodącej uczelni wojskowej w systemie edukacji narodowej. Przyczyniał się do tego brak odpowiedniej liczby samodzielnych pracowników dydaktyczno-naukowych.

Stymulującym dla rozwoju procesu dydaktycznego było utworzenie w 1962 r. nowego rodzaju sił zbrojnych, czyli Wojsk Obrony Powietrznej Kraju (WOPK). O ich znaczeniu świadczy zmiana nazwy wydziału i utworzenie w 1963 roku Oddziału Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i Lotnictwa oraz zwiększenie liczby katedr. Do kształcenia z problematyki WOPK utworzono katedry Wojsk Obrony Powietrznej, Techniki Raketowej oraz Radioelektroniki.

Działalność kierownictwa uczelni i oddziału w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych doprowadziła do wzrostu liczby samodzielnych pracowników naukowych i spełnienia w pełni wymogów obowiązującej ustawy o szkolnictwie wyższym. Pozwoliło to na ponowne stworzenie struktury wydziałowej. W 1977 roku powstał Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju. W jego skład wchodziły cztery katedry – Taktyki Lotnictwa, Taktyki Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, Taktyki Tyłów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju oraz Przedmiotów Specjalnych.

Kolejne zmiany nastąpiły wskutek przemian społeczno-politycznych i militarnych przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Zmiana układu sił i doktryny obronnej państwa przyczyniły się do powstania nowego rodzaju sił zbrojnych - Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (WLOP) i nowej uczelni wojskowej – Akademii Obrony Narodowej (AON). W jej strukturze powołano w 1990 r. Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w składzie czterech katedr – Taktyki Wojsk Lotniczych, Taktyki Wojsk Obrony Powietrznej, Taktyki Tyłów, a od 1991 r. Logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz Przedmiotów Specjalnych – od 1991 r. Systemów Kierowania i Zabezpieczenia WLOP. Wyraźnie odzwierciedla to

strukturę polskich sił powietrznych w ośrodku przygotowującym kadry dla lotnictwa i obrony powietrznej.

Kolejną zmianę struktur spowodowało rozpoczęcie kształcenia na kierunku „Lotnictwo”. Od 01. 07. 2001 r. wydział przyjął nazwę Lotnictwa i Obrony Powietrznej. W jego skład weszły Katedra Lotnictwa, Katedra Obrony Powietrznej, Katedra Dowodzenia Siłami Powietrznymi i Zakład Operacji Powietrznych¹¹.

Zmiany w przygotowaniu kadr i organizacji pionu sił powietrznych wymuszała ewolucja doktryny i przeobrażenia w wojskach. Nie było to oddziaływanie jednostronne. Środowisko akademickie miało duży wkład w kształtowanie doktryny i oblicza sił powietrznych. Odzwierciedlało się to głównie w przygotowaniu kadr dowódczych i sztabowych oraz działalności naukowej na rzecz doskonalenia i wypracowania poglądów na użycie lotnictwa i OP. W początkowym okresie wyrażało się to na adaptowaniu i przenoszeniu na grunt polski poglądów radzieckich z okresu drugiej wojny światowej. W miarę krzepnięcia i rozwoju naukowego wykładowców koncentrowano się na tworzeniu poglądów rodzimych. Początkowo działalność skupiono na lotnictwie. Powstanie Wojsk OPK zmieniło rolę kadry dydaktycznej. Stała się ona kreatorem ich doktryny. Przez kilkadziesiąt lat (do 1989 r.) w akademii doskonalono doktrynę (poglądy na użycie) zarówno lotnictwa, jak i obrony powietrznej. Po przemianach społeczno-politycznych i militarnych w Polsce wydział przejął główny ciężar tworzenia doktryny sił powietrznych. W okresie tzw. samowystarczalności politycznej i militarnej nie było wzorców. Poglądy na doktrynę (użycie i funkcjonowanie) sił powietrznych wypracowała kadra naukowo-dydaktyczna wydziału¹². Kolejnym krokiem było wypracowanie (dostosowanie) doktryny dla sił powietrznych przygotowujących się do włączenia w struktury NATO i funkcjonujących w sojuszu¹³. Działalność ta ukształtowała doktrynę sił powietrznych i ugruntowała rolę środowiska akademickiego w siłach zbrojnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że przedstawione w sytuacji problemowej zagadnienia są problemami¹⁴ nieźle znanymi. W literaturze przedmiotu są one jednak z reguły przedstawiane odrębnie, na poziomie dużej ogólności (odtworzenia), bez dogłębnej analizy wzajemnego oddziaływania.

¹¹ W. Michalak, M. Mikołajczuk, S. Miodek, M. Ruchlicki, *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej*, cz. 1-3, AON, 2001-03.

¹² E. Zabłocki, *Współczesne siły powietrzne*, AON, Warszawa 2002.

¹³ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych RP. Próba zarysu*, cz. 1-4, AON, Warszawa 2000 – 2003.

¹⁴ **Problem** – poważne zagadnienie, zadanie wymagające rozwiązania, kwestia do rozstrzygnięcia, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1988, t. 2, s.925.

Zasadnym stało się więc podjęcie poszerzonych i pogłębionych badań, w celu dokonania wyczerpującej ich weryfikacji. Szczególnie w zakresie wpływu wzajemnych uwarunkowań wynikających z ewolucji doktryny sił powietrznych na proces kształcenia kadr oraz wpływu środowiska akademickiego na kształtowanie doktryny sił powietrznych.

Wzajemne relacje pomiędzy przygotowaniem kadr oraz działalnością naukową kolejnych struktur pionu sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej a funkcjonowaniem sił powietrznych i przeobrażeniami w ich doktrynie stały się zasadniczą przesłanką (czynnikiem) skłaniającą do podjęcia badań oraz podstawą sformułowania tematu rozprawy.

1. 2. Przedmiot badań, cel badań i hipotezy badawcze

Przedmiot badań¹⁵

Przedmiotem badań były ewolucja przygotowania kadr dowódczo-sztabowych w pionie sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego oraz Akademii Obrony Narodowej na tle zmian doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych, a także wzajemne relacje między tymi zmiennymi. W szczególności zaś wpływ zmian doktryny i przemian w wojskach na treści kształcenia i przemiany w wydziale oraz rolę kadry dydaktyczno-naukowej w kształtowaniu doktryny i kreowaniu przemian w wojskach.

Podstawowe ograniczenia

Badania zostały skoncentrowane na ewolucji doktryny sił powietrznych od okresu drugiej wojny światowej do czasów współczesnych. Przedstawiono także jej kształtowanie wraz z przeniesieniem wojny w obszar powietrzny. Jest to wyraźne rozszerzenie badań w stosunku do okresu przygotowania kadr, który rozpoczął się w roku 1953. Był to zabieg celowy. Jak wspomniano wcześniej, zasadnicze poglądy na użycie sił powietrznych ukształtowano w czasie działań wojennych na frontach drugiej wojny światowej. Wynika to także z faktu, iż siły powietrzne były najszybciej rozwijającym się rodzajem sił zbrojnych, co wymuszało ewolucję ich doktryny.

¹⁵ Przedmiot badań – temat, treść, wątek czegoś, zagadnienie, sprawa. Tamże, s. 965.

Niniejsza praca ma charakter monograficzny, ale w znacznej części również historyczny i dlatego uwzględniono wszystkie (rozszerzone) aspekty i uwarunkowania tworzenia i ewolucji doktryny sił powietrznych. Podczas drugiej wojny zweryfikowano poglądy teoretyków, a bezpośrednio po niej (do czasu rozpoczęcia zorganizowanego kształcenia) ukształtowano doktrynę, czyli poglądy na użycie sił powietrznych, które przetrwały do czasów współczesnych.

Usankcjonowanie nazwy „siły powietrzne” nastąpiło od 1 lipca 2004 roku¹⁶, co jest znacznym opóźnieniem w stosunku do istniejącego stanu. Przedstawione wcześniej zadania dwóch rodzajów wojsk odpowiadały bowiem zadaniom należącym obecnie do sił powietrznych, mimo że nie miały one wówczas jednolitego systemu dowodzenia. Współdziałały one jednak ze sobą tworząc spójny system obrony polskiego nieba i wykonując wspólnie powierzone im zadania. Można także przyjąć za początek funkcjonowania sił powietrznych połączenie w 1990 r. obydwu rodzajów w jeden rodzaj sił zbrojnych – Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej, prowadzące działalność pod wspólnym dowództwem.

Powyższe wątpliwości sprawiały, że pojęcie „siły powietrzne” nie było rozumiane w ujęciu strukturalnym, jako rodzaj sił zbrojnych z określoną strukturą organizacyjną, składem bojowym i uzbrojeniem, ale głównie w funkcjonalnym, jako ogół sił i środków lotnictwa i obrony powietrznej (wcześniej obrony przeciwlotniczej obszaru kraju i obrony powietrznej kraju) prowadzących działania w przestrzeni powietrznej, jako potencjał powietrzny państwa, sojuszu lub koalicji, lub jako komponent powietrzny w operacji. Problemy odnoszące się do sił powietrznych w ujęciu strukturalnym zostały zasygnalizowane w celu ukazania wpływu zmian w wojskach na przeobrażenia pionu sił powietrznych w uczelni.

Poważnym utrudnieniem w prowadzeniu badań był ograniczony dostęp do dokumentów sprawozdawczych, podsumowujących działalność dydaktyczną wydziału funkcjonującego w strukturze Akademii Sztabu Generalnego. Większość z nich została w latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku zniszczona. Do archiwum trafiły jedynie programy kształcenia i nieliczne dokumenty sprawozdawcze. Na ich podstawie nie można było dokładnie zbadać m.in. efektywności przygotowania oficerów sił powietrznych pod kątem ich przydatności na poszczególnych stanowiskach

¹⁶ Ustawa z dnia 29 października 2003 roku o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

oraz wszystkich aspektów realizacji treści kształcenia. Badano więc te zależności analizując ścieżki kariery i osiągnięcia absolwentów oraz prowadząc konsultacje z nauczycielami akademickimi.

Główne założenia badawcze¹⁷

Zmienną niezależną w badaniach była ewolucja doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych. Natomiast za podstawową zmienną zależną przyjęto uwarunkowania kształcenia kadr dowódczo-sztabowych w pionie sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej. Dla analizowanych rozwiązań były to treści kształcenia, rozwój teorii użycia sił powietrznych, rozwój struktur oraz zabezpieczenie procesu dydaktycznego. W znacznym stopniu mają one charakter uogólniony, bądź zawężony. Niemniej jednak realnie odzwierciedlają analizowane problemy.

Cele badań¹⁸

1. Cel poznawczy

Określenie zależności pomiędzy kształceniem kadr dowódczo-sztabowych a ewolucją doktryny sił powietrznych i przemianami w ich strukturach organizacyjnych.

2. Cel praktyczny

Udowodnienie tezy, że:

- przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej podlegało ciągłej ewolucji i było zdeterminowane głównie zmianami doktryny powietrznej,
- dorobek naukowy pracowników Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej miał wpływ na poglądy doktrynalne dotyczące użycia sił powietrznych.

¹⁷ **Założenie badawcze** – teza stanowiąca podstawę i punkt wyjścia dalszych wywodów; główna myśl, zasada czegoś, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1989, t. 3, s. 924.

¹⁸ **Cel** – to do czego się dąży, co się chce osiągnąć; punkt do którego się zmierza, *Słownik języka polskiego*, Wyd. PWN, Warszawa 1988, t. 1, s. 235.

Główny problem badawczy

W związku z przyjętymi celami badań sformułowałem główny problem badawczy w postaci następującego pytania:

W jaki sposób ewolucja doktryny sił powietrznych oddziaływała na przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych w pionie sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej oraz jaki był udział kadry dydaktycznej pionu sił powietrznych w tworzeniu ich doktryny?

Z tak sformułowanego problemu głównego wyodrębniłem następujące problemy szczegółowe:

1. Jak kształtowała się doktryna sił powietrznych (poglądy na ich użycie) i jakie czynniki wpływały na jej ewolucję?

2. W jaki sposób rozwój doktryny sił powietrznych odzwierciedlał się w procesie dydaktycznym (treściach kształcenia) w pionie wojsk lotniczych i obrony powietrznej (sił powietrznych) Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej?

3. Czy zachodziły korelacje¹⁹ pomiędzy ewolucją doktryny (poglądami na użycie) sił powietrznych, przemianami w wojskach, a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych (realizacją procesu dydaktycznego), działalnością wydziału oraz zmianami w jego organizacji?

4. Czy i w jaki sposób kadra naukowo-dydaktyczna wydziału i sposób przygotowania kadr dowódczo-sztabowych przyczyniały się do ewolucji doktryny sił powietrznych?

Hipotezy badawcze²⁰

W wyniku wstępnych badań obejmujących przede wszystkim analizę literatury, dokumentów normujących przygotowanie oficerów sił powietrznych oraz rezultatów dociekań zespołu badającego ewolucję nauki i kształcenia w wydziale, przyjęto następujące hipotezy robocze:

¹⁹ **Korelacja** – wzajemne powiązanie, współzależność, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1988, t. 1, s. 1013.

²⁰ **Hipoteza** – założenie oparte na prawdopodobieństwie, wymagające sprawdzenia, mające na celu odkrycie nieznanego zjawiska lub praw, Tamże, s. 745.

1. Doktryny sił powietrznych były zawsze odzwierciedleniem doktryny wojennej poszczególnych państw i koalicji. Wynikało to z faktu, że przez długi okres nie przewidywano samodzielności użycia sił powietrznych w konfliktach zbrojnych. Miały one za zadanie przyczynić się do ostatecznego sukcesu, czyli zwycięstwa w walce sił zbrojnych państwa lub koalicji. W związku z tym były początkowo podporządkowane dowódcom ogólnowojskowym, następnie stały się samodzielnym rodzajem sił zbrojnych. Jednak ich zasadniczym przeznaczeniem było wspieranie (wykonywanie zadań na korzyść) wojsk lądowych bądź floty.

Wyróżnia się kilka zasadniczych czynników kształtujących doktrynę wojenną. Do najważniejszych należą: polityka państwa, stan potencjału wojennego (zarówno własnego, jak i przeciwnika), ewentualne ustalenia doktryny koalicyjnej, doświadczenia historyczne, tradycje narodowe, sytuacja demograficzna, warunki geofizyczne oraz społeczne²¹.

Siły powietrzne jako ważny komponent sił zbrojnych podlegają ogólnym prawidłowościom doktryny wojennej. Jednak specyfika ich rozwoju, funkcjonowania i działania na polu walki pozwalają na sprecyzowanie czynników wpływających na ewolucję doktryny powietrznej. Najważniejsze według autora czynniki to: historyczne, polityczne, technologiczne i ekonomiczne.

Czynniki historyczne są ważnym elementem poznawczym. Weryfikują dotychczasowe ustalenia i założenia z przeszłości. Odnosi się to także do doktryny sił powietrznych. Analiza i ocena poprzednich rozwiązań pozwalają na tworzenie nowych założeń, które powinny być doskonalsze od minionych. Nikt bowiem świadomie nie popełnia powtórnie tych samych błędów. Ma to szczególne znaczenie na polu walki, gdzie błędna ocena lub powielenie niekorzystnych rozwiązań z minionych konfliktów zbrojnych może decydować o losach wojen i tysięcy istnień ludzkich.

Czynniki polityczne kształtują ogólną sytuację polityczno-militarną w świecie poprzez określone, oficjalne poglądy i stanowiska (doktryny polityczne) państw, koalicji, organizacji międzynarodowych czy też ich przywódców w obszarze bezpieczeństwa danego państwa, koalicji (regionu). W ich skład wchodzi także strategie militarne funkcjonujących w danym okresie bloków polityczno-militarnych oraz koncepcje strategiczne światowych mocarstw. Wpływają one na ewolucję doktryny sił powietrznych i określają sposób i charakter ich użycia na potencjalnym polu walki.

²¹ *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 88.

Czynniki technologiczne powodują rozwój nowych technologii zbrojeniowych. Odnosi się to szczególnie do sił powietrznych. Rozwój sprzętu, systemów uzbrojenia, rozpoznania i dowodzenia zwiększa możliwości prowadzenia działań przez siły powietrzne. Nowocześniejszy sprzęt i jego możliwości wpływają na sposób prowadzenia działań bojowych. Wymuszają tym samym ewolucję doktryny, stanowiącą podstawę ich działania.

Czynniki ekonomiczne stanowią bazę dla pozostałych. Im wyższy poziom potencjału ekonomicznego i rozwoju gospodarczego posiadają państwa, tym większe jest ich zaangażowanie w problemy współczesnego świata. Potencjał ekonomiczny określa rolę i miejsce państw na arenie międzynarodowej, kształtuje ich politykę, przyczynia się do rozwoju nowych technologii, co ma odzwierciedlenie w doktrynie wojennej. Rozwój sił powietrznych jako rodzaju sił zbrojnych o najwyższym poziomie rozwoju technologicznego, czyli najdroższych w utrzymaniu, i doskonalenie ich doktryny w dużej mierze uzależniony jest od czynników ekonomicznych.

Nie można jednoznacznie określić wpływu poszczególnych czynników na ewolucję doktryny sił powietrznych. Wszystkie przyczyniają się do jej doskonalenia. Historyczne wskazują jakich błędów należy się wystrzegać, polityczne określają sojusze i wskazują sposoby użycia sił powietrznych w ramach określonej koalicji, technologiczne poprawiają głównie możliwości sprzętu uzbrojenia, natomiast ekonomiczne są gwarantem doskonalenia sprzętu i prowadzenia określonej polityki przez państwo. Zależności pomiędzy przedstawionymi czynnikami a ewolucją doktryny są przyczynkiem do wchodzenia sił powietrznych na wyższy poziom rozwoju, doskonalenia sztuki operacyjnej i wzrostu ich znaczenia na pola walki.

2. Istnieją ścisłe zależności pomiędzy ewolucją doktryny sił powietrznych a procesem kształcenia oficerów (przygotowania kadr dowódczo-sztabowych) w pionie sił powietrznych. Proces kształcenia odzwierciedlał założenia doktryny, nawet jeśli oficjalnie nie stosowano tego terminu, a mówiono o zasadach użycia sił powietrznych. Analiza programów kształcenia i treści w nich zawartych wykazują jednoznacznie, że odzwierciedlały one obowiązującą doktrynę. Oficerowie przez cały, przeszło pięćdziesięcioletni okres kształcenia byli na bieżąco zapoznawani z aktualnymi poglądami na użycie sił powietrznych. Utrwalali swoją wiedzę podczas seminariów i ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych, akademickich i innych. W czasie członkostwa Polski w Układzie Warszawskim studenci prowadzili analizę hipotetycznych konfliktów zbrojnych z użyciem broni atomowej. Zgodnie z założeniami doktry-

ny, która odzwierciedlała układ sił w Europie, konflikty te rozgrywano z reguły na Zachodnioeuropejskim Teatrze Działań Wojennych. Po tzw. przełomie, w okresie gdy założenia doktrynalne traktowały o samowystarczalności militarnej Polski, oficerów przygotowywano do samodzielnych działań, których zadaniem było powstrzymanie ataków potencjalnego agresora do czasu zaangażowania międzynarodowych sił interwencyjnych. Okres poprzedzający przyjęcie naszego kraju do Sojuszu Północnoatlantyckiego poświęcono na nauczanie sojuszniczych procedur użycia sił powietrznych i dowodzenia w konfliktach zbrojnych. Członkostwo w NATO to dalsze doskonalenie procedur sojuszniczych oraz przygotowanie oficerów do nowej roli i zadań sił powietrznych, wynikających z przyjętej koncepcji strategicznej sojuszu, czyli użycia ich w operacjach połączonych i innych niż wojna.

3. Zachodziły wyraźne korelacje pomiędzy ewolucją doktryny (poglądami na użycie) sił powietrznych i przemianami w wojskach a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych (realizacją procesu dydaktycznego) i działalnością wydziału oraz zmianami w jego strukturze. Odzwierciedlają to między innymi wskazywane wcześniej relacje pomiędzy ewolucją doktryny i treściami kształcenia oficerów. Także przemiany w siłach powietrznych (wprowadzanie nowego sprzętu na uzbrojenie, tworzenie nowych służb i rodzajów wojsk, zmiany struktur) przenoszone były na grunt wydziału. Jego komórki organizacyjne (katedry) i ich nazwy, kolejne struktury i nazwy odzwierciedlały rzeczywistość z wojsk.

4. Kadra naukowo-dydaktyczna wydziału w sposób niekwestionowany przyczyniała się do rozwoju doktryny (założeń użycia) sił powietrznych. W wydziale przeprowadzono wiele konferencji i sympozjów naukowych, realizowano prace naukowo-badawcze, które odzwierciedlały poglądy środowiska naukowego i przyczyniały się do doskonalenia reguł użycia sił powietrznych. Niektóre działania kadry wydziału wyprzedzały rzeczywistość i wprowadzały nowe treści do doktryny sił powietrznych. Było tak np. w okresie samodzielności militarnej Polski na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i przed przyjęciem naszego kraju do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Można przyjąć, że w wydziale powstała wówczas doktryna sił powietrznych, dostosowana do ówczesnej rzeczywistości polityczno-militarnej. Także sposób przygotowania kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych miał duży wpływ na ich doktrynę. Wykształcone, światłe i otwarte na rzeczywistość kadry mogły ją dostosowywać i zmieniać według zasad poznanych podczas studiów i kursów w wydziale. W mniejszym stopniu miało to miejsce podczas funkcjonowania Układu Warszaw-

skiego, gdzie doktrynę zarówno sojuszniczą, jak i narodowe rozwiązania w tym zakresie narzucał Związek Radziecki. W nowej rzeczywistości poszczególne państwa mogą wносить swoje propozycje do doktryny sojuszniczej oraz kształtować doktryny narodowe. Obowiązującej doktrynie podporządkowuje się struktury, dyslokację sił oraz pokojowe funkcjonowanie i szkolenie stanu osobowego. Dużą rolę w tym procesie odgrywają absolwenci wydziału, posiadający stosowną wiedzę i przygotowanie w tym zakresie.

1.3. Procedura badań oraz zastosowane metody badawcze

Dla osiągnięcia założonego celu badań na drodze weryfikacji przyjętych hipotez zrealizowano następujące zadania badawcze:

1. Zidentyfikowano zasadnicze uwarunkowania kształtujące relacje pomiędzy ewolucją doktryny (poglądami na użycie) sił powietrznych a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa i obrony powietrznej (realizacją procesu dydaktycznego w wydziale).

2. Przeanalizowano i ukazano zależności pomiędzy ewolucją doktryny (poglądami na użycie) sił powietrznych a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa i sił obrony powietrznej (realizacją procesu dydaktycznego w wydziale).

3. Zbadano rolę kadry naukowo-dydaktycznej wydziału w kontekście tworzenia doktryny sił powietrznych.

4. Opracowano wnioski z obszaru wzajemnych relacji pomiędzy ewolucją doktryny sił powietrznych a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa i sił obrony powietrznej (realizacją procesu dydaktycznego w wydziale).

Badania miały charakter przede wszystkim teoretyczny. Zostały zdeterminowane przyjętym celem badań, sprecyzowanymi problemami i wynikającymi z nich zadaniami badawczymi. W badaniach przyjęto tok postępowania polegający na wyszukiwaniu, uporządkowaniu, przetwarzaniu i twórczym wykorzystaniu zebranych informacji. Dociekania badawcze koncentrowano na trzech głównych grupach materiałów: pracach teoretycznych (zwłaszcza opracowaniu pod kierunkiem naukowym prof. Wojciecha Michalaka), opracowaniach o charakterze doktrynalnym (podręcznikach, regulaminach, poglądach na użycie sił powietrznych) oraz dokumentach normatywnych (programach kształcenia, dokumentach planistycznych i sprawozdaw-

czych). W tej sytuacji wiodącymi metodami badawczymi były analiza,²² wnioskowanie dedukcyjne²³ i porównanie²⁴ (analiza porównawcza). Przy analizowaniu materiałów źródłowych stosowano także syntezę²⁵, która stanowiła podstawę kolejnych analiz.

Analizą objęto wymienione materiały źródłowe pod kątem sformułowanych problemów badawczych. Postępowanie takie miało na celu wyodrębnienie badanych podmiotów, czyli ewolucji doktryny sił powietrznych i procesu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych (realizacji procesu dydaktycznego) celem ich dokładnego, dalszego zbadania. Na tej podstawie dokonano uogólnień²⁶ i wnioskowania²⁷ (sformułowano wnioski), które pozwoliły opracować teoretyczny model korelacji ewolucji doktryny sił powietrznych i przygotowania kadr dla nich. Fragmentarycznie stosowano badania empiryczne²⁸, głównie nieautoryzowane wywiady z byłymi pracownikami wydziału w celu weryfikowania niektórych wyników dociekań teoretycznych.

Proces badań przeprowadzono, zgodnie z zaleceniami dla prac teoretycznych²⁹, w trzech zasadniczych, kolejno po sobie następujących etapach: konceptualizacji, czyli badań wstępnych, badań właściwych i finalizacji badań, czyli końcowych prac badawczych.

Przebieg zrealizowanego procesu badawczego i kolejne kroki badawcze podczas opracowywania rozprawy doktorskiej zarysowano w poniższym zestawieniu:

²² **Analiza** – myślowe, pojęciowe wyodrębnienie cech, części lub składników badanego zjawiska lub przedmiotu; badanie cech elementów lub struktury czegoś oraz zachodzących między nimi związków, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1988, t. 1, s. 49.

²³ **Dedukcja** – metoda rozumowania polegająca na uzasadnieniu jakiegoś zdania prawdziwego, z którego ono wynika; wnioskowanie zgodne z kierunkiem wynikania logicznego; wyprowadzanie sądów szczegółowych z sądów ogólnych, przechodzenie od ogółu do szczegółu → wnioskowanie dedukcyjne – za pomocą dedukcji, przez dedukcję, w sposób dedukcyjny, Tamże, s. 366.

²⁴ **Porównanie** – zestawienie ze sobą jakichś osób lub rzeczy, znalezienie ich cech wspólnych i cech różniących, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1988, t. 2, s. 828.

²⁵ **Synteza** – łączenie wielu różnych elementów w jedną całość, całościowe poznanie jakiegoś zjawiska oparte na poprzednim zbadaniu jego elementów, uogólnienie zjawisk cząstkowych, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1989, t. 3, s. 385.

²⁶ **Uogólnienie** – wyciąganie wniosków z poszczególnych jednostkowych faktów, przesłanek; dokonywanie syntezy, obejmowanie całości czegoś, Tamże, s. 606.

²⁷ **Wnioskowanie** – rozumowanie polegające na wyprowadzaniu, zgodnie z prawami logiki, nowych twierdzeń (wniosków) ze zdań uznanych za prawdziwe (z przesłanek), Tamże, s. 739.

Wniosek – wynik rozumowania, twierdzenie, konkluzja; (w logice) – twierdzenie wyprowadzone ze zdań (przesłanek) uznanych za prawdziwe, Tamże, s. 739.

²⁸ **Empiria** – poznanie za pośrednictwem zmysłów, doświadczenie; empiryczny – oparty na doświadczeniu, doświadczalny, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1988, t. 1, s. 542.

²⁹ M. Cieślarczyk, *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2003, s. 22.

Etapy badań	Przedsięwzięcia badawcze	Rezultaty badań
1	2	3
WSTĘPNY ETAP BADAŃ	<ul style="list-style-type: none"> - wstępna analiza literatury przedmiotu badań, - ogólna ocena stanu teorii i praktyki doktryny sił powietrznych oraz ewolucji przygotowania kadr dla sił powietrznych, - konsultacje naukowe i specjalistyczne, - samokształcenie, - określenie sytuacji problemowej, - organizacja badań, 	<p><u>Określenie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - przedmiotu i celów badań, - problemu badawczego, - hipotez roboczych, - sytuacji problemowej, - zadań badawczych, - celu badań, - metod badawczych. <p><u>Opracowanie koncepcji rozprawy doktorskiej</u></p>
BADANIA WŁAŚCIWE	<p><u>Krok pierwszy:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - identyfikacja ewolucji doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych oraz przygotowania dla nich kadr dowódczo-sztabowych, - sprecyzowanie obszaru badań, - analiza literatury i dokumentów normatywnych, - zidentyfikowanie relacji pomiędzy ewolucją doktryny sił powietrznych, a przygotowaniem kadr dla nich, - sprecyzowanie przedmiotu badań; <p><u>Krok drugi:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - określenie determinantów³⁰ przedmiotu badań, - typologia³¹ determinantów przedmiotu badań, - hierarchizacja³² determinantów przedmiotu badań; - określenie ewolucji przygotowania oficerów dla sił powietrznych w aspekcie zmienności założeń doktrynalnych; <p><u>Krok trzeci:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ustalenie wpływu działalności środowiska akademickiego na rzecz ewolucji doktryny sił powietrznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - opis przedmiotu badań, - zbiór pojęciowy zakresu obszaru badań, - weryfikacja hipotez badawczych,
FINALIZACJA BADAŃ	<ul style="list-style-type: none"> - zebranie wyników badań, - ostateczna weryfikacja hipotez badawczych, - przyjęcie postawionych tez³³ jako nowej jakości po zakończonych badaniach, - opracowanie pisemne wyników badań, - redakcja opracowania pisemnego 	<ul style="list-style-type: none"> - wnioski potwierdzające założone hipotezy, <p><u>Opracowanie rozprawy doktorskiej</u></p>

³⁰ **Determinant** (określający, wyznaczający) – każdy czynnik, którego funkcja polega na wyznaczaniu (determinowaniu) czegoś, *Słownik wyrazów obcych, op.cit.*, s. 148.

³¹ **Typologia** (w metodologii) – zabieg systematyzujący, polegający na wyróżnianiu w obrębie danego zbioru przedmiotów jednego lub więcej typów, porównywaniu poszczególnych przedmiotów przedmiotem obranym za typ oraz na ich grupowaniu i porządkowaniu według typów, Tamże, s. 786.

³² **Hierarchizacja** – szeregowanie, porządkowanie, Tamże, s. 277.

³³ **Teza** – twierdzenie dla którego przedstawia się uzasadnienie, Tamże, s. 761.

W pierwszym etapie zainicjowano badania. Jego zasadniczym celem było uzupełnienie wiedzy z zakresu tworzenia i ewolucji doktryny sił powietrznych oraz przygotowania kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa i obrony powietrznej (realizacji procesu dydaktycznego w wydziale). Powyższy obszar wiedzy, zawarty w literaturze przedmiotu i dokumentach normatywnych, poddano analizie. Badania literatury prowadzono również w kolejnych etapach pracy badawczej aż do edytorskiego opracowania rozprawy doktorskiej. Na szczególne podkreślenie zasługują takie pozycje z okresu ASG, jak: panowanie w powietrzu, problemy walki o panowanie w powietrzu, sztuka operacyjna wojsk lotniczych, taktyka rodzajów lotnictwa, wybrane problemy sztuki operacyjnej wojsk OPK, sztuka operacyjna wojsk OPK. Natomiast z okresu AON na wyróżnienie zasługują takie pozycje, jak: wojska lotnicze i obrony powietrznej w systemie obrony RP (państwa), działania bojowe korpusu lotniczego, obrona powietrzna, dowodzenie siłami powietrznymi, zasady sztuki operacyjnej lotnictwa, logistyka sił powietrznych, dominacja z powietrza, współczesne siły powietrzne, doktryna sił powietrznych RP (próba zarysu), siły powietrzne w operacjach pozarajonowych. Ponadto badano założenia doktrynalne zapisane w regulaminach walki (np. regulamin walki broni połączonych) oraz regulaminach i instrukcjach działania rodzajów wojsk (np. instrukcja działania dowództwa wojsk OPK). Badanie procesu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych prowadzono na podstawie akademickich dokumentów normatywnych i programów kształcenia. Badania literatury i dokumentów uzupełniano konsultacjami naukowymi i samokształceniem. Taki tok postępowania dał podstawy teoretyczne i ułatwił określenie sytuacji problemowej oraz sprecyzowanie celu badań.

Kolejnym krokiem w tym etapie postępowania było określenie głównego problemu badawczego. Przybrał on postać pytania, które rozwinięte zostało następnie w pytania pochodne. Stały się one problemami szczegółowymi i pozwoliły ustalić problematykę badawczą. Posiadana na tym etapie procesu badawczego wiedza pozwoliła na określenie hipotez badawczych, które są próbą odpowiedzi na zarysowane problemy szczegółowe. Aby zweryfikować hipotezy zaplanowano kolejne przedsięwzięcia badawcze. Uwzględniały one charakter hipotez oraz poziom posiadanej wiedzy z badanego obszaru. Zrealizowanie powyższych przedsięwzięć pozwoliło na opracowanie koncepcji rozprawy doktorskiej.

Etap konceptualizacji, czyli badań wstępnych był jednym z najważniejszych w pracy naukowej. Właściwe sprecyzowanie obszaru badań, problemów i hipotez

ułatwiło realizację kolejnych etapów procedury badawczej i sprawiło, że w końcowym efekcie zostały osiągnięte założone cele.

Kolejny etap procedury badawczej, czyli badania właściwe zrealizowano w trzech następujących po sobie krokach. W pierwszej kolejności zidentyfikowano ewolucję doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych. Analiza opracowań teoretycznych i dokumentów normatywnych pozwoliły dokonać szczegółowej identyfikacji obszaru i przedmiotu badań. Stworzony został opis rzeczywistości ukazującej kolejne etapy ewolucji doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych oraz czynników powodujących zmianę poglądów na użycie lotnictwa i sił obrony powietrznej. Krok ten pozwolił na weryfikację pierwszej hipotezy oraz umożliwił stworzenie rozszerzonego i pogłębionego opisu przedmiotu badań.

Następnym krokiem była weryfikacja dwóch kolejnych hipotez badawczych. Badaniami objęto relacje (zależności) pomiędzy ewolucją doktryny (poglądami na użycie) sił powietrznych i zmianami w nich zachodzącymi a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych (realizacją procesu dydaktycznego) w pionie sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej. Analiza i porównanie powyższych relacji pozwoliły na ujawnienie cech i zjawisk wspólnych, co z kolei pomogło określić ich przyczyny i prawidłowości nimi rządzące. Następnie w wyniku dokonywanych ocen i syntezy stworzono obraz wzajemnych relacji i zależności oraz zhierarchizowany zbiór wniosków. Po ich uogólnieniu powstał ogólny obraz relacji pomiędzy nimi. Ich pogłębiona analiza pozwoliła postawić tezę, że obydwie zmienne warunkują się nawzajem i są procesami współzależnymi od siebie. Sprecyzowanie takiej prawidłowości umożliwiło przejście do dalszych badań.

Weryfikacji ostatniej hipotezy dokonano podczas kolejnego kroku badawczego. Aby określić działalność środowiska akademickiego na rzecz ewolucji doktryny sił powietrznych dociekaniom poddano zgromadzony materiał badawczy. Wyniki badań oraz wcześniejsze analizy i wnioskowania potwierdziły słuszność wcześniejszych założeń.

W końcowym etapie badań, czyli ich finalizacji dokonano zebrania uzyskanych wyników i ostatecznej weryfikacji hipotez badawczych oraz wysnucia wniosków do dalszej działalności edukacyjnej wydziału. Etap ten zamknęło pisemne opracowanie uzyskanych wyników badań i redakcja niniejszej rozprawy.

2. EWOLUCJA DOKTRYNY SIŁ POWIETRZNYCH

2.1. Kształtowanie poglądów na użycie lotnictwa

Lotnictwo zastosowano na polu walki kilkadziesiąt lat przed powstaniem Akademii Sztabu Generalnego. Stąd też przyjęła ona jako bazę poglądy teoretyczne i doświadczenia z bojowego użycia lotnictwa. Przypomnijmy więc, że lotnictwo zainaugurowało działania, w charakterze broni pomocniczej, podczas wojny bałkańskiej 1912 roku. W czasie pierwszej wojny światowej samoloty był już powszechnie wykorzystywanym środkiem walki. Początkowo wykonywały zadania rozpoznawcze, następnie zwalczały cele naziemne, nawodne i powietrzne. Lotnictwo, zwane także siłami powietrznymi¹ stało się, obok sił lądowych i morskich, trzecim zasadniczym rodzajem broni.

Zastosowanie lotnictwa na polu walki rozpoczęło rozważania o zasadach jego użycia. Anglik H. G. Wells postulował użycie samolotów do bombardowań ważnych celów naziemnych. Jego rodak P. P. Hearne przewidywał, że ludność cywilna nie będzie przygotowana psychicznie na bombardowania powietrzne, które mogą spowodować powstanie paniki. Wskazywał, że lotnictwo można wykorzystać do rozpoznania i niszczenia ważnych celów naziemnych. Kolejni Anglicy Claude Grahame-White i Harry Harper zakładali, że lotnictwo może uzyskać największe sukcesy podczas bombardowania dużych aglomeracji miejskich, zwłaszcza stolic państw. Twórca teorii wojny powietrznej, włoski generał G. Dohuet, już w 1909 r. zakładał, że w niedalekiej przyszłości panowanie w powietrzu będzie decydowało o losach wojen. Postulował stworzenie trzeciego działu sztuki wojennej oraz grupowanie lotnictwa w duże związki operacyjne. Doskonalił swoją teorię i wiązał ją z ogólną koncepcją prowadzenia wojny. Był twórcą (1921 r.) i propagatorem koncepcji „panowania w powietrzu”, które stało się powszechną w świecie zasadą użycia lotnictwa². Szczególną popularnością cieszyły się poglądy Douheta w Niemczech, a także we Francji, USA i Wielkiej Brytanii. W Związku Radzieckim uzasadniano tezę, że wysiłek lotnictwa winien być skierowany na osiągnięcie jednego, wspólnego dla całych sił zbrojnych

¹ *Sily powietrzne, ich zadania, organizacja i współdziałanie w walce wojsk lądowych*. (Zbiór wykładów), Kurs Wyższej Szkoły Wojennej 1942, Szkocja, Wielka Brytania, marzec 1943.

² G. Dohuet, *Panowanie w powietrzu*, MON, Warszawa 1965.

celu³. Także Polacy tworzyli poglądy na wykorzystanie lotnictwa. Stanisław Jasiński przewidywał użycie lotnictwa do wykonania zadań strategicznych i uzależniał jego siłę od stopnia rozwoju państwa, natomiast Sergiusz Abżółtowski był rzecznikiem teorii wojny powietrznej.

Największy wpływ na rozwój myśli lotniczej i utrwalenie poglądów teoretycznych miała druga wojna światowa. Lotnictwo, nie spełniało już tylko roli zabezpieczającej działania wojsk lądowych, ale nabrało znaczenia i charakteru broni wybitnie niszczącej, współdecydującej na równi z innymi rodzajami wojsk o losie walk i bitew. Wypełniało zadania tam, gdzie nie mogły działać siły lądowe czy morskie. Ze względu na odmienność środowiska walki musiało wypracować sobie odmienną myśl operacyjną. Jedyne wiązki łączące je z pozostałymi rodzajami sił zbrojnych było dążenie do wspólnego celu, czyli zwycięstwa. Lotnictwo (siły powietrzne) wykonywało zadania w zakresie walki o przewagę w powietrzu i jej uzyskanie, jako warunku powodzenia operacji lądowej lub morskiej, oraz działania z powietrza przeciwko urządzeniom tyłowym i celom pola walki dla ułatwienia działań wojsk lądowych lub floty, czyli wsparcie lotnicze wojsk⁴.

Podczas walk powietrznych stosowano rozpoznanie rozmieszczenia lotnictwa nieprzyjaciela, osiągnięcie zaskoczenia, niszczenie i obezwładnienie lotnictwa przeciwnika przed jego użyciem, zapewnienie korzystnego stosunku sił, ciągłość walki o panowanie w powietrzu, ścisłe współdziałanie sił i środków oraz przedsięwzięcia zabezpieczające stworzenie dogodnych warunków walki o panowanie w powietrzu⁵. Walka o to panowanie odzwierciedlała sytuację naziemną oraz kierunki działań wojsk lądowych. Był to nieodzowny i konieczny warunek do przejęcia inicjatywy w powietrzu, na lądzie i morzu.

Walka o panowanie w powietrzu obejmowała zadania w skali operacyjno-taktycznej i strategicznej, czyli zwalczanie lotnictwa nieprzyjaciela na lotniskach i w walkach powietrznych, niszczenie przemysłu lotniczego, fabryk produkujących paliwo lotnicze, ulepszanie danych lotno-taktycznych i uzbrojenia własnych samolotów, zapewnienie lotnictwu niezbędnej liczby dobrze wyszkolonego personelu latają-

³ L. Wyszczelski, *Historia myśli wojskowej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2000, s. 269 – 279.

⁴ Cz. Krzemiński, *Problemy walki o zdobycie panowania w powietrzu, (Z doświadczeń początkowych okresów drugiej wojny światowej)*, ASG, Warszawa 1969.

⁵ Tamże, s.3.

cego i technicznego⁶. Panowanie w powietrzu w zależności od zakładanych celów, czasu trwania i rozmachu dzielono na strategiczne, operacyjne i taktyczne⁷.

Strategiczne wywalczano poprzez przeprowadzenie kilku operacji lotniczych dla zapewnienia pomyślnego wykonania zadań przez siły zbrojne na danym teatrze działań wojennych. Oznaczało posiadanie inicjatywy w powietrzu na całym teatrze działań podczas poszczególnych etapów wojny, lub przez cały czas jej trwania. Wywalczenie panowania operacyjnego pozwalało na poprawienie stosunku sił w takim stopniu, by przeciwnik nie mógł użyć na danym kierunku własnego lotnictwa w sposób zmasowany. W tym celu wykonywano ciągle uderzenia na lotniska, samoloty na ziemi, ośrodki dowodzenia lotnictwem, składy amunicji, paliwa itp. Panowanie taktyczne oznaczało czasowe, krótkotrwałe wyparcie lotnictwa przeciwnika w celu zabezpieczenia swobody działań własnych wojsk lądowych bądź morskich i lotnictwa podczas wykonywania przez nie ważnych zadań w określonym czasie. Obejmowało ograniczony rejon działań i było utrzymywane tylko przez czas konieczny do stworzenia wojskom lądowym i lotnictwu dogodnych warunków do działań.

Drugim głównym zadaniem lotnictwa było wsparcie wojsk lądowych i floty. Polegało ono na bezpośrednim lub pośrednim udzielaniu pomocy rozgrywającym bitwę wojskom lądowym (flocie) poprzez czynny udział w walce. Mogło być realizowane zarówno przez jednostki lotnicze oddane do ich dyspozycji, jak i przez lotnictwo samodzielne. Lotnictwo udzielało pomocy wojskom lądowym w zakresie szybkiego pokonania obrony przeciwnika, w zwalczaniu wojsk wykonujących kontratak oraz w skutecznej osłonie przed uderzeniami z powietrza. W zależności od sposobu prowadzenia działań realizowano współdziałanie na zasadzie wsparcia (zabezpieczenia) oraz przydzielenia (operacyjnego podporządkowania). Zadania wsparcia przez lotnictwo polegały na wywalczeniu ogólnej przewagi w powietrzu na terenie działań, zwalczaniu przed i w czasie bitwy celów o znaczeniu strategicznym oraz stałych, łatwych do umiejscowienia i nie położonych zbyt blisko własnych wojsk (odwody, wycofujące się kolumny wojsk itp.), a także bezpośrednim wsparciu wojsk własnych. Wsparcie lotnicze floty sprowadzało się do uzgodnionych wcześniej, lub wykorzystywanych na sygnał działań lotnictwa (rozpoznanie, osłona, bezpośrednie wsparcie) na jej rzecz. Dotyczyło działań floty w zasięgu sił powietrznych, stacjonujących na lądzie.

⁶ Tamże, s. 21.

⁷ J. Turkiel, *Rola lotnictwa we współczesnej operacji*, *Myśl Wojskowa* nr 7-8/1951, s. 52.

Rozwój sytuacji na frontach drugiej wojny światowej wpłynął na rozszerzenie zadań lotnictwa. Oprócz omówionych powyżej prowadziło ono także rozpoznanie powietrzne i transport, w tym zrzuty zaopatrzenia. Na froncie wschodnim stosowano także natarcie powietrzne (lotnicze)⁸.

Wraz z powszechnym wykorzystaniem lotnictwa na polu walki rozwijały się naziemne służby zabezpieczające jego działania, występujące pod ogólną nazwą tyłów lotniczych. Ich głównym zadaniem było wszechstronne zaspokojenie potrzeb lotniczych jednostek bojowych, czyli zabezpieczenia tyłowego. Składały się na nie zabezpieczenie materiałowo-techniczne, lotniskowe, medyczno-sanitarne, intendenckie (kwatermistrzowskie), obsługa bytowa, obrona i ochrona tyłów.

Zabezpieczenie materiałowe obejmowało zaspokojenie potrzeb wojsk w środki materiałowe niezbędne do życia i działań bojowych. Składały się na nie przechowywanie, zaopatrywanie oraz dowóz środków materiałowych dla walczących wojsk. Techniczne, zwane obsługą techniczną, polegało na utrzymaniu w stałej sprawności technicznej uzbrojenia, sprzętu technicznego i samochodowego. Nie obejmowało jednak samolotów, gdyż przedsięwzięciami związanymi z ich bezpośrednią obsługą i remontami zajmowała się służba inżynierska, która nie wchodziła w skład tyłów lotniczych. Zadanie zabezpieczenia lotniskowego polegało na przygotowaniu dla oddziałów i związków taktycznych sieci lotnisk i utrzymanie jej w stanie nadającym się do ciągłej eksploatacji oraz jej rozbudowie i remontach w zależności od sytuacji bojowej. Zabezpieczenie intendenckie (obsługa bytowa) miało na celu zabezpieczenie podstawowych potrzeb walczących wojsk.

Podczas wojny i po jej zakończeniu funkcjonowały dwie zasadnicze doktryny lotnictwa (poglądy na jego użycie). Na Zachodzie zakładano wykonywanie przez lotnictwo samodzielnych operacji powietrznych przy dominującej roli lotnictwa strategicznego. Określana „czystą doktryną lotniczą”, przypisywała lotnictwu dominujące znaczenie i traktowała go jako decydujący rodzaj sił zbrojnych do zadania nieprzyjacielowi silnych ciosów, które załamią jego wolę i zdolność do dalszego prowadzenia wojny⁹. Planowano trzy etapy bitwy powietrznej: rozpoznanie przeciwnika, walkę o panowanie w powietrzu i masowe ataki niszczące z użyciem ładunków jądrowych. Najwięcej zwolenników miała ona w Stanach Zjednoczonych. Podstawę amerykań-

⁸ Cz. Krzemiński, *Rozwój wojskowego transportu powietrznego*, ASG, Warszawa 1961.

⁹ Cz. Krzemiński, *Rozwój poglądów na użycie sił powietrznych po drugiej wojnie światowej w aspekcie zastosowania broni raketowej (1946 – 1962)*, ASG, Warszawa 1964, s. 6.

skiej doktryny lotniczej, do czasu wojny koreańskiej, stanowiło powiedzenie dowódcy lotnictwa gen. Spaatz: „one plane, one bomb, one city” (jeden samolot, jedna bomba, jedno miasto)¹⁰.

Na Wschodzie obowiązywała doktryna „działań na korzyść ziemi”. Zasadniczym celem lotnictwa frontowego było wsparcie wojsk lądowych, a szczególna rola przypadała lotnictwu myśliwskiemu, bombowemu, szturmowemu oraz pomocniczemu (łącznikowemu, transportowemu i współpracy z artylerią)¹¹. Lotnictwo traktowano jako jeden z podstawowych rodzajów sił zbrojnych, którego zadaniem (w połączonym działaniu wszystkich rodzajów wojsk)¹² było wspieranie, wzmacnianie i wydłużanie działań wojsk lądowych i sił morskich. Wspólnym celem działań było spotęgowanie wysiłku wojsk lądowych i całkowite rozbicie nieprzyjaciela w celu odniesienia zwycięstwa¹³.

Wiedza o poglądach na użycie lotnictwa była przekazywana oficerom od czasu powstania Akademii Sztabu Generalnego. W początkowym okresie bazowano na doświadczeniach drugiej wojny światowej. W programach kształcenia uwzględniano zmiany doktrynalne. Ewoluowały one wraz z rozwojem sprzętu i techniki oraz nabywaniem doświadczeń w kolejnych konfliktach. W momencie powstania Fakultetu Wojsk Lotniczych poglądy na użycie lotnictwa były już ukształtowane. Zadaniem kadry dydaktycznej było włączenie ich do procesu kształcenia, przystosowanie do polskich realiów i doskonalenie. Niektóre założenia przyjmowano bezkrytycznie. Odzwierciedlało się to między innymi nieograniczonym stosowaniem w hipotetycznych konfliktach ładunków jądrowych.

Koncepcja „czystej doktryny lotniczej” załamała się w wojnie koreańskiej. Nastąpił intensywny rozwój odrzutowego lotnictwa strategicznego, wyposażonego w bomby atomowe i wzrost znaczenia pojedynczego samolotu. Powstała doktryna „atomowo-lotnicza”, najbardziej rozpowszechniona w Stanach Zjednoczonych. Jej zwolennicy zakładali zniszczenie potencjału ekonomiczno-wojskowego przeciwnika uderzeniami bomb atomowych i termojądrowych. Wojna miała zacząć się od uderzeń strategicznego lotnictwa bombowego, działającego w składzie atomowych grup ude-

¹⁰ Cz. Krzemiński, *Rozwój poglądów na użycie sił powietrznych*, op. cit., s.12.

¹¹ T. Kmiecik, *Polskie Lotnictwo Wojskowe 1945 – 1962. Organizacja, szkolenie i problemy kadrowe*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Pruszków 2001, s. 17.

¹² *Tymczasowy Regulamin walki broni połączonych*, Ministerstwo Obrony Narodowej – Sztab Generalny/Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa 1947, s.10, s. 15-17.

¹³ Z. Sokołowski, *Rola lotnictwa w armijnej operacji obronnej, Rola lotnictwa w operacji zaczepnej armii (skrypty wykładów)*, ASG, Warszawa 1951.

zeniowych, które zapewnią zwycięstwo niemal bez konieczności prowadzenia operacji na lądzie. Główną zasadą było uprzedzenie ataku przeciwnika. Zakładano, że pierwsze uderzenie będzie rozstrzygającym o losach wojny. Zostanie skierowane na lotniska przeciwnika, zakłady atomowe, zapasy środków masowego rażenia i ich nośnicy. Rola niezbyt licznych wojsk lądowych miała się sprowadzić do wykonywania zadań osłony własnego terytorium, a następnie administracyjno-porządkowych na zdobytych terenach.

Rosjanie podkreślali, że lotnictwo w początkowym okresie wojny będzie zwalczalo i obezwładniało obiekty powietrzne i naziemne nieprzyjaciela wykorzystując do tego broń raketowo-jądrową, z dużych odległości i bez wchodzenia do strefy obrony powietrznej. Wyposażenie samolotów w broń raketową zmieniło w zasadniczy sposób charakter działań lotnictwa i zwiększyło jego możliwości bojowe w ramach doktryny „lotniczo-raketowej”. Na Zachodzie przyjęła ona charakter lotniczo-raketowy, natomiast na Wschodzie raketowo-lotniczy. Doskonaląc doktrynę Amerykanie postulowali rozszerzenie atomowych grup uderzeniowych i włączenie w ich skład wszystkich rodzajów uzbrojenia atomowego, czyli pocisków raketowych, artylerii atomowej, jednostek piechoty zmotoryzowanej oraz związków lotnictwa taktycznego.

Zbieżne poglądy głoszone na temat zastosowania na polu walki lotnictwa wsparcia, czyli frontowego. Jego zadaniem było zwalczanie małowymiarowych i ruchomych celów. Uważano, że dzięki możliwości użycia w różnych sytuacjach i dużej jego manewrowości mogło ono stanowić czynnik odstraszenia przed wojną globalną. Rozważania doprowadziły do podziału wsparcia na bezpośrednie i pośrednie. Kryterium podziału była głębokość działań lotnictwa oraz zadania i grupy celów przeznaczonych do zniszczenia.

Eskalacja uzbrojenia miała decydujący wpływ na ewolucję doktryn militarnych. Kolejną doktryną, w NATO, była koncepcja strategii „miecza i tarczy”, zwana również strategią „odstraszenia”, lub „zmasowanego odwetu”. W skład sił odstraszenia wchodziły siły odwetu w składzie strategicznego lotnictwa amerykańskiego i pocisków raketowych wyposażonych w bomby i głowice atomowe oraz siły osłony złożone z wojsk lądowych, powietrznych i morskich rozmieszczonych wzdłuż wschodnich granic NATO, które były zdolne do obrony wysuniętych rejonów sojuszu. Głównym zadaniem „miecza” było zniszczenie potencjału jądrowego i ekonomicznego nieprzyjaciela, prowadzenie rozpoznania strategicznego oraz oddziaływanie na morale społec-

czeństw poprzez niszczenie infrastruktury gęsto zaludnionych rejonów. Natomiast „tarcza” miała chronić własne terytoria i wojska przed działaniami odwetowymi.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej nastąpił rozpad koalicji antyniemieckiej. Powstały dwa przeciwstawne bloki polityczno-militarne. Zapoczątkowało to przeszło czterdziestoletni okres tak zwanej zimnej wojny. Tworzono kolejne doktryny polityczne. Ich odzwierciedleniem była przedstawiona powyżej ewolucja doktryn militarnych i poglądów na użycie sił powietrznych, eskalacja zbrojeń i rozwój techniki wojennej. Nowe poglądy i ich zastosowanie przez jedną ze stron powodowało natychmiastową reakcję drugiej. Była to swoista licytacja, powodująca dynamiczny rozwój sił powietrznych i ich możliwości. Uwzględniano to w procesie przygotowania kadr dowódczo-sztabowych w ASG. Treści kształcenia ewoluowały wraz ze zmianami doktryny.

Walcząc na frontach drugiej wojny światowej Polacy zdobywali doświadczenia niezbędne do kształtowania narodowej doktryny wojennej. W Polskich Siłach Powietrznych na Zachodzie tworzono koncepcje powojennych struktur i doktryny użycia sił powietrznych po zakończeniu wojny, uwzględniając wnioski z udziału w walkach oraz analizy potrzeb obronnych powojennego państwa. Rozstrzygnięcia polityczne przekreśliły te koncepcje. Wojsko Polskie, wspólnie z Armią Radziecką miało prowadzić operacje lądowe. Doktryna lotnicza zakładała ścisłe współdziałanie z wojskami lądowymi, a w niektórych sytuacjach podporządkowanie lotnictwa ich potrzebom. Przeniesiono na polski grunt radzieckie poglądy na użycie lotnictwa. Stało się ono integralną częścią radzieckiej koncepcji strategicznej, a zasady współdziałania z wojskami lądowymi otrzymały miano „działań lotnictwa na korzyść ziemi”¹⁴.

Przystąpiono do przeprowadzenia reorganizacji lotnictwa i dostosowania go do warunków pokojowych. W środowisku lotniczym dominował pogląd, że należy utworzyć lotnictwo wojskowe i cywilne, odpowiadające potrzebom obronnym i gospodarczym. Planowaniem kształtu powojennego lotnictwa zajmował się Oddział Lotniczy¹⁵. Zakładano utworzenie lotnictwa operacyjnego, ze wszystkich jego rodzajów, wchodzących w skład wojsk operacyjnych (działających na froncie zewnętrznym) oraz lotnictwa obrony przeciwlotniczej obszaru kraju (myśliwskiego), którego zada-

¹⁴ J. Gotowała, *Zarys rozwoju polskiego lotnictwa wojskowego w latach 1945 – 2000*, [w]: *Pamięci lotników wojskowych 1945 – 2003*, (red. J. Zieliński), Stowarzyszenie Wspierania Amatorskiej Twórczości w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej, Warszawa 2003, s. 7.

¹⁵ Cz. Krzemiński, *Poglądy na wykorzystanie lotnictwa polskiego w latach powojennych (1946 – 1964)*, ASG, Warszawa 1965, s. 5 – 6.

niem była osłona wojsk i obiektów frontu oraz (we współdziałaniu z artylerią przeciwlotniczą) obszaru kraju przed rozpoznaniem i uderzeniami ze strony lotnictwa nieprzyjaciela.

Strukturę lotnictwa wojskowego oparto na pułkach w składzie trzech eskadr. Ich zabezpieczeniem logistycznym zajmowały się bataliony obsługi lotnisk. Związkiem taktycznym była dywizja, w składzie trzech pułków, dowództwa i sztabu. Korpus lotniczy, podległy dowództwu lotnictwa spełniał rolę wyższego związku taktycznego¹⁶. W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych lotnictwo polskie osiągnęło najwyższe w swojej historii stany ilościowe i jakość wyposażenia¹⁷.

Spowodowało to zwiększone zapotrzebowanie na wykształcone kadry dowódczo-sztabowe i było jedną z przyczyn utworzenia ośrodka kształcącego oficerów dla lotnictwa, czyli Fakultetu Wojsk Lotniczych w ASG.

Podstawowym zadaniem lotnictwa polskiego była walka o panowanie w powietrzu rozumiana jako zapewnienie swobody działań własnego lotnictwa i wojsk lądowych, poprzez samodzielne działania już w okresie przygotowawczym do operacji zaczepnej frontu. Zadania lotnictwa w operacji zaczepnej podzielono na lotnicze przygotowanie natarcia, wsparcie działań oraz towarzyszenie ogniowe nacierającym wojskom. Koncentrowano przy tym uwagę na szczelnej osłonie myśliwskiej i wspieraniu ogniowym wojsk lądowych.

Podstawę polskiej doktryny lotnictwa stanowiło założenie, że operacyjne użycie wojsk lotniczych polega na działaniach bojowych taktycznych i operacyjnych związków lotniczych, czyli korpusów i armii lotniczych w celu wykonania zadań mających wpływ na przebieg operacji w całości, lub na jednym z ich etapów¹⁸. W jej ramach lotnictwo miało wykonywać zadania: walkę o panowanie w powietrzu, osłonę wojsk i obiektów frontu, organizację obrony powietrznej kraju, wsparcie działań wojsk lądowych w operacji zaczepnej, działania podczas operacji obronnej, współdziałanie z wojskami lądowymi, zabezpieczenie przez lotnictwo myśliwskie innych rodzajów lotnictwa, udział w operacjach powietrzno-desantowych oraz prowadzenie rozpoznania powietrznego¹⁹.

¹⁶ Tamże, s. 18.

¹⁷ J. Czownicki, *Organizacja wielkich jednostek lotnictwa WP i ogólne zasady użycia lotnictwa*, ASG, Warszawa 1951.

¹⁸ R. Wójtowicz, *Główne zasady operacyjnego zastosowania lotnictwa*, op. cit., s. 5.

¹⁹ Cz. Krzemiński, *Poglądy na wykorzystanie lotnictwa polskiego w latach powojennych (1946 – 1964)*, op. cit.

Zadania lotnictwa

- Walka o panowanie w powietrzu
- Osłona wojsk i obiektów frontu
- Organizacja obrony powietrznej kraju
- Działania podczas operacji obronnej
- Zabezpieczenie przez lotnictwo myśliwskie innych rodzajów lotnictwa
- Współdziałanie z wojskami lądowymi
- Wsparcie działań wojsk lądowych w operacji zaczepnej
- Udział w operacjach powietrzno – desantowych
- Prowadzenie rozpoznania powietrznego

Rys. 1. Założenia doktryny lotnictwa polskiego

Źródło: opracowanie własne

Organizatorzy wojsk lotniczych zabiegali o wyłonienie lotnictwa z organizmu armii i przekształcenie go w samodzielny rodzaj sił zbrojnych. Uważano, że powinno stać się równorzędnym partnerem dla innych rodzajów sił zbrojnych. Odzwierciedleniem poglądów była zasada maksymalnego koncentrowania lotnictwa w celu realizowania zadania głównego i unikanie podporządkowania go dowódcom innych rodzajów broni. Za niedopuszczalne uznawano rozdrabnianie działań lotnictwa, bowiem racjonalność i ekonomika użycia wskazywały na potrzebę masowania jego wysiłku. Rozwój środków napadu powietrznego oraz środków i teorii ich zwalczania wymagały scentralizowania dowodzenia wojskami lotniczymi i przeciwlotniczymi. W 1954 r. połączono wojska operujące w przestrzeni powietrznej w jeden organizm, Wojska Lotnicze i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju.

Dowódcy powojennego lotnictwa polskiego stanęli przed problemami zabezpieczenia jego działań. Podczas wojny problemy te rozwiązywały przydzielone (radzieckie) bataliony lotniczo-techniczne. Po jej zakończeniu należało zorganizować własne służby zabezpieczające. Największym problemem była liczba i stan lotnisk, które nie spełniały swojej roli podczas planowanej operacji zaczepnej z racji oddalenia od linii frontu. Wprowadzenie do uzbrojenia samolotów odrzutowych wymusiło konieczność modernizacji istniejących i budowy wielu nowych lotnisk. Zajęły się tym oddziały lotniczo-techniczne. Istniejąca sieć lotnisk zabezpieczała bazowanie lotnictwa na wypadek działań bojowych. Nie była jednak wystarczająca do przeprowadzania manewru lotniskowego, gdyż nie wszystkie z wykorzystywanych przez samoloty odrzutowe lotnisk nadawało się na lotniska zapasowe. Rozbudowę sieci lotniskowej

rozpoczęto w 1951 r. Nadzór nad nią sprawował Zarząd Lotniskowy Wojsk Lotniczych, który wspólnie z wydziałami lotniskowymi brygad lotniczo-technicznych zajmował się rozpoznaniem terenu, planowaniem i rozbudową sieci lotnisk. Zgodnie z zakładaną doktryną strategiczną na północy i zachodzie kraju miało powstać ponad czterdzieści lotnisk, w tym część z pasami betonowymi o długości 4000 metrów dla radzieckiego lotnictwa strategicznego.

Zakończono formowanie lotnictwa. W miejsce dotychczasowego 3. Korpusu Lotnictwa Myśliwskiego utworzono 3. Korpus Lotnictwa Mieszanego. Na jego bazie sformowano w 1957 r. Lotnictwo Operacyjne z dowództwem w Poznaniu, które na czas wojny miało spełniać rolę Armii Lotniczej. Głównym jego przeznaczeniem było współdziałanie z wojskami lądowymi. Wcześniej (1952 r.) utworzono także lotnictwo morskie z zadaniem osłony działań Marynarki Wojennej poprzez likwidację zagrożeń z powietrza i wody, prowadzenia ratownictwa morskiego oraz, w miarę możliwości, wspomaganie sił obrony powietrznej w strefie przybrzeżnej.

Pod koniec lat pięćdziesiątych lotnictwo polskie pozyskało także śmigłowce. Wykorzystywano je początkowo do zadań łącznikowych, patrolowych, dyspozycyjnych, sanitarnych oraz specjalnych i szkolenia podstawowego podchorążych. Następnie spełniały także role ogniowe, rozpoznawcze i transportowo - desantowe w wojskach lądowych oraz służyły (w lotnictwie Marynarki Wojennej) do wykrywania i zwalczania okrętów podwodnych oraz ratownictwa.

Wprowadzenie i eksploatacja samolotów odrzutowych wyznaczyły nowe zadania personelowi obsługującemu, wśród którego utworzono specjalistyczne zespoły techniczne, wykonujące najbardziej pracochłonne i skomplikowane prace techniczne²⁰. W pułkach lotniczych utworzono działy technicznej obsługi samolotów, które wykonywały czynności okresowe, tzn. wymianę silników, weryfikację wymienionych agregatów, drobne remonty bieżące oraz dbały o przestrzeganie zaleceń eksploatacyjnych. Były one wyposażone w specjalistyczną aparaturę kontrolno-pomiarową i odpowiednie stanowiska techniczne do badania sprawności poszczególnych podzespołów samolotów. Dotychczasowe podporządkowanie służb technicznych dowódcom eskadr lotniczych, a pod względem specjalistycznym starszemu inżynierowi pułku utrudniało sprawne wykonywanie zadań. W pułkach utworzono dywizjony techniczne, podlegające starszemu inżynierowi pułku, który odpowiadał za zapewnienie

²⁰ T. Kmieciak, *Wyposażenie w sprzęt polskiego lotnictwa wojskowego na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych*, PWLiOP 1/2003, s. 83-91.

sprawnej eksploatacji samolotów i dowodzenie personelem technicznym. Dla usprawnienia lotów na początku ubiegłego wieku zorganizowano w pułkach dywizyjny dowodzenia lotami. W ich skład weszli dyżurni kierownicy lotów, nawigatorzy stanowisk dowodzenia i dyżurni ruchu lotniczego, służby ubezpieczenia lotów, łączności, meteorologiczne oraz lotniskowe stacje radiolokacyjne.

Problematyka zabezpieczenia działań lotnictwa stała się przedmiotem badań i kształcenia w fakultecie. Początkowo uprawiali ją wykładowcy tyłów. Uwzględniając potrzeby Wojsk Lotniczych rozbudowywano struktury. Na bazie wykładowców utworzono Katedrę Zabezpieczenia Wojsk Lotniczych, której pracownicy zajęli się całością kształtem problemów zabezpieczenia tyłowego.

2.2. Kształtowanie doktryny obrony powietrznej

Wykorzystanie lotnictwa zarówno do zwalczania obiektów pola walki, jak i na głębokim zapleczu spowodowało konieczność utworzenia sił osłaniających ważne obiekty rozmieszczone na terytorium kraju.

Polska zdecydowanie później niż inne kraje zaczęła tworzyć system obrony przeciwlotniczej i powietrznej. Prace rozpoczęto dopiero w latach trzydziestych dwudziestego wieku. Prekursorem był Marian Jurecki, lansujący tezę o konieczności współdziałania wszystkich środków w zwalczaniu przeciwnika powietrznego. Zdecydowano się na tworzenie obrony powietrznej wokół najważniejszych obiektów administracyjnych i przemysłowych oraz zgrupowań wojsk. W drugiej połowie lat trzydziestych stworzono teoretyczne założenia systemu obrony powietrznej, który miał obejmować rozpoznanie (cztery linie posterunków obserwacyjno-meldunkowych), ogień artylerii (zorganizowanej w baterie), działania lotnictwa myśliwskiego (głównie na podejściach i w głębi), przedsięwzięcia bierne (powiadamianie o zagrożeniu, schrony) oraz wsparcie logistyczne²¹. Przyjęte założenia odpowiadały światowym standardom. Skoncentrowano wysiłki na OPL Warszawy, Górnego Śląska, zagłębia naftowego i Centralnego Okręgu Przemysłowego²². Terytorium Polski podzielono na 10 okręgów korpusów, różnych pod względem wielkości. Ponadto wytypowano osiem ośrodków wymagających silnej obrony powietrznej: Warszawa, Kraków, Poznań, Katowice, Radom, Łódź, Drohobycz i obszar warowny Wilno. Wyodrębniono także pas przygra-

²¹ B. Zdrodowski (red.), *Obrona Powietrzna*, AON, Warszawa 1996, s. 10.

²² W. Pokruszyński, *Sztuka operacyjna Wojsk OPK*, ASG WP, Warszawa 1986, s. 8.

niczny. Posiadane środki nie gwarantowały skutecznej obrony powietrznej. Jednak zakładana myśl operacyjna była nowoczesna²³.

Najwięcej doświadczeń do rozwoju teorii i praktyki obrony powietrznej wniosły doświadczenia wyniesione z działań bojowych podczas drugiej wojny światowej. Od wybuchu wojny na froncie zachodnim rozpoczęto tworzenie sieci radiolokacyjnych posterunków obserwacyjnych oraz (na wybrzeżu) posterunków podsłuchu radiowego, dzięki którym określano przygotowanie i moment startu lotnictwa nieprzyjacielskiego. Dywizje lotnictwa myśliwskiego posiadały własne posterunki pelengacji radiowej przy pomocy których określano liczebność samolotów nieprzyjaciela. W końcu wojny wprowadzono na wyposażenie sił OP stacje zakłóceń radiolokacyjnych, zakłócające działanie pokładowych radiolokatorów atakujących samolotów.

Również na froncie wschodnim doskonalono zasady obrony powietrznej. System radzieckiej OP tworzone na zasadzie okrężnej, co pozwalało na odparcie nalotu z dowolnego kierunku. Strefę ognia artylerii przeciwlotniczej tworzone na bliskich podejściach do obiektu. Zasadniczymi siłami osłaniającymi duże obiekty było lotnictwo myśliwskie i artyleria przeciwlotnicza. Współdziałały one ze sobą poprzez podział stref działań, celów i wysokości. Lotnictwo myśliwskie mogło działać również w strefie ognia artylerii przeciwlotniczej. W roku 1944 zrodziło się na froncie wschodnim pojęcie operacji przeciwpowietrznej, jako formy wykonania zadań przez wojska OP w skali operacyjnej²⁴.

Wiele doświadczeń wojennych przeniesiono na grunt polski. W okresie powojennym wyszczególnia się trzy etapy rozwoju polskich wojsk obrony powietrznej. Pierwszy trwał do roku 1953, drugi od roku 1954 do zakończenia funkcjonowania UW, trzeci od roku 1990 do chwili obecnej²⁵. W pierwszym dokonano uogólnienia doświadczeń drugiej wojny światowej zarysowując ogólne kierunki rozwoju sztuki operacyjnej wojsk obrony powietrznej przy wykorzystaniu udoskonalonych, konwencjonalnych środków walki oraz opracowano nową ich strukturę. Do rozważań teoretycznych przyjęto, że zasadniczymi celami uderzeń z powietrza mogą być obiekty o szczególnym znaczeniu, rozmieszczone na terytorium całego kraju, naloty sił powietrznych przeciwnika mogą mieć charakter operacji powietrznej, zaś ataki na duże obiekty mogą być wykonywane z użyciem kilkuset samolotów. Odchodzono od obro-

²³ Tamże, s. 9.

²⁴ S. Zawadzki, *Dowodzenie obroną powietrzną w czasie drugiej wojny światowej*, MON, Warszawa 1973, s. 9.

²⁵ W. Pokruszyński, *Sztuka operacyjna Wojsk OPK*, op.cit., s. 11.

ny samodzielnych obiektów na rzecz obrony całych rejonów przemysłowych i administracyjno-politycznych. Działania bojowe organizowano na szczeblu operacyjnym według jednego zamiaru i planu z uwzględnieniem współdziałania pomiędzy Wojskami OPL OK, okręgami wojskowymi i marynarką wojenną.

Założenia sojuszniczego systemu polskiej obrony powietrznej kraju przyjęto 30 czerwca 1948 roku. Zachodnią część kraju (od granicy z Czechosłowacją do Ustki) przekazano do obrony jednostkom Armii Radzieckiej, natomiast za obronę wschodniej części (od Ustki do Braniewa) odpowiadały jednostki lotnicze i obrony przeciwlotniczej obszaru kraju Wojska Polskiego. Informacje o celach powietrznych miały być przekazywane w jednolitym systemie powiadamiania. Podkreślano, że Wojska OPL OK prowadzą szczególne operacje. Początkowo nazywano je powietrzno-obronnymi, a od roku 1953 przeciwpowietrznymi. Uważano, że powinny być prowadzone według podstawowych zasad sztuki wojennej do których zaliczano: jedność planowania działań Wojsk OPL OK i scentralizowane dowodzenie, koncentrację wysiłku obrony powietrznej na głównych kierunkach operacyjno-powietrznych, zmasowane użycie sił i środków w toku operacji, właściwy rozkład środków na cały czas trwania operacji, tworzenie odwodów i umiejętności ich użycia operacyjnego, współdziałanie z wojskami obrony przeciwlotniczej innych rodzajów sił zbrojnych, wszechstronne zabezpieczenie działań bojowych²⁶. Wprowadzono nowy rodzaj wojsk obrony powietrznej – wojska radiotechniczne (WRt). Ich głównym zadaniem było wykrywanie celów powietrznych, rozpoznanie i powiadamianie. Od tego czasu rozpoczęto budowę radiolokacyjnego pola wykrywania i naprowadzania lotnictwa myśliwskiego na cele powietrzne.

Powyższe założenia i rozwiązania zbiegły się w czasie z powstaniem Fakultetu Wojsk Lotniczych i stanowiły podstawę rozważań teoretycznych kadry dydaktycznej. Problematykę OP włączono także do programów kształcenia, ucząc oficerów zasad jej organizowania i funkcjonowania. Wyodrębnienie Wojsk OPL OK znalazło także odzwierciedlenie w strukturach pionu sił powietrznych.

Drugi etap rozwoju obrony powietrznej zapoczątkował burzliwy rozwój środków napadu powietrznego państw zachodnich, głównie lotnictwa strategicznego, wyposażonego w broń jądrową i pociski raketowe powietrze-ziemia. Zaostrzono wymagania wobec obrony powietrznej, która musiała odeprzeć każdy nalot przeciwnika

²⁶ Tamże, s. 21 – 26.

i zniszczyć podczas lotu każdy cel powietrzny jeszcze przed dotarciem do obiektów obrony²⁷. W etapie tym wyszczególnia się dwa okresy: pierwszy, w którym zasadniczym środkiem przenoszenia broni jądrowej było lotnictwo (lata 1954 – 1964), drugi, od roku 1965, w którym nastąpił rozwój broni raketowo-jądrowej i opanowywanie kosmosu w celach militarnych²⁸.

Obrona powietrzna przechodziła w drugiej połowie lat pięćdziesiątych gruntowne zmiany. W lipcu 1956 r. podjęto decyzję o organizacji, w miejsce rozwiązywanych dywizji lotnictwa myśliwskiego OPL, trzech korpusów obrony przeciwlotniczej obszaru kraju. Ich dowództwa przejęły dowodzenie pułkami lotnictwa myśliwskiego, jednostkami artylerii przeciwlotniczej i oddziałami radiotechnicznymi. Po utworzeniu korpusów wydzielono także do obrony powietrznej pułki lotnictwa myśliwskiego z zadaniem obrony ośrodków przemysłowych, administracyjnych, politycznych, portów, węzłów komunikacyjnych i przepraw dla wojsk lądowych²⁹. Wojska obrony powietrznej nie miały w tym czasie odrębnego dowództwa. Wprowadzenie do systemu OPL rakiet przyspieszyło działania w kierunku ich usamodzielnienia, co doprowadziło do powstania, w pierwszej połowie 1959 r. Dowództwa Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju, które uznano za rodzaj wojsk. Powstałemu dowództwu podporządkowano korpusy OPL, Centralne Stanowisko Dowodzenia WL i OPL OK oraz 15 Poligon Artylerii OPL. Pomimo samodzielności i kompetencji dowództwa w dalszym ciągu pozostawały one w podległości służbowej wojsk lotniczych.

W systemie OPL OK istniała rozbieżność pomiędzy wymogami UW, w których zakładano osłonę przez siły polskie przegrupowania drugiego i kolejnych rzutów strategicznych przez terytorium naszego kraju oraz zabezpieczenie nadmorskiego kierunku powietrznego, a narodowymi interesami Polski wymagającymi skupienia wysiłku na obronie dużych ośrodków przemysłowych i aglomeracji miejskich.

W 1959 roku utworzono pierwsze dywizjony raketowe oraz techniczne i przebrojono część pułków OPL w sprzęt raketowy. Do końca 1962 r. powstało szesnaście dywizjonów raketowych i cztery techniczne. Stworzyło to podstawy systemu raketowego obrony powietrznej kraju. Zreorganizowano także wojska radiotechniczne, tworząc na bazie dotychczasowych pułków dziewięć samodzielnych batalionów, które podlegały korpusom OPL OK.

²⁷ Z. Żarski, *Wybrane problemy sztuki operacyjnej wojsk OPK*, ASG WP, Warszawa 1979, s. 25.

²⁸ W. Pokruszyński, *Sztuka operacyjna wojsk OPK*, op. cit., s.15.

²⁹ T. Kmieciak, *Wojska Lotnicze i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju*, PWLiOP, 12/2002, s. 78 – 86.

Powyższe wydarzenia przyczyniły się do zmiany struktury i rozbudowy pionu sił powietrznych. Do fakultetu włączono katedrę Obrony Przeciwlotniczej oraz utworzono, rozbudowując zespół wykładowców tyłów, Katedrę Zabezpieczenia Lotniczego. Zadaniem nowoutworzonej komórki było kształcenie specjalistów i prowadzenie badań naukowych na rzecz wojsk operujących w przestrzeni powietrznej.

W kwietniu 1962 r. na bazie Dowództwa Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju utworzono Inspektorat Lotnictwa, odrębne dowództwa Lotnictwa Operacyjnego (na czas wojny Armii Lotniczej) i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju (WOPK), w skład których wchodziły trzy podstawowe rodzaje wojsk: raketowe, lotnicze i radiotechniczne, a ponadto oddziały rozpoznania radioelektronicznego i walki radioelektronicznej centralnego podporządkowania oraz wojska łączności, pododdziały wojsk chemicznych, jednostki tyłowe i inne przeznaczone do zabezpieczenia działań bojowych wojsk³⁰. Środki obrony grupowano wokół określonych obiektów z zadaniem niedopuszczenia do wykonania uderzeń na nie z powietrza. System ten otrzymał nazwę obrony powietrznej obiektu.

Wychodząc naprzeciw potrzebom nowych wojsk rozszerzono w ASG ofertę edukacyjną, uruchamiając studia dyplomowe i kursy podyplomowe dla specjalistów oraz tworząc podstawy teoretyczne do działania polskich wojsk obrony powietrznej kraju.

Doktryna NATO zakładała, że natarcie jądrowe będzie się sprowadzać do szeregu zaczepnych operacji powietrznych, prowadzonych równocześnie przez lotnictwo strategiczne, taktyczne i pokładowe. Miało ono stosować naloty zmasowane, małymi grupami i pojedynczymi samolotami, urzutowanymi według głębokości, frontu i wysokości, tworząc w ten sposób dużą liczbę celów w strefie obrony powietrznej. Dyktowało to konieczność utrzymania Wojsk OPK w stanie rozwiniętym i ciągłej gotowości bojowej do odparcia zaskakujących, zmasowanych lub urzutowanych uderzeń z powietrza. Zadaniem Wojsk OPK było zniszczenie jak największej liczby celów i niedopuszczenie przeciwnika powietrznego w rejon bronionych obiektów. Lotnictwo myśliwskie, jako manewrowy środek walki, przeszło od grupowej walki powietrznej do działań małymi grupami, parami i pojedynczymi samolotami z naprowadzaniem indywidualnym na cel powietrzny za pomocą naziemnych środków naprowadzania.

³⁰ *Regulamin walki Wojsk OPK*, Dowództwo WOPK, Warszawa 1962, s. 8.

Przy działaniach bojowych wojsk raketowych stosowano naprowadzanie każdej startującej rakiety na cele powietrzne przy pomocy stacji naprowadzania rakiet.

Przeznaczenie poszczególnych wojsk wynikało z ich możliwości i właściwości bojowych. Wojska raketowe miały niszczyć ŚNP przeciwnika lecące na małych i średnich wysokościach oraz w stratosferze, o każdej porze doby i w różnych warunkach atmosferycznych. Lotnictwo myśliwskie było najbardziej manewrowym i aktywnym rodzajem wojsk. Jego zadaniem było niszczenie, w walkach i bitwach powietrznych, środków napadu powietrznego na podejściach do rejonu obrony w odległości do kilkuset kilometrów, przed rubieżą odpalania rakiet powietrze – ziemia. Zadaniem wojsk radiotechnicznych była nieprzerwana kontrola przestrzeni powietrznej, prowadzenie rozpoznania środków napadu powietrznego i przekazywania informacji rozpoznawczej, niezbędnej do podejmowania decyzji na poszczególnych szczeblach dowodzenia, wskazywania celów powietrznych wojskom raketowym i naprowadzania na nie samolotów (grup samolotów) lotnictwa myśliwskiego³¹.

Działaniami bojowymi wojsk kierowało dowództwo. Powołano je do wykonywania zadań w zakresie obrony powietrznej i dowodzenia podległym rodzajem sił zbrojnych³². Głównym zadaniem dowództwa w okresie pokoju było organizowanie obrony powietrznej kraju od rozpoznania i niespodziewanych uderzeń z powietrza. Było ono w gotowości do natychmiastowego dowodzenia i zabezpieczenia działań wojsk w okresie bezpośredniego zagrożenia i wojny oraz dowodzenia na terytorium kraju siłami i środkami obrony powietrznej innych rodzajów sił zbrojnych w celu obrony ustalonych obiektów przed atakami z powietrza oraz osłony mobilizacji, ześrodkowania i rozwinięcia na obszarze kraju wojsk lądowych i marynarki wojennej. Ponadto sprawowało nadzór nad ruchem lotniczym w obszarze powietrznym PRL³³. Miało charakter pokojowo-wojenny, bowiem wykonywało już w czasie pokoju zadania identyczne, jak w okresie wojny.

Także korpusy OPL OK przekształcono w Korpusy OPK. Ich przeznaczeniem była osłona obiektów położonych w wyznaczonych im rejonach obrony³⁴. Zaczęto odchodzić od pojęcia operacji przeciwpowietrznej i stosować „działania bojowe”. Wynikało to z założenia, że walka stała się procesem ciągłym, w którym nie można było

³¹ A. Aszkierow, B. Zabiełok, E. Kaługin, Ł. Szewczenko, *Wojska Obrony Powietrznej Kraju*, op. cit., s. 35.

³² *Instrukcja o organizacji i zakresie działania Dowództwa Wojsk Obrony Powietrznej Kraju*, DWOPK, Warszawa 1964, s. 2.

³³ Tamże, s. 2 – 8.

³⁴ Z. Kukuła, J. Smoter, *Sztuka operacyjna Wojsk OPK, cz. II, Korpus Obrony Powietrznej Kraju*, ASG, Warszawa 1979, s. 12.

określić początku i końca jej dynamiki. Zakładano, że decydującym warunkiem wykonania zadań przez WOPK jest właściwe zorganizowanie działań bojowych w oparciu o istniejący system obrony powietrznej kraju, funkcjonujący już w czasie pokoju.

Dużo uwagi poświęcano stworzeniu racjonalnego dowodzenia wojskami OPK. Było ono zorganizowane na ogólnych zasadach przyjętych w siłach zbrojnych. Podstawowym celem dowodzenia było zapewnienie ciągłej gotowości bojowej wojsk, optymalne wykorzystanie możliwości bojowych posiadanych sił i środków podczas zwalczania ŚNP nieprzyjaciela oraz tworzenie warunków zapewniających wykonanie zadań w konkretnych sytuacjach bojowych³⁵. Ukształtował się trzystopniowy system dowodzenia operacyjny, operacyjno-taktyczny i taktyczny.

Funkcje szczebla operacyjnego spełniało Centralne Stanowisko Dowodzenia, wyposażone w zautomatyzowany system dowodzenia. Był on przeznaczony do zbierania, opracowywania i zobrazowania informacji o sytuacji powietrznej, wojskach własnych, danych do podejmowania decyzji o prowadzeniu działań bojowych, jak też do powiadamiania podległych i współdziałających organów dowodzenia. Funkcje szczebla operacyjno-taktycznego wypełniały stanowiska dowodzenia Korpusów OPK, zapewniające w sposób scentralizowany dowodzenie podległymi oddziałami i związkami taktycznymi w każdej sytuacji bojowej poprzez Połączone Stanowiska Dowodzenia, spełniające funkcje szczebla taktycznego. Tworzyły je elementy dowodzenia SD brygady raketowej (dywizji, pułku), SD pułku lotnictwa myśliwskiego, SD batalionu radiotechnicznego i główny punkt naprowadzania. Były wyposażone w zautomatyzowany system dowodzenia i aparaturę do naprowadzania lotnictwa myśliwskiego na cele powietrzne.

Ważną rolę w działaniach Wojsk OPK odgrywało współdziałanie podczas operacji przeciwpowietrznej i powietrznej w ramach samych wojsk, jak i z innymi rodzajami sił zbrojnych. Rozumiano przez nie zawczasu lub doraźnie uzgodnione, co do zadań, czasu i przestrzeni ześrodkowanie wysiłku i działań wojsk obrony powietrznej różnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk w celu jak najlepszego wykonania zadań. Podczas prowadzenia operacji przeciwpowietrznej współdziałanie miało polegać na wspólnych, wzajemnie uzgodnionych działaniach w wykonaniu zadań bojowych dla osiągnięcia zasadniczego celu, jakim było zerwanie zaczepnej operacji powietrznej przeciwnika i niedopuszczenie do wykonania przez niego uderzeń na osła-

³⁵ W. Pokruszyński, *Sztuka operacyjna Wojsk OPK*, op. cit., s. 59.

niane obiekty. Podczas operacji powietrznej współdziałające wojska miały prowadzić uzgodnione działania w celu jak najskuteczniejszego obezwładniania obiektów obrony powietrznej przeciwnika i osłony własnego ugrupowania lotnictwa uderzeniowego.

Głównym koordynatorem współdziałania na obszarze kraju był dowódca Wojsk OPK, natomiast bezpośrednimi organizatorami dowódcy Korpusów OPK, którzy uzgadniali zasady dowodzenia i sposób wykorzystania sił i środków obrony powietrznej rozlokowanych w ich rejonach obrony.

Przygotowanie i organizacja działań bojowych wymagał odpowiedniego zabezpieczenia. Składały się na nie zabezpieczenie bojowe, zwane operacyjnym, specjalne, techniczne i tyłowe. Zabezpieczenie bojowe, rozumiane jako system przedsięwzięć zmierzających do bezpośredniego zabezpieczenia wykonania zadań bojowych przez Wojska OPK obejmowało rozpoznanie przeciwnika i jego zamiarów, obronę przed bronią masowego rażenia, maskowanie, ukrywanie, imitowanie, dostosowanie, dezinformowanie, zabezpieczenie inżynieryjne oraz ochronę i obronę naziemną. Zabezpieczenie specjalne obejmowało zabezpieczenie nawigatorskie, chemiczne, hydrometeorologiczne, topograficzne, informatyczne i ubezpieczenie lotów. Zabezpieczenie techniczne oznaczało całokształt przedsięwzięć i czynności realizowanych przez służby techniczne. Celem ich działań było tworzenie i utrzymanie wysokiego potencjału technicznego wojsk. Składały się na nie zabezpieczenie inżynieryjno-lotnicze wojsk lotniczych oraz techniczne wojsk raketowych i wojsk radiotechnicznych. Przedsięwzięcia i czynności organów, służb i jednostek tyłowych mających na celu zapewnienie Wojskom OPK niezbędnych warunków funkcjonowania i prowadzenia działań bojowych określano mianem zabezpieczenia tyłowego. Obejmowało ono zabezpieczenie materiałowe, inżynieryjno-lotniskowe, lotniczo-techniczne, medyczne i gospodarczo-bytowe.

Zorganizowanie wojsk pozwoliło na wypracowanie założeń ich doktryny (sztuki operacyjnej), która obejmowała problematykę organizacji i prowadzenia działań bojowych we współdziałaniu z sąsiednimi związkami operacyjnymi OPK UW oraz siłami i środkami obrony powietrznej innych rodzajów sił zbrojnych, wojskami lotniczymi frontu i raketowymi, zapewniając obronę powietrzną obiektów obszaru kraju i wojsk lądowych, a także flotom marynarki wojennej na teatrze działań wojennych ³⁶.

³⁶ Tamże, s. 17.

Przez sztukę operacyjną, czyli umownie doktrynę Wojsk OPK rozumiano podstawowe reguły dotyczące organizowania i prowadzenia działań bojowych w różnych sytuacjach. Sprecyzowano dziesięć podstawowych zasad, którymi kierowały się wojska podczas wykonywania działań bojowych. Były to gotowość bojowa wojsk do prowadzenia działań bojowych w warunkach użycia broni masowego rażenia i bez jej wykorzystania, aktywność i zdecydowanie działań, prowadzenie działań bojowych wysiłkiem rodzajów wojsk i we współdziałaniu pomiędzy nimi, koncentracja wysiłku obrony powietrznej na najważniejszych kierunkach operacyjno-powietrznych, rejonach i obiektach w decydujących okresach operacji, ciągłość prowadzenia działań bojowych, manewr siłami i środkami, tworzenie i systematyczne odtwarzanie odwodów oraz umiejętne ich wykorzystanie, zaskoczenie i skrytość działań, centralizacja dowodzenia, wszechstronne zabezpieczenie działań bojowych³⁷.

Zasady nie były stałe. Zmieniały się w miarę rozwoju techniki bojowej i uzbrojenia, zmian w poglądach doktrynach oraz koncepcjach strategicznych odnoszących się do prowadzenia działań wojennych i operacji. Stosowanie ich w praktyce było dość trudne, gdyż wymagało nie tylko znajomości sztuki operacyjnej w ogóle, ale również dogłębnej analizy czynników warunkujących daną sytuację.

Przez okres przynależności do UW Polska nie posiadała narodowej doktryny militarnej, a tym samym doktryny powietrznej³⁸. Wojsko Polskie dostosowując strukturę do wymogów planowanych działań zorganizowane było, od lat sześćdziesiątych, w trójarmijny front i lotnictwo frontowe, trójflotyllową marynarkę wojenną i jej lotnictwo oraz Wojska Obrony Powietrznej Kraju.

Doktryna powietrzna Układu Warszawskiego zakładała prowadzenie operacji powietrznych i przeciwpowietrznych, użycie lotnictwa w zmasowanych i ograniczonych uderzeniach jądrowych, operacje bombowego lotnictwa strategicznego prowadzone przeciwko przewozom strategicznym i zasobom gospodarczym NATO, masowy transport powietrzny i operacje powietrzno-desantowe, wsparcie wojsk lądowych i marynarki wojennej przez lotnictwo frontowe, morskie i teatru działań wojennych, prowadzenie operacji powietrzno-morskiej, osłonę przestrzeni operacyjnej i zaplecza przez wojska obrony powietrznej UW³⁹.

³⁷ Tamże, s. 21 – 25.

³⁸ W. Michałak, *Doktryna Sił Powietrznych RP. Próba zarysu, cz. II, Studium operacyjne*, AON, Warszawa 2001, s. 13.

³⁹ Tamże, s. 14.

Powyższe problemy były obiektem zainteresowania i badań kadry dydaktycznej pionu sił powietrznych. Analizowano je i dostosowywano do polskich warunków. Ukształtowane poglądy znajdowały odzwierciedlenie w procesie dydaktycznym, przygotowując kadry dowódczo-sztabowe do planowania, organizowania, prowadzenia i zabezpieczenia działań Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju.

2.3. Ewolucja doktryny lotnictwa i obrony powietrznej

Ewolucję doktryny lotnictwa zdominowało doskonalenie środków napadu i obrony, a tym samym spory o wyższość i znaczenie na polu walki raketowych środków napadu powietrznego, uzbrojonych w broń masowego rażenia (stworzenie atomowego pola bitwy) oraz lotnictwa. Nie narażone na przeciwdziałanie środków obrony przeciwlotniczej i niezależne od warunków atmosferycznych rakiety ziemia-ziemia stały się głównym przedmiotem zainteresowania. Było ono tak duże, że zaczęto głosić, zwłaszcza w UW, zmierzch lotnictwa bombowego. Wskazywano także, iż z powodu rozwoju przeciwlotniczej broni raketowej także lotnictwo myśliwskie ma bardzo ograniczone możliwości działania na współczesnym polu walki. W związku z tym, do czasu całkowitego wyeliminowania przez rakiety celów wyznaczono czasowo lotnictwu rolę środka uzupełniającego⁴⁰. Rzeczywistość wykazała, że lotnictwo nie utraciło swego znaczenia na atomowym polu bitwy. Obydwa środki doskonaląc swoje parametry techniczno-bojowe, znalazły pełne zastosowanie. Problemem, który należało rozwiązać był podział zadań ogniowych pomiędzy nimi.

Po kilku latach dominowania teorii o łatwości wykorzystania w działaniach bojowych efektów coraz liczniejszych i potężniejszych uderzeń jądrowych oraz dowolnego ich stosowania, w końcu lat sześćdziesiątych zaczęto powracać w rozważaniach do działań konwencjonalnych, zwłaszcza w konfliktach lokalnych i regionalnych. Lotnictwo odzyskało w nich główną rolę, szczególnie w operacji przeciwpowietrznej, która miała na celu załamanie działań powietrznych przeciwnika i zadanie mu jak największych strat w walkach i bitwach powietrznych oraz na lotniskach.

Lotnictwo polskie z powodu małej liczebności nie mogło samodzielnie wykonać powyższych zadań. Rozbudowywano Wojska Obrony Powietrznej Kraju. Obok artylerii przeciwlotniczej wprowadzano do nich zestawy raketowe przeznaczone do

⁴⁰ R. Wójtowicz, *Rola, zadania i perspektywy rozwojowe lotnictwa*, ASG, Warszawa 1966, s. 8.

osłaniania szczególnie ważnych obiektów na terytorium kraju oraz wojsk. Dzięki temu wojska raketowe przejęły decydującą rolę w siłach powietrznych. Ich siły i środki posłużyły do doskonalenia strefowo-obiektowej obrony powietrznej ważnych obiektów. Dwie brygady artylerii raketowej OPK przeznaczono do obrony zespołów portowych Szczecin-Świnoujście i Gdynia-Gdańsk. Dwie dywizje broniły rejonów Warszawy i Górnego Śląska, a samodzielny pułk artylerii Poznania. Strefy ognia polskich, nadmorskich sił raketowych łączyły się ze strefami ognia jednostek raketowych OPK w NRD na zachodzie i w radzieckich republikach nadbałtyckich na wschodzie. Za osłonę pozostałych obiektów i obszarów kraju odpowiadało lotnictwo myśliwskie. Broniąc szczególnie ważnych obiektów i obszarów kraju samoloty myśliwskie współdziałały we wspólnej strefie z formacjami wojsk raketowych zachowując odpowiednie procedury taktyczne. Podstawowym sposobem działania lotnictwa było dyżurowanie na lotniskach. Wczesne wykrywanie przeciwnika umożliwiały posterunki radiolokacyjne rozmieszczone na obrzeżach kraju. Ich skuteczność uzupełniało rozpoznanie radiowe prowadzone przez pododdziały pułków rozpoznania i zakłóceń radioelektronicznych.

Głównym kierunkiem spodziewanych uderzeń powietrznych był kierunek nadmorski, na którym lotnictwo przeciwnika nie było narażone na oddziaływanie silnej OP NAL NRD oraz wojsk radzieckich rozmieszczonych na terytorium NRD. Przewidywano w związku z tym, że oddziaływanie ogniowe polskich sił obrony powietrznej na przeciwnika powietrznego powinno być długotrwałe i wielokrotne. W pierwszej kolejności miało oddziaływać lotnictwo myśliwskie rozmieszczone w strefach nadmorskich wysuniętych przed linię wybrzeża. Następnie brygady raketowe i ponownie samoloty myśliwskie wprowadzone do walki z dyżurowania na lotniskach. Lotnictwo myśliwskie w strefie nadmorskiej było najsilniejsze i wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt⁴¹.

Działaniami wojsk lotniczych kierowało dowództwo, przeznaczone do bezpośredniego dowodzenia podległymi wojskami oraz sprawowania nadzoru nad sprawami specjalistyczno-lotniczymi w jednostkach lotniczych innych rodzajów sił zbrojnych. Do jego głównych zadań należało utrzymanie gotowości bojowej podległych jednostek, współdziałał w operacyjnym planowaniu użycia armii lotniczej, współpraca z dowództwem Wojsk OPK w planowaniu wykorzystania jednostek lotniczych w sys-

⁴¹ J. Machura, W. Bartocha, W. Michałak, *Sztuka Operacyjna Wojsk Lotniczych*, ASG WP, Warszawa 1988, s.9.

temie obrony powietrznej kraju, współdziałał w organizowaniu wspólnych treningów i ćwiczeń z innymi rodzajami wojsk, planowanie i realizacja zabezpieczenia operacyjnego działań podległych jednostek, planowanie i kierowanie działalnością partyjno-polityczną, planowanie i organizacja szkolenia lotniczego, opracowywanie regulaminów, programów, instrukcji i podręczników dla podległych wojsk, nadzorowanie przedsięwzięć zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa lotów w lotnictwie sił zbrojnych, realizacja przedsięwzięć planistyczno-organizatorskich zapewniających sprawne funkcjonowanie lotnictwa⁴². Na okres wojny z dowództwa miało być wydzielone dowództwo armii lotniczej i szefostwo wojsk lotniczych.

Wojska Lotnicze nie prowadziły operacji powietrznych. Jediną formą ich użycia miały być działania bojowe w operacjach powietrznych, lądowych, morskich i kombinowanych. Działania te rozumiano jako zorganizowane użycie sił i środków lotnictwa do niszczenia i rozpoznania wojsk oraz obiektów przeciwnika w powietrzu, na lądzie i wodzie. Prowadzono je z reguły wspólnie ze związkami operacyjnymi i taktycznymi wojsk lądowych i marynarki wojennej oraz w czasie wykonywania zadań na rzecz lotnictwa strategicznego⁴³.

W latach siedemdziesiątych powrócono do teorii rozstrzygnięcia konfliktów zbrojnych przy pomocy środków konwencjonalnych. Po okresie fascynacji stosowania na polu walki broni masowego rażenia odchodzono od jej stosowania.

Miało to odzwierciedlenie także w procesie dydaktycznym. Podczas zajęć i ćwiczeń słuchacze z rozwagą stosowali środki do rozstrzygnięcia konfliktów.

Rozwój techniki bojowej i jej możliwości spowodowały doskonalenie poglądów na prowadzenie walki radioelektronicznej, rozumianej jako kompleks przedsięwzięć i działań wojsk zmierzających do dezorganizacji systemów dowodzenia i kierowania nieprzyjaciela oraz zapewnienia niezawodnej pracy własnych systemów dowodzenia wojskami i kierowania uzbrojeniem. Stanowiła ona rodzaj zabezpieczenia operacyjnego (bojowego) i obejmowała rażenie ogniowe punktów dowodzenia i obiektów radioelektronicznych, obezwładnianie radioelektroniczne, obronę radioelektroniczną, przeciwdziałanie technicznym środkom rozpoznania nieprzyjaciela⁴⁴.

⁴² K. Pawluk, *Struktura systemu dowodzenia i zarządzania siłami zbrojnymi PRL w okresie pokoju i wojny*, ASG WP, Warszawa 1972, s. 29-30.

⁴³ Tamże, s. 17.

⁴⁴ *Instrukcja organizacji i prowadzenia walki radioelektronicznej w operacjach (działaniach bojowych) zjednoczonych sił zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego*, MON, Warszawa 1985, s. 3.

Walkę radioelektroniczną w działaniach bojowych wojsk lotniczych organizowano i prowadzono w celu dezorganizacji dowodzenia siłami i kierowania uzbrojeniem obrony powietrznej nieprzyjaciela w czasie jej przełamania (pokonywania) oraz zmniejszenia skuteczności rozpoznania i obezwładniania prowadzonego przez lotnictwo nieprzyjaciela w odniesieniu do lotnisk, punktów dowodzenia i innych ważnych obiektów wojsk lotniczych, zabezpieczenia dowodzenia siłami i kierowania uzbrojeniem własnych związków operacyjnych i taktycznych (oddziałów) w warunkach prowadzenia przez nieprzyjaciela wojny elektronicznej⁴⁵. Natomiast w działaniach Wojsk OPK organizowano i prowadzono walkę radioelektroniczną w celu dezorganizacji dowodzenia siłami i środkami napadu powietrzno-kosmicznego nieprzyjaciela, zmniejszenia możliwości rozpoznania ugrupowania wojsk i obiektów przy pomocy środków technicznych oraz wykonania precyzyjnych uderzeń (bombardowań), zapewnienia stabilnego dowodzenia wojskami i kierowania uzbrojeniem OP w warunkach prowadzenia przez nieprzyjaciela wojny elektronicznej i wzajemnego wpływu na siebie własnych środków radioelektronicznych⁴⁶.

Duży wpływ na doskonalenie doktryny sił powietrznych wywarły doświadczenia z konfliktów lokalnych. W wojnie izraelsko-arabskiej 1967 roku silna, wielowarstwowa obrona przeciwlotnicza wojsk zmusiła lotnictwo izraelskie do operowania na małych wysokościach. Podstawowe ugrupowania bojowe stanowiły małe, ściśle ze sobą współdziałające grupy taktycznego przeznaczenia. Ich działania zabezpieczały samoloty tankowania powietrznego oraz powietrzne stanowiska dowodzenia. W Wietnamie decydującą rolę, obok lotnictwa bombowego odegrało lotnictwo wojsk lądowych wykorzystywane zarówno do transportu, jak i bezpośredniego wsparcia ogniowego wojsk lądowych⁴⁷. Zakres zadań realizowanych przez nie rozszerzał się. O ile w latach pięćdziesiątych wykonywało ono głównie zadania o charakterze pomocniczym, to w sześćdziesiątych stało się podstawowym środkiem zapewniającym powietrzną manewrowość wojsk lądowych oraz realizowało zadania ogniowe, transportowe, rozpoznawcze i specjalne na ich potrzeby. W październikowej wojnie egipsko-izraelskiej 1973 r. decydującą rolę odegrały mieszane ugrupowania przeciwlotniczych rakiet ziemia-powietrze. Krótkotrwała wojna potwierdziła tezę, że walka o przewagę w powietrzu przybrała formę defensywno-ofensywną. Działania potwier-

⁴⁵ Tamże, s. 24.

⁴⁶ Tamże, s. 33.

⁴⁷ M. Dmochowski, *Wietnam 1962 – 1975*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2003.

dziły także, iż w zwalczaniu lotnictwa nieprzyjaciela skuteczniejszym od walk powietrznych jest niszczenie jego samolotów zgrupowanych na lotniskach. Zmniejszało to bowiem liczbę samolotów przeciwnika i eliminowało z walki jego infrastrukturę lotniskową oraz ograniczało możliwości manewrowe lotnictwa, narażając go na kolejne uderzenia i osłabienie skuteczności bojowej. Połączenie działań sił i środków obrony powietrznej z uderzeniami odwetowymi uznane zostały za nierozłączne elementy powietrznej operacji obronnej. Mankamentem było dogranie współdziałania i zachowania stref odpowiedzialności przez środki obrony przeciwlotniczej i lotnictwo we wspólnej strefie działań⁴⁸.

Sposoby zastosowania i użycia sił powietrznych w wojnach lokalnych były przedmiotem analiz w wydziale. Wszechstronnie badano w tym okresie użycie śmigłowców na polu walki oraz zwalczanie samolotów operujących na małych wysokościach. Wnioski opracowywano w postaci skryptów, opracowań i instrukcji dla wojsk. Wykorzystywano je podczas ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych oraz z wojskami.

Układ Warszawski, pomimo deklaracji obronnego charakteru, nie miał sprecyzowanej jasno doktryny militarnej. Jej ogłoszenie i przyjęcie do realizacji nastąpiło po naciskach państw zachodnich dopiero w roku 1987⁴⁹. Doktryna miała charakter obronny i zakładała, że członkowie UW w żadnych okolicznościach nie rozpoczną wojny jądrowej, czy konwencjonalnej o ile same nie staną się obiektem napaści zbrojnej. Nigdy też jako pierwsze nie użyją broni jądrowej.

2.4. Kształtowanie narodowej doktryny sił powietrznych

Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku rozpoczął zmiany ustrojowe i militarne w świecie. Rozpad Układu Warszawskiego wytworzył próżnię na scenie militarnej. Byłe państwa członkowskie UW mogły zapewnić sobie samowystarczalność polityczno-militarną, szukać sojuszników wśród byłych partnerów, lub poza nimi. Lansowały trzy koncepcje bezpieczeństwa: neutralności,

⁴⁸ J. Gotowała, *Lotnictwo we współczesnych konfliktach zbrojnych 1945 – 2003*, Dom Wydawniczy Bel-lona, Warszawa 2004, s. 33 – 110, 135 - 150.

⁴⁹ *Doktryna wojenna państw-stron Układu Warszawskiego*, Moskwa 1987.

bezpieczeństwa opartego na organizacjach dotychczas istniejących i subregionalną koncepcję bezpieczeństwa⁵⁰.

W doktrynie obronnej zapisano, że RP nie rozpocznie działań wojennych przeciwko innemu państwu lub sojuszowi, jeżeli sama lub jej sojusznicy nie staną się obiektem napaści. Przewidywano udział naszego państwa w europejskim systemie bezpieczeństwa według zasad równego bezpieczeństwa dla wszystkich państw, woli równej bliskości lub pozostawania poza wszelkimi sojuszami⁵¹. W 1992 r. przyjęto „Założenia polskiej polityki zagranicznej” w których zaznaczono, że będzie ona zgodna z prawem międzynarodowym, a członkostwo we wspólnotach europejskich oraz zachowanie suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej jest podstawowym jej celem. Dokument nie wskazywał określonego przeciwnika i nie precyzował scenariusza działań bojowych⁵². Z założeń polityki państwa wyłaniały się dwa zasadnicze cele dla sił zbrojnych. Pierwszym była tzw. dostateczna wystarczalność obronna, czyli zdolność do samodzielnych, skutecznych działań obronnych, przynajmniej w konflikcie lokalnym. Drugim przygotowanie sił zbrojnych do wejścia w koalicję obronną (NATO), jako gwaranta bezpieczeństwa w każdym konflikcie⁵³.

Zmiany zaszły także w polskich siłach powietrznych. W jeden rodzaj sił zbrojnych połączono Wojska Lotnicze i Wojska Obrony Powietrznej Kraju, tworząc z dniem 01. 07. 1990 r. Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (WLOP). Zapoczątkowało to funkcjonowanie nowego rodzaju sił zbrojnych. Wojska dysponowały znacznym potencjałem bojowym i zaliczane były do głównych rodzajów sił zbrojnych. Ich skład bojowy, wyposażenie i struktura miały zapewnić wykonanie dwóch głównych zadań: obronę obszaru kraju przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza oraz wsparcie lotnicze wojsk lądowych i marynarki wojennej w operacjach obronnych, prowadzonych na obszarze kraju⁵⁴. Z powyższego oraz zapisów w doktrynie wynikało, że cała działalność w powietrzu i z powietrza leżała w gestii nowego rodzaju sił zbrojnych⁵⁵. Stały się one związkiem operacyjnym, a jednocześnie rodzajem sił zbrojnych, w skład którego weszło lotnictwo i naziemne środki obrony powietrznej – wojska raketowe i radiotechniczne, jako rodzaje wojsk sił powietrznych oraz oddziały

⁵⁰ R. Kuźniar, *Zagadnienia bezpieczeństwa narodowego w polityce Polski*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1999, s. 290 – 297.

⁵¹ *Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, KOK, Warszawa 1990, s.7.

⁵² W. Malendowski, *Polityka bezpieczeństwa RP*, UAM, Poznań 1998, s. 83.

⁵³ E. Zabłocki, *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, op. cit., s. 14 – 16.

⁵⁴ J. Machura, *Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w systemie obronnym RP*, PWLiOP 3/1991, s. 3-8.

⁵⁵ *Doktryna Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, op. cit., s.16.

(pododdziały) rozpoznania i walki radioelektronicznej. Ponadto w ich składzie znajdowały się oddziały (pododdziały) logistyczne, łączności, przeciwlotnicze, inżynierskie, obrony przeciwchemicznej, meteorologiczne i inne⁵⁶. Ich strukturę tworzyły trzy korpusy OP i korpus lotniczy, Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza, Wyższa Oficerska Szkoła Radiotechniczna, pułk rozpoznania, pułk WRE i inne jednostki⁵⁷.

Przyjmując założenia użycia sił powietrznych w systemie obronnym uwzględniano uwarunkowania polityczno-militarne i strategiczne. Nie wskazywano jednoznacznie przeciwnika i kierunków zagrożeń. Były one przedmiotem ciągłych analiz⁵⁸. Początkowo nie zakładano, że siły powietrzne będą prowadziły samodzielne operacje. Później uznano, że będą one podstawową formą użycia wojsk. Sztuka operacyjna sił powietrznych przejęła uniwersalne założenia i zasady z okresu UW, odrzucając te, które były właściwe tylko dla UW oraz niektóre obowiązujące w NATO⁵⁹. Przyjęto, że przez sztukę operacyjną należy rozumieć teoretyczne i praktyczne przygotowanie i prowadzenie operacji powietrznych, realizowanych w ramach połączonych operacji powietrznych, lądowych i morskich, w obronie RP, a także krajów sojuszniczych⁶⁰. Wszystkie operacje prowadzone w ramach kampanii strategicznej Sił Zbrojnych RP będą operacjami połączonymi (wspólnymi) wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

Przeznaczeniem sił powietrznych było odparcie agresji powietrznej przeciwnika, osłabienie jego potencjału bojowego oraz tworzenie warunków do prowadzenia skutecznej operacji obronnej przez wojska lądowe i marynarkę wojenną. Ich głównymi zadaniami były obrona powietrzna rozumiana szerzej jako walka o przewagę w powietrzu i wsparcie lotnicze wojsk. Ponadto ostrzeganie i powiadamianie wojsk oraz władz wojskowych i cywilnych o zagrożeniach i uderzeniach z powietrza, kontrola ruchu lotniczego i ratownictwo lotnicze⁶¹. Poglądy na przeznaczenie i zadania sił powietrznych doskonalono rozszerzając je o zwalczanie systemu kierowania, zasobów gospodarczych i infrastruktury państwa przeciwnika⁶².

Przyjęta koncepcja bezpieczeństwa określała charakter i kierunki działań sił zbrojnych, a także zasady ich sztuki wojennej. Przyjmowano, że w przypadku agresji na Polskę głównym celem będzie niedopuszczenie do utraty terytorium. W związku

⁵⁶ W. Michalak, *Wybrane aspekty operacyjnego użycia sił powietrznych RP*, AON, Warszawa 1998, s.19.

⁵⁷ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, AON, Warszawa 2002, s.17.

⁵⁸ E. Zabłocki, *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, AON, Warszawa 1996, s.14.

⁵⁹ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych RP. Próba zarysu, cz. III*, AON, Warszawa 2001, s. 63.

⁶⁰ Tamże, s. 65.

⁶¹ Tamże, s. 37.

⁶² *Biuletyn Informacyjny nr 1 (159)*, SGWP, Warszawa 1994, s. 145.

z tym pierwszymi operacjami sił zbrojnych miały być strategiczne operacje obronne, chociaż nie wykluczano też prowadzenia zaczepnych, jako elementów składowych kampanii obronnych⁶³. Działania miały osłabiać siły nieprzyjaciela i zmniejszać tempo jego natarcia, lub nawet zmusić go do przejścia do obrony⁶⁴. Na tym tle zarysowywano zadania dla sił powietrznych. Pierwszą ich operacją miała być powietrzna operacja obronna, prowadzona w ramach operacji sił zbrojnych, z głównym zadaniem osłabienia efektów powietrznej operacji zaczepnej przeciwnika. Jej celem miało być niedopuszczenie lub maksymalne utrudnienie przeciwnikowi uzyskania przewagi w powietrzu⁶⁵. Zadania WLOP miały obejmować walkę o przewagę w powietrzu, izolowanie rejonu działań bojowych, wsparcie ogniowe wojsk lądowych, niszczenie obiektów infrastruktury, rozpoznanie powietrzne i transport powietrzny⁶⁶.

Dla lotnictwa przewidywano osiągnięcie celów zarówno w działaniach defensywnych, jak i ofensywnych⁶⁷. W defensywnych zakładano niszczenie lotnictwa przeciwnika nad całym terytorium Polski, głównie przez lotnictwo myśliwskie oraz wszystkie środki obrony powietrznej zintegrowane w jednolitym systemie. Podczas ofensywnych główne zadania spoczęły na lotnictwie myśliwsko-bombowym. Miało ono zwalczać lotnictwo przeciwnika na lotniskach, niszczyć bazy lotnicze, obezwładniać system dowodzenia siłami powietrznymi i dezorganizować naziemny system OP.

Podczas prowadzenia przez agresora lądowej i morskiej operacji zaczepnej siły powietrzne miały prowadzić działania w lądowej i morskiej operacji obronnej wojsk własnych. Przewidując wykonanie przeciwuderzenia strategicznego zakładano, że niezbędnym do tego jest wywalczenie przewagi w powietrzu przynajmniej w rejonie zwrotów zaczepnych⁶⁸. W założeniach nie przewidywano prowadzenia powietrznej operacji zaczepnej i przeciwnatarcia. Zakładano, że w warunkach autonomii militarnej polskie siły zbrojne, w starciu z silniejszym przeciwnikiem, nie będą w stanie przeprowadzać skutecznych operacji zaczepnych wyprowadzanych z obrony bez wsparcia koalicyjnego bądź sojuszniczego⁶⁹.

Utworzenie WLOP i zmiany dotychczasowej doktryny użycia sił powietrznych wymagały stworzenia nowych zasad zabezpieczenia ich działań bojowych i funkcjo-

⁶³ S. Koziej, *Wizje polskiej doktryny obronnej u progu XXI wieku*, ASG, Warszawa 1990, s. 38.

⁶⁴ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych RP. Próba zarysu, cz. II*, AON, Warszawa 2001, s. 20.

⁶⁵ E. Zabłocki, *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, op. cit. s. 150 – 151.

⁶⁶ Tamże, s. 167 – 169.

⁶⁷ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych RP. Próba zarysu, cz. II*, op. cit., s. 20.

⁶⁸ Tamże, s. 22 - 24.

⁶⁹ E. Zabłocki, *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, op. cit. s. 146 – 147.

nowania. Zaczęto odchodzić od pojęcia zabezpieczenia tyłowego (taktyki tyłów) i wprowadzać pojęcie „logistyka”, rozumiane jako przedsięwzięcia mające na celu wsparcie i utrzymanie gotowości bojowej sił zbrojnych. W znaczeniu wojskowym była pojmowana jako dział sztuki wojennej o planowaniu, przygotowaniu i realizacji dostaw zaopatrzenia i świadczeniu usług zapewniających wojskom skuteczne szkolenie i prowadzenie działań⁷⁰. Początkowo używano pojęcia wsparcie logistyczne, następnie zabezpieczenie logistyczne wojsk. Był to proces obejmujący zaopatrzenie, serwis techniczny, wsparcie lotniskowe, pomoc medyczną i zabezpieczenie komunikacyjne⁷¹. Stworzono system logistyczny, rozumiany jako organizacja wojskowa, złożona z organów kierowania oraz jednostek i urzędzeń logistycznych sprzężonych ze sobą relacjami, przeznaczona do realizacji dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług dla sił powietrznych⁷². Tworząc system technicznego i tyłowego zabezpieczenia działań bojowych wykorzystano dotychczasową infrastrukturę dostosowując ją do aktualnych potrzeb i wymogów sił powietrznych. Połączono dwa systemy: w pełni mobilny, polowy system WL oraz stacjonarny, z mobilnymi elementami WOPK⁷³.

W procesie przemian organizacyjnych logistyki polskich sił powietrznych i dostosowywania jej do funkcjonowania w NATO można wyróżnić trzy zasadnicze etapy⁷⁴. Pierwszy, w latach 1989 – 1994, określany mianem „od Układu Warszawskiego do Partnerstwa dla Pokoju”, w którym głównym kierunkiem przemian było przystosowanie sił zbrojnych do samodzielnych działań obronnych na terenie kraju. Drugi funkcjonował w latach 1995 – 1999 i był określany jako „okres przechodzenia od Partnerstwa dla Pokoju do członkostwa w NATO”. Stopniowo zwiększano zakres i formy działania SP z narodowych na sojusznicze⁷⁵. Początkowo przemiany polegały na adaptacji standardów NATO, które miały umożliwić interoperacyjność naszych sił powietrznych z sojuszniczymi we wspólnych działaniach partnerskich, w tym także obronnych na terenie kraju. Zakładano wówczas (błędnie), że wyłączną odpowiedzialność za zabezpieczenie logistyczne wojsk, w tym także ewentualnych sił wsparcia sojuszu, ma ponosić nasz kraj. W związku z tym nie tworzone wielonarodowej

⁷⁰ *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979, s. 192.

⁷¹ W. Drażczyk, *Logistyka sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej w połączonych działaniach wielonarodowych*, AON, Warszawa 2001, s. 66.

⁷² *Zasady funkcjonowania systemu logistycznego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, SGWP, Warszawa 1994, s. 7.

⁷³ R. Iwaszkiewicz, S. Dinter, J. Radniecki, *Logistyka WLOP – 2000*, PWLiOP 3/1993.

⁷⁴ W. Drażczyk, *Logistyka sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej w połączonych działaniach wielonarodowych*, op. cit., s. 160 - 173.

⁷⁵ Tamże, s. 161.

logistyki sił powietrznych tylko doskonalono poprzedni model. Następnie skonkretyzowano wymogi współuczestnictwa naszego kraju w zabezpieczeniu logistycznym sił wsparcia państw sojuszniczych na terenie Polski (HNS), który rozumiano początkowo jako potrzebę przystosowania części lotnisk do wymogów sojuszniczych. Trzeci etap kształtowania logistyki rozpoczął się wraz z przyjęciem Polski do NATO. Przystosowano logistykę do nowych zadań sił powietrznych.

Przebudowa sił powietrznych wymagała dostosowania do przyjętych założeń systemu dowodzenia. Dowództwo WLOP otrzymało kompetencje centralnego organu wykonawczego w zakresie organizacji i funkcjonowania systemu OP oraz dowodzenia siłami i środkami w okresie zagrożenia i wojny⁷⁶. Dowódca Wojsk organizował obronę powietrzną terytorium kraju i dowodził nią z CSD⁷⁷, które funkcjonowało zarówno w okresie pokoju, jak i wojny. W czasie pokoju sprawowało nadzór nad utrzymaniem dyżurnych sił i środków OP RP w nakazanych stopniach gotowości bojowej. Zmiana dyżurna odpowiadała także za ocenę sytuacji powietrznej i przeciwdziałała naruszeniom granicy powietrznej państwa przez obce statki powietrzne. Podczas osiągania wyższych stanów gotowości bojowej na CSD rozwijano zmianę bojową, której głównym zadaniem było planowanie strategicznej operacji obronnej oraz nadzór nad podległymi wojskami i dowodzenie nimi⁷⁸.

Zadaniem dowódców korpusów OP była organizacja obrony powietrznej w wyznaczonych rejonach oraz działań bojowych podległego im lotnictwa zgodnie z zamiarem dowódcy WLOP. Realizowali w tym zakresie współdziałanie z okręgami wojskowymi oraz marynarką wojenną (2KOP). W ramach obrony powietrznej dowodzili z SD KOP organicznymi i operacyjnie podporządkowanymi siłami i środkami OP.

Połączone stanowiska dowodzenia były podstawowymi ogniwami wykonawczymi systemu dowodzenia obroną powietrzną. Ich przeznaczeniem była realizacja i zabezpieczenie bezpośredniego dowodzenia taktycznego oddziałami (pododdziałami) wojsk OP w czasie działań bojowych i naprowadzania lotnictwa myśliwskiego na cele powietrzne, naziemne i nawodne oraz zapewnienie właściwych warunków współdziałania pomiędzy rodzajami wojsk OP na szczeblu taktycznym. PłSD koordy-

⁷⁶ E. Zabłocki, *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, op. cit. s. 1 – 11.

⁷⁷ J. Nowak, T. Pieciukiewicz, *Możliwości stosowania sojuszniczych procedur dowodzenia w lotnictwie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, MON/ Biuro Wojskowej Służby Normalizacyjnej, Warszawa 2003, s.60.

⁷⁸ Tamże, s. 60 – 61.

nowały działalność ogniową wszystkich związków taktycznych oraz oddziałów rakiet i artylerii przeciwlotniczej⁷⁹.

Dylematy związane z kształtowaniem narodowej doktryny sił powietrznych miały odzwierciedlenie w procesie dydaktycznym. Stosowano w nim zarówno niektóre rozwiązania z przeszłości, wypracowywano odpowiadające rzeczywistości, a także wybiegano w przyszłość korzystając z doświadczeń Sojuszu Północnoatlantyckiego.

2.5. Kształtowanie doktryny sił powietrznych funkcjonujących w NATO

Zakończenie konfrontacji Wschód – Zachód pozwoliło budować wzajemne zaufanie i rozszerzyć obszar bezpieczeństwa⁸⁰. Procedury przygotowawcze do włączenia Polski w struktury NATO rozpoczęto w 1997 r.⁸¹. Sojusz wyznaczył siłom zbrojnym cele, które musiały zrealizować, by stać się jego członkiem (dostosowanie struktury, zasad użycia, systemu dowodzenia i logistycznego). Integrację zamierzano osiągnąć wprowadzając przemiany w trzech obszarach problemowych: doktrynalnym, strukturalno-funkcjonalnym oraz w zakresie przygotowania kadr i szkolenia operacyjno-taktycznego wojsk⁸². Siły zbrojne przyjęły do realizacji czterdzieści jeden celów interoperacyjności w grupach tematycznych: dowodzenie i kierowanie, taktykę i działania rodzajów wojsk, logistykę, nawigację lotniczą, wsparcie inżynieryjne oraz rozliczenia finansowe działań wielonarodowych. Siły powietrzne przyjęły zaś do realizacji szesnaście celów: organizację oraz procedury dowodzenia i kierowania, ich struktura, rozwijane systemy dowodzenia i kierowania, normy medyczne w działaniach poszukiwawczo-ratowniczych, normy paliwowe, postępowanie z paliwem dla statków powietrznych, bezpośrednie wsparcie lotnicze, działania poszukiwawczo-ratownicze, naziemna obrona przeciwlotnicza, transpondery lotnicze i kontrola ruchu lotniczego, gotowość jednostek, infrastruktura lotnisk i procedury lotnicze, urządzenia nawigacji powietrznej, wymagania językowe, wsparcie meteorologiczne⁸³.

⁷⁹ Tamże, s. 61 – 62.

⁸⁰ *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej* (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000), s. 2.

⁸¹ *Decyzja Nr 145/MON ministra Obrony Narodowej z 14 sierpnia w sprawie osiągnięcia zdolności do współdziałania z siłami zbrojnymi państw – członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego przez jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych RP zgłoszone do współpracy w ramach „Procesu Planowania i Oceny”, realizowanego w latach 1997 – 1999*, MON, Warszawa 1997.

⁸² M. Marciniak, *Interoperacyjność Sił Powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej i NATO*, PWLiOP 5/1997, s. 11 – 15.

⁸³ A. Dulęba, L. Konopka, *Osiągnięcie celów interoperacyjności w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej*, PWLiOP 8/1998, s. 3 – 12.

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć było przyjęcie i stosowanie obowiązujących w NATO doktryn. Miały one kluczowe znaczenie do osiągnięcia zdolności współdziałania z innymi siłami zbrojnymi i całością sojuszu zarówno na polu walki, jak i podczas wspólnych szkoleń i ćwiczeń. Nie oznaczało jednak całkowitej rezygnacji z założeń narodowych. Starano się opracować spójny z sojuszniczymi system militarnych doktryn narodowych, które obejmowałyby właściwe dla naszego kraju i sił powietrznych założenia ich użycia. Przy czym przez doktrynę sił powietrznych rozumiano jednolite założenia w zakresie celów, zadań i sposobów ich użycia⁸⁴. Tworzenie narodowego systemu doktryn wojskowych opierało się na hierarchicznej strukturze ich ważności oraz gwarantowało kompatybilność ustaleń i utrzymywanie interoperacyjności sił zbrojnych, w tym powietrznych, z siłami zbrojnymi innych państw członkowskich i całym sojuszem⁸⁵.

Działania prowadzone przez sojusznicze siły NATO dzielą się, ze względu na liczbę rodzajów sił zbrojnych i przynależność państwową wojsk, na działania połączone i sojusznicze działania połączone⁸⁶. W działaniach połączonych biorą udział elementy (pododdziały, oddziały, stanowiska dowodzenia itd.) więcej niż jednego rodzaju sił zbrojnych należące do jednego państwa. Są one określane także mianem operacji połączonej rozumianej jako działania bojowe, w których biorą udział komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych, dowodzone przez jednego dowódcę⁸⁷. Ich istota wyraża się w synchronizacji wysiłków i wykorzystania zróżnicowanych możliwości wojsk i środków przynajmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych w taki sposób, żeby w rezultacie współdziałania skutki połączonych działań były większe niż suma skutków działań rodzajów sił zbrojnych z osobna⁸⁸. Natomiast w sojuszniczych działaniach połączonych biorą udział elementy więcej niż jednego rodzaju sił zbrojnych, kilku państw członkowskich NATO. W literaturze problemu występuje różna typologia działań prowadzonych przez sojusznicze siły sojuszu. Wyszczególnia się także działania połączone sił powietrznych (połączone operacje powietrzne - CO-MAO)⁸⁹, działania połączone rodzajów sił zbrojnych, sojusznicze działania połączo-

⁸⁴ E. Zabłocki, *Współczesne siły powietrzne*, AON, Warszawa 2002, s. 86.

⁸⁵ W. Michałak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, op. cit., s. 19.

⁸⁶ S. Zajas, J. Nowak, J. Gruszczyński, E. Cieślak, *Siły Powietrzne NATO. Podstawowe pojęcia, definicje, zasady użycia*, PWLiOP 3/1998, s. 3 – 9.

⁸⁷ W. Michałak, *Siły powietrzne w operacjach połączonych*, AON, Warszawa 2002, s. 11.

⁸⁸ Tamże, s. 13.

⁸⁹ Ch. B. Scheffel, *Połączone operacje powietrzne NATO*, AON, Warszawa 1996.

ne⁹⁰. Sposób użycia sił powietrznych w operacji połączonej będzie podporządkowany celowi politycznemu, a tym samym charakterowi działań wojennych. Przy planowaniu ich użycia uwzględnia się fakt, że mogą one, w przeciwieństwie do innych rodzajów sił zbrojnych, szybko reagować na zaistniałą sytuację w rejonie konfliktu. Z analizy literatury problemu wynika, że jedyną formą użycia sił powietrznych w operacji połączonej będzie operacja powietrzna prowadzona w postaci działań ofensywnych i defensywnych⁹¹.

Doktryna połączonych sił sojuszu zakłada, że siły powietrzne będą prowadziły działania przeciw siłom powietrznym, naziemnym i nawodnym (powierzchniowym), działania powietrzne na morzu, strategiczne działania (ataki) powietrzne i powietrzne działania wspierające. W praktyce zakłada się, że siły powietrzne w ramach operacji połączonej będą zwalczały zasoby powietrzne przeciwnika, wykonywały atak strategiczny oraz wspierały działania wojsk lądowych i sił morskich⁹². Wyszczególnia się cztery kategorie operacji powietrznych: operacje przeciwdziałania, zwane kontratakami powietrznymi, na które składają się defensywne i ofensywne operacje przeciwdziałania, strategiczne operacje powietrzne, operacje lotnicze skierowane przeciwko obiektom lądowym lub nawodnym oraz operacje powietrzne zabezpieczające⁹³.

Według poglądów sojuszu działania wojenne mogą być prowadzone na trzech poziomach (szczeblach): strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Planując działania na szczeblu strategicznym Rada Północnoatlantycka, Komitet Wojskowy Paktu Północnoatlantyckiego oraz państwa określają cele narodowego bądź międzynarodowego bezpieczeństwa i wykorzystują wszystkie dostępne środki, z militarnymi włącznie, by je osiągnąć. Na szczeblu operacyjnym planuje się, organizuje i prowadzi kampanie i główne operacje w celu osiągnięcia celów strategicznych na obszarze operacji lub teatrze działań wojennych. Planowaniem działań na europejskim teatrze działań wojennych zajmują się Naczelny Dowódca Połączonych Sił Zbrojnych w Europie, głównodowodzący głównych dowództw i podporządkowani im dowódcy tych dowództw. Na szczeblu taktycznym są planowane, organizowane i prowadzone działania bojowe, dla osiągnięcia celów walki, przez związki taktyczne i oddziały. W siłach lądowych NATO stanowią go jednostki organizacyjne do korpusu włącznie, na-

⁹⁰ B. Zdrodowski, M. Marciniak, *Doktryna powietrzna NATO*, AON, Warszawa 1999, s. 48.

⁹¹ W. Michałak, *Siły powietrzne w operacjach połączonych*, op.cit., s. 21.

⁹² Tamże, s. 23.

⁹³ *Doktryna operacji powietrznych i kosmicznych sił połączonych*. AJP – 3.3, NATO, 2001, s. 34 – 36.

tomiast w siłach powietrznych szczebel ten tworzą Połączone Ośrodki Dowodzenia Siłami Powietrznymi (CAOC) wraz z podporządkowanymi im siłami, które prowadzą taktyczne działania powietrzne. Pod tym pojęciem rozumie się skoordynowane użycie sił powietrznych z siłami lądowymi i (lub) morskimi w celu wywalczenia i utrzymania przewagi w powietrzu, uniemożliwienia siłom przeciwnika manewru do rejonu działań bojowych i w strefie działań bojowych, wykrycia i zwalczania sił przeciwnika oraz elementów infrastruktury, udziału w osiąganiu celów działań sił lądowych bądź morskich w sojuszniczych działaniach połączonych lub działaniach połączonych⁹⁴.

Taktycznymi działaniami powietrznymi według poglądów NATO są: walka o przewagę w powietrzu, izolacja lotnicza, rozumiana jako lotnicza izolacja rejonów działań bojowych, ofensywne wsparcie lotnicze, rozumiane jako wsparcie lotnicze wojsk lądowych, taktyczne wsparcie lotnicze sił morskich, rozpoznanie i obserwacja, taktyczny transport powietrzny, zabezpieczenie działań powietrznych⁹⁵. W sojuszu przyjmuje się, że działania skierowane przeciwko potencjałowi powietrznemu przeciwnika, czyli siłom i środkom, które mogą być wykorzystywane w walce o osiągnięcie i utrzymanie przewagi w powietrzu odnoszą się nie tylko do sił powietrznych przeciwnika, lecz również środków przeciwlotniczych sił lądowych czy morskich.

Przez walkę o przewagę w powietrzu rozumie się działania powietrzne przeciwko potencjałowi powietrznemu przeciwnika (ofensywnemu i defensywnemu) prowadzone w celu wywalczenia i utrzymania pożądanego stopnia dominacji w powietrzu. Obejmuje ona zarówno walkę ofensywną (zaczepną) z siłami powietrznymi przeciwnika, jak i defensywną (obronną) ze środkami napadu powietrznego w powietrzu. Celem działań przeciwko potencjałowi lądowemu (morskiemu) przeciwnika jest niszczenie, obezwładnianie, dezorganizacja bądź opóźnianie lądowych (morskich) sił przeciwnika. Obejmują one izolację lotniczą, wsparcie lotnicze sił lądowych (izolacja pola walki i bezpośrednie wsparcie lotnicze), taktyczne wsparcie lotnicze sił morskich, rozpoznanie powietrzne. Taktyczny transport powietrzny obejmuje przewóz pasażerów i ładunku na obszarze działań w ramach działań powietrznodesantowych, wsparcia logistycznego oraz ewakuacji rannych i chorych. Zabezpieczenie działań powietrznych obejmuje walkę radioelektroniczną, obezwładnianie środków przeciw-

⁹⁴ W. Michałak, *Siły powietrzne w operacjach połączonych*, op.cit., s. 4.

⁹⁵ Tamże, s. 4 – 5.

lotniczych przeciwnika, tankowanie w powietrzu, poszukiwanie i ratownictwo, specjalne działania powietrzne⁹⁶.

Zgodnie z doktryną sojuszu polskie siły powietrzne, wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych, wezmą udział w działaniach wojennych prowadzonych w celu odparcia agresji na terytorium naszego kraju, lub inny kraj sojuszniczy. Będą one prowadzone zgodnie z artykułem V Traktatu Waszyngtońskiego. Przewiduje się także użycie zgrupowań ze składu SP, wydzielonych do wymuszania i przywracania pokoju oraz wykonywania innych zadań o charakterze bojowym w ramach operacji innych niż wojna, czyli w działaniach pozawojennych⁹⁷.

W przypadku prowadzenia działań w obronie kraju sojuszniczego wydzielone siły i środki polskich sił powietrznych przegrupują się poza terytorium kraju i zostaną podporządkowane odpowiedniemu dowództwu sił powietrznych i połączonych. W związku z tym rola dowództwa WLOP ograniczać się będzie do śledzenia ich zastosowania, ewentualnego wzmocnienia oraz zabezpieczenia działań. Działania tych sił będą prowadzone w ramach sojuszniczych operacji powietrznych i połączonych. Miejsce i rola w nich polskich jednostek będzie uzależniona od posiadanego uzbrojenia, stopnia zintegrowania z innymi siłami powietrznymi, wyszkolenia bojowego oraz posiadanych środków rażenia.

W razie agresji na Polskę polskie siły zbrojne będą w pierwszym rzucie strategicznym sojuszu. Dlatego też siły powietrzne muszą być w gotowości do odparcia ataku, gdyż od tego zależeć będzie nie tylko nasza niepodległość, ale przebieg kampanii obronnej sojuszu i bezpieczeństwo sojuszników z nami sąsiadujących. WLOP muszą podjąć wspólnie z wojskami lądowymi i marynarką wojenną działania przeciwko siłom powietrznym przeciwnika i jego zgrupowaniom lądowym i morskimi w celu skłonienia ich do zaniechania inwazji lub jej powstrzymania do czasu przystąpienia do działań sił sojuszniczych. Siły powietrzne powinny zwalczać lotnictwo przeciwnika już od rubieży styczności bojowej wojsk przez całą trasę lotu do celów i powrotną, wykonywaną nad ugrupowaniem wojsk własnych. Wykorzystując swoją manewrowość mogą przenosić działania w celu blokowania zagrożonych kierunków operacyjno-powietrznych, a także zwalczać system obrony powietrznej, infrastrukturę sił powietrznych oraz siły wspierające i wspomagające ich działania. Muszą także niszczyć

⁹⁶ Tamże, s. 5.

⁹⁷ W. Michałak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, op. cit., s. 104.

obiekty o znaczeniu strategicznym oraz wybrane cele w interesie lądowej i morskiej operacji obronnej⁹⁸.

Siły powietrzne podczas działań bojowych będą wykonywały trzy główne zadania. Najważniejszym będzie walka o wywalczenie i utrzymanie lub pozbawienie przeciwnika dominacji w powietrzu przez cały okres trwania działań wojennych. Jest to podstawowe zadanie sił obrony powietrznej, a także lotnictwa – zwłaszcza w początkowym okresie konfliktu, do czasu zareagowania sojuszniczych sił powietrznych. Obejmuje ona zwalczanie lotnictwa na lotniskach i w powietrzu, obeszwałnianie środków obrony powietrznej i przeciwlotniczej wojsk, niszczenie systemu dowodzenia lotnictwem, obroną powietrzną i przeciwlotniczą wojsk oraz zwalczanie infrastruktury i zasobów wspomagających siły powietrzne⁹⁹. Wyróżnia się trzy stopnie dominacji w powietrzu. Najniższy, czyli przewagę w powietrzu, która może mieć skalę lokalną (miejscową) i ogólną. Średni, czyli panowanie w powietrzu, utrzymywane i osiąganę głównie w wojnie klasycznej. Najwyższy, czyli dominantę powietrzną, osiąganą i utrzymywaną przede wszystkim w wojnie toczonej sposobem dominacji powietrznej¹⁰⁰. Zgodnie zaś z dokumentami normatywnymi NATO wyróżnia się: uprzywilejowaną sytuację powietrzną, przewagę w powietrzu i panowanie w powietrzu.

Wykonywanie uderzeń strategicznych ma na celu wyeliminowanie najistotniejszych elementów z poszczególnych podsystemów tworzących potęgę militarną przeciwnika, a w efekcie obniżenie żywotności i zdolności jego funkcjonowania podczas konfliktu zbrojnego. Obiektami uderzeń może być szeroko rozumiane przywództwo państwowe i wojskowe, zasoby gospodarcze i materialne agresora, infrastruktura oraz cele wpływające na morale ludności.

Działania przeciwko siłom lądowym (taktyczne wsparcie sił lądowych) przestają być zadaniem priorytetowym, a staje się raczej drugorzędnym¹⁰¹. W jego ramach siły powietrzne zwalczają drugie rzuty i odwody przeciwnika o znaczeniu strategicznym i operacyjnym, obeszwałniają jego system dowodzenia i logistyczny. Mogą także prowadzić działania przeciwko siłom morskim przeciwnika.

W siłach zbrojnych NATO obowiązują przyjęte przez wszystkich członków zasady prowadzenia połączonych i wielonarodowych działań, czyli zasady sztuki wojennej. Należą do nich cele i celowość, elastyczność, koncentracja sił, ekonomia wy-

⁹⁸ Tamże, s. 105.

⁹⁹ Tamże, s. 121.

¹⁰⁰ W. Michalak, *Dominacja z powietrza*, AON, Warszawa 1999, s. 55.

¹⁰¹ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu*, cz. IV, op. cit., s. 122 - 123.

siłku, jedność wysiłku, ofensywny charakter działań, bezpieczeństwo, zaskoczenie, morale, zarządzanie zasobami, uzyskanie i utrzymanie swobody działania¹⁰².

Doktryna operacji sił powietrznych NATO zakłada, że sojusznicze siły powietrzne są zdolne (przygotowane) do prowadzenia ofensywnych i defensywnych działań powietrznych, ukierunkowanych głównie na wywalczenie pożądanego stopnia dominacji w powietrzu poprzez zwalczanie zasobów powietrznych przeciwnika. Ponadto, mogą uczestniczyć w obezwładnianiu systemu obronnego przeciwnika realizując powietrzny atak strategiczny oraz zwalczając jego siły lądowe i morskie. Mogą prowadzić również działania wsparcia powietrznego (powietrzne rozpoznanie i śledzenie, walka radioelektroniczna, tankowanie w powietrzu), w celu zapewnienia dogodnych warunków do realizacji głównych zadań przez siły wszystkich komponentów biorących udział w operacji¹⁰³.

Według ustaleń normatywnych sojuszu podstawowym sposobem osiągnięcia swobody działań jest wywalczenie przewagi w powietrzu. Zapewni ona efektywne wykorzystanie przestrzeni powietrznej przez własne siły i tym samym uniemożliwi to przeciwnikowi. Przy czym zakłada się, że wywalczenie przewagi w powietrzu nie musi stanowić głównego celu działań sił powietrznych, gdyż może być nieekonomiczne.

Stopień przewagi w powietrzu niezbędny do osiągnięcia swobody działań przez siły powietrzne określa każdorazowo dowódca lotniczy odpowiedniego szczebla uwzględniając ogólne cele działań, sytuację i zagrożenie.

Na podstawie powyższych zasad i uwarunkowań określono¹⁰⁴ podstawowe wymagania, dla sił powietrznych działających na współczesnym polu walki, a mianowicie interoperacyjność, ciągłość, zdolność do działań w warunkach zakłóceń radioelektronicznych, żywotność, gotowość bojowa, wyszkolenie i łączność¹⁰⁵. Wymagania są uwzględniane w treści zasad sztuki wojennej (zasad użycia), które powinny sprzyjać osiągnięciu sukcesu w działaniach bojowych. Zalicza się do nich: cel, zaskoczenie, ekonomię sił, zmasowanie (koncentracja), ofensywność (aktywność, inicjatywę), manewr, synergizm (współdziałanie), prostotę, swobodę, jedność (centrali-

¹⁰² S. Zajas, J. Nowak, J. Gruszczyński, E. Cieślak, *Siły Powietrzne NATO. Podstawowe pojęcia, definicje, zasady użycia*, op. cit.

¹⁰³ *AJP-3.3, Doktryna operacji sił powietrznych NATO*, Waszyngton 1999.

¹⁰⁴ S. Zajas, R. Szpyra, *Sztuka operacyjna sił powietrznych*, MON/Biuro Wojskowej Służby Normalizacyjnej, Warszawa 2003, s. 64 – 65.

¹⁰⁵ S. Zajas, J. Nowak, J. Gruszczyński, E. Cieślak, *Siły Powietrzne NATO. Podstawowe pojęcia, definicje, zasady użycia*, op. cit.

zacje dowodzenia)¹⁰⁶. Inni teoretycy nieco odmiennie interpretują zasady użycia sił powietrznych. Określają je, zgodnie z doktryną operacji połączonych NATO, zasadami połączonych i wielonarodowych działań. Zaliczają do nich cele, jedność wysiłku, współpracę, ciągłość działań, koncentrację siły, ekonomię wysiłku, elastyczność, inicjatywę, utrzymanie morale, zaskoczenie, bezpieczeństwo i prostotę¹⁰⁷.

Aby spełnić wymogi sojusznicze podjęto działania mające na celu dostosowanie polskiego systemu dowodzenia siłami powietrznymi do wymogów NATO. Zasadnicze przedsięwzięcia w tym zakresie zostały zawarte w „Programie integracji z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i modernizacji Sił Zbrojnych RP na lata 1998 – 2012”. Przyjęto, że docelowa organizacja systemu dowodzenia lotnictwem i obroną powietrzną powinna skupić wszystkie siły i środki niezależnie od ich organizacyjnej podległości, zapewnić skuteczne dowodzenie siłami i środkami OP na wszystkich kierunkach zagrożenia oraz doraźnie tworzonymi zgrupowaniami sił i środków na wybranym kierunku zagrożenia, posiadać prostą i elastyczną strukturę, odpowiednią do jednoznacznie określonych zadań i kompetencji dowództw poszczególnych szczebli i stanowisk dowodzenia poprzez znaczne ich zmniejszenie, zapewnić pełną interoperacyjność z systemem dowodzenia OP NATO oraz wykorzystać w maksymalnym stopniu istniejącą infrastrukturę, a w tym obiekty specjalne i system łączności¹⁰⁸.

Po wstąpieniu Polski do NATO założono funkcjonowanie przejściowego systemu dowodzenia. Jego zasadnicze elementy tworzyły stacjonarne stanowiska dowodzenia szczebla operacyjnego i taktycznego pozostałe po WOPK. Lotnictwo myśliwsko-bombowe wykorzystywało pozostałości infrastruktury dowodzenia byłych dywizji lotniczych. Prowadzone w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych dalsze zmiany składu i struktury organizacyjnej wojsk spowodowały istotne trudności w funkcjonowaniu tak skonstruowanego systemu dowodzenia. Zarysowała się konieczność kontynuowania procesu zmian jego struktury pełnego dostosowania do wymogów sojuszniczych. Stworzono strukturę w której zarysowuje się wyraźny podział na podsystem dowodzenia operacyjnego i dowodzenia pozaoperacyjnego¹⁰⁹, przez innych au-

¹⁰⁶ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, s. 51 – 70.

¹⁰⁷ S. Zajas, R. Szpyra, *Sztuka operacyjna sił powietrznych*, op. cit., s. 70.

¹⁰⁸ J. Nowak, T. Pieciukiewicz, *Możliwości stosowania sojuszniczych procedur dowodzenia w lotnictwie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, op. cit. s. 63.

¹⁰⁹ Tamże, s. 64.

torów określany mianem taktycznego¹¹⁰. Obydwa podsystemy „spinane” są na poziomie Dowództwa WLOP, które w układzie narodowym jest naczelnym organem w zakresie dowodzenia lotnictwem i obroną powietrzną, realizującym funkcje dowodzenia i kontroli operacyjnej¹¹¹ oraz organizacji szkolenia i wszechstronnego zabezpieczenia podległych sił – zadania pozaoperacyjne. Jest ono także zasadniczym organem dowodzenia realizującym współpracę z NATO i koordynującym przedsięwzięcia wynikające z obowiązków „państwa – gospodarza” (HNS), współpracując w tym zakresie z dowództwem sił powietrznych regionu północnej Europy (AIRNORTH).

Podsystem dowodzenia operacyjnego tworzą Centrum Operacji Powietrznych (COP - utworzone na bazie CSD), cztery Ośrodki Dowodzenia i Naprowadzania (ODN), cztery Centra Koordynacji Operacji Powietrznych (CKOP) – w tym jedno tylko na czas wojny („W”) oraz stanowiska dowodzenia jednostek WLOP – baz lotniczych, eskadr itp. rozwijane doraźnie, stosownie do potrzeb. Spoczywa na nim odpowiedzialność za organizację i prowadzenie działań ofensywnych, defensywnych i zabezpieczających podporządkowanych sił i środków. Natomiast w okresie pokojowym realizuje zadania w systemie zintegrowanego systemu dowodzenia OP NATO (NATI-NADS), przede wszystkim zaś misje zabezpieczenia przed penetracją i naruszeniami przestrzeni powietrznej (Air Policing).

Podsystem operacyjny wypełnia funkcje planowania długoterminowego, które dotyczy opracowania i aktualizowania planów użycia sił powietrznych w sojuszniczym i narodowym systemie obronnym, planowania ich użycia w operacjach połączonych, (operacje powietrzne), opracowywania dokumentów dowodzenia oraz dystrybucja (stawianie) zadań na taktyczny poziom dowodzenia, nadzorowania ich realizacji, oceny rezultatów (osiągnięcie celów) operacji, koordynowanie planów i zadań¹¹².

Podsystem dowodzenia pozaoperacyjnego (taktycznego) tworzą dowództwa korpusów OP, dowództwa brygad lotnictwa taktycznego, radiotechnicznych i WOPL oraz pozostałych jednostek WLOP. Ogniwa tworzące go odpowiadają za organizację szkolenia podległych sił i jego zabezpieczenie oraz zarządzanie (administrowanie) podległymi siłami i środkami.

Dowodzenie na poziomie taktycznym obejmuje planowanie związane z realizacją postawionych zadań, opracowanie dokumentów dowodzenia oraz stawianie

¹¹⁰ E. Zabłocki, *Dowodzenie siłami powietrznymi*, AON, Warszawa 2004, s. 57.

¹¹¹ L. Konopka, *Planowanie operacji Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, PWLiOP 11/2000, s. 8.

¹¹² E. Zabłocki, *Dowodzenie siłami powietrznymi*, op. cit., s. 57.

zadań dowództwom jednostek bojowych (lotnictwa, OP) i zabezpieczenia, w tym wyspecjalizowanym zespołom kontroli przestrzeni powietrznej, naprowadzania itp., kierowanie realizacją zadań w czasie walki – koordynowanie, naprowadzanie, informowanie, ocena rezultatów, korygowanie zadań i sposobów ich realizacji¹¹³.

Docelowa struktura podsystemu dowodzenia operacyjnego polskich sił powietrznych jest w pełni porównywalna ze strukturą NATO. Także zadania i funkcje pełnione przez poszczególne organa dowodzenia WLOP w znacznym stopniu pokrywają się z ich sojuszniczymi odpowiednikami. Różnice sprowadzają się do zakresu zadań realizowanych w systemie narodowym, w ramach którego przewiduje się utworzenie, przy stanowisku dowodzenia naczelnego dowódcy sił zbrojnych RP, dożalnie funkcjonującego komponentu dowodzenia siłami powietrznymi, którym kieruje ich dowódca, dowodzący systemem obrony powietrznej, siłami lotnictwa w działaniach ofensywnych oraz odpowiadający za zarządzanie i kontrolę przestrzeni powietrznej¹¹⁴.

Zakończenie dwubiegunowego podziału świata odsunęło groźbę rozstrzygnięcia spornych kwestii przy użyciu broni masowego rażenia. Stworzyło jednak nowe, niespotykane dotychczas zagrożenia i wyzwania. Konflikty końca XX wieku wybuchające na tle etnicznym wykazały słabość sił międzynarodowych, które nie były zdolne do skutecznego reagowania i pomyślnej interwencji. Sytuacja wymusiła nową wizję działań (misji) pokojowych. Sojusznicze siły powietrzne NATO stały się najistotniejszym czynnikiem odstraszania militarnego¹¹⁵. Gwarantują wczesne wykrycie, rozpoznanie i śledzenie różnorodnych zagrożeń. Umożliwiają wywieranie nacisku na przeciwnika bez konieczności interwencji zbrojnej. Wystarcza sama ich obecność i możliwość wykonania w każdej chwili precyzyjnego i skutecznego uderzenia. Stopniowanie przymusu i wywieranie nacisku poprzez groźbę użycia siły stało się w podstawową gwarancją wymuszenia i utrzymania pokoju w rejonach zapalnych, gdzie często realna jest zmiana sytuacji kryzysowej w konflikt zbrojny.

Siły powietrzne otrzymały także inne zadania w ramach operacji reagowania kryzysowego. Należą do nich operacje humanitarne (prowadzone zarówno w czasie działań zbrojnych, jak i klęsk żywiołowych), operacje antyterrorystyczne oraz o cha-

¹¹³ Tamże, s. 58.

¹¹⁴ W. Michalak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, op. cit. s. 152 – 153.

¹¹⁵ R. Olszewski, *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym*, AON, Warszawa 1998, s. 156.

rakterze policyjnym przeciwko zorganizowanej przestępczości narkotykowej. W działaniach innych niż wojna będą one wykonywały zadania mające na celu zapobieganie konfliktom m.in. poprzez misje dyplomatyczne, konsultacje, ostrzeżenie, inspekcje, monitorowanie i obserwację oraz prewencyjne rozwinięcie sił w celu zapobieżenia konfliktowi zbrojnemu. Kolejnym zadaniem jest budowanie pokoju, czyli działania po zakończeniu konfliktu, mające na celu uniknięcie kolejnego i stworzenie cywilnej infrastruktury państwa. Następnym tworzenie pokoju, czyli działania dyplomatyczne (misje mediacyjne i rozjemcze, a także sankcje i izolowanie dyplomatyczne) po wybuchu konfliktu, których celem jest przerwanie walk i zawarcie porozumienia pokojowego. Utrzymanie pokoju, czyli ograniczenie, łagodzenie lub zakończenie działań zbrojnych między stronami konfliktu dzięki bezstronnej interwencji sił zbrojnych i komponentu cywilnego, która będzie uzupełniała polityczny proces rozwiązywania konfliktów i przywracania pokoju jest kolejnym ważnym zadaniem sił powietrznych. Zadanie wymuszania pokoju, czyli wykorzystania środków militarnych do przywracania pokoju w rejonie konfliktu (stosowane w przypadku konfliktu międzypaństwowego, wewnętrznego lub w przypadku nie funkcjonowania instytucji państwowych – zwłaszcza podczas niesienia pomocy humanitarnej poszkodowanej ludności) wskazuje, iż siły powietrzne muszą być przygotowane także do rozwiązań siłowych. Zadania na rzecz ludności cywilnej to: misje humanitarne i ewakuacyjne. Misje humanitarne mają na celu niesienie pomocy ludności w trudnych sytuacjach, zwłaszcza gdy władze w danym państwie nie mogą lub nie chcą takiej pomocy udzielić. Natomiast misje ewakuacyjne są wykonywane w celu przemieszczenia personelu niewojskowego, któremu w danym państwie grozi niebezpieczeństwo¹¹⁶.

Działania inne niż wojna prowadzone będą w oparciu o wypracowane na podstawie doświadczeń wyszczególnione poniżej zasady. Pierwszą jest zasada celowości, czyli osiągnięcia powodzenia w misji i realizacji zakładanych wcześniej jej celów. Drugą, jedności wysiłku zapewniająca osiągnięcie zakładanego celu przez wszystkie zaangażowane siły. Następną, zasada bezpieczeństwa, której zadaniem jest zapewnienie swobody działań własnym siłom i prawa do samoobrony wobec przejawów agresji w celu niedopuszczenia do strat własnych. Kolejną zasada ograniczenia, która wymaga konieczności pogodzenia użycia przemocy zbrojnej z pokojowym charakterem operacji. Zasada wytrwałości stwarza konieczność prowadzenia operacji

¹¹⁶ W. Michałak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, op. cit. s. 91.

w zależności od rozwoju sytuacji, a legalności zakłada prowadzenie operacji zgodnie z prawem międzynarodowym i humanitarnym, co zjedna jej poparcie społeczności międzynarodowej i stron konfliktu. Zasada bezstronności, polega na jednakowym traktowaniu wszystkich stron konfliktu, natomiast wiarygodności wymaga prowadzenia operacji zgodnie z mandatem Organizacji Narodów Zjednoczonych lub innej organizacji międzynarodowej - np. Irak 2003 r. NATO), a także wzajemnego poszanowania - pomiędzy wszystkimi, uznawanymi stronami konfliktu i wielonarodowymi połączonymi siłami zadaniowymi¹¹⁷.

Zakłada się, że siły powietrzne zaangażowane w operacjach innych niż wojna będą wykonywały różne rodzaje działań (o różnym charakterze). Defensywne, czyli obronę powietrzną szczególnie ważnych obiektów, komponentów lądowych i morskich. Ofensywne, obejmujące uderzenia na ważne obiekty, osłonę własnego lotnictwa wykonującego zadania, izolację wyznaczonych rejonów oraz pokonywanie OP. Wsparcie lotnicze wielonarodowych sił zadaniowych, czyli wsparcie komponentu lądowego lub morskiego oraz działania wspierające, które obejmują wczesne ostrzeżenie, obserwację i rozpoznanie powietrzne, tankowanie w powietrzu, walkę elektro-niczną, poszukiwanie i ratownictwo, a także kontrolę przestrzeni powietrznej i transport¹¹⁸.

Inni autorzy rozszerzają zakres działań sił powietrznych w operacjach pozawo-jennych. Wyszczególniają oni rozpoznanie i obserwację, prowadzone za pomocą wszystkich dostępnych środków, w celu monitorowania poczynąń zwaśnionych stron konfliktu. Zadaniem kolejnego, czyli transportu powietrznego jest przewóz personelu i dostawy środków materiałowych oraz działania wspierające wielonarodowe połą-czone siły zadaniowe i ewakuację rannych drogą powietrzną. Kontrolę przestrzeni powietrznej siły powietrzne prowadzą nad obszarem konfliktu, w celu stworzenia do-godnych warunków zarówno siłom powietrznym, jak i innym komponentom sił wielo-narodowych do wykonania operacji w wymiarze powietrzno-lądowym. Jej głównymi zadaniami jest osłona samolotów sił międzynarodowych przed atakami z powietrza i ziemi, monitorowanie przestrzeni powietrznej, wymuszanie obowiązujących reguł postępowania przez obiekty powietrzne i podjęcie skutecznej obrony przed atakiem z powietrza. Przewidują oni także ofensywne zastosowanie SP, czyli uderzenia lotni-cze na lotniska i bazy, rakiety bazowania naziemnego i systemy zabezpieczające,

¹¹⁷ Tamże, s. 92 – 96.

¹¹⁸ B. Zdrodowski, M. Marszałek, *Operacje pozawojenne sił powietrznych*, AON, Warszawa 2002, s. 93.

środki naziemne sił obrony powietrznej oraz inne ważne obiekty. Działania te stosowane są z reguły w operacjach wymuszania pokoju. Walkę elektroniczną SP prowadzą w celu maskowania własnej aktywności oraz uniemożliwienia bądź zmniejszenia aktywności działań strony przeciwnej. Siły powietrzne realizują również akcje poszukiwania, ratownictwa i ewakuacji, mające na celu poszukiwanie i ratowanie personelu będącego w niebezpieczeństwie na ziemi lub morzu. Prowadzi je lotnicza grupa poszukiwawczo-ratownicza¹¹⁹.

Stosownie do planowanych zadań wypracowano zasady zabezpieczenia logistycznego działań sił powietrznych zgodnych z nową koncepcją strategiczną NATO. Założono w nich nie tylko zabezpieczenie działań sojuszniczych, ale i szeroko rozumianych wielonarodowych. Jest to trzeci z etapów rozwoju logistyki sił powietrznych (dwa poprzednie omówiono wcześniej), określane mianem od logistyki sojuszniczej do logistyki wielonarodowej. Logistyka będzie zabezpieczała działania sił powietrznych podczas samodzielnych działań obronnych na terenie kraju, sojuszniczych działań obronnych, w tym sił wsparcia NATO na terenie kraju, sojuszniczych działań obronnych w terytorialnym systemie obronnym NATO w obszarze odpowiedzialności sojuszu poza terytorium kraju, działań wielonarodowych (sojuszniczych lub koalicyjnych) na obszarze odpowiedzialności sojuszu i poza nim, działań wydzielonych kontyngentów w składzie sił zbrojnych UE poza obszarem kraju¹²⁰. Celem zabezpieczenia logistycznego sił powietrznych jest utrzymywanie, bądź odtwarzanie w razie utraty zdolności bojowej poprzez ich obsługiwanie, czyli świadczenie usług eksploatacyjnych oraz zaopatrzeniowych w zakresie środków materiałowych. Jest to proces dwuetapowy, w którym wyróżnia się zabezpieczenie bezpośrednie, realizowane przez logistykę operacyjną oraz pośrednie zwane wsparciem logistycznym leżące w gestii logistyki wsparcia¹²¹.

Zakłada się, że podsystem logistyczny jest głównym obok podsystemu rozpoznania i dowodzenia oraz podsystemu bojowego (jednostek bojowych) elementem infrastruktury sił powietrznych. Jednym z podstawowych wymagań wobec niego jest pełna kompatybilność z pozostałymi elementami struktury sił powietrznych.

¹¹⁹ W. Michałak, *Doktryna sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej. Próba zarysu, cz. IV*, op. cit. s. 96 – 103.

¹²⁰ W. Drażczyk, *Logistyka sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej w połączonych działaniach wielonarodowych*, op. cit., s. 222.

¹²¹ W. Drażczyk, *Logistyka sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej w działaniach wielonarodowych*, op. cit., s. 245.

Zabezpieczenie działań sił powietrznych operujących poza granicami kraju składa się z dwóch etapów: przygotowania i rozwinięcia. Etap przygotowania obejmuje utworzenie baz logistycznych z sił narodowych, natomiast na etapie rozwinięcia precyzuje się możliwe źródła pozyskiwania zasobów logistycznych (narodowe zasoby logistyczne, państwo-gospodarz, kontrakty miejscowe, inne kontyngenty, NATO).

Przyjęte założenia doktryny sił powietrznych funkcjonujących w NATO kreowały działalność kadry wydziału i proces dydaktyczny. Przyjęte do realizacji w procesie akcesyjnym zobowiązania były wszechstronnie analizowane i opisywane. Wnioski wdrażano do kształcenia, rozszerzając między innymi problematykę użycia sił powietrznych w operacjach sojuszniczych oraz operacjach reagowania kryzysowego i zabezpieczenia ich działań.

2. 6. Podsumowanie

Założenia doktryny sił powietrznych odzwierciedlały ewolucję doktryn politycznych i militarnych. Kształtowały ją doświadczenia z kolejnych wojen i konfliktów, rozwój techniki bojowej oraz badania i opracowania teoretyczne.

Doktrynę (poglądy na użycie sił powietrznych - początkowo lotnictwa, a następnie także obrony powietrznej) tworzono od momentu zastosowania lotnictwa na polu walki. Jak już wspomniano, miało to miejsce na początku dwudziestego wieku. Pomimo skromnych możliwości lotnictwa przewidywano duże jego znaczenie w przyszłości. Od spełniania roli pomocniczej wojsk lądowych do dominującej na polu walki. Już w 1909 roku, czyli jeszcze przed zastosowaniem lotnictwa na polu walki, Giulio Douhet pisał: „...wojska lądowe i marynarka wojenna nie powinny wobec tego uważać samolotów za środki pomocnicze, zdolne do przyniesienia korzyści tylko w niektórych szczególnych warunkach. Nie! Wprost przeciwnie, wojska lądowe i marynarka wojenna powinny traktować pojawienie się broni powietrznej jako narodziny trzeciej siostry – młodszej, lecz mającej w wielkiej rodzinie wojskowej nie mniejsze znaczenie”¹²².

Pierwsza wojna światowa potwierdziła założenia teoretyków. Zastosowanie samolotów sprowadzało się do indywidualnych walk powietrznych, prowadzenia rozpoznania i bombardowania. Dostrzeżono możliwości lotnictwa, ogłaszając po zakończeniu wojny teorię panowania w powietrzu.

¹²² G. Douhet, *Panowanie w powietrzu*, op. cit., s. 42.

W okresie międzywojennym prowadzono intensywne prace nad doskonaleniem poglądów na użycie lotnictwa. Równolegle z tym tworzono podstawy teoretyczne i założenia systemu obrony przeciwlotniczej obszaru kraju. Postępy prac uzależnione były w głównej mierze od możliwości finansowych państw. Posiadając skromne fundusze Polska nie mogła wdrożyć bardzo dobrego planu OPL OK.

Podczas drugiej wojny światowej rozszerzono zadania lotnictwa. Oprócz wymienionych wcześniej spełniało zadania transportowe i osłony wojsk lądowych. Wojna w pełni potwierdziła wcześniejsze założenia teoretyczne. Lotnictwo miało coraz większy wkład w odniesienie zwycięstwa. Wypracowane podczas wojny poglądy i zasady użycia lotnictwa stały się kanonami obowiązującymi, z niewielkimi modyfikacjami, do czasów współczesnych.

Zastosowanie na polu walki lotnictwa spowodowało także dalszy rozwój środków do obrony przed skutkami jego działania. Doskonalono zasady użycia sił obrony przeciwlotniczej wojsk i powietrznej terytorium kraju. Był to proces ze sobą powiązany. Wraz ze zmianą doktryn lotnictwa powstawały i ewoluowały doktryny obrony powietrznej.

Powojenny podział świata na dwa przeciwstawne obozy i rywalizacja między nimi sprzyjały ewolucji doktryny. Od działań konwencjonalnych podczas drugiej wojny światowej, poprzez dominację broni masowego rażenia i raketowej po jej zakończeniu, powrót do działań konwencjonalnych w latach osiemdziesiątych i działań w operacjach pokojowych na przełomie wieków. Stosownie do tego rozszerzano zakres podstawowych zadań lotnictwa (sił powietrznych). Najważniejszym, niezależnie od obowiązujących założeń doktrynalnych, było panowanie w powietrzu. Utrudniało (ułatwiało) ofensywę przeciwnikowi i gwarantowało (bądź nie) swobodę działania wojsk własnych. W początkowym okresie tworzenia doktryny sił powietrznych wywalczenie panowania leżało w gestii lotnictwa. Po wyposażeniu wojsk obrony powietrznej w broń raketową także siły i środki OP „współdecydowały” o zdobyciu panowania. Pozostałe rodzaje działań stosowano w zależności od potrzeb, charakteru walk i rozwoju sytuacji bojowej, ułatwiając wykonanie zadań. Ostatecznym celem wszystkich wojen i konfliktów było pokonanie przeciwnika i odniesienie zwycięstwa.

Tworzenie doktryny polskich sił powietrznych przebiegało dwutorowo. Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (OPK) wdrażały do działalności zarówno obowiązujące ustalenia sojusznicze, jak i poglądy pracowników pionu sił powietrznych ASG i AON. Uzupełniały się one tworząc spójne, dostosowane do polskich uwarunkowań zasady

użycia sił powietrznych, czyli ich doktrynę. W okresie funkcjonowania UW dominowały poglądy obowiązujące w koalicji. Misją wydziału było dostosowanie ich do potrzeb sił powietrznych. Po rozpadzie układu i zmianie doktryny politycznej opracowano nowe doktryny militarne. Kadra wydziału stworzyła doktrynę sił powietrznych na okres samodzielności militarnej, następnie przygotowującą do akcesji z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz funkcjonujących w nowej koalicji.

Pod koniec dwudziestego wieku zmienił się charakter wojen i konfliktów zbrojnych. Społeczność międzynarodowa podjęła misję rozwiązywania spornych kwestii i konfliktów w różnych miejscach globu. Niektóre udało się rozwiązać bez konieczności użycia siły militarnej. Wystarczającymi czynnikami były kontyngenty pokojowe i obserwatorzy Organizacji Narodów Zjednoczonych (Erytrea). Jednak w większości konieczna była interwencja zbrojna (Bałkany, Kosowo, Afganistan, Kuwejt, Irak). Nieprzyjające warunki terenowe oraz znaczne oddalenie zapalnych miejsc od interweniujących państw wymusiło nowe rozwiązania. Zdecydowano się na użycie najbardziej mobilnego i bezpiecznego rodzaju sił zbrojnych, czyli lotnictwa. Jego zadaniem było przetransportowanie w rejon konfliktu sił stabilizacyjnych, wywalczenie i utrzymanie panowania w powietrzu (i na ziemi) oraz zapewnienie powodzenia misji. Osiągnano to niszcząc siły i środki obrony powietrznej, systemy dowodzenia oraz infrastrukturę przemysłową. Siły powietrzne wykonując nowe zadania wypracowały doktrynę (zasady użycia) podczas działań innych niż wojna i stabilizacyjnych. Konflikty na Bałkanach i w Zatoce Perskiej udowodniły, że przewaga technologiczna i sprawne dowodzenie pozwalają rozstrzygać konflikty jednemu rodzajowi sił zbrojnych. Potwierdziło to głoszoną przez gen. Dohueta tezę, że lotnictwo i panowanie w powietrzu będzie decydowało o losach wojen.

3. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA LOTNICTWA

3.1. Tworzenie systemu przygotowania kadr dla lotnictwa

Po drugiej wojnie światowej oficerowie wojska polskiego podwyższali wykształcenie i doskonalili kwalifikacje w uczelniach cywilnych lub na krótkoterminowych kursach organizowanych w wojskach oraz Związku Radzieckim. Tam też piloci uzyskiwali w akademiach lotniczych (m.in. Monino) wykształcenie niezbędne do pracy w sztabach i dowództwach jednostek wojskowych. Kandydaci na dowódców pułków byli przygotowywani teoretycznie i praktycznie w Tanrogu i Lipiecku¹. Taki elitarny system przygotowania kadr nie wytrzymał próby czasu. Był za drogi i nie odpowiadał potrzebom odradzającego się wojska polskiego, które potrzebowało licznej kierowniczej kadry, narodowości polskiej, wykształconej w rodzimej uczelni wyższej. Szczególnie w wojskach lotniczych sytuacja w tym zakresie wymagała uzdrowienia, bowiem w dowództwie wojsk i jednostkach lotniczych służbę na wielu odpowiedzialnych stanowiskach pełnili oficerowie radzieccy zarówno polskiego pochodzenia, jak i rodowici Rosjanie, którzy byli w zdecydowanej większości².

Dążenie do zmiany systemu przygotowania kadr dla wojska polskiego zaowocowało powołaniem, dekretem Rady Ministrów z dnia 22.10.1947 r., Akademii Sztabu Generalnego (ASG) – pierwszej wyższej uczelni wojskowej w Polsce powojennej³. Dekret nadawał uczelni podstawy prawne działania, a także określał cele i zadania dydaktyczne oraz wychowawcze. Zakładał, że głównym zadaniem ASG, jako państwowej szkoły akademickiej, jest prowadzenie pracy naukowej w zakresie wiedzy wojskowej oraz kształcenie oficerów na stanowiska wymagające wyższych studiów wojskowych. Na jego podstawie Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Oświaty, nadał akademii (8.11.1947 r.) statut, który określał podstawowe zadania uczelni, jej kształt strukturalny (jeden zespół wykładowców) oraz prawa i obowiązki zarówno wykładowców, jak i słuchaczy⁴.

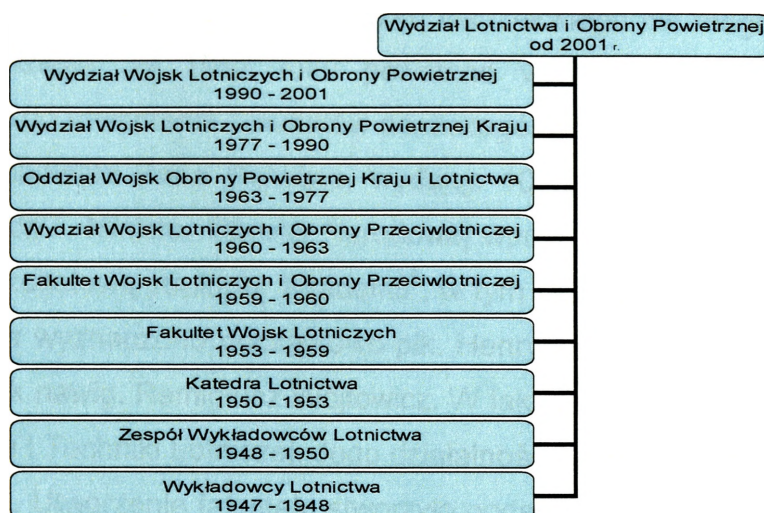
¹ J. Gotowała, *Zarys rozwoju polskiego lotnictwa wojskowego w latach 1945 – 2000*, op. cit., s. 21.

² T. Kmiciek, *Zmiany kadrowe w polskim lotnictwie wojskowym na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych*, PWLiOP 2/2003, s. 78 – 83.

³ CAW, Sygn. akt 1394/68/173, *Rozkaz MON nr 17 z dn. 11.11.1947*, Załącznik 1, *Kalendarium ewolucji doktryny i przygotowania kadr dowódczo-sztabowych sił powietrznych*.

⁴ CAW, Sygn. akt 1394/68/174, *Statut Akademii Sztabu Generalnego*, Warszawa 1947.

Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa, następnie Wojsk OPL OK i OPK, Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz Sił Powietrznych było podporządkowane przemianom zachodzącym w wojskach i dostosowywane do nich, a niekiedy wyprzedzające je. Jest ono nierozdzielnie związane z akademią (Sztabu Generalnego i Obrony Narodowej), co obrazuje poniższy rysunek.

Rys. 2. Ewolucja pionu sił powietrznych w akademii w latach 1947 – 2005
(Źródło: opracowanie własne)

Pierwszymi oficerami wyznaczonymi (30.09.1947 r.) na pełniących obowiązki wykładowców lotnictwa byli ppłk Stanisław Basow (oficer radziecki) i płk obs. Józef Jungraw (oficer z PSP na Zachodzie).

Kilkumiesięczne doświadczenia pozwoliły na wypracowanie nowej, doskonalszej koncepcji funkcjonowania uczelni. Wiosną 1948 roku wprowadzono 6 katedr specjalistycznych oraz trzy zespoły wykładowców, a wśród nich zespół wykładowców lotnictwa. Ich szefem został płk Józef Jungraw. Po roku zespół rozbudowano i stał się on załącznikiem katedry. Rok 1950 przyniósł kolejne modyfikacje. Zamykano etap tworzenia katedr specjalistycznych oraz podniesiono rangę kształcenia z problema-

tyki lotniczej, powołując do życia Katedrę Wojsk Lotniczych⁵. Jej szefem został oficer z PSP na zachodzie ppłk dypl. nawig. Zygmunt Sokołowski⁶.

Zapotrzebowanie poszczególnych rodzajów wojsk na dobrze wyszkolonych, w polskiej wyższej uczelni wojskowej, fachowców oraz sytuacja polityczno-militarna w świecie (eskalacja zimnej wojny i konflikt koreański), a także rozwój ilościowy i jakościowy sił zbrojnych, szczególnie powietrznych, przyczyniły się do zmiany poglądów na kształcenie w ASG. Niewystarczającym było kształcenie ogólnowojskowe oficerów, a kształcenie w uczelniach Związku Radzieckiego nie mogło się odbywać w szerokim zakresie. W 1952 roku powołano w ASG grupy organizacyjno-przygotowawcze do utworzenia fakultetów poszczególnych rodzajów wojsk. Ich działalność usankcjonowała Rada Państwa, wydając 10.12.1952 r. Dekret „O akademiach wojskowych”⁷. Minister Obrony Narodowej wprowadził z dniem 01.07.1953 r. nową, sześćofakultetową strukturę Akademii⁸, w tym Fakultet Wojsk Lotniczych. Na jego komendanta wyznaczono początkowo płk. Henryka Barchasza, następnie jego miejsce zajął ppłk nawig. Remigiusz Wójtowicz. W fakultecie powołano dwie katedry: Taktyki Lotnictwa i Techniki Lotniczej. Jego działalność zabezpieczały Wydział Szkolenia i kancelaria. Utworzenie fakultetu stworzyło podstawy prawne szkolenia w Akademii Sztabu Generalnego kadr dowódczo-sztabowych dla lotnictwa.

Kształcenie z problematyki lotnictwa dla oficerów kursów ogólnowojskowych rozpoczęto wraz z powstaniem akademii, czyli od 1947 roku. Celem nauczania taktyki wojsk lotniczych było zapoznanie ich z głównymi problemami teoretycznymi taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa oraz wyrobienie umiejętności stawiania zadań lotnictwu i organizowania współdziałania pomiędzy wojskami lądowymi a lotnictwem⁹.

W roku akademickim 1952/53 zrealizowano po raz pierwszy roczny kurs Doskonalenia Oficerów Wojsk Lotniczych, który zapoczątkował szkolenie kadr lotniczych w ASG. Jego celem było „wyposażenie” oficerów w wiedzę taktyczno-operacyjną niezbędną na stanowiskach dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych lotnictwa.

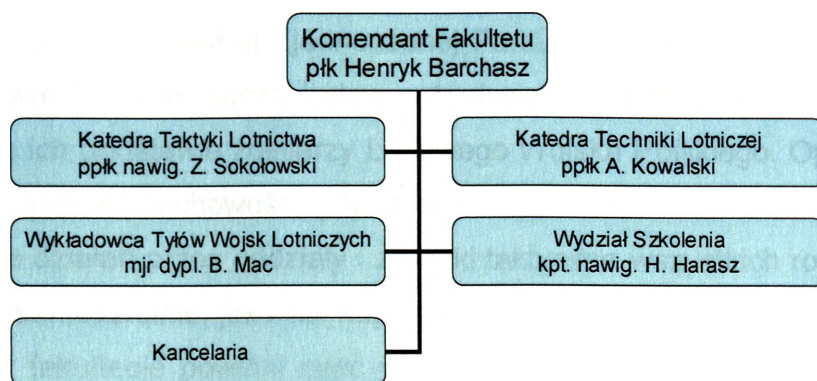
⁵ Rozkaz nr 0114 MON z dnia 05. 10. 1950 r.

⁶ W 1952 r. płk J. Jungraw i ppłk Z. Sokołowski zostali niesłusznie oskarżeni i skazani na karę śmierci. Wyroki wykonano w 1953 roku.

⁷ CAW, Sygn. akt 1544/73/2248, Dekret Rady Państwa „O uczelniach wojskowych” z dn. 10.12.1952 roku.

⁸ CAW, Sygn. akt 1544/73/52, Rozkaz MON nr 070 z dn. 10.08.1953 roku.

⁹ CAW, Sygn. akt. 1382/97/1, Program tematyczny pierwszego kursu na 1947 – 1948 rok, ASG, Warszawa 1947, Sygn. akt 1394/68/228, Rozkaz komendanta ASG z 1.VIII.1949 r., w sprawie przerabiania programów, Sygn. akt. 1382/97/2, Program tematyczny pierwszego i drugiego kursu 1948/1949, Sygn. akt 1382/97/5, Program tematyczny III kursu 1949-1950.

Rys 3. – Struktura Fakultetu Wojsk Lotniczych - 1953 r.
(Źródło: opracowanie własne)

Głównym przedmiotem w programie kursu była taktyka lotnictwa. Wiedzę oficerów wzbogacano także o problematykę nawigacji powietrznej, bombardowania, aerodynamiki, łączności i techniki lotniczej oraz meteorologii. Słuchacze zapoznawali się także z taktyką ogólną i rodzajów wojsk oraz sztuką operacyjną. Wiedzę ogólną pogłębiali realizując przedmioty społeczno-ekonomiczne¹⁰. Program realizowano głównie poprzez zajęcia teoretyczne, w formie wykładów, repetycji, seminariów i ćwiczeń grupowych. Powyższy dobór form przekazywania wiedzy wynikał z braku odpowiedniej liczby materiałów szkoleniowych.

Zapotrzebowanie wojsk lotniczych na dobrze wyszkolonych oficerów oraz doświadczenia z realizacji kursu stały się podstawą do zwiększenia liczby kształconych w akademii oficerów lotnictwa.

Zadaniem Fakultetu Wojsk Lotniczych było przygotowanie oficerów do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych na szczeblach taktycznych w oddziale i związku taktycznym lotnictwa, zdyscyplinowanych i umiejących dowodzić wojskami. Ówczesna sytuacja polityczna wymagała także od słuchaczy bezgranicznej wierności ojczyźnie, partii i sojusznikom oraz znajomości zasad teorii marksistowsko-leninowskiej i stosowania ich w praktycznym działaniu.

¹⁰ CAW, Sygn. akt 1382/97/13, *Program tematyczny kursu doskonalenia oficerów Wojsk Lotniczych na rok szkolny 1952 - 1953.*

Podporządkowano temu główne cele kształcenia. Zakładano, że absolwenci fakultetu powinni znać i rozumieć podstawowe zagadnienia teorii marksizmu-leninizmu, rozumieć politykę Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Rządu Ludowego, znać postępowe tradycje narodu i sławne tradycje oręża polskiego oraz umieć wychowywać na ich podstawie żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego. Oprócz ideowości stawiano także na fachowość, gdyż musieli doskonale znać zasady, organizację i prowadzenie działań przez oddziały i związki taktyczne wszystkich rodzajów lotnictwa zarówno samodzielnie, jak i we współdziałaniu z wojskami lądowymi. Oficerowie wyszkoleni w fakultecie powinni mieć wiedzę o użyciu lotnictwa w operacjach zaczepnych i obronnych wojsk lądowych, a także znać podstawy organizacji i prowadzenia walki przez pułk i dywizję zmechanizowaną (piechoty) oraz poznać istotę operacji armijnej i frontowej. Absolwenci byli przygotowywani do konfrontacji z konkretnym przeciwnikiem, gdyż wymagano, by znali organizację, taktykę i technikę bojową armii Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Kandydaci na studia z reguły nie brali udziału w wojnie, legitymowali się małym doświadczeniem i praktyką w jednostkach. Dlatego też w toku studiów winni przestudiować podstawowe operacje Wielkiej Wojny Narodowej Związku Radzieckiego i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego oraz etapy rozwoju sztuki wojennej. W kształceniu nie pomijano nauczania języków obcych. Oficerowie kończący studia powinni umieć czytać i tłumaczyć przy pomocy słownika literaturę wojskową w jednym z języków europejskich (rosyjski, angielski, niemiecki) oraz prowadzić rozmowy na tematy wojskowe i społeczno-polityczne.

Oddziaływanie doktryny politycznej na kształcenie nie było korzystne. W trakcie nauczania wykazywano wyższość sztuki wojennej i Sił Zbrojnych Związku Radzieckiego, jako kierowniczej siły obozu demokracji i socjalizmu nad sztuką wojenną i siłami państw kapitalistycznych. Propagandowa frazeologia, zawarta we wstępie programów kursów lotniczych, charakterystyczna dla okresu stalinizmu, miała odzwierciedlenie w treściach kształcenia wypaczając je, gdyż nie oddawały wiernie ówczesnych możliwości poszczególnych stron ewentualnego konfliktu zbrojnego.

Aby zrealizować tak sprecyzowane cele kształcenia opracowano program nauczania, w którym problematykę ujęto w pięciu zasadniczych działach: społeczno-politycznym – 20% czasu nauki, taktyczno-operacyjnym – 45%, specjalnym 15%, technicznym 15% i ogólnym 5%¹¹. Główne miejsce w programie zajmowały problemy

¹¹ CAW, Sygn. akt 1382/97/23, *Program tematyczny I kursu na rok szkolny 1953 - 1954*.

taktyczno-operacyjne. Były one charakterystyczne dla okresu eskalacji zimnej wojny i przyszłego, przewidywanego pola walki. Uwzględniały organizację i prowadzenie działań bojowych w warunkach zagrożenia i stosowania broni masowego rażenia. Realizowano także dużo problematyki specjalistycznej, odnoszącej się głównie do szczebla taktycznego.

Dla słuchaczy zaplanowano, po drugim roku studiów, miesięczną praktykę w jednostkach wojskowych. W związku z tym, że poziom wyszkolenia kandydatów był zróżnicowany i nie wszyscy posiadali przeszkolenie lotnicze, przewidziano dla nich szkolenie w powietrzu. Odbywało się ono w Oficerskiej Szkole Lotniczej. Słuchacze w ciągu miesiąca realizowali kurs dla nawigatorów według programu skróconego.

Pierwszy konkursowy egzamin wstępny na studia w fakultecie przeprowadzono w dniach 10 -18 lipca 1953 roku¹². Oceniano postawę, wiedzę i przygotowanie polityczne oraz wiedzę wojskową. Poziom przygotowania kandydatów był niski. Odnosiło się to zarówno do wiedzy politycznej, jak i wojskowej. Znaczna część kandydatów miała stosunkowo słabe przygotowanie do studiów wyższych (m.in. brak pełnego wykształcenia średniego). Większość z nich nie posiadała odpowiedniej praktyki w jednostkach i była kierowana na studia często ze stanowisk pomocniczych. Niektórzy dowódcy kierowali na studia oficerów, którzy nie mieli do nich odpowiednich predyspozycji¹³.

Efektom niskiego poziomu wiedzy oficerów w czasie egzaminów wstępnych było zorganizowanie, bezpośrednio po egzaminach, kursu przygotowawczego dla przyjętych na studia. Jego celem było uzupełnienie wiedzy fachowej i politycznej słuchaczy przed rozpoczęciem roku akademickiego. W następnych latach organizowano także kursy przed egzaminami wstępnymi. Do egzaminów przystępowali oficerowie znacznie lepiej przygotowani.

Na pierwszy rok studiów (I kurs) w fakultecie przyjęto, po egzaminach wstępnych, czterdziestu czterech oficerów. Następnie, na trzeci rok nauki dokooptowano kolejnych dwóch (absolwentów Kursu Doskonalenia Oficerów Wojsk Lotniczych).

¹² J. Baszak, M. Biedrzycki, *Akademia Sztabu Generalnego im. Gen. broni K. Świerczewskiego 1947 – 1967 (rozprawa doktorska)*, ASG, Warszawa 1983, s. 362.

¹³ CAW, Sygn. akt 501/68/15, Sprawy Oddziału Wyszkożenia ASG: *Sprawozdanie z egzaminów wstępnych na rok szkolny 1953 - 1954*.

Zajęcia programowe odbywały się w godz. 8.00-14.00. Jedna godzina lekcyjna trwała 50 minut. Nauka własna rozpoczynała się o 16.00. Przeznaczano na nią cztery godziny zegarowe. Prowadzona była w salach wykładowych pod nadzorem dyżurnych wykładowców, którzy prowadzili równocześnie konsultacje. Słuchacze byli słabo przygotowani do pracy samodzielnej i studiowania. W związku z tym codziennie planowali swą pracę na zajęcia popołudniowe i rozliczali się z tych planów w specjalnych zeszytach. W kolejnych latach, po zaostreniu kryteriów naboru i przyjęciu lepszych kandydatów, odchodzono od obowiązkowej nauki własnej.

Trzyletnie studia realizowano w wymiarze 4350 godzin zajęć. Pierwszy rok obejmował 1590, drugi 1434, a trzeci 1326 godzin. Przyjęto zasadę kształcenia od szczegółu (podstaw) do ogółu (problemów rozszerzonych). W pierwszym roku nauki nauczano oficerów głównie podstaw taktyki, budowy i eksploatacji sprzętu oraz zagadnień, które pozwalały zrozumieć jego funkcjonowanie (matematyka, fizyka). Podczas drugiego roku doskonalono taktykę oddziału lotniczego. Natomiast w trzecim słuchacze poznawali działania związku taktycznego i armii lotniczej.

Treści kształcenia obejmowały użycie lotnictwa podczas działań obronnych, zaczepnych i natarcia związku taktycznego, armii i frontu ogólnowojskowego. Zadaniem lotnictwa było wspieranie działań wojsk lądowych oraz walka o przewagę (panowanie) w powietrzu, które w końcowym efekcie miały zagwarantować sukces całej operacji.

Do najczęściej stosowanych w tym okresie metod nauczania należały wykłady, seminaria i zajęcia grupowe. Miały one kształtować u słuchaczy zdolności poznawcze i umiejętności twórczego myślenia. W początkowym okresie funkcjonowania fakultetu dominowały metody podające. W mniejszym stopniu stosowano aktywizujące. W miarę rozwoju kształcenia, przyjmowania na studia coraz lepszych i wartościowych oficerów, proporcje stosowanych metod przekazywania i egzekwowania wiedzy zmieniały się. W szerszym zakresie stosowano aktywizujące sposoby kształcenia. Powyższe metody przekazywania wiedzy uzupełniano ćwiczeniami taktyczno-operacyjnymi, zajęciami grupowymi w salach i terenie oraz na mapach. Ważnym wzbogaceniem procesu kształcenia były też obozy, podróże polowe i historyczno-wojskowe. Całości dopełniały samodzielne zajęcia słuchaczy. Zaliczano do nich pracę samodzielną, praktykę liniową (lotniczą), opracowanie pracy dyplomowej oraz naukę własną.

O wyborze metod kształcenia decydował w dużej mierze poziom przygotowania fachowego i metodycznego kadry dydaktycznej oraz ogólnego słuchaczy. Doskonalenie metod nauczania było możliwe dopiero od połowy lat pięćdziesiątych. Stan kadry fakultetu został w tym czasie dość znacznie zwiększony. W 1953 r. na 26 oficerów ok. 30% legitymowało się wyższym wykształceniem. Sześciu ukończyło uczelnie wojskowe: dwóch Akademię Wojenną, czterech Akademię Lotniczą ZSRR, dwóch było absolwentami cywilnych uczelni, pięciu brało udział w walkach na frontach drugiej wojny światowej. Natomiast w 1955 roku wykładowców było już czterdziestu. Wśród nich 35% posiadało wyższe wykształcenie, dziesięciu ukończyło uczelnie wojskowe, w tym 2 – ASG, 8 – Akademię Lotniczą ZSRR oraz czterech uczelnie cywilne, spośród nich czternastu miało doświadczenie frontowe. Porównania wskazują, że w początkowych latach istnienia ośrodka szkolenia kadr dla wojsk lotniczych wiedzę przekazywali oficerowie doświadczeni, prezentujący zarówno umiejętności teoretyczne, jak i praktyczne.

W akademii kształtowano podstawy funkcjonowania nowoczesnej uczelni wyższej. Odchodzono stopniowo od typowego szkolenia oficerów na rzecz kształcenia. Wymagało to zwiększonego wysiłku zarówno kadry dydaktycznej, jak i słuchaczy. Doceniając potrzebę samodoskonalenia wykładowców i ich warsztatu fachowego, zmniejszono obciążenie normatywne. Wymiar obowiązkowych zajęć dydaktycznych ustalony był w stosunku rocznym, w zależności od zajmowanego stanowiska etatowego i grupy wykładanych przedmiotów, który ustalał wiceminister obrony na wniosek komendanta uczelni. Systematycznie zmniejszono je, co przedstawiają załączniki 2 i 3. Z porównania zestawień wynika, że w 1954 r. zmniejszono znacznie (około 10-20%) obciążenie nauczycielom akademickim ze stopniami naukowymi oraz prowadzącym przedmioty operacyjno-taktyczne. Była to tendencja słuszna, ponieważ przyczyniała się do rozwoju kadr naukowych.

W 1956 r. zakończył się pierwszy etap w historii Fakultetu Wojsk Lotniczych. Piętnastego września studia ukończyło trzydziestu siedmiu absolwentów. Czterech z nich osiągnęło najwyższe noty i ukończyli studia z wyróżnieniem: ppłk Jan Stamieszkin, kpt. Stanisław Bednarski, kpt. Marian Świeczek i kpt. Apoloniusz Czernow¹⁴.

¹⁴ Załącznik 71, Prymusi Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej.

Absolwenci VII promocji ASG i pierwszej w fakultecie otrzymali tytuł oficera dyplomowanego, który był równorzędny z tytułami nadawanymi na studiach drugiego stopnia cywilnych szkół wyższych.

Egzamin dyplomowy obejmował – egzamin ustny z taktyki rodzajów wojsk i służb, ćwiczenia na mapach (w sali lub terenie) i obronę pracy dyplomowej. Przyjmowała go „Główna komisja egzaminacyjna” w skład której wchodził oficerowie Sztabu Generalnego, Wojsk Lotniczych oraz kadry uczelni.

Większość absolwentów objęła odpowiedzialne stanowiska w dowództwie wojsk, sztabach związków taktycznych i oddziałów. Kilku, wyróżniających się predyspozycjami do pracy pedagogicznej i naukowo-badawczej, pozostało na stanowiskach wykładowców, co w owym okresie znacząco wzmocniło fakultet. Należeli do nich kapitanowie dyplomowani: Kazimierz Gierczak, Jerzy Machura, Zygmunt Maletka, Leon Malinowski, Marian Szpakowski i Mieczysław Zajęc.

Połowa lat pięćdziesiątych (jak już wspomiano) charakteryzowała się burzliwym rozwojem broni i uzbrojenia oraz eskalacji zbrojeń. Między innymi w okresie tym lotnictwo wyposażane było w samoloty odrzutowe, a wojska OPL OK w sprzęt rakiety. Piechotę wojsk lądowych zastępowały wojska zmechanizowane. Przywiązywano też duże znaczenie do unowocześnienia techniki pancernej. W coraz szerszym zakresie wspomagano uzbrojenie i technikę wojskową radioelektroniką.

Zmiany koncepcji strategicznych i poglądów na charakter przyszłej wojny oraz zmiany jakościowe w siłach zbrojnych wymusiły korektę programów nauczania. Wiązała się z tym także potrzeba skorygowania dotychczasowych, bądź też opracowania nowych materiałów dydaktycznych.

Uczelnia wyszła naprzeciw tym potrzebom. W 1955 r. opracowano nowy statut akademii¹⁵, w którym określono jej zadania. W obszerny sposób sprecyzowano rolę i zadania poszczególnych komórek ASG, od komendy uczelni, poprzez pionów zabezpieczające proces szkolenia, do pionów realizujących nauczanie, czyli fakultetów i katedr. Określono także obowiązki poszczególnych osób funkcyjnych w wymienionych komórkach. Statut określał rolę i zadania Rady Naukowej akademii oraz w sposób jednoznaczny kryteria nadawania stopni naukowych. Wiele miejsca poświęcono także przebiegowi studiów w akademii, rekrutacji na nie oraz obowiązkowi i prawom

¹⁵ CAW, Sygn. akt 563/92/14, *Statut Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego*, ASG, Rembertów 1955.

słuchaczy. Zakładano realizację procesu kształcenia poprzez różnorodne metody pracy szkoleniowej. Należały do nich wykłady, seminaria, zajęcia grupowe w salach i terenie, ćwiczenia i zajęcia praktyczne w salach, gabinetach, pracowniach i laboratoriach oraz w terenie, kolokwia i egzaminy, samodzielne zajęcia słuchaczy, konsultacje, a także praktyki w jednostkach. Sposób przeprowadzenia zajęć określała instrukcja komendanta ASG zatwierdzona przez wiceministra Obrony Narodowej. Przyjęto czterostopniową skalę ocen, tj. bardzo dobrze (5), dobrze (4), dostatecznie (3) i niedostatecznie (2). Przy czym nie stosowano ocen pośrednich.

Statut zakładał przyjęcie na studia oficerów w wieku do 33 lat posiadających odpowiednie kwalifikacje moralno – polityczne, wykształcenie uprawniające do studiów w szkołach wyższych lub ukończoną oficerską szkołę wojskową. Kandydaci winni odbyć co najmniej trzyletnią praktykę na stanowiskach równorzędnych dowódcy kompanii oraz posiadać dobry stan zdrowia. Ostatecznym warunkiem przyjęcia było zdanie z jak najlepszym wynikiem wstępnego egzaminu konkursowego.

W statucie precyzowano także zadania dla uczelni. Odnosiły się one do funkcji dydaktycznych i naukowo-badawczych. Najważniejszym zadaniem ASG było szkolenie słuchaczy na oficerów o najwyższym poziomie kwalifikacji zawodowych, wszechstronnie wyszkolonych pod względem taktyczno-operacyjnym, posiadających wysokie umiejętności rozwiązywania zadań bojowych i właściwego wykorzystywania współczesnego uzbrojenia i techniki bojowej oraz przygotowanie słuchaczy do objęcia kierowniczych stanowisk dowódczych i sztabowych. Ponadto opracowanie, na podstawie najnowszych osiągnięć nauki i techniki, wysokowartościowych prac teoretycznych, podręczników i pomocy naukowych zapewniających rozwój nauki i techniki wojennej oraz wysoką jakość nauczania w akademii, a także popularyzację w Wojsku Polskim wiedzy wojskowej i nowych osiągnięć w dziedzinie nauki wojennej. Realizację zadań miało zapewnić stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych kadry naukowej akademii i jej przygotowania pedagogicznego. Statut nakreślał też główne kierunki pracy ideowo-politycznej.

W uczelni nie było w tym czasie podręczników, skryptów i opracowań metodycznych ćwiczeń, potrzebnych do przeprowadzenia zajęć z grupami lotniczymi. Wykładowcy starali się na bieżąco tworzyć materiały wzbogacające wiedzę oficerów z problematyki taktyki lotnictwa. Dostosowywali teorię użycia (doktrynę) lotnictwa wypracowaną i funkcjonującą w ZSRR do polskich realiów. Opracowano kilkadziesiąt skryptów poświęconych roli lotnictwa w działaniach bojowych, organizacji i wyposa-

zeniu jego jednostek. Także opracowania dla kursów ogólnowojskowych nie były kompletne. Uaktualnienia wymagały materiały z zakresu organizacji i prowadzenia działań bojowych przez lotnictwo. W celu zabezpieczenia akademickich studiów lotniczych i kursów doskonalących podejmowano problematykę zadań, organizacji i sposobów działań poszczególnych rodzajów lotnictwa, OPL wojsk, a także zabezpieczenia nawigatorskiego i naziemnego lotnictwa oraz łączności lotniczej i bombardowań. Zostały one przygotowane z myślą o fachowcach, którzy posiadali ogólną wiedzę lotniczą.

Poglądy autorów i prezentowane treści wskazywały, że posiadali oni dużą wiedzę, praktykę i wyprzedzali znacznie obowiązujące wówczas zasady użycia lotnictwa. Świadczyło to o dużej wyobraźni taktyczno-operacyjnej i przyczyniało się do rozwoju teoretycznych podstaw taktyki działania lotnictwa w polskich uwarunkowaniach. Rozważano rolę poszczególnych rodzajów lotnictwa w natarciu i obronie na szczeblach dywizji i korpusu armijnego oraz w operacji obronnej i zaczepnej armii. Wiele miejsca zajmowało w nich planowanie użycia poszczególnych rodzajów lotnictwa na określonych szczeblach dowodzenia oraz współdziałanie i dowodzenie lotnictwem. Szczególnie silnie akcentowano problem natarcia lotniczego, jako zabezpieczenia działań zaczepnych. Wyodrębniano trzy jego etapy: wstępne i bezpośrednie przygotowanie lotnicze oraz lotnicze wsparcie natarcia. W materiałach teoretycznych poświęcono dużo uwagi najważniejszym problemom lotnictwa i jego działalności. Autorzy skryptów wykazywali, że niekiedy jest ono siłą dominującą i decydującą o losach operacji. Podkreślano, że działania lotnictwa szturmowego i bombowego pozwalają nacierającym wojskom rozwinąć szybkie tempo pokonania obrony nieprzyjaciela i zmniejszyć tym samym straty nacierających wojsk lądowych. Wykazywano, że manewrowy charakter działań i konieczność zmasowania wysiłku lotnictwa na najważniejszych kierunkach i obiektach wymaga scentralizowanego dowodzenia lotnictwem. Autorzy sugerowali zachowanie niezależności lotnictwa od dowódców ogólnowojskowych. Lotnictwo powinno zabezpieczać działania wojsk lądowych przede wszystkim na zasadzie wsparcia natomiast, zdecydowanie rzadziej, przydziału do związków operacyjnych. Dowódca ogólnowojskowy musi przy tym umiejętnie sprecyzować najważniejsze zadania i jasno określić cel działania lotnictwa. Wynikało to z faktu, iż możliwości lotnictwa nie zawsze pozwalały na wykonanie wszystkich zadań przed nim stojących. Wspieranie działań obronnych przez lotnictwo miało na celu zwiększenie głębokości oddziaływania na nieprzyjaciela, aktywności i trwałości obro-

ny, a zwłaszcza odporności na ataki lotnictwa przeciwnika. Zwracano uwagę na duże znaczenie rozpoznania wojskowego oraz zabezpieczenie działań lotnictwa.

Problematyka wielu skryptów była pionierska. Stanowiły one bogate źródło informacji zarówno dla kadry ASG, jak i wojsk lotniczych. Na ich podstawie unowocześniono i tworzone nowe treści zasad taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa. Na początku lat pięćdziesiątych były to jedyne materiały szkoleniowe dla kadry lotnictwa. Posiadały one wówczas dużą wartość teoretyczną oraz użytkową, co przedstawia załącznik 68.

Do najwybitniejszych i najbardziej twórczych w początkowym okresie funkcjonowania fakultetu i tworzenia teoretycznej bazy do kształcenia autorów należeli ppłk dypl. Zygmunt Sokołowski, mjr Jerzy Czownicki, płk Henryk Barchasz, ppłk Czesław Denderski oraz płk Józef Jungraw, który publikował głównie w *Wojskowym Przeglądzie Lotniczym* i *Bellonie*, a także mjr dypl. pil. Mieczysław Goworek, kpt. nawig. Eugeniusz Grysewicz, ppłk Jan Lisowski vel Jan Nowak¹⁶.

Zmiany w siłach zbrojnych postawiły przed kadrami fakultetu nowe wyzwania. Należało rozszerzyć zakres problematyki realizowanej w poszczególnych katedrach, opracować nowe programy kształcenia oraz ich obudowę. Pilnego opracowania wymagały problemy organizacji i prowadzenia działań w początkowym okresie wojny, uwzględnienia czynnika zaskoczenia w warunkach wojny z zastosowaniem broni masowego rażenia, możliwości i sposobów zmniejszenia skutków uderzeń bronią jądrową, osłony samolotów – nosicieli broni jądrowej, dowodzenia lotnictwem w działaniach z użyciem broni masowego rażenia oraz zastosowania bojowego nowej techniki lotniczej i uzbrojenia. Problemy użycia lotnictwa na atomowym polu bitwy były bardzo dokładnie i wszechstronnie analizowane przez kadrami i słuchaczy fakultetu. W rozważaniach tych starano się ocenić wpływ użycia broni atomowej na lotnicze zabezpieczenie działań wojsk lądowych. Ułatwieniem w rozwiązywaniu powyższych problemów był fakt, że kadra miała już wówczas dostęp do podstawowych ustaleń i rozwiązań Armii Radzieckiej w zakresie wykorzystania lotnictwa w warunkach obustronnego użycia broni atomowej.

Aby przybliżyć kadrami i słuchaczom zasady działania broni masowego rażenia wykonano w fakultecie (w 1954 r.) model bomby atomowej. Dokonali tego pracowni-

¹⁶ E. Grysewicz, *Kronika Oddziału Wojsk OPK i Lotnictwa Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni K. Świerczewskiego za okres 1952 – 1976*, ASG, Warszawa 1976, s. 8 – 12.

cy Katedry Przedmiotów Specjalnych, przez zespół pod kierunkiem kpt. Ryszarda Siedleckiego. Model obrazował w sposób elektroniczny, mechaniczny i akustyczny działanie bomby atomowej, jej wybuch oraz jego następstwa.

W nauczaniu słuchaczy w Fakultecie Wojsk Lotniczych dużą rolę odgrywała odpowiednio przygotowana baza szkoleniowa. Specjalistyczne urządzenia zainstalowane w gabinecie techniki i uzbrojenia lotniczego pomagały uczyć zasad określania szeroko pojętych możliwości bojowych samolotów polskich wojsk lotniczych i racjonalnych warunków lotu. Przy ich pomocy określano możliwości wykonania zadania bojowego przez lotnictwo w trudnych warunkach atmosferycznych i w nocy. Uczono sposobu atakowania celów naziemnych i powietrznych, dowodzenia samolotami w powietrzu oraz możliwości i sposobów naprowadzania samolotów na obiekty powietrzne i naziemne. Gabinet modernizowano wprowadzając nowe urządzenia, głównie z dziedziny radiotechnicznych środków dowodzenia lotnictwem.

Budowa bazy do zabezpieczenia procesu dydaktycznego sięga początków fakultetu. Już w 1953 r. na ul. Opaczewskiej włączono w sieć łączności dowodzenia sale do ćwiczeń na mapach, imitujące stanowisko dowodzenia, załogi samolotów na lotnisku i załogi wykonujące zadanie w powietrzu. Dzięki temu słuchacze pierwszego lotniczego kursu doskonalenia oficerów mogli wykorzystywać urządzenia łączności do dowodzenia samolotami w systemie „ziemia – powietrze” oraz „powietrze – powietrze”. Komendy podawane w jednej sali były słyszane w dwóch pozostałych. Pomagało to doskonalić umiejętności w zakresie dowodzenia i współdziałania w czasie startu, lotu i wykonywania zadania bojowego. Rozwiązanie wydatnie wspomagało proces dowodzenia podczas ćwiczeń.

Po przeniesieniu fakultetu do bl. 22 w Rembertowie wykorzystano dotychczasowe doświadczenia. W salach grupowych zamontowano instalację kablową, która umożliwiała utrzymanie łączności między nimi. Stworzono gabinety techniki lotniczej i uzbrojenia lotniczego. Wyposażono je w urządzenia techniczne, makiety i schematy. Zbudowano również, po raz pierwszy w historii ASG, szkolne lotnicze stanowisko dowodzenia. Podczas ćwiczeń na mapach rozgrywano na nim naprowadzanie lotnictwa na cele powietrzne, loty lotnictwa rozpoznawczego, szturmowego i bombowego na rozpoznanie i niszczenie lub obezwładnianie obiektów naziemnych.

W 1956 r. fakultet został przeniesiony do bl. 56. Przystąpiono, przy wydatnej pomocy materiałowo - sprzętowej Dowództwa Wojsk Lotniczych, do tworzenia bazy szkoleniowej. Największym osiągnięciem było zbudowanie w 1957 r. nowego, szkol-

nego stanowiska dowodzenia, przeznaczonego dla oddziału i związku taktycznego wojsk lotniczych, a później OPL i OPK. Rozmieszczono je w kilku salach na czterech kondygnacjach. Posiadało środki łączności radiowej i przewodowej, podświetlane planszety, tablice oraz urządzenia podobne jak na stanowiskach dowodzenia wojsk lotniczych. Wykorzystywano je przez czternaście lat, prowadząc w nim głównie ćwiczenia na mapach (jedno- i dwuszczeblowe) oraz niektóre zajęcia praktyczne. Realizowano je w warunkach zbliżonych do istniejących w wojskach i na hipotetycznym polu walki. W ćwiczeniach dwuszczeblowych słuchacze III roku studiów ćwiczyli na stanowiskach dowodzenia dywizji, natomiast II rok na stanowiskach dowodzenia pułku lotniczego. Wyższe szczeble, czyli armii lotniczej, frontu, armii ogólnowojskowej, a także niższe (eskadr i pułków) podgrywali najczęściej wykładowcy. Takie rozwiązania umożliwiały kształtowanie określonej sytuacji taktyczno-operacyjnej. Sprzyjało to osiągnięciu zakładanych celów ćwiczeń i pozwalało na bieżąco korygować błędy ćwiczących. Poszczególne stanowiska dowodzenia, pułki i eskadry ćwiczyły w odrębnych pomieszczeniach. Kontaktowały się ze sobą tylko przy pomocy technicznych środków łączności.

Urządzono także gabinety przedmiotowe. Najwięcej stworzyła Katedra Przedmiotów Specjalnych. Należały do niej gabinety nawigacji, meteorologii, bombardowania, strzelania powietrznego i radioelektroniki. W gabinecie meteorologii wyeksponowano dynamiczną, plastyczną makietę lotniska z rozmieszczonymi w jego rejonie środkami ubezpieczenia lotów. Ważnym jego elementem były modele przestrzenne frontów atmosferycznych. Katedra Techniki Lotniczej stworzyła gabinety teorii lotu i silników lotniczych, Katedra Taktyki Lotnictwa gabinet taktyki z plastyczną makietą stacji kolejowej, a Katedra Rozpoznania Lotniczego gabinet rozpoznania i fotografii lotniczej oraz laboratorium fotograficzne. Fakultet posiadał też własną bazę techniczną. Składały się na nią: warsztat budowy i naprawy pomocy naukowych, magazyn części zamiennych i materiałów oraz laboratorium elektrotechniczne.

Opracowano szereg materiałów teoretycznych, skryptów i ćwiczeń, zabezpieczając w pełni realizację nauczanej problematyki. Dużej pomocy w ich opracowywaniu udzieliły akademie lotnicze ZSRR, głównie w Monino i Moskwie. Także pracujący na etacie doradcy komendanta fakultetu gen. mjr pil. Gawrił Prokofiew chętnie udzielał konsultacji i pomocy w rozwiązywaniu problemów teoretycznych oraz umożliwił uzyskanie fachowej literatury radzieckiej.

Następowały systematyczne zmiany w zakresie stosowanych form i metod nauczania. Teoretyczne zajmowały wciąż około 60% ogólnej liczby godzin. Do programu wprowadzano ćwiczenia na mapach z dynamiką wykorzystując szkolne stanowisko dowodzenia. W przedmiotach taktycznych większą uwagę poświęcano zajęciom grupowym.

Formą sprawdzenia wiedzy na zakończenie każdego roku szkolenia były egzaminy roczne. Warunkiem dopuszczenia do nich było zaliczenie kolokwium z egzaminowanych przedmiotów objętych programem dla danego kursu. W ich trakcie słuchacz musiał wykazać się znajomością problemów przerabianych w danym roku szkolenia. Obejmowały one wiedzę teoretyczną i jej praktyczne zastosowanie. Warunkiem zaliczenia roku było uzyskanie wszystkich ocen pozytywnych. Słuchacze pierwszego kursu zdawali egzaminy ustne z taktyki ogólnej (w tym taktyki rodzajów wojsk), nawigacji powietrznej i bombardowania, drugiego z taktyki i techniki WL, natomiast trzeciego z taktyki WL i historii sztuki wojennej.

Zaostrzone wymagania wobec kandydatów, jak również brak pod koniec lat pięćdziesiątych wyraźnej koncepcji wykorzystania w lotnictwie oficerów z wyższym wykształceniem wojskowym, wpłynął ujemnie na liczbę chcących podjąć studia w fakultecie. Oficerowie, zwłaszcza personelu latającego, obawiali się, że w czasie studiów utracą kwalifikacje lotne. Obawy były uzasadnione. W tym czasie pozbawiono słuchaczy – pilotów normy żywnościowej „lotnej”. Ponadto, z dowództwa wojsk wysuwano zarzuty, że piloci w okresie studiów tracą nawyki i są niedoszkoleni. W wyniku działań komendy fakultetu i akademii Szef Sztabu Generalnego wydał zarządzenie o wypłacaniu pieniężnego równoważnika „lotnego” tym słuchaczom, pilotom, którzy w ciągu roku wykonają nalot minimum 30 godzin. Aby to umożliwić wprowadzono początkowo miesięczną, a następnie ośmioletnią praktykę lotną. Był to jednak za krótki czas na realizację pełnego nalotu. W związku z tym przedłużono czas studiów o pół roku. Mimo to słuchacze z trudem wykonywali wymagane minimum nalotu. Przy czym nalot na samolotach bojowych był niewielki. Praktykę lotną słuchacze odbywali łącznie przez dwa miesiące, trzykrotnie w ciągu roku. W czasie jej trwania zobowiązani byli do wykonania zadań o łącznej długości minimum 30 godzin nalotu. Po tych działaniach znacznie zwiększyła się liczba kandydatów na studia. W 1962 r. przywrócono trzyletni okres studiów. Odbyło się to kosztem skrócenia praktyki oraz zawężenia cyklu szkolenia operacyjnego.

Wprowadzono programy kształcenia uwzględniające trzyipółletni okres szkolenia, czyli 182 tygodnie po 6 dni szkoleniowych. Podział czasu studiów na poszczególne przedsięwzięcia oraz działy i przedmioty przedstawiono w załącznikach 4 i 5¹⁷.

Ogólna liczba zajęć szkoleniowych wynosiła 3628 godzin i na poszczególnych kursach (latach studiów) przedstawiała się następująco: I – 1218, II – 1018, III – 1050, IV – 342. Program podzielono na cztery działy i 34 przedmioty. W ciągu tygodnia realizowano na 1 i 2 kursie po 34, natomiast na 3 i 4 kursie po 30 godzin zajęć. Zakładano także 2907 godzin nauki własnej. Planowano ją dla 1 i 2 kursu po 22 godziny w tygodniu, dla 3 i 4 po 26 godzin. Była ona przyporządkowana poszczególnym działom i przedmiotom. Na przedmioty operacyjno-taktyczne przewidywano 1043 godzin nauki własnej, na specjalne – lotnicze 497, na społeczno-ekonomiczne 277 i specjalne 560.

Poglądy na użycie lotnictwa kształtowały założenia kształcenia. W układzie studiów uznano za celowe zachowanie wyraźnego podziału czasu na kształcenie specjalistyczno-techniczne i ogólne w pierwszym roku oraz na zasadnicze studia taktyczno-operacyjne w następnych latach. Zgodnie z tym podczas pierwszego roku studiów słuchacze byli przygotowywani pod względem specjalistycznym i ogólnym. Jednak nie było to powtórzenie wiadomości z zakresu szkoły oficerskiej, a szerokie ich rozwinięcie. Cykl taktyczny na pierwszym roku studiów obejmował jedynie podstawy taktyki rodzajów lotnictwa. Na drugim roku przerabiano problematykę działań bojowych oddziału lotniczego na tle działań związku taktycznego wojsk lądowych. Trzeci rok poświęcono na studiowanie działań bojowych związków taktycznych lotnictwa na tle działań związków operacyjnych wojsk lotniczych, natomiast czwarty problematyki operacyjnego użycia armii lotniczej w działaniach wojsk frontu.

Wszystkie zajęcia prowadzono z uwzględnieniem obustronnego zastosowania broni masowego rażenia, jak również bez zastosowania jej ze strony UW, ale w warunkach próby jej użycia przez nieprzyjaciela.

Dużą wagę przywiązywano do działań lotnictwa w warunkach szczególnych. Akcentowano takie zagadnienia, jak działania bojowe pułku lotnictwa myśliwskiego (plm) podczas zabezpieczenia lotnictwa bombowego, działania bojowe plm wykonującego uderzenia na kolumny wojsk i lotniska, uderzenia dywizji lotnictwa bombowe-

¹⁷ CAW, Sygn. akt 1382/97/92, *Plan tematyczny Fakultetu Wojsk Lotniczych Akademii Sztabu Generalnego na lata szkolne 1956-1960.*

go (DLB) na obiekty i głębokie odwody, lotnicze zabezpieczenie desantu morskiego, powietrznego i działań korpusu pancernego, organizację operacji lotniczej w celu wywalczenia panowania w powietrzu. W programie, pomimo, że w wojskach stawała się dominująca, nie rozszerzono problematyki użycia lotnictwa myśliwskiego w systemie OPL Obszaru Kraju. Skoncentrowano się jedynie na opracowaniu nowych skryptów.

Realizowano także roczny Wyższy Akademicki Kurs. Jego celem było systematyzowanie, pogłębianie oraz rozszerzanie posiadanych wiadomości nabytych przez oficerów drogą praktyki na zajmowanych stanowiskach służbowych. Przygotowywał on dowódców i oficerów sztabu wojsk lotniczych na szczebel pułk – dywizja lotnicza. Program kursu obejmował 1322 godziny zajęć programowych i 28 przedmiotów, porównywalnych z realizowanymi na studiach dyplomowych. Warunkiem jego ukończenia było zdanie egzaminów końcowych, na które składały się egzamin pisemny i ustny z taktyki WL oraz ustne z taktyki ogólnej i historii Polski. W czasie zaliczania taktyki WL oficerowie rozwiązywali ćwiczenie z działań bojowych dywizji lotniczej.

Ważnym momentem w życiu fakultetu był rok akademicki 1957/58. Zapoczątkował kolejny okres, charakteryzujący się nowymi założeniami studiów, nowatorskim poszukiwaniem dróg i koncepcji. Systematycznie rozwijano i precyzowano nową koncepcję kształcenia oraz konsekwentnie, wprawdzie zbyt wolno, wprowadzano ją w życie, co sprzyjało podnoszeniu na wyższy poziom pracy dydaktyczno-naukowej.

Przemiany odzwierciedlały sytuację w kraju i siłach zbrojnych, zwłaszcza w Lotnictwie i Wojskach OPL OK. Jak wspomniano wcześniej, dotychczasowych radzieckich dowódców zastępowano Polakami. Lotnictwo wyposażano w samoloty odrzutowe, natomiast siły obrony powietrznej przygotowywano do przebrojenia w sprzęt raketowy. Wymagało to bardziej wszechstronnego przygotowania kadr dowódczo-sztabowych.

Wzrósł także autorytet kadry fakultetu w wojskach lotniczych. Wydawnictwa naukowe, podręczniki i skrypty opracowane przez wykładowców cieszyły się dużym uznaniem oficerów z wojsk i były w coraz większym stopniu uwzględniane w ich działalności. Nastąpiło swoistego rodzaju przewartościowanie. Fakultet przestał być tylko ośrodkiem kształcenia oficerów z wojsk. Stał się także opiniotwórczym.

W roku przejściowym realizacja zadań dydaktycznych i naukowych przebiegała z zakłóceniami. W związku ze zmianą koncepcji kształcenia rozpoczęto go bez dostatecznie przygotowanych materiałów szkoleniowych. Spowodowało to koniecz-

ność wykorzystania w procesie nauczania poważnej liczby dotychczasowych ćwiczeń i wykładów, co ujemnie wpłynęło na jakość zajęć. Następnie, w związku ze zmianami wprowadzonymi do organizacyjnego układu studiów, skrócono cykl nauczania o jeden miesiąc. Odbiło się to ujemnie na realizacji programów. Sytuację utrudniał także fakt, że ok. 25% oficerów (wykładowców i słuchaczy) uzupełniało średnie wykształcenie uczęszczając na wieczorowe kursy maturalne¹⁸.

W omawianym okresie zakładano w dziedzinie działalności dydaktycznej likwidowanie rozpiętości pomiędzy wiedzą, założeniami koncepcyjno - programowymi a treścią zajęć i wartością materiałów szkoleniowych. Wprowadzone programy kształcenia w dużym stopniu uwzględniały nową koncepcję studiów. Zakładano w nich konieczność zwrócenia większej uwagi na kwestię samodzielności studentów i dokonania bardziej radykalnego przejścia z systemu szkolenia na system studiowania i kształcenia. Stosownie do tego wyeliminowano szereg wykładów, których treść powtarzała się w poszczególnych latach studiów. Zrezygnowano także z pokaźnej liczby tematów, wprowadzając obowiązek przestudiowania ich przez słuchaczy w czasie nauki własnej. Równocześnie z tym zaplanowano wykłady problemowe i monograficzne, zwiększono liczbę seminariów oraz wprowadzono nowe zagadnienia taktyczno-operacyjne, obejmujące głównie problematykę początkowego okresu wojny. Ponadto, nie rezygnując z ćwiczeń grupowych jako głównej formy zajęć, dwukrotnie zwiększono liczbę ćwiczeń na mapach oraz szkieletowych. Wychodzono z założenia, że tego rodzaju zajęcia doskonalały umiejętności słuchaczy zdobyte w czasie zajęć grupowych, wyrabiają w nich cechy dowódcze i uczą samodzielności w pracy. Dążono także do wykonania na wyższym poziomie materiałów szkoleniowych tak pod względem treści, jak i formy. Opracowano nowe, dostosowane do ówczesnej rzeczywistości ćwiczenia taktyczne. Koncentrowano wysiłek kadry na podniesienie poziomu prowadzonych zajęć. Podejmowano prace zmierzające do przedyskutowania i wprowadzenia nowych form i metod nauczania, a także wyższego poziomu metodycznego i merytorycznego procesu dydaktycznego.

Systematycznie zwiększano wymagalność wobec słuchaczy. Różnie było to interpretowane przez poszczególnych wykładowców. Niektórzy rozumieli zwiększenie wymagalności jako obciążenie pracą mechaniczną, wielokrotnym powtarzaniem

¹⁸ E. Grysiewicz, *Kronika Oddział Wojsk OPK i Lotnictwa Akademii Sztabu Generalnego im. Gen. broni K. Świerczewskiego za okres 1952 – 1976*, op. cit., s.36.

obliczeń i kalkulacji oraz zmuszaniem studiujących wyłącznie do pamięciowego opanowania norm i danych taktyczno-technicznych. Zakres tej wiedzy nie był przydatny do potrzeb i problematyki studiów w uczelni oraz dalszej działalności służbowej. Zwiększanie wymagalności odnosiło się w równej mierze do bieżącej problematyki kształcenia, egzaminów końcowych i dyplomowych, a także poziomu opracowywanych prac dyplomowych. Dążono do tego, by prace dyplomowe stawały się bardziej problemowymi. W ciągu całego okresu studiów, a szczególnie podczas opracowywania prac dyplomowych kładziono zwiększony nacisk na metodykę szkolenia, a w szczególności na organizację i metodę prowadzenia ćwiczeń z wojskami. Słuchacze otrzymywali to jako zadanie na okres praktyk w jednostkach. Większość kadry dążyła do tego, by wysiłek studiujących skierować na zrozumienie i opanowanie zasad taktyczno-operacyjnego użycia lotnictwa. Natomiast znajomość konkretnych danych cyfrowych, norm i kalkulacji było traktowane jako normalny zakres wiedzy posiadanej przez słuchacza, a nie jako zasadniczy wskaźnik jego przygotowania.

W celu lepszego oddziaływania na słuchaczy wprowadzono w roku akademickim 1957/58 stanowisko kierownika taktycznego grupy. Zastąpił on kierownika kursu. Uczyniono go odpowiedzialnym za całokształt pracy w grupie.

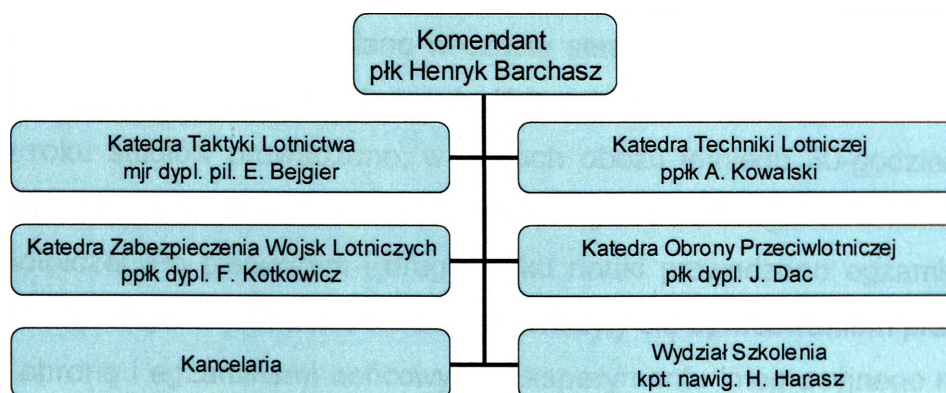
Nie brakowało także mankamentów i niedociągnięć w działalności dydaktycznej. Niektóre problemy taktyczno-operacyjne traktowano w sposób powierzchowny i mało wnikliwy. Egzaminy roczne, końcowe i obrona prac dyplomowych wykazywały, że słuchacze stosunkowo słabo opanowali zasady użycia wojsk, a zwłaszcza lotnictwa, tyłów, artylerii, zastosowania wojsk powietrzno - desantowych, właściwości działań w warunkach szczególnych, a także organizacji i prowadzenia działań przez armie państw zachodnich. Wiele do życzenia przedstawiały również ich umiejętności w zakresie przedstawienia tendencji rozwojowych i analizy organizacyjnej wojsk oraz oceny możliwości wprowadzenia zmian i odstępstw od ustalonych zasad i norm¹⁹. W wyniku zdecydowanych działań kadry kierowniczej eliminowano w miarę sprawnie niedociągnięcia w realizacji procesu dydaktycznego.

Rok szkolny określany mianem przejściowego przyczynił się w widoczny sposób do stworzenia podstaw nowej filozofii kształcenia oficerów dla potrzeb polskiego

¹⁹ Arch. AON, Nr 17535, *Omówienie wyników działalności Akademii Sztabu Generalnego za rok szkolny 1957 - 1958 i zadania na rok szkolny 1958 - 1959.*

lotnictwa. Wypracowano także ideę wspólnego, a tym samym bardziej wszechstronnego kształcenia oficerów z wojsk lotniczych i przeciwlotniczych wojsk lądowych. Zamiar wdrożono w życie w kolejnym roku, co wynikało z potrzeby ujednoczenia i ujęcia w jeden system przygotowania oficerów wojsk walczących w przestrzeni powietrznej. Była to także swoistego rodzaju próba wypracowania koncepcji szkolenia oficerów dla powstałych w 1954 r. Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju, wyposażanych następnie w broń raketową oraz mających powstać w perspektywie Wojsk Obrony Powietrznej Kraju.

Realizując to przedsięwzięcie włączono katedrę Wojsk OPL (z Fakultetu Ogólnowojskowego) na stałe, a kursów tylko do realizacji zajęć specjalistycznych w skład Fakultetu Wojsk Lotniczych i utworzono Fakultet Wojsk Lotniczych i OPL. Stworzyło to możliwość bardziej wszechstronnego i zarazem jednolitego szkolenia oficerów z grup lotniczych i przeciwlotniczych. Sprowadzało się także do prowadzenia wspólnych ćwiczeń na mapach, z zamiarem dopracowania elementów współdziałania lotnictwa i naziemnych środków obrony przeciwlotniczej.

Rys. 4. Struktura Fakultetu Wojsk Lotniczych i OPL – 1959 r.

(Źródło: opracowanie własne)

Uruchomiono studia na kierunku naziemnych środków obrony przeciwlotniczej. Ich celem było przygotowanie oficerów, z wyższym wykształceniem wojskowym, dla potrzeb obrony przeciwlotniczej wojsk i obszaru kraju. Powinni oni cechować się wysokimi walorami moralno-politycznymi, dobrze znać współczesne zasady taktycz-

ne i operacyjne szczebla dywizji – armii, Korpusu OPL i być przygotowanymi do objęcia kierowniczych stanowisk dowódczych i sztabowych²⁰.

Zakładano, że absolwent będzie posiadał wiedzę o zasadach prowadzenia współczesnej walki ogólnowojskowej, które będą podstawą jego wykształcenia profesjonalnego. Oficerowie kończący studia powinni doskonale znać zasady organizacji i dowodzenia środkami obrony przeciwlotniczej w działaniach bojowych oraz być ekspertami w dziedzinie zasad użycia i działania naziemnych środków OPL w walce. Ponadto znać zasady teorii strzelania i umieć kierować ogniem artylerii przeciwlotniczej oraz przeciwlotniczych pocisków kierowanych zarówno w osłonie wojsk, jak i w obszarze kraju. Dużą wagę przywiązywano także do opanowania przez słuchaczy zasad użycia i działania lotnictwa, szczególnie myśliwskiego w zakresie osłony wojsk i obszaru kraju, a także prowadzenia walki przez lotnictwo państw obcych.

Treści kształcenia oficerów OPL nie zmieniły się zasadniczo w porównaniu z realizowanymi przed przyłączeniem. Większy nacisk kładziono jednak na problematykę współdziałania naziemnych środków Wojsk Obrony Przeciwlotniczej z lotnictwem, a zwłaszcza myśliwskim. Studia oficerów obrony przeciwlotniczej trwały trzy lata. W każdym roku realizowano określone cykle tematyczne, które rozpoczynały wykłady wprowadzające. Wiedzę utrwalano w czasie seminariów i ćwiczeń grupowych realizowanych w trakcie roku oraz ćwiczeń głównych na jego zakończenie. Pod koniec każdego roku studiów prowadzono, w ramach obozu letniego 30-godzinne jednostronne, dwuszczeblowe ćwiczenie szkieletowe połączone z ostrym strzelaniem artylerii przeciwlotniczej. Po pierwszym i drugim roku nauki prowadzono egzaminy roczne i miesięczne praktyki w jednostkach. Studia kończyły się opracowaniem pracy dyplomowej, jej obroną i egzaminami końcowymi. Eksperymentu integracyjnego nie doprowadzono do końca. Zrealizowano jeden trzyletni cykl kształcenia. W 1961 r. Katedrę OPL wyłączono z fakultetu.

Równoległe z rozpoczętymi w roku szkolnym 1958/59 studiami OPL realizowano w fakultecie Wyższy Akademicki Kurs Obrony Przeciwlotniczej Wojsk, przeznaczony dla oficerów posiadających wyższe wykształcenie taktyczno-operacyjne oraz praktykę w zakresie obrony przeciwlotniczej. Jego celem było przygotowanie oficerów dla potrzeb obrony przeciwlotniczej wojsk na stanowiska szefów OPL dywi-

²⁰ CAW, Sygn. akt 1382/97/141, 142, 143, *Plan tematyczny Fakultetu Wojsk Lotniczych, I, II, III kurs Środków Naziemnych OPL od roku szkolnego 1958 - 1959.*

zji i armii oraz do pracy w szefostwach OPL²¹. Szkolenie trwało 10 miesięcy. Obejmowało 1126 godzin zajęć i 13 głównych przedmiotów ujętych w trzy działy: studium taktyczno-operacyjne, przedmioty specjalne i ekonomiczno-społeczne. Kurs kończył się egzaminami. Absolwent powinien znać zasady organizacji obrony przeciwlotniczej dywizji i armii, a informacyjnie także frontu oraz umieć wykorzystać siły i środki OPL związków taktycznych i operacyjnych oraz dowodzić nimi i kierować ogniem we wszystkich rodzajach działań bojowych. Dużą uwagę przykładano do tego, by oficerowie opanowali zasady działania własnego lotnictwa myśliwskiego w osłonie wojsk oraz taktykę środków napadu powietrznego nieprzyjaciela. Oficerów zaznajomiono także z techniką własnych naziemnych środków OPL oraz ze sposobami przeciwdziałania radioelektronicznego. Kurs realizowano także w roku następnym.

Wojska Lotnicze otrzymywały w tym okresie samoloty odrzutowe, którymi zastępowano tłokowe oraz nowe uzbrojenie. Wiązało się z tym wyposażenie lotnisk w nowe, nieznane dotychczas polskim specjalistom urządzenia i wymusiło konieczność przeszkolenia oficerów lotnictwa z zakresu problematyki zaopatrzenia (tyłów) wojsk lotniczych w celu zabezpieczenia ich działań.

Fakultet otrzymał zadanie szkolenia oficerów pionu zaopatrzenia. Było to przedsięwzięcie wymagające dużego zaangażowania ze strony kadry dydaktycznej. Dotychczasowy profil kształcenia, głównie z taktyki i techniki lotnictwa powodował, że fakultet nie posiadał specjalistów z dziedziny taktyki tyłów (zaopatrzenia) Wojsk Lotniczych. Ponadto, opuszczenie szeregów wojska polskiego (po 1956 r.) przez oficerów radzieckich spowodowało także niedobór odpowiednio przygotowanych kadr w wojskach lotniczych. Kadra fakultetu stanęła przed dylematem, jaką koncepcję kształcenia przyjąć. *Powiałać dotychczasowe wzorce, czy tworzyć nową narodową koncepcję zaopatrzenia wojsk lotniczych?* Wygrała koncepcja rodzima, którą opracowano modyfikując dotychczasowe rozwiązania.

W roku akademickim 1958/59 przeprowadzono Wyższy Kurs Doskonalenia Oficerów Zabezpieczenia Lotniczo-Technicznego. Natomiast w następnym rozpoczęto kształcenie oficerów na trzyletnich studiach Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych i OPL OK oraz na Wyższym Kursie Doskonalenia Oficerów Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych i OPL OK.

²¹ CAW, Sygn. akt 1382/97/149, *Plan Tematyczny Fakultetu Lotniczego na rok szkolny 1958 - 1959. Wyższy Akademicki Kurs Obrony Przeciwlotniczej Wojsk.*

Wyższy Kurs Doskonalenia Oficerów Zabezpieczenia Lotniczo-Technicznego był przeznaczony dla oficerów służb zabezpieczająco – technicznych. Celem kształcenia było podniesienie kwalifikacji zawodowych poprzez usystematyzowanie, pogłębienie i rozszerzenie teoretycznych wiadomości i praktycznych nawyków oraz przygotowanie do pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych szczebla batalion lotniczo-techniczny i wydział (oddział) lotniczo-techniczny dywizji lotniczej oraz korpusu obrony przeciwlotniczej obszaru kraju²². Kurs trwał 10 miesięcy. Oficerowie realizowali 27 przedmiotów ujętych w trzech działach: studium taktyczno-operacyjne (51,3%), studium przedmiotów specjalnych lotniczych i lotniczo-technicznych (39,8%) i przedmioty społeczno-ekonomiczne (8,9%). Warunkiem jego ukończenia było opracowanie prac indywidualnych i zdanie egzaminu końcowego.

Oficer po ukończeniu szkolenia powinien umieć dowodzić tyłami na szczeblach taktycznych i organizować zabezpieczenie lotniskowo-techniczne działań bojowych pułku i dywizji lotniczej oraz KOPL. Ponadto znać organizację i prowadzenie działań bojowych przez oddziały i związki taktyczne lotnictwa i wojsk lądowych w natarciu i obronie oraz taktyczne i techniczne właściwości rodzajów wojsk, broni atomowej i innych nowych środków walki, a także zasady budowy lotnisk, ich eksploatację i utrzymanie w różnych porach roku.

W sierpniu 1959 r. utworzono Katedrę Zabezpieczenia Lotniczego (ZWL), która przejęła szkolenie oficerów z problematyki zaopatrzenia, taktyki tyłów wojsk lotniczych i zabezpieczenia lotniskowego. W ciągu dwóch miesięcy przygotowano programy i ich obudowę do realizacji zajęć, które rozpoczęły się pierwszego października. Na katedrze spoczęło także zadanie stworzenia narodowej doktryny zabezpieczenia wojsk.

Celem kształcenia na trzyletnich studiach dyplomowych było przygotowanie oficerów z wyższym wykształceniem wojskowym na szczebel batalionu lotniczo-technicznego i wydziału (oddziału) lotniczo-technicznego dywizji lotniczej oraz korpusu obrony przeciwlotniczej obszaru kraju. Absolwent studiów powinien doskonale umieć dowodzić tyłami na szczeblach taktycznych i organizować zabezpieczenie lotniczo-techniczne działań bojowych pułku i dywizji lotniczej oraz KOPL działających zarówno samodzielnie, jak i we współdziałaniu z wojskami lądowymi.

²² CAW, Sygn. akt 1382/97/148, *Plan tematyczny Fakultetu Wojsk Lotniczych na rok szkolny 1958 – 1959, Wyższy Kurs Doskonalenia Oficerów Kwatermistrzostwa Wojsk Lotniczych.*

Założenia studiów i układ programu były zbliżone do omawianego wcześniej programu na kierunku lotniczym²³. Różniły się problematyką wynikającą z profilu studiów. Oficerowie zaopatrzenia realizowali zdecydowanie więcej zajęć specjalistycznych, odnoszących się do szeroko rozumianego zaopatrzenia, techniki wojskowej oraz taktyki tyłów. Aby dobrze mogli wypełniać stojące przed nimi zadania musieli także doskonale znać zadania lotnictwa i wojsk obrony przeciwlotniczej oraz sposób i warunki ich wykonywania, by dokonywać odpowiednich kalkulacji i zaopatrywać uczestniczące w operacji samoloty w paliwo, amunicję i inne środki.

Natomiast celem studiów na Wyższym Kursie Doskonalenia Oficerów Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych i OPL OK było podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez usystematyzowanie, pogłębienie i rozszerzenie teoretycznych wiadomości i nawyków praktycznych oraz przygotowanie ich do pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych w służbach lotniczo-technicznych od batalionu do korpusu obrony przeciwlotniczej obszaru kraju. Od absolwentów wymagano by umieli dowodzić tyłami na szczeblach taktycznych i organizować zabezpieczenie lotniczo-techniczne działań bojowych pułku i dywizji lotniczej oraz KOPL.

Wprowadzenie nowych kierunków studiów w fakultecie i generalna zmiana koncepcji kształcenia oficerów wymuszała konieczność opracowania nowych materiałów dydaktycznych. Koncentrowano się w pierwszej kolejności na stworzeniu bazy zabezpieczającej kształcenie na nowych kierunkach modyfikując dotychczasowe materiały poprzez wprowadzanie do nich treści spełniających ówczesne wymogi wojsk lotniczych oraz tworząc nowe, głównie z zakresu zabezpieczenia tyłowego.

Zaangażowanie kadry sprawiło, że fakultet stał się wiodącą komórką dydaktyczną w akademii. Zapoczątkowane w drugiej połowie lat pięćdziesiątych zmiany w realizacji kształcenia i podniesienia na wyższy poziom procesu dydaktycznego przyniosły rezultaty. Zmiany poglądów na zasady sztuki operacyjnej i taktyki lotnictwa oraz nasycenie pola walki nowoczesną techniką w postaci broni atomowej, rakiet, samolotów odrzutowych i radarów spowodowało potrzebę bardzo dobrego przygotowania oficerów. Wykładowcy doskonale to rozumieli i przystosowali proces dydaktyczny do realiów panujących w wojskach. Wprowadzono szereg zmian organizacyjnych, które konsolidowały środowisko wykładowców i słuchaczy. W marcu 1958 r.

²³ CAW, Sygn. akt 1382/07/176, 206, 239, *Plan tematyczny Fakultetu Wojsk Lotniczych I, II, III Kurs Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych i OPL OK.*

wprowadzono funkcję nieetatowego kierownika grupy szkoleniowej, którą pełnili oficerowie Katedry Taktyki Lotnictwa. Dużą uwagę przykładano również do stworzenia słuchaczom lepszych warunków samodzielnego studiowania. Sporządzono dla nich wykazy materiałów źródłowych i literatury z poszczególnych przedmiotów.

Dążąc do wszechstronnego przygotowania studiujących zwracano uwagę na zasady współdziałania z wojskami lądowymi. Miało to odzwierciedlenie głównie podczas ćwiczeń na mapach. Chcąc urealnić warunki współdziałania i ugruntować nawyki w tym zakresie włączono w październiku 1958 r. słuchaczy do ogólnoakademickiego ćwiczenia szkieletowego, prowadzonego jako dwuszczeblowe ze środkami łączności. Ćwiczenie poświęcone działaniom bojowym armii ogólnowojskowej w operacji zaczepnej realizowano na kierunku Wyszaków, Płońsk, Płock, Kutno. Oficerowie ćwiczyli jako (tworzyli) stanowisko współdziałania lotnictwa, sztab dywizji lotnictwa myśliwsko-szturmowego, sztab dywizji lotnictwa myśliwskiego, a także sztaby pułków lotniczych. Z omówień ćwiczenia wynika, że słuchacze fakultetu potrafili należycie organizować działania lotnictwa na korzyść armii ogólnowojskowej i umiejętnie dowodzić wydzielonymi do ich wykonania środkami. Wykazywali także umiejętności praktycznego zastosowania zasad planowania, organizacji i kierowania działaniami związków taktycznych i oddziałów lotnictwa, organizowania pracy ich dowództw i sztabów w uwarunkowaniach polskich oraz posługiwania się technicznymi środkami łączności. Pomyślna realizacja ćwiczenia sprawiła, że weszło ono na stałe do programów kształcenia.

Dążąc do podniesienia na wyższy poziom studiów, wprowadzono od roku akademickiego 1958/59 wymóg, by każdy kandydat na studia posiadał średnie wykształcenie. Członkowie kadry spełnili ten warunek wcześniej. Stworzyło to możliwości usprawnienia procesu dydaktycznego i pozwoliło na wprowadzenie większej samodzielności słuchaczy oraz dokonanie bardziej radykalnego przejścia z systemu szkolenia na system studiowania. Zwiększono znacznie liczbę seminariów i zajęć grupowych, a także ćwiczeń na mapach i szkieletowych, opracowywanych według nowych zasad. Wychodzono z założenia, że takie formy zajęć doskonają umiejętności i wyrabiają cechy dowódcze oraz uczą samodzielności w pracy. Wprowadzono ćwiczenia domowe i prace własne, które uczyły samodzielnego studiowania. Czas na te przedsięwzięcia zarezerwowano w programach kształcenia. W czasie zajęć wymagano nie tylko znajomości merytorycznej strony zagadnienia, ale samodzielnego, logicznego i uzasadnionego rozwiązywania problemów współczesnego pola walki.

Każda wypowiedź, czy też rozwiązanie problemu musiało być poparte analizą oraz oceną społeczno-politycznych i historycznych uwarunkowań. Powyższe działania, aktywizujące słuchaczy wpływały na osiągnięcie wyższego poziomu studiów w fakultecie.

Zaostrzone wymagania wobec kandydatów, jak również brak pod koniec lat pięćdziesiątych wyraźnej koncepcji wykorzystania w lotnictwie oficerów z wyższym wykształceniem wojskowym, wpłynął ujemnie na liczbę chcących podjąć studia w fakultecie. Oficerowie, zwłaszcza personelu latającego, obawiali się, że w czasie studiów utracą kwalifikacje lotne. Obawy te były uzasadnione. W tym czasie pozbawiono słuchaczy – pilotów normy żywnościowej „lotnej”. Ponadto, z dowództwa wojsk wysuwano zarzuty, że piloci w okresie studiów tracą nawyki i są niedoszkoleni. W wyniku działań komendy fakultetu i akademii Szef Sztabu Generalnego wydał zarządzenie o wypłacaniu pieniężnego równoważnika „lotnego” tym słuchaczom, pilotom, którzy w ciągu roku wykonają nalot minimum 30 godzin. Aby to umożliwić wprowadzono początkowo miesięczną, a następnie ośmiotygodniową praktykę lotną. Był to jednak za krótki czas na realizację pełnego nalotu. W związku z tym przedłużono czas studiów o pół roku. Mimo to słuchacze z trudem wykonywali wymagane minimum nalotu. Przy czym nalot na samolotach bojowych był niewielki. Po tych działaniach znacznie zwiększyła się liczba kandydatów na studia. W 1962 r. przywrócono trzyletni okres studiów. Odbył się to kosztem skrócenia praktyki oraz zawężenia cyklu szkolenia operacyjnego.

Realizując postulat zastąpienia szkolenia studiowaniem wprowadzono także nowy układ roku akademickiego. W 1959 r. przyjęto zasadę, wzorem uczelni cywilnych, że inauguracja roku akademickiego będzie się odbywała 1 października. Zakończenie kształcenia następowało 30 lipca. Miesiące sierpień i wrzesień przewidziano na urlopy dla kadry i słuchaczy, a także praktyki dla pierwszego i drugiego roku studiów.

Praktyki w oddziałach i związkach taktycznych były jednym z ważnych elementów procesu kształcenia. W 1956 r. przyjęto w akademii instrukcję o ich przebiegu²⁴, która zakładała, że stanowią one organiczną część kształcenia w akademii i służą utrwaleniu zdobytych wiadomości teoretycznych w zakresie szkolenia operacyjno-taktycznego i specjalnego. Dowódcy w jednostkach wojskowych winni tworzyć

²⁴ CAW, Sygn. akt. 1025/94/10, Dokumenty Oddziału Szkolenia: *Instrukcja realizacji praktyk liniowych*.

najkorzystniejsze warunki do osiągnięcia zakładanych celów praktyki. Opiniowali oni przebieg i wyniki pracy słuchaczy. Instrukcja zakładała, że stanowiska na okres praktyki winny być z reguły o jeden szczebel wyższe od zajmowanego przez słuchacza przed akademią. W myśl instrukcji każdy indywidualnie przygotowywał się do pracy w jednostce, zgodnie z treścią postawionych zadań. Za ich przebieg odpowiedzialni byli szefowie katedr, a bezpośredni nadzór sprawowali wyznaczeni z katedr tzw. kierownicy praktyki słuchaczy. Po powrocie z jednostek każdy oficer opracowywał pisemne sprawozdanie ze swojej działalności. Oceny tego przedsięwzięcia dokonywano na posiedzeniu Rady Naukowej akademii w ciągu dwóch miesięcy od zakończenia.

Jedną z form doskonalenia praktycznego był skrócony kurs nawigatorski w OSL Dęblin, który ukończyło ponad pięćdziesięciu oficerów nie wywodzących się z personelu lotniczego. Słuchacze odbywali loty dzienne i nocne na samolotach Li-2 i PO-2. Wykonywali zadanie z nawigowania samolotu lecąc po nakazanej trasie. Wykorzystywali do nawigacji busolę i czas lotu, orientację wzrokową, środki i systemy radionawigacji. Wykonywali także ćwiczebne bombardowania i strzelania na poligonie. Przeszkolenie pomagało oficerom zapoznać się z obowiązkami i warunkami pracy załogi samolotu oraz z wykonywaniem podstawowych zadań bojowych. Po zdaniu odpowiednich egzaminów teoretycznych i praktycznych uzyskiwali tytuł nawigatora lotniczego.

Wszystkie inicjatywy przyczyniły się do podniesienia kształcenia na wyższy poziom. Fakultet Lotniczy, mimo zaledwie siedmiu lat funkcjonowania trwale wpisał się w system przygotowania kadr dla potrzeb Wojsk Lotniczych. Wykładowcy zdobyli uznanie zarówno w wojskach, jak i środowisku akademickim. Dzięki temu rozwijano współpracę, wymieniano doświadczenia i materiały szkoleniowe oraz poglądy z Dowództwem Wojsk, Oficerską Szkołą Lotniczą i zagranicznymi akademiemi wojskowymi. Wprowadzając zmiany do procesu dydaktycznego i planów szkolenia oficerów tworzone także ich obudowę, opracowując skrypty i inne materiały, których treść była dostosowana do zmian zachodzących w wojskach, a także do nowych treści kształcenia.

3.2. Wkład kadry dydaktycznej pionu lotnictwa Akademii Sztabu Generalnego w doskonalenie poglądów na użycie lotnictwa

Teoria i praktyka są dziedzinami ściśle ze sobą powiązаныmi i wzajemnie uwarunkowanymi. Między nimi funkcjonuje sprzężenie zwrotne polegające na tym, że praktyka stanowi jednocześnie podstawę i cel do rozwoju teorii (doktryny), a ponadto jest kryterium prawdziwości jej założeń. Natomiast teoria była bardzo ważnym czynnikiem, stymulującym rozwój praktyki, pozwalającym wojskom działać sprawniej i efektywniej.

Równolegle z działalnością dydaktyczną kadra fakultetu podejmowała pracę naukowo-badawczą. Nie była ona bezpośrednio związana z przygotowaniem oficerów dla sił powietrznych, ale miała duży wpływ zarówno na proces dydaktyczny, jak i doskonalenie poglądów na użycie oraz funkcjonowanie wojsk lotniczych. Problematyka badań, przedstawianie ich wyników oraz wymiana poglądów przyczyniały się do doskonalenia i podnoszenia kwalifikacji nauczycieli, a tym samym otwierały im drogę do kariery naukowej. Dobre przygotowanie wykładowców odzwierciedlało się coraz lepszym przygotowaniem absolwentów. Wzajemne relacje pomiędzy obydwoma formami działalności kadry fakultetu oraz ich cele powodują, że nie można pominąć jednej omawiając drugą. Dlatego też korzystając z wcześniejszego opracowania pracowników Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej zaprezentowano syntezę działalności naukowej wykładowców fakultetu na rzecz rozwoju doktryny (poglądów na użycie) lotnictwa i Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju oraz zabezpieczenia ich działań (taktyki tyłów)²⁵. Na podstawie analizy problematyki materiałów naukowych, dydaktycznych i publicystycznych można wyodrębnić umowne okresy badań nad doktryną Wojsk Lotniczych.

Pierwszy, to lata 1947 - 1953, w którym zdobywano doświadczenia i wypracowano metody działania, właściwe szkole wyższej. Był to okres, w którym tworzone podstawy działalności i przygotowywano wykwalifikowaną kadrę dydaktyczno-naukową, zdolną wykształcić oficerów do objęcia stanowisk dowódczo-sztabowych w Wojskach Lotniczych. Działalność wykładowców Katedry Lotnictwa sprowadzała się głównie do prowadzenia zajęć dydaktycznych oraz opracowania i wydania kilkudziesięciu skryptów oraz publikacji zabezpieczających zajęcia. Działalność naukowo-

²⁵ W. Michalak, M. Mikołajczuk, S. Miodek, M. Ruchlicki, *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej*, op. cit., s. 144 – 181.

badawcza polegała na uogólnianiu doświadczeń z okresu drugiej wojny światowej oraz adaptacji, głównie dla potrzeb kształcenia osiągnięć radzieckich. Koncentrowano się na formułowaniu, w oparciu o doświadczenia wojenne oraz radziecką naukę wojskową, zasad organizacji i działania bojowego lotnictwa, organizacji jednostek lotniczych i ich działania na korzyść wojsk lądowych oraz zasad współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi w natarciu i obronie.

Drugi okres kształtowania doktryny lotnictwa obejmował lata 1953 – 1960. Wprowadzanie do uzbrojenia broni atomowej oraz wyposażanie lotnictwa w samoloty odrzutowe, wzbogacało taktykę i sztukę operacyjną o nowe treści. Powodowało prze wartościowania w poglądach, ożywiając działalność naukowo-badawczą i rozwijając teorię Wojsk Lotniczych.

W latach pięćdziesiątych działalność naukowa w dziedzinie doktryny, początkowo głównie taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa, koncentrowała się zwłaszcza na zabezpieczeniu procesu dydaktycznego. Rezultaty badań przedstawiano w podręcznikach i skryptach, a także publikowano w periodykach wojskowych. Materiałami źródłowymi były przede wszystkim doświadczenia działań lotnictwa radzieckiego w drugiej wojnie światowej oraz wnioski z działań wojennych w Korei. Opracowane skrypty, najczęściej po raz pierwszy na dany temat, stanowiły cenny materiał teoretyczny, niezbędny do kształcenia słuchaczy kursów lotniczych i ogólnowojskowych w akademii, a także kadry w jednostkach lotniczych. Przyczyniały się do ukształtowania wielu poglądów w zakresie teorii lotnictwa.

Duże znaczenie w kształtowaniu lotniczej myśli operacyjno-taktycznej miało przygotowanie i zaprezentowanie, materiałów na I Konferencji Naukowej ASG WP w 1954 roku, która odbywała się w okresie szczególnego napięcia w sytuacji międzynarodowej. W Siłach Zbrojnych PRL intensywnie rozwijało się lotnictwo, powstawały nowe dywizje i korpusy lotnicze, wchodziły do uzbrojenia samoloty odrzutowe. Również wojska lądowe wyposażano w nowe środki walki. Zaistniała pilna potrzeba nowych koncepcji działania lotnictwa. Na konferencji zaproponowano nowe rozwiązania w zakresie wsparcia lotniczego natarcia dywizji i korpusu oraz osłony wojsk lądowych przez lotnictwo myśliwskie wyposażone w samoloty odrzutowe. Jednocześnie przedstawiono konkretne propozycje dotyczące szkolenia sztabów i wojsk lotniczych. Proponowane rozwiązania stały się też przesłanką do opracowania nowych regulaminów i instrukcji dla Wojsk Lotniczych oraz materiałów dydaktycznych do zabezpieczenia procesu dydaktycznego.

W połowie lat pięćdziesiątych postawiono przed ASG WP nowe zadania, wynikające z możliwości użycia przez przeciwnika broni jądrowej. W fakultecie przeanalizowano wszechstronnie problemy związane z działaniami lotnictwa w warunkach stosowania broni jądrowej, a wyniki analiz przedstawiono na II Konferencji Naukowej, zorganizowanej w grudniu 1955 roku. Zwracano wówczas uwagę na konieczność ciągłego rozpoznawania z powietrza i zwalczania nosicieli broni jądrowej przeciwnika, a także na zabezpieczenie lotnictwa przed masowymi stratami. Zaproponowano konkretne rozwiązania w zakresie rozśrodkowania samolotów na lotniskach i ich maskowania oraz wyprowadzania spod uderzenia atomowego, z lotnisk najbardziej zagrożonych. Przeprowadzono także rozważania na temat walki o panowanie w powietrzu i przewagę w środkach jądrowych. Była to niewątpliwie działalność pionierska, w wyraźnie zarysowującej się wówczas erze atomowego pola walki. Na III Konferencji Naukowej w grudniu 1957 roku, która zbiegła się z obchodami 10-lecia akademii, zespół oficerów fakultetu zaprezentował pracę dotyczącą lotniczego zabezpieczenia wojsk w działaniach zaczepnych. Eksponowano w niej zasady użycia lotnictwa w działaniach zaczepnych związku wojsk lądowych z rejonów wyjściowych położonych w głębi operacyjnej.

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych powstało wiele prac naukowych z teorii taktyki i sztuki operacyjnej wojsk lotniczych, Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju, a następnie Obrony Powietrznej Kraju. Następowala intensyfikacja doktoryzacji kadry dydaktyczno-naukowej, coraz częściej podejmowane były indywidualne prace naukowe z różnych dziedzin lotnictwa i obrony powietrznej kraju. Niektóre rozprawy doktorskie opracowywano pod kierunkiem znakomitych fachowców i naukowców radzieckich. Podnosiło to niekiedy teoretyczną i użytkową wartość prac naukowych i rozpraw doktorskich oraz sprzyjało rozwiązywaniu bardzo trudnych problemów, jak: działania lotnictwa myśliwsko-bombowego (myśliwsko-szturmowego) na małych wysokościach, dowodzenie lotnictwem myśliwskim w osłonie wojsk, zabezpieczenie nawigacyjne działań bojowych lotnictwa. Z chwilą wyodrębnienia problematyki Wojsk OPK, rozpatrywano takie perspektywiczne problemy, jak: tworzenie i wielowarstwowość pola radiolokacyjnego i jego obniżanie, optymalizację obiegu informacji, współdziałanie sił i środków obrony powietrznej, sposoby zwiększenia żywotności systemu OPK.

Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych szczególną rangę nadano problemom rozpoznania powietrznego. Pion lotnictwa pozyskał odpowiednią liczbę

specjalistów rozpoznania powietrznego, którzy pracowali nad kilkoma aktualnymi wówczas tematami naukowymi. Zbadano i opracowano zasady oraz sposoby prowadzenia taktycznego i operacyjnego rozpoznania powietrznego w interesie wszystkich rodzajów wojsk frontu, uwzględniając ich specyficzne potrzeby. Wiele uwagi poświęcono metodom zbierania, opracowywania i dostarczania danych rozpoznawczych do zainteresowanych dowództw i sztabów.

Prowadząc badania nad doktryną (sztuką operacyjną i taktyką) obydwu rodzajów wojsk nie zaniechano badań nad teorią zabezpieczenia ich działań bojowych. Zadania w tym zakresie powierzono wykładowcom tyłów a następnie Katedrze Zabezpieczenia Lotniczego. Pracownicy katedry analizowali problemy szeroko rozumianej logistyki wojsk. Zajmowali się zabezpieczeniem materiałowo-technicznym, transportowym, lotniskowym. Powojenny okres działalności tyłów lotniczych charakteryzował się przenoszeniem na grunt praktycznego szkolenia doświadczeń minionej wojny oraz eksperymentowaniem zarówno w zakresie struktur organizacyjnych tyłów, jak i w zakresie taktyki ich działania. Wprowadzenie broni jądrowej, wyposażenie lotnictwa w samoloty odrzutowe oraz nowe jego zadania spowodowały, że doświadczenia wojenne stały się niewystarczające. Eksperymenty przeprowadzane w tyłach lotniczych również nie dawały spodziewanych efektów.

Działalność naukowo-badawczą w zakresie tworzenia i rozwoju teorii (doktryny) tyłów można umownie podzielić na trzy okresy: kształtowanie podstaw myśli taktycznej tyłów lotniczych (lata 1953 – 1959), realizowane przez wykładowców taktyki tyłów lotnictwa; tworzenie nowoczesnej teorii taktyki tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK (lata 1960 – 1973), realizowane przez Katedrę Zabezpieczenia Lotniczego, a następnie Katedrę Taktyki Tyłów WL i WOPK; prowadzenie badań w zakresie teorii tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK oraz prezentowanie ich wyników przez Katedrę Taktyki Tyłów WL i OPK, w latach 1974 – 1990²⁶.

W pierwszym okresie tworzenia i rozwoju teorii tyłów lotnictwa, działalność wykładowców sprowadzała się prawie wyłącznie do zabezpieczenia procesu dydaktycznego. Ze względu na brak nowoczesnych wzorców teoretycznych, opracowywane materiały miały charakter nowatorski, częściowo naukowy. Wnosiły do teorii tyłów wiele nowych myśli. Większość z nich została praktycznie wdrożona w wojskach. Zespół wykładowców opracował i uogólnił zasady taktyki tyłów WL. Szczególną uwa-

²⁶ Tamże, s. 177.

gę zwrócono na opracowanie zagadnień manewru lotniskowego, rozmieszczenie sił i środków oddziałów (lotniczego i lotniczo-technicznego) na lotnisku oraz wykorzystanie transportu powietrznego w przewozach zaopatrzeniowych. W okresie tym rozwiązywano problemy taktyczne z zakresu zadań i organizacji tyłów lotniczych na poszczególnych szczeblach dowodzenia oraz zasad ich współpracy z tyłami ogólnowojskowymi, zabezpieczenia lotniskowego, wykorzystania lotnisk operacyjnych, ich rekonesansu i przygotowania oraz maskowania bazowania.

Na II konferencji Naukowej ASG mjr dypl. B. Mac wygłosił referat: „Niektóre zagadnienia manewru lotniskowego we współczesnej operacji”, w którym przedstawił zasady rozmieszczenia sił i środków na lotnisku operacyjnym oraz organizację i realizację obrony w warunkach polowych, sposób zabezpieczenia materiałowo-technicznego (nazwanego później technicznym i tyłowym) działań bojowych i manewru lotniskowego lotnictwa, organizację transportu (w tym powietrznego), zasady dowodzenia tyłami i kierowania procesem zabezpieczenia tyłowego działań lotnictwa na różnych szczeblach dowodzenia WL. Opracowano też podstawy metodologiczne taktyki tyłów, wydając materiał: „Treść taktyki tyłów Wojsk Lotniczych, metody i formy jej studiów”.

Drugi okres działalności naukowo-badawczej w zakresie tworzenia i rozwoju teorii tyłów, początkowo tylko Wojsk Lotniczych, a następnie Wojsk Lotniczych i OPK, zapoczątkowało powołanie, Katedry Zabezpieczenia Lotniczego. W jej skład weszli początkowo oficerowie po studiach w Akademii Lotniczej ZSRR, później wychowankowie tejże katedry.

Podsumowaniem działalności w zakresie tworzenia podstaw myśli taktycznej tyłów lotniczych było przygotowanie przez wykładowców materiału na naradę naukową poświęconą inżynierijsko-lotniskowemu zabezpieczeniu Armii Lotniczej w operacji zaczepnej Frontu oraz wydanie instrukcji: „Zabezpieczenie lotniskowe Armii Lotniczej.” Wiele założeń taktycznych wypracowanych przez wykładowców taktyki tyłów lotnictwa, zostało przyjętych w wojskach i stanowiło podstawę do opracowania i wydania instrukcji „Oddział lotniczo-techniczny”.

Na początku lat sześćdziesiątych nastąpiły zmiany organizacyjne na szczeblu centralnym lotnictwa. Powstała konieczność szybkiego opracowania form zabezpieczenia tyłowego wojsk oraz dowodzenia tyłami i kierowania procesem zabezpieczenia. Należało stworzyć teoretyczne podstawy działalności tyłów lotniczych i obrony

powietrznej oraz rozpocząć kształcenie kadr zdolnych do sprawnego organizowania zabezpieczenia tyłowego i kierowania nim w warunkach współczesnego pola walki.

3.3. Podsumowanie

Obowiązujące i nowo powstające poglądy (teorie) doktrynalne na sposób prowadzenia wojny i walki stymulowały głównie czynniki polityczno-militarne. Wzrost napięcia politycznego w skali międzynarodowej, czyli zimna wojna i jej eskalacja oraz groźba wybuchu kolejnej wojny światowej przyczyniły się do powstania i rozwoju rywalizujących ze sobą koalicji polityczno-militarnych. W 1949 r. utworzono Sojusz Północnoatlantycki, a w 1955 r. Układ Warszawski. Eskalacja konfrontacji mogła doprowadzić do powszechnego zastosowania broni jądrowej na polu walki. Wpływała także na bardzo intensywną w wielu państwach, w tym w Polsce, jakościową i ilościową rozbudowę sił zbrojnych, w tym sił powietrznych. Rywalizujące strony wprowadzały na uzbrojenie wojsk nowe rodzaje broni (rakietową, jądrową) i nowe, bardzo utecnicznione uzbrojenie i sprzęt bojowy (radary, samoloty odrzutowe, rakiety przeciwlotnicze, śmigłowce bojowe, kierowane i niekierowane lotnicze środki rażenia) oraz możliwości ekonomiczne i demograficzne państw²⁷.

Na doktrynę (poglądy na użycie) Wojsk Lotniczych i Wojsk OPŁOK oraz zabezpieczenie ich działań, w omawianym okresie w znacznej mierze wpływały doświadczenia i wnioski z drugiej wojny światowej. Lokalne wojny i konflikty zbrojne po jej zakończeniu, głównie wojna koreańska, a także ćwiczenia prowadzone w poszczególnych koalicjach, siłach powietrznych i ośrodkach kształcenia kadr dla nich doskonaliły poglądy. Ewoluuujące ciągle czynniki, powodowały wchodzenie sił powietrznych na wyższy poziom rozwoju i wymuszały doskonalenie ich doktryny, czyli poglądów na użycie. Uwzględniały one wszystkie uwarunkowania zachodzące w świecie i siłach zbrojnych (historyczne, polityczne i techniczne) oraz możliwości ekonomiczne kraju.

Utworzenie i rozwój pionu sił powietrznych, jako komórki dydaktyczno-naukowej w Akademii Sztabu Generalnego przyczyniło się do rozwoju jakościowego kadry i wpłynęło na ewolucję doktryny polskich sił powietrznych. W omawianym okresie rola wykładowców sprowadzała się głównie do transponowania na grunt polski zało-

²⁷ Tamże, s. 181.

żeń radzieckich. Niemniej jednak wprowadzono do nich wiele rozwiązań uwzględniających uwarunkowania i możliwości naszego kraju i sił zbrojnych. Dążenie do spełnienia wymagań ustawy o szkolnictwie wyższym (1958 r.) i o akademiach wojskowych (1960 r.), co do uzyskania i posiadania przez uczelnię statusu szkoły wyższej, poprzez pozyskiwanie i zatrudnianie nauczycieli akademickich ze stopniami i tytułem naukowym rozwijało potencjał i możliwości działania na rzecz sił powietrznych.

Dla Fakultetu Wojsk Lotniczych, a następnie WL i OPL OK zasadniczą działalnością była realizacja zadań związanych z kształceniem oficerów dowódców i oficerów sztabowych, początkowo dla Wojsk Lotniczych, a następnie, pod koniec lat pięćdziesiątych i Wojsk OPL OK. Praca naukowo-badawcza, tworząca i rozwijająca doktrynę (poglądy na użycie) Wojsk Lotniczych, Wojsk OPL OK oraz zabezpieczenia ich działań (taktykę tyłów), pozostawała na drugiej pozycji. W związku z priorytetem kształcenia nad pracą naukowo-badawczą, główny wysiłek intelektualny, szczególnie w latach 1947 – 1960, skupiony był w pierwszym rzędzie na zabezpieczeniu procesu dydaktycznego. Stąd opracowywano przede wszystkim podręczniki i skrypty akademickie. Materiały dydaktyczne miały w dużej części charakter nowatorski, a częściowo i naukowy, wносиły bowiem do teorii wiele nowych myśli. W początkach tego okresu działalność publicystyczna i w dużym zakresie naukowa sprowadzała się do uogólnienia doświadczeń okresu II wojny światowej oraz adaptacji osiągnięć nauki radzieckiej głównie dla potrzeb kształcenia. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych następuje pewne wzbogacenie teorii taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa w nowe treści. Pojawiają się też pewne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych.

Teorie w rozumieniu doktryn (poglądów na użycie) Wojsk Lotniczych, Wojsk OPLOK i zabezpieczenia działań (tyłów tych rodzajów sił zbrojnych), jako dyscyplin naukowych, tworzone w dużym zakresie od podstaw, bazując na wojskowych naukach radzieckich. W rozwiązywaniu problemów naukowych poszczególnych dyscyplin, przeważa praca indywidualna pracowników fakultetu.

Kadry naukowe, uprawiające omawiane dyscypliny naukowe, zaczęły się kształtować już w okresie międzywojennym. Natomiast sukcesywny wzrost pracowników naukowych lotnictwa nastąpił po 1947 roku, to jest po powołaniu ASG WP, zaś obrony powietrznej po 1962 roku, to jest po powołaniu tego RSZ. Kadry uprawiające teorię tyłów WL i Wojsk OPLOK kształtowały się na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych.

Powszechnie znany i doceniany jest wkład pracowników dydaktycznych i naukowych Wydziału Wojsk Lotniczych i OPLOK ASG WP w rozwój polskiej teorii (doktryny) Wojsk Lotniczych, Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju oraz tyłów i teorii techniczno-specjalnego zabezpieczenia tych rodzajów sił zbrojnych. Jest on udokumentowany wieloma wydawnictwami – opracowaniami naukowymi, podręcznikami i skryptami akademickimi oraz publikacjami w różnych periodykach i czasopiśmie – wykorzystywanymi w szkolnictwie wojskowym i wojskach oraz niejednokrotnie wysoko ocenianymi przez decydentów i użytkowników.

W latach pięćdziesiątych zespół taktyków lotnictwa skupiał uwagę na dostosowaniu, ukształtowanych w czasie II wojny światowej, zasad użycia i sposobów wykonywania zadań przez lotnictwo oraz nowe typy samolotów wyposażonych w silniki odrzutowe. W latach sześćdziesiątych, po wyposażeniu wojsk w broń rakietową – nosiciele zarówno jądrowych jak i konwencjonalnych środków rażenia, w tym również środków lotniczych i przeciwlotniczych - poszukiwano miejsca dla lotnictwa na ówczesnym polu walki, rzekomo zdominowanego przez rakiety. Lotnictwo przestało być jedynym nosicielem środków rażenia na duże odległości, nieosiągalnych dotychczas przez artylerię. Na pokładach samolotów również znalazły się rakiety kierowane i niekierowane, z głowicami konwencjonalnymi i jądrowymi. Wzrosło jednocześnie zagrożenie samolotów od naziemnych środków przeciwlotniczych, wyposażonych w rakiety kierowane o zróżnicowanym zasięgu.

Te uwarunkowania kreują rozwój teorii Wojsk Lotniczych, tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPLOK oraz tworzenie teorii Wojsk OPK. Sytuacja wymusiła na pracownikach nauki wypracowanie nowych zasad użycia zarówno lotnictwa, jak i Wojsk OPK, zarówno w wymiarze operacyjnym jak i taktycznym. Zaproponowano dla lotnictwa (Wojsk Lotniczych) nową taktykę wykonywania zadań – loty na szerokim froncie, na małych wysokościach, małymi grupami samolotów, wydzielanie większych sił do wykonywania zadań o charakterze zabezpieczającym głównie do pokonywania obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela. Zweryfikowano zasady użycia lotnictwa myśliwskiego we własnych systemach obrony powietrznej i przeciwlotniczej (OPK i OPL), rozbudowano zasady współdziałania z wojskami raketowymi obrony powietrznej i przeciwlotniczej. W tym czasie rozpoczęto również prace nad teoretycznymi zasa-

dami użycia na polu walki śmigłowców, w które zaczęto wyposażać Wojska Lotnicze²⁸.

Relacje pomiędzy wojskami, a akademickim ośrodkiem kształcenia kadr obejmowały nie tylko kształtowanie przez kadrę fakultetu doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych. Przedstawiony proces przygotowania kadr dowódczo-sztabowych wskazuje, że był on ściśle podporządkowany sytuacji w wojskach i ich doktrynie. Odzwierciedla to zarówno dostosowywanie jego nazwy do sytuacji z sił zbrojnych, gdzie funkcjonowały początkowo Wojska Lotnicze, a później utworzono Wojska Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju (Fakultet Wojsk Lotniczych, następnie Fakultet oraz Wydział Lotnictwa i Wojsk Obrony Przeciwlotniczej). Także nazwy i przeznaczenie komórek organizacyjnych fakultetu odzwierciedlały sytuację z wojsk. W omawianym okresie (do czasu powołania fakultetu) problematykę lotniczą nauczali: wykładowcy lotnictwa, następnie grupa wykładowców lotnictwa. Po utworzeniu fakultetu powołano katedry: Wojsk Lotniczych, Techniki Lotniczej, Przedmiotów Specjalnych oraz Zabezpieczenia Lotniczego (na bazie wykładowców teorii tyłów Wojsk Lotniczych). Dostosowując sytuację z wojsk włączono także do fakultetu (z Fakultetu Ogólnowojskowego) Katedrę Obrony Przeciwlotniczej.

Podczas realizacji procesu przygotowania kadr i nauczania treści kształcenia uwzględniano założenia doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych. Oficerowie poznawali założenia użycia wszystkich rodzajów lotnictwa w podstawowych rodzajach działań. Doskonalili je podczas realizacji ćwiczeń.

Kształcenie oficerów dla potrzeb Wojsk Lotniczych oraz Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju było kompleksowe i wielokierunkowe. Absolwenci byli należycie przygotowani do pracy w jednostkach i sztabach wojsk. W fakultecie wykształcono ponad 200 oficerów dyplomowanych na kierunkach lotniczym i OPL oraz około 200 oficerów na WDK i KDO. Programy studiów opracowywane i realizowane w fakultecie odpowiadały ówczesnym potrzebom wojsk i poglądom na prowadzenie działań lotnictwa. Były one w pełni obudowane materiałami dydaktycznymi, które opracowywali pracownicy fakultetu wykorzystując obowiązujące poglądy, swoje doświadczenie i wiedzę. Niektóre z proponowanych w nich rozwiązań wychodziły poza obowiązujące poglądy i przyczyniały się do doskonalenia doktryny lotnictwa.

²⁸ Tamże, s. 181 – 185.

Pozwoliło to wypracować sprawdzoną koncepcję kształcenia kadr i zamknąć pewien etap w historii funkcjonowania pionu lotniczego i przeciwlotniczego ASG WP. Etap ten zakończony został 16.02.1960 roku. Sejm PRL podjął wówczas uchwałę o akademiach wojskowych. Zakładała ona, że Fakultet Wojsk Lotniczych ASG zostaje przekształcony w Wydział Wojsk Lotniczych i OPL.

4. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA WOJSK OBRONY POWIETRZNEJ KRAJU I LOTNICTWA

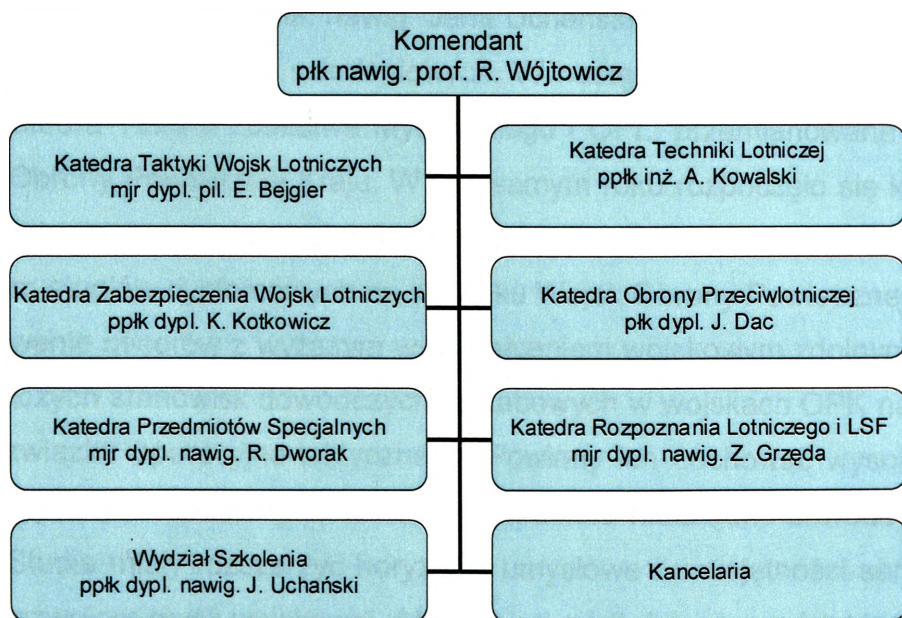
4.1. Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla Lotnictwa i Wojsk Obrony Powietrznej Kraju

W Wydziale Wojsk Lotniczych i OPL wypracowano koncepcję studiów i kierunku rozwoju. Absolwent, jego sylwetka oraz osiągnięcia w czasie studiów i egzaminów końcowych były wynikiem działalności dydaktyczno-wychowawczej, naukowo-badawczej i organizacyjnej. Zakładano, że oficer dyplomowany powinien opanować zasób wiedzy i umiejętności praktycznych zawartych w programach. Powinien wykazywać się szerokimi zdolnościami rozumowania kategoriami taktyczno-operacyjnymi oraz nabyć zamiłowanie do samodzielnej pracy naukowej. Musiał być pewny swoich racji i umieć wprowadzać podjęte decyzje w życie.

Zmiany w doktrynie i doskonalenie procesu dydaktycznego wymagało częstej korekty programów i treści kształcenia. Celem tych działań było przystosowanie kształcenia do potrzeb wojsk. Przy opracowywaniu programów korzystano z wytycznych Dowódcy Wojsk Lotniczych i OPL OK. Początkowy okres funkcjonowania wydziału to ciągłe przystosowywanie się do rzeczywistości i urealnianie procesu dydaktycznego, co odzwierciedlało się między innymi rozszerzeniem problematyki szkolenia z zakresu rozpoznania lotniczego słuchaczy. Doceniając wzrost znaczenia rozpoznania zarówno w Wojskach Lotniczych, jak i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju wprowadzono tę problematykę do programów kształcenia. Aby usprawnić przekazywanie wiedzy utworzono w 1961 r. Katedrę Rozpoznania Lotniczego i Lotniczej Służby Fotograficznej. Już w październiku tego roku zorganizowano roczny kurs doskonalenia oficerów rozpoznania i wojskowej służby fotograficznej¹. Celem szkolenia było podniesienie kwalifikacji zawodowych oficerów poprzez usystematyzowanie, pogłębienie i rozszerzenie wiadomości teoretycznych oraz nawyków praktycznych. Absolwenci mieli być przygotowani do pracy w komórkach rozpoznania pułków i dywizji lotniczych oraz Korpusów Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju. Zakładano, że powinni znać taktykę prowadzenia rozpoznania powietrznego typowych obiektów

¹ CAW, Sygn. akt 1382/97/236, *Plan tematyczny na rok szkolny 1961/62 Kurs Doskonalenia Oficerów Rozpoznania i Lotniczej Służby Fotograficznej Wojsk Lotniczych i OPL OK.*

oraz zasady organizacji i prowadzenia działań na szczeblu pułku i dywizji lotniczej, metodykę opracowania ćwiczeń realizowanych w ramach szkolenia taktyczno-bojowego, metodykę przygotowania i przeprowadzenia szkolnych lotów na rozpoznanie oraz organizację, zadania i pracę lotniczej służby fotograficznej, organizację i uzbrojenie rodzajów wojsk i sił zbrojnych, a także zasady organizacji i prowadzenia działań bojowych przez wojska lądowe i lotnictwo państw NATO. Powinni także umieć wykonywać pracę rozpoznawczą, opracowywać dane o nieprzyjacielu oraz podstawową lotniczą dokumentację rozpoznawczą i wyniki rozpoznania fotograficznego. W czasie kursu oficerowie poznawali pracę wydziału rozpoznawczego zarówno oddziałów lotniczych, jak i OPL OK, a także ogólne zasady prowadzenia działań bojowych przez jednostki ogólnowojskowe, lotnicze i przeciwlotnicze. Kursy kontynuowano także w latach następnych. Problematyką rozpoznania powietrznego nasycano również programy studiów dyplomowych, wprowadzając od roku akademickiego 1962/63 nowy przedmiot, rozpoznanie lotnicze, który wyodrębniono z taktyki wojsk lotniczych.

Rys. 5. Wydział Lotnictwa i Obrony Przeciwlotniczej - 1961 r.

(Źródło: opracowanie własne)

W listopadzie 1961 roku wydano Statut ASG², w którym określono ogólne zasady funkcjonowania uczelni, jej poszczególnych komórek oraz osób funkcyjnych, a także obowiązki słuchaczy i przebieg studiów. Szczegółowe zasady realizacji procesu dydaktycznego, jego ocenienia i sprawy organizacyjne określono w dodatkowej tymczasowej instrukcji procesu studiów w ASG³. Zawarto w niej szczegółowe zapisy odnośnie sposobu ustalenia ocen słuchaczy w akademii. Kryterium przy ocenianiu odpowiedzi ustnych była znajomość materiału, zdolność rozumowania, umiejętność formułowania myśli oraz stopień znajomości literatury i umiejętność wykorzystania jej podczas odpowiedzi. Przy ocenie pracy pisemnej uwzględniono zarówno jej stronę merytoryczną, jak i formalną. Oceniając praktyczną pracę w czasie ćwiczeń zwracano uwagę na wiedzę teoretyczną oraz spokój, opanowanie, energię, inicjatywę, zdolności organizacyjne, zdecydowanie i umiejętność wprowadzenia decyzji w życie.

Wydarzeniem, które wytyczało kierunki dalszych zmian w wydziale było utworzenie, jak już wspomniano, 14 kwietnia 1962 r. nowego samodzielnego rodzaju sił zbrojnych, czyli Wojsk Obrony Powietrznej Kraju. Wymagało to przygotowania wykształconych oficerów dla zabezpieczenia ich funkcjonowania. Już w 1962 r. podjęto decyzję o prowadzeniu trzyletnich studiów dyplomowych dla oficerów WOPK. Powołano zespół, pod kierunkiem płk. nawig. Jana Uchańskiego, do opracowania programów kształcenia i materiałów szkoleniowych. W następnym roku na bazie zespołu powstała Katedra Taktyki Lotnictwa Myśliwskiego i OPL, przemianowana następnie w Katedrę Obrony Powietrznej Kraju. W tym samym roku rozpoczęło się kształcenie oficerów na studiach dyplomowych oraz Wyższym Kursie Doskonalenia Oficerów.

Celem studiów dyplomowych na kierunku Wojsk Obrony Powietrznej Kraju było przygotowanie oficerów z wyższym wykształceniem wojskowym zdolnych do objęcia kierowniczych stanowisk dowódczych i sztabowych w wojskach OPK na szczeblu oddziału i związku operacyjno-taktycznego. Powinny ich cechować wysokie walory moralno-politycznych, ukształtowane cechy charakteru niezbędne dowódcy i oficerowi sztabu. Studia miały rozszerzyć horyzonty umysłowe i umiejętności samodzielnej pracy nad rozwojem myśli wojskowej. Absolwenci mieli dobrze znać taktyczne i operacyjne zasady użycia rodzajów OPK⁴, a w szczególności zastosowania bojowego,

² CAW, Sygn. akt 1382/97/240, *Statut Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego*, ASG, Rembertów 1961.

³ CAW, Sygn. akt 1382/97/242, *Tymczasowa instrukcja procesu studiów w Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego*, ASG, Rembertów 1961.

⁴ CAW Sygn. akt 1382/97/303, *Plan tematyczny I kursu wojsk OPK na rok studiów 1963/64*.

organizacji i prowadzenia działań bojowych przez oddziały rodzajów wojsk OPK i ich związki operacyjno-taktyczne. Ponadto, w zakresie niezbędnym dla dowódcy i oficera sztabu, poznać technikę bojową wojsk, jej możliwości, zasady eksploatacji, a także sposoby zabezpieczenia działań bojowych. Studia przygotowywały do organizowania i dowodzenia działaniami bojowymi, organizowania współdziałania między rodzajami wojsk oraz zabezpieczania szkolenia taktycznego i bojowego.

W programie uwzględniono specyfikę wojsk i kandydatów na studia, którzy reprezentowali wąskie specjalności. Wywodzili się z wojsk raketowych, radiotechnicznych i lotnictwa myśliwskiego oraz z pododdziałów walki radioelektronicznej i łączności. Połączono problematykę użycia poszczególnych wojsk, by treści kształcenia odpowiadały ich specyfice. Na pierwszym roku studiów kształcono słuchaczy z zakresu organizacji, uzbrojenia i zasad użycia rodzajów wojsk OPK, metod określania ich możliwości bojowych, zasad organizacji dowodzenia, współdziałania i zabezpieczenia działań bojowych oraz organizacji i prowadzenia działań bojowych przez pułk artylerii przeciwlotniczej (paplot) OPK w osłonie obiektu.

Drugi rok przeznaczono na realizację problematyki taktyki i służby sztabu oddziałów rodzajów wojsk OPK, organizacji i prowadzenia działań bojowych siłami i środkami pułku lotnictwa myśliwskiego, pułku artylerii raketowej (par), samodzielnego batalionu radiotechnicznego (sbrt) i samodzielnego batalionu przeciwradiotechnicznego (sbpre) oraz dowodzenia działaniami bojowymi wojsk OPK z PłSD w różnych warunkach bojowych i atmosferycznych.

Na trzecim studiowano organizację działań bojowych w korpusie OPK z uwzględnieniem stanowisk oficerów dowództwa, sztabu i szefów rodzajów wojsk i służb oraz dowodzenia działaniami bojowymi sił i środków korpusu w różnych warunkach sytuacji bojowej.

Oprócz powyższej problematyki słuchacze zapoznawali się także z konstrukcją i właściwościami sprzętu lotniczego, raketowego, artylerii przeciwlotniczej, wojsk radiotechnicznych i przeciwdziałania radioelektronicznego. Poznawali także techniczne środki dowodzenia oraz zasady strzelań powietrznych, raketowych i artylerii przeciwlotniczej. Część zajęć poświęcono na zapoznanie z głównymi problemami aerodynamiki, mechaniki lotu, nawigacji i meteorologii lotniczej.

W czasie studiów realizowano 37 przedmiotów, pogrupowanych w 7 działów: studium operacyjno-taktyczne (31,93%), studium przedmiotów pomocniczych nauki i sztuki wojennej (6,95%), studium pedagogiczno-metodyczne i administracji (0,96%),

studium przedmiotów społecznych (4,16%), studium pedagogiczno-metodyczne i administracji (0,96%), studium przedmiotów specjalistycznych (9,14%) i przedmioty ogólne (13,5%). W programie uwzględniono także praktykę poligonową i w jednostkach (7,9%) oraz egzaminy i obronę pracy dyplomowej (8,53%) czasu studiów. W porównaniu do programów realizowanych w okresie fakultetu zwiększono liczbę przedmiotów oraz działań. Sprawiało to, że program był bardziej przejrzysty, a problematyka wyselekcjonowana.

Celem szkolenia na Wyższym Kursie Doskonalenia Oficerów Wojsk Obrony Powietrznej Kraju było podniesienie kwalifikacji zawodowych poprzez usystematyzowanie, pogłębienie i rozszerzenie teoretycznych wiadomości i nawyków praktycznych oraz przygotowanie do pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych szczebla pułk lotnictwa myśliwskiego, pułk rakiet przeciwlotniczych, samodzielny batalion radiotechniczny oraz Korpus Obrony Powietrznej Kraju⁵.

W czasie kursu uczono organizowania działań bojowych i dowodzenia oraz współdziałania i szkolenia wojsk. Po jego ukończeniu oficerowie powinni znać zasady zastosowania bojowego, organizację i prowadzenie działań bojowych przez oddziały wojsk OPK, a także technikę bojową wojsk własnych oraz środków napadu powietrznego nieprzyjaciela. W programie, wzorem studiów dyplomowych, zwiększono liczbę przedmiotów do 28 oraz działań do sześciu (bez przedmiotów ogólnych). Wprowadzono także 72 - godzinną praktykę poligonową.

Realizowano również studia dyplomowe dla oficerów lotnictwa i zabezpieczenia wojsk lotniczych, a także kursy z powyższej problematyki oraz dodatkowo dla oficerów rozpoznania. Analiza programów kształcenia poszczególnych studiów dyplomowych dowodzi, że ich problematyka była w dużym stopniu zbieżna. Kładziono nacisk na przedmioty specjalistyczne, charakterystyczne dla danego kierunku. Taki układ treści umożliwiał kształcenie bez zbędnego rozbudowywania struktury osobowej wydziału. Wszyscy słuchacze zaliczali praktyki w polu i w jednostkach wojskowych, egzaminy roczne i dyplomowe. Ogółem na realizację programu dla oficerów lotnictwa przeznaczono 4966 godzin wraz z praktyką lotną w ciągu trzy i półletnich studiów, natomiast dla OPK i ZWL po 3940 godzin w ciągu trzech lat nauki. Także metody przekazywania i sprawdzania wiedzy były podobne. Pomimo ciągłego dąże-

⁵ CAW, Sygn. akt 1382/97/304, *Plan tematyczny Wyższego Kursu Doskonalenia Oficerów Wojsk OPK, Oddziału Wojsk OPK i Lotnictwa na rok 1963/64.*

nia do zwiększenia wymagalności wobec słuchaczy i ich aktywizacji w dalszym ciągu dominował wykład, co przedstawia załącznik 6.

Równolegle ze studiami dyplomowymi prowadzono roczne kursy doskonalenia oficerów Wojsk Lotniczych, Wojsk OPK, zaopatrzenia Wojsk Lotniczych i OPK, rozpoznawczych Wojsk Lotniczych i OPK oraz wyższy akademicki kurs OPL (podyplomowy). Ich programy dostosowane były do specjalności szkolonych oficerów. Obejmowały problematykę działań bojowych oddziałów. Jedynie oficerów obrony przeciwlotniczej zapoznawano z problematyką operacyjną szczebla armii i frontu.

Problematyka zawarta w programach kursów doskonalenia oficerów była bardziej zróżnicowana. Wynikało to w dużej mierze z ich specyfiki oraz czasu przeznaczonego na szkolenie. Kursy były specjalistyczne, a ich celem przygotowanie oficerów do wykonywania konkretnych zadań. Proporcje poszczególnych metod szkolenia na kursach były zbliżone do studiów dyplomowych (załącznik 7). Inne proporcje występowały na WKDO OPK, gdzie dominowały wykłady. Wynikało to z faktu, iż był to pierwszy kurs i intencją organizatorów było przekazanie oficerom jak najwięcej wiedzy.

Kadra wydziału, a zwłaszcza Katedry OPK przygotowując pierwsze skrypty, ćwiczenia i inne pomoce szkoleniowe robiła to z reguły od podstaw. Opracowano szereg skomplikowanych zagadnień z dziedziny taktyki i sztuki operacyjnej Wojsk OPK. Do najistotniejszych należały zasady współdziałania wojsk OPK na szczeblach taktycznych i operacyjnych, określanie ich możliwości bojowych oraz użycie w specyficznych warunkach działań, a także dowodzenie oddziałami i związkami operacyjno-taktycznymi. W okresie funkcjonowania Wydziału WL i OPL opracowano wiele skryptów, które w istotny sposób przyczyniły się do zabezpieczenia procesu dydaktycznego.

Skomplikowaną procedurą było opracowanie ćwiczeń dla kursów Wojsk OPK, szczególnie zajęć z dynamiki działań. Chcąc urealnić ćwiczenia należało uwzględnić specyfikę OPK i udział wszystkich trzech rodzajów wojsk w poszczególnych etapach działań. Metodą prób i błędów eliminowano niedociągnięcia i ćwiczenia przebiegały zgodnie z założeniami metodycznymi. Dużo problemów stwarzała także realizacja ćwiczeń na szczeblu operacyjno-taktycznym, czyli przez korpus. Wymagały one stworzenia dużego zespołu podgrywającego oddziały taktyczne. Najwięcej trudności organizacyjnych wymagało zorganizowanie i przeprowadzenie ćwiczeń trzyszczeblowych na mapach. Słuchacze występowali w nich jako oficerowie dowództw i szta-

bu korpusu, PłSD oraz dowództw i sztabów oddziałów WR, WRt i LM. Także i te problemy pomyślnie rozwiązano. Problematykę Wojsk OPK włączono także do programów innych kierunków studiów i kursów w wydziale i akademii.

W związku z powstaniem katedry OPK i rozpoczęciem kształcenia słuchaczy na trzyletnich studiach Wojsk Obrony Powietrznej Kraju oraz z powodu nie spełnienia wymogów Ustawy o szkolnictwie wyższym, a także w celu odwzorowania sytuacji z wojsk jesienią 1963 r. Wydział Wojsk Lotniczych i OPL przemianowano na Oddział Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i Lotnictwa.

Rys. 6. Oddział Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i Lotnictwa – 1964 r.

(Źródło: opracowanie własne)

Wprowadzenie dodatkowego kierunku kształcenia i jego specyfika (na kursach OPK przewidywano zajęcia z techniki raketowej oraz przeciwdziałania radioelektronicznego) spowodowały konieczność powołania nowych komórek organizacyjnych. Utworzono dwie katedry: Techniki Raketowej i Radioelektroniki. Zasadniczym zadaniem Katedry Techniki Raketowej była realizacja programu kształcenia z zakresu raketowo-technicznego zabezpieczenia działań bojowych artylerii raketowej OPK. W procesie dydaktycznym kładziono nacisk na dokładną znajomość przez słuchaczy sprzętu raketowego i jego eksploatacji, oraz prognozowano jego rozwój. Natomiast Katedra Radioelektroniki zabezpieczała proces szkolenia na kursach OPK z problematyki organizacji łączności w lotnictwie i wojskach OPK oraz wykorzystania technicznych środków łączności w zabezpieczeniu dowodzenia, a także technicznego

zabezpieczenia wojsk radiotechnicznych, radioelektronicznych systemów ubezpieczenia lotów i walki radioelektronicznej. Szczególny nacisk kładziono przy tym na wykorzystanie własnych urządzeń obezwładniających radioelektroniczne systemy środków napadu powietrznego oraz naziemnych środków OPL przeciwnika. Zapoznawano słuchaczy ze sprzętem i jego właściwościami. Uzupełnieniem zajęć teoretycznych, realizowanych przez katedrę, były zajęcia praktyczne realizowane w jednostkach Wojsk OPK, Lotnictwa i OPL.

Szybki rozwój techniki bojowej i sztuki wojennej oraz przemiany w systemie szkolenia i organizacji wojsk własnych i sojuszniczych, a także potencjalnego przeciwnika zmuszały kadrę oddziału do ciągłego doskonalenia metod i treści kształcenia. Do programów studiów systematycznie wprowadzano nową problematykę. Doskonaląc i wzbogacając proces dydaktyczny wprowadzono filmy instruktażowe i szkoleniowe. Dążąc do ujednoczenia metod egzaminacyjno-kontrolnych, przyjęto od roku akademickiego 1964/65 zasadę, że wszystkie zajęcia sprawdzające prowadzone będą w formie pisemnej. Proces dydaktyczny wzbogacano także większą liczbą polowych podróży wojskowo-historycznych oraz polowo-operacyjnych dla słuchaczy trzeciego roku studiów. Przyczyniały się one do rozszerzenia wiedzy teoretycznej i zapoznania z dziejami oręża polskiego, szczególnie okresu II wojny światowej.

W 1964 r. wprowadzono studia zaoczne dla słuchaczy OPK i WL. Umożliwiły one zdobycie wyższego wykształcenia wojskowego szerszym kręgom oficerów. Były przeznaczone dla oficerów z wojsk, którzy z różnych powodów nie mogli studiować na studiach dziennych. Problematyka studiów była nieco zawężona w stosunku do stacjonarnych⁶. Rola kadry dydaktycznej sprowadzała się do ukierunkowania słuchaczy i zasygnalizowania najważniejszych problemów. Natomiast główny ciężar w zakresie realizacji programu ponosili studiujący. Studia były powszechnie krytykowane, gdyż uważano je za niepełnowartościowe. Realizowano je z przerwami przez dwadzieścia lat – do 1983 roku.

Jako proces ciągły traktowano wówczas konieczność systematycznego uaktualniania programów i celów nauczania. Odzwierciedlały one bieżące i perspektywiczne potrzeby wojsk. Uwzględniano przy tym poglądy i oczekiwania zarówno Wojsk Lotniczych i WOPK, jak i badania w tym zakresie kadry oddziału. Przykładem wspólnych dążeń dowództw wojsk i kadry oddziału było wprowadzenie w roku akademickim

⁶ CAW, Sygn. akt. 1382/97/332, *Rozwinięty program pierwszego kursu zaocznego na rok 1964/65.*

kim 1964/65 studiów zintegrowanych dla oficerów lotnictwa i obrony powietrznej⁷. Większość zajęć realizowali wspólnie, specjalistyczne oddzielnie.

Celem trzyletnich studiów na kierunku Lotnictwa i Obrony Powietrznej Kraju było przygotowanie oficerów do sprawowania i organizowania dowodzenia oddziałami i związkami taktycznymi lotnictwa operacyjnego i wojsk obrony powietrznej kraju oraz do pracy sztabowej na stanowiskach dowodzenia operacyjnego. Ponadto wyrobienie umiejętności samodzielnego myślenia taktycznego i przygotowania do pracy badawczej w dziedzinie teoretycznej myśli wojskowej. Absolwenci powinni znać zasady zastosowania bojowego, organizację i prowadzenie działań bojowych przez oddziały i związki taktyczne oraz taktyczno - operacyjne lotnictwa operacyjnego i wojsk obrony powietrznej kraju, zasady użycia broni masowego rażenia i innych rodzajów walk, a także zabezpieczenia działań bojowych.

Program kształcenia obejmował 4008 godzin. Podzielono go na siedem działów i wyodrębniono 40 przedsięwzięć: 37 przedmiotów, praktykę poligonową i w jednostkach oraz egzaminy i rezerwę czasową. Na kształcenie w ramach zajęć programowych przeznaczono 3288 godzin, a na praktykę i egzaminy 720 godzin. Podział czasu na działy przedstawia załącznik 8.

W dziale taktyczno-operacyjnym uczono problematyki działań bojowych korpusu OPK i pracy bojowej połączonych stanowisk dowodzenia, taktyki poszczególnych rodzajów wojsk OPK, lotnictwa, zabezpieczenia operacji, sztuki operacyjnej wojsk OPK i lotnictwa operacyjnego, rozpoznania powietrznego, taktyki tyłów i łączności WL i OPK oraz taktyki ogólnej i sztuki operacyjnej wojsk lądowych, armii obcych i metodyki szkolenia taktycznego. Przewidywano także dziesięcioprocentową rezerwę czasu na samodzielne studiowanie materiałów.

Do działu ogólnego włączono historię sztuki wojennej i geografii wojenną. Natomiast do społeczno-ekonomicznego filozofię i socjologię, ekonomię polityczną i ekonomikę wojenną, doktryny wojskowo-polityczne, prawo międzynarodowe, pracę partyjno-polityczną oraz w jej ramach psychologię i pedagogikę.

Dział przedmiotów specjalnych obejmował nawigację, bombardowanie, strzelanie powietrzne, lotniczą służbę fotograficzną, teorię naprowadzania i zasady strzelania rakiet, zaopatrzenie wojsk lotniczych i inżynierjno-lotniskowe zabezpieczenie

⁷ CAW, Sygn. akt 1382/97/340, *Plan tematyczny pierwszego kursu lotnictwa i obrony powietrznej kraju Oddziału Wojsk OPK i Lotnictwa na rok szkolny 1964/65.*

bazowania lotnictwa, inżynieryjne zabezpieczenie działań bojowych oddziałów rakietowych oraz inżynieryjne zabezpieczenie działań bojowych lotnictwa.

Do przedmiotów technicznych zaliczono technikę wojsk lotniczych, uzbrojenie pokładowe samolotu, budowę sprzętu artylerii przeciwlotniczej i przyrządów, technikę artylerii raketowej wojsk OPK, sprzęt lotniczo-techniczny i lotniskowy, radiolokację oraz automatykę i techniczne środki dowodzenia.

Języki obce słuchacze wybierali spośród rosyjskiego, niemieckiego i angielskiego. Ponadto planowano, w ramach popołudniowej nauki własnej, 150 godzin wychowania fizycznego – po 50 w każdym roku studiów.

Przeprowadzono tylko jeden cykl kształcenia zintegrowanego i zaniechano go na rzecz specjalistycznego. Równolegle ze studiami zintegrowanymi, rozpoczęto kształcenie oficerów na studiach dyplomowych w specjalności lotnictwa operacyjnego. Jak wspomniano wcześniej lotnictwo operacyjne miało spełniać rolę armii lotniczej. Celem studiów było przygotowanie oficerów do sprawowania i organizowania dowodzenia oddziałami i związkami taktycznymi lotnictwa operacyjnego⁸.

Duża liczba studiów i kursów przyczyniała się do ponadnormatywnego obciążenia kadry dydaktycznej. Wpływało to negatywnie na prowadzenie działalności naukowo-badawczej i publicystycznej. Od połowy lat sześćdziesiątych zaczęto wyrażać opinie o niezbędnej korekcie norm dydaktycznych. Oficerowie oddziału byli najbardziej obciążeni zajęciami w akademii, co ilustruje załącznik 9.

Przy tworzeniu programów i ustalaniu form oraz metod nauczania zwracano szczególną uwagę na samodzielne studiowanie oraz potrzebę kształtowania u słuchaczy zdolności poznawczych i umiejętności twórczego myślenia. Zakładano, że absolwent powinien nie tylko posiadać zasób wiedzy teoretycznej w zakresie swojej specjalności oraz umiejętności organizacyjne, dowódcze, pedagogiczne i zdolność skutecznego oddziaływania na podwładnych. Studia miały nauczyć także umiejętności logicznego wnioskowania, racjonalnego przewidywania oraz samodzielnego i twórczego rozwiązywania skomplikowanych zagadnień taktyczno-operacyjnych na przyszłym, atomowym polu walki.

Następowało także przeorientowanie metod i form nauczania oraz ich roli w procesie dydaktycznym. Zawężeniu uległy formy teoretyczne, zajmujące dotych-

⁸ CAW, Sygn. akt 1382/97/328, *Rozwinięty program pierwszego kursu lotnictwa operacyjnego na rok szkolny 1964/65.*

czas w programach do 50% czasu dydaktycznego, a w przedmiotach taktyczno-operacyjnych do 25%. Wprowadzono na ich miejsce zajęcia wymagające zwiększonego nakładu pracy słuchaczy oraz ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Niektóre z nich prowadzono w terenie wspólnie ze słuchaczami kursów ogólnowojskowych. Miało to duże znaczenie dla zgrywania sztabów wojsk lądowych i lotniczych, wypracowania zasad współdziałania oraz poznawania wzajemnych potrzeb w tym zakresie.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych wojska, zarówno Lotnicze, jak i OPK modernizowały się. Faktem i codziennością stawała się automatyzacja procesów dowodzenia, oparta na elektronice i informatyce. Aby zaspokoić zapotrzebowanie wojsk na kadrę dowódczo-sztabową lepiej niż dotychczas wykształconą, oddział stanął wobec konieczności innego spojrzenia na system i zakres studiów oraz metody przekazywania wiedzy. Znalazło to odzwierciedlenie w zmodyfikowanych programach kształcenia. Wyeliminowano z nich działy wiedzy i przedmioty nie mające związku z nauczaniem akademickim. Na ich miejsce wprowadzono dyscypliny ogólne, poszerzające horyzonty umysłowe oficerów.

Programy kształcenia wszystkich kierunków zawierały problematykę obrony powietrznej, zaopatrywania wojsk lotniczych i OPK, obrony terytorialnej kraju, mobilizacji wojsk, cybernetyki w zastosowaniach wojskowych. Zapoznawano także słuchaczy z doktrynami wojskowo-politycznymi, międzynarodowym prawem wojennym, historią stosunków międzynarodowych, prawem administracyjnym, gospodarczym i lotniczym, wyższą matematyką, logiką pragmatyczną, pedagogiką i psychologią wojskową, technologią pracy umysłowej oraz pracą partyjno-polityczną w działaniach bojowych.

Zmiany wskazują, że starano się dostosować programy do wyzwań współczesności. Oficer dyplomowany, absolwent wyższej uczelni wojskowej, powinien być wszechstronnie wykształcony. Odchodzono od szkolenia specjalistów, z wąskiej problematyki wojskowo-technicznej na rzecz kształcenia bardziej ogólnego z większą liczbą przedmiotów humanistycznych. Wskazuje to, że początek lat siedemdziesiątych, to przełom w procesie dydaktycznym, to rzeczywiste przejście od szkolenia do kształcenia.

Wprowadzenie do programów nowych przedmiotów pociągnęło za sobą zmniejszanie liczby godzin z lotniczych przedmiotów specjalnych i technicznych. Z tą problematyką studenci zapoznawali się w ramach samokształcenia. Z niektórych zagadnień zrezygnowano. Zmieniono także układ programów kształcenia, co na przy-

kładzie kierunku lotnictwa operacyjnego przedstawia załącznik 10⁹. Z 4008 godzin przeznaczono 228, jako V dział, na egzaminy i rezerwę czasową na inne przedsięwzięcia. Studium taktyczne podzielono na trzy działy: wojska operacyjne, obrona terytorium kraju i przedmioty pomocnicze. W ramach wojsk operacyjnych wyodrębniono taktykę i sztukę operacyjną wszystkich rodzajów lotnictwa, taktykę i sztukę operacyjną wojsk lądowych, armie obce i rozpoznanie wojskowe, metodykę szkolenia taktycznego, organizację i mobilizację wojsk, a także praktykę w jednostkach, opracowanie prac indywidualnych i dyplomowych. W skład działu OTK wchodziły: taktyka wojsk OTK, administracja wojskowa, organizacja i mobilizacja wojsk oraz taktyka wojsk OPK. Do przedmiotów pomocniczych włączono historię sztuki wojennej, badanie operacji i geografii wojenną.

Dział przedmiotów społeczno-ekonomicznych obejmował filozofię i socjologię marksistowską, wybrane zagadnienia z psychologii i pedagogiki, technologię pracy umysłowej, ekonomię polityczną i politykę gospodarczą, pracę partyjno-polityczną w działaniach bojowych, ekonomikę wojenną oraz problemy polityczne i ideologiczne współczesnego świata. Do przedmiotów ogólnych włączono matematykę wyższą, logikę, języki obce i teorię organizacji.

W ramach działu przedmiotów specjalnych i technicznych nauczano problematyki techniki lotniczej, radiolokacji i środków radionawigacyjnych, technicznych środków dowodzenia, sprzętu artylerii raketowej OPK, zasad strzelania oraz lotniczej służby fotograficznej.

Podział programów na przedmioty przedstawiono w załączniku 11 a, b, c. Ich analiza ukazuje, że rozbudowano studium taktyczno-operacyjne kosztem pozostałych działów i rezerwy czasowej. Zmniejszono także o ok. 65% liczbę zajęć z przedmiotów specjalnych i technicznych. Taka przebudowa świadczyła o odchodzeniu od szkolenia technicznego i specjalistycznego na rzecz kształcenia operacyjno-taktycznego.

Zmieniono także proporcje pomiędzy formami i metodami kształcenia. Zmniejszono liczbę podających na rzecz aktywizujących słuchaczy. Ich zestawienie przedstawia załącznik 12. Metody podające dominowały na pierwszym roku studiów. W miarę pogłębienia problematyki proporcje zmieniały się. Było to słuszne założenie, ponieważ właściwie przygotowywało oficerów do studiowania. Pierwszy rok potrak-

⁹ CAW, Sygn. akt 1382/97/438, 439, 440, *Plany tematyczne I, II i III Kursu Lotnictwa Operacyjnego*.

towano jako adaptacyjny, w którym uczono odpowiednich nawyków. W miarę nabywania doświadczenia stopniowano trudności i mobilizowano słuchaczy do samodzielnego zgłębiania wiedzy. Dążono do wykształcenia inwencji i samodzielności studiujących. Miała się ona przejawiać głównie przy podejmowaniu decyzji. Wymagano, by były one śmiałe, ale uzasadnione argumentami z racjonalnej oceny sytuacji taktyczno-operacyjnej. Duży nacisk kładziono na szybkie zbieranie i przetwarzanie informacji o nieprzyjacielu i wojskach własnych. Miały one być podstawą oceny szans na polu bitwy oraz możliwości zastosowania określonych działań bojowych. Wymagano także opanowania praktycznych umiejętności organizacji i prowadzenia działań bojowych oraz umiejętności dowodzenia na polu walki. Treści i problematyka kształcenia przygotowywały oficerów do działania w każdych warunkach przyszłego hipotetycznego pola walki. Szeroko uwzględniano w nich użycie broni masowego rażenia, poświęcając tym zagadnieniom obszerny cykl zajęć.

W celu utrwalenia powyższych założeń kształcenia oficerów, znacznie rozszerzono liczbę zajęć w terenie i organizowano więcej ćwiczeń dowódczo-sztabowych z wykorzystaniem transportu kolejowego (tzw. ćwiczeń pociągowych). Prowadzono także obozy szkoleniowe, ćwiczenia na realnych stanowiskach dowodzenia w wojskach oraz ćwiczenia o charakterze gier wojennych z wojskami. W tym okresie rozpoczęto także szkolenie specjalistyczne w ośrodkach szkolenia wojsk oraz wprowadzono większą liczbę pokazów taktycznych i uzbrojenia. Pobyty w terenie wykorzystywano do zapoznania słuchaczy z geograficzno-topograficznymi i taktyczno-operacyjnymi właściwościami rejonu. Oficerów zapoznawano także z kluczowymi dla gospodarki narodowej zakładami pracy, zabytkami kultury i pomnikami polskości oraz z perspektywami rozwoju odwiedzanego regionu.

Oddział wystąpił z inicjatywą wspólnego prowadzenia ćwiczeń w terenie z grupami kierunków ogólnowojskowych. Przynosiło to obopólne korzyści. Słuchacze kursów ogólnowojskowych nabywali i pogłębiali wiedzę oraz umiejętności efektywnego i właściwego wykorzystania lotnictwa przez dowódcę ogólnowojskowego do wykonania zadań na korzyść wojsk lądowych. Z kolei oficerowie wojsk lotniczych doskonalili umiejętności analizowania i przedstawiania możliwości wykorzystania lotnictwa na polu walki, organizacji współdziałania z wojskami lądowymi i dowodzenia lotnictwem podczas wspierania ich działań. Podczas ćwiczeń koncentrowano się na problemach wsparcia i rozpoznania lotniczego, osłony przez lotnictwo wojsk lądowych, przewożenia i wysadzania desantów taktycznych i operacyjnych, a także zaopatrywania

wojsk i ich ewakuacji transportem powietrznym. Do ćwiczeń włączono także grupy OPK oraz ZWL i OPK. Słuchacze obrony powietrznej kraju rozpatrywali swoją problematykę w ścisłym powiązaniu z tłem taktyczno-operacyjnym ćwiczenia. Natomiast słuchacze zaopatrzenia analizowali zadania i wypracowywali decyzje z zakresu problemów lotniczo-taktycznego zaopatrzenia lotnictwa frontowego i lotnictwa OPK wykonującego zadania na potrzeby ćwiczących dowódców. Zajmowali się również problematyką rozbudowy, remontu i utrzymania lotnisk, możliwościami organizacji i planowania manewru lotniskowego oraz problemami z zakresu zabezpieczenia działań ćwiczących wojsk.

W celu przybliżenia procesu dydaktycznego do realnego pola walki, zorganizowano i przeprowadzono szereg ćwiczeń grupowych i na mapach w uczelni oraz ćwiczenia na mapach i gry wojenne na stanowiskach dowodzenia WL i OPK. Umożliwiały one nauczenie organizacji działań bojowych lotnictwa i dowodzenia w warunkach zbliżonych do zakładanych na przewidywanym polu walki. Słuchacze trzeciego roku studiów wszystkich kierunków brali kilkakrotnie udział w ćwiczeniach lotniczo-taktycznych prowadzonych w wojskach, połączonych z wykonywaniem lotów. Ćwiczący na stanowiskach dowodzenia związków taktycznych lotnictwa operacyjnego i korpusów Wojsk OPK, mieli sposobność wykorzystania i skonfrontowania z rzeczywistością wiedzy teoretycznej. Było to tym cenniejsze doświadczenie, że sytuacja bojowa w czasie ćwiczeń była maksymalnie zbliżona do zakładanej na przyszłym polu walki. Wprowadzono także zajęcia z dynamiki dla kursów OPK. Słuchacze ćwiczyli dowodzenie oddziałami i korpusem w warunkach maksymalnie zbliżonych do realnych. Ćwiczenia te przyczyniały się do uatrakcyjnienia studiów i miały duże znaczenie w zakresie przygotowania oficerów do praktycznego działania w jednostkach wojskowych. Doświadczenia nabyte w czasie ćwiczeń oraz obserwacja zachowań ćwiczących słuchaczy przez kadrę oddziału przyczyniały się do wzbogacania kształcenia. Pozwalały eliminować z programów problematykę nieprzydatną absolutnie. Na jej miejsce wprowadzono zagadnienia przyczyniające się do rozwoju ich wiedzy i umiejętności.

Pożyteczną formą zajęć były pokazy sprzętu i działań wojsk oraz podróże historyczno-polowe. Treści podróży dostosowywano do profilu kształcenia. Słuchacze kierunku OPK zapoznali się z praktyczną działalnością bojową i codzienną działalnością jednostek wojsk OPK. W tym celu organizowano wizyty w dywizjonie rakietyowym, kompanii radiotechnicznej i pułku lotnictwa myśliwskiego. Słuchaczy grup lotni-

czych zapoznawano ze specyfiką jednostek rodzajów lotnictwa. Oficerowie tyłów poznawali funkcjonowanie, przeznaczenie i zadania jednostek obydwu rodzajów wojsk. Wszystkie grupy zapoznawano z funkcjonowaniem, uzbrojeniem, użyciem bojowym i dowodzeniem innych rodzajów sił zbrojnych. Prowadzono także ćwiczenia z uwzględnieniem specyfiki regionu, w którym się znajdowali. Podsumowaniem podróży było zapoznanie się z historią regionu, jego zabytkami i związkami z tradycjami oręża polskiego.

Wprowadzano również innowacje w prowadzeniu zajęć. Ilustrowano je materiałami poglądowymi, przy pomocy technicznych środków dydaktycznych. W celu podniesienia efektywności kształcenia, kadra oddziału zbudowała nowoczesną bazę szkoleniową w bloku 25. Ułatwiała ona prowadzenie zajęć z wykorzystaniem dostępnych, technicznych środków dydaktycznych. Urządzono dwie sale kursowe, dwa gabinety metodyczne, dwanaście sal grupowych, pracownie katedralne oraz gabinet informatyki i służby sztabów. Wszystkie obiekty wyposażono w jednorodny sprzęt i jednolity system sterowania urządzeniami technicznymi. Gabinety informatyki i służby sztabów połączono z akademickim ośrodkiem obliczeniowym. Umożliwiało to wykorzystywanie elektronicznych maszyn cyfrowych (EMC) w toku ćwiczeń. Był to pomysł innowacyjny w akademii i cieszył się dużym zainteresowaniem oraz uznaniem.

Na początku lat siedemdziesiątych rozpoczęto kształcenie oficerów na kursach doskonalenia kadry dowódczej szczebla operacyjno-taktycznego Lotnictwa i Wojsk OPK¹⁰.

Celem szkolenia na kursie lotnictwa było pogłębienie wiedzy z zakresu sztuki operacyjnej i taktyki oraz doskonalenie umiejętności organizowania i kierowania działaniami lotnictwa w operacjach armijnych, a także uaktualnienie i ujednoczenie poglądów oficerów na charakter operacyjnego wykorzystania lotnictwa. Oficerowie wojsk OPK uaktualniali i ujednoczali swoją wiedzę i poglądy na charakter współczesnych działań bojowych wojsk OPK oraz zapoznawali się z poglądami na użycie innych rodzajów sił zbrojnych i wojsk we współczesnych działaniach wojennych. Celem kursu było przygotowanie słuchaczy do dowodzenia Korpusem OPK i pracy w sztabie wojsk.

¹⁰ CAW, Sygn. akt 1382/97/444, *Program i Plan Tematyczny Kursu Doskonalenia Kadry Dowódczej Szczebla Operacyjno-Taktycznego Wojsk Lotniczych, ASG WP, Warszawa 1971*; CAW, Sygn. akt 1382/97/445, *Program i Plan Tematyczny Kursu Doskonalenia Kadry Dowódczej Szczebla Operacyjno-Taktycznego Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, ASG WP, Warszawa 1971*.

Przeszkolenie trwało dwa miesiące i było przeznaczone dla oficerów i generałów, absolwentów wyższych studiów wojskowych. Musieli oni legitymować się odpowiednim stażem dowódczym i sztabowym. Układ programu kursu oficerów lotnictwa przedstawia załącznik 13, natomiast OPK 14.

Cele szkoleniowe osiągnęto po przestudiowaniu zasad użycia rodzajów sił zbrojnych, rodzajów lotnictwa i wojsk OPK w działaniach bojowych oraz zasadniczych problemów organizacji i prowadzenia lotniczego wsparcia i osłony wojsk w operacjach armijnych, a także organizacji działań WOPK. Doskonalenie i pogłębianie wiedzy wojskowej realizowano poprzez zapoznanie słuchaczy z najnowszymi i aktualnie obowiązującymi poglądami na organizację i prowadzenie współczesnych działań bojowych oraz zasadami użycia w nich rodzajów sił zbrojnych, rodzajów lotnictwa i służb lotniczo-technicznych, przy uwzględnieniu tendencji rozwojowych w tym zakresie. Ponadto uczestnicy kursów mieli samodzielnie studiować materiały teoretyczne, publikowane przez ministerstwo obrony, sztab generalny i kadre akademii. W tym celu prowadzono także seminaria przedmiotowe, które na równi z wykazaniem stopnia przyswojenia materiałów umożliwiały słuchaczom wyrażanie własnych poglądów i myśli.

Pogłębienie praktycznych umiejętności oraz ujednoczenie zasad organizacji i prowadzenia działań bojowych realizowano w toku ćwiczeń operacyjno-taktycznych. Przestrzegano zasady, by słuchacze wypracowywali decyzje samodzielnie w oparciu o założenia i sytuację wprowadzającą do ćwiczeń. Część problemów operacyjno-taktycznych, dotyczących głównie planowania i organizacji działań, udostępniano uczestnikom w formie rozwiązań katedralnych celem ich wnikliwej analizy i przestudiowania w czasie pracy samodzielnej oraz szczegółowego omówienia na zajęciach grupowych.

W celu pogłębienia umiejętności operacyjno-taktycznych przeprowadzano grę wojenną na szczeblu dywizji lotniczej, wspólnie z kursem ogólnowojskowym. Słuchacze kursu wojsk lądowych ćwiczyli jako dowództwo i sztab armii, natomiast słuchacze pionu lotniczego jako sztaby lotnicze (DLSzR, DLM i pśb) wspierające armię. Ćwiczenie przeprowadzano z wykorzystaniem środków łączności na ćwiczebnym stanowisku dowodzenia akademii. Doboru oficerów na stanowiska funkcyjne dokonywano zgodnie ze specjalnością uczestników kursu. Oficerowie OPK ćwiczyli natomiast jako sztab korpusu. W czasie wszystkich ćwiczeń zwracano szczególną uwagę na pogłębienie umiejętności samodzielnej, wszechstronnej oceny sytuacji operacyjno-tak-

tycznej, podejmowanie w ograniczonym czasie uzasadnionych decyzji, wnikliwą analizę podstawowych dokumentów bojowych i operacyjnych, a także na doskonalenie umiejętności pracy na mapie oraz opracowywanie podstawowych dokumentów bojowych i operacyjnych.

W ramach pogłębiania wiedzy społeczno-politycznej uczestników kursów zapoznano z aktualnymi problemami pracy partyjno-politycznej w wojsku, marksistowsko-leninowską metodologią studiowania nauki wojennej we współczesnych warunkach oraz psychologicznymi aspektami współczesnego pola walki, metodami moralno-politycznego przygotowania żołnierzy do walki oraz aktualnymi kierunkami walki z imperialistyczną dywersją ideologiczną.

Przywiązywano dużą wagę do pracy samodzielnej słuchaczy, na którą wydzielono 120 godzin czasu programowego. Ponadto przewidziano wykorzystanie czasu pozaprogramowego w granicach dwóch godzin dziennie według własnego ich uznania. Przeszkolenie zapewniało podniesienie kwalifikacji uczestników, stanowiło przesłankę do określenia stopnia opanowania przez nich programu oraz do ewentualnej oceny ich cech (predyspozycji) dowódczych i umiejętności fachowych. Kursy realizowano do 1983 r., w następnym roku przemianowano je na Kursy Operacyjne, a w 1986 r. na Operacyjno-Taktyczne.

Sprawdzenia stopnia przyswojenia treści kształcenia dokonywano w oparciu o pracę kontrolną z zakresu działań lotnictwa w armijnej operacji zaczepnej oraz działań bojowych Korpusu OPK. Polegała ona na samodzielnym rozwiązaniu wybranych zagadnień lotniczego wsparcia wojsk armii oraz działań bojowych korpusu.

W 1973 r. opracowano w oddziale Programy Szkolenia Oficerów Lotnictwa, Wojsk OPK i Zaopatrzenia Wojsk na okres wojny¹¹.

Celem studiów miało być przygotowanie oficerów do samodzielnej pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych w oddziałach, związkach taktycznych i operacyjno-taktycznych lotnictwa i WOPK o wysokich walorach moralno-politycznych, głębokiej wiedzy taktyczno-operacyjnej i specjalistycznej, ukształtowanych cechach charakteru i szerokich horyzontach myślowych. Miały być one realizowane w wymiarze 3712 godzin z podziałem na trzy semestry, co obrazuje załącznik 15. W programach planowano realizację zajęć w czterech działach problemowych: taktyczno-

¹¹ CAW, Sygn. akt 1382/97/494, 495, 496, *Programy Szkolenia Kursu Wojsk Lotniczych, Wojsk OPK, Zaopatrzenia Wojsk Lotniczych na okres wojny*.

operacyjnym, społeczno-politycznym, technicznym i ogólnym. Wydzielono także czas na inne przedsięwzięcia dydaktyczne, co przedstawia załącznik 16.

Przewidywano, że przejście na wojenny system szkolenia skracą naukę słuchaczy ostatniego rocznika, którzy otrzymują dyplomy ukończenia studiów. Studia słuchaczy przedostatniego rocznika będą kontynuowane przez 3 miesiące, po czym otrzymają oni dyplomy ukończenia studiów i są kierowani do jednostek wojskowych. Nauka słuchaczy pierwszego roku zostaje odpowiednio skrócona, aby mogli zrealizować program pierwszego semestru czasu „W”. Szkolenie programowe miało być prowadzone każdego dnia oprócz niedziel i świąt państwowych. Dziennie przewidywano 8 godzin lekcyjnych i 4 godziny kontrolowanej nauki własnej. Na studia mieli być kierowani oficerowie czynnej służby wojskowej przewidziani na dowódców i oficerów sztabów w oddziałach i związkach taktycznych wszystkich rodzajów sił zbrojnych oraz rodzajów wojsk i służb, legitymujący się wykształceniem uprawniającym do podjęcia studiów wyższych. Wymóg nie dotyczył oficerów posiadających zasługi wojenne, którzy mieli pierwszeństwo w kierowaniu na studia. Zakładano, że oficerowie będą uczeni zasad organizowania i prowadzenia walki oraz dowodzenia działaniami bojowymi.

W latach siedemdziesiątych zmieniono także dokumenty normatywne uczelni. W 1975 r. wprowadzono nowy statut, który podkreślał rangę akademii jako najwyższej szkoły dowódczo-sztabowej w Siłach Zbrojnych PRL¹². W roku akademickim 1976/77 zmodyfikowano programy kształcenia¹³. Wprowadzono dla słuchaczy dodatkowo, obok praktyki liniowej, praktykę kwatermistrzowską po pierwszym, gospodarczą po drugim oraz informacje polityczne na II i III roku studiów. Zmieniono także układ działów i przedmioty w nich realizowane, co przedstawia załącznik 17. Zrezygnowano z działu przedmiotów technicznych i specjalnych na rzecz działu taktycznego, włączając do niego niektóre przedmioty techniczne i specjalne.

W ramach działu taktycznego realizowano, w pierwszym i drugim roku nauki, całą problematykę taktyki rodzajów wojsk. Znalazły się w nim także rozpoznanie i armie obce, obrona terytorium kraju, organizacja i mobilizacja wojsk, zastosowanie bojowe raketowego i artyleryjskiego oraz bombardierskiego uzbrojenia samolotów, zabezpieczenie działań bojowych, zastosowanie technicznych środków dowodzenia,

¹² Statut Akademii Sztabu Generalnego WP im. Generała Broni Karola Świerczewskiego, Warszawa 1975.

¹³ CAW, Sygn. akt 1382/97/541, 542, 543, *Plany tematyczne I, II, III Kursu Lotnictwa Operacyjnego na rok akademicki 1976/77*.

lotnicza służba fotograficzna, historia sztuki wojennej, geografia wojenna oraz egzaminy roczne. W drugim roku kształcenia dołączono rezerwę komendanta oddziału, a w trzecim sztukę operacyjną, opracowanie prac dyplomowych i egzamin dyplomowy.

Do działu przedmiotów społeczno-politycznych włączono ekonomię polityczną, politykę gospodarczą, filozofię, socjologię, pedagogikę, psychologię, pracę partyjno-polityczną i informacje polityczne. W drugim roku kształcenia wprowadzano dodatkowo filozofię i socjologię marksistowską. W trzecim słuchacze kształcili się z naukowego komunizmu, ekonomiki wojennej i pracy partyjno-politycznej, uczestniczyli także w informacjach politycznych.

Dział zarządzania i kierowania jednostkami obejmował administrację wojskową, teorię organizacji i kierowania, logikę, cybernetyczne podstawy dowodzenia, dydaktykę wojskową, metodykę szkolenia taktycznego oraz zaopatrywanie i obsługę wojsk w czasie pokoju. Natomiast w ramach działu ogólnego nauczano języków obcych i higieny pracy umysłowej. Wyodrębniono także inne przedsięwzięcia do których, oprócz praktyk, zaliczono wyszkolenie ogniowe i fizyczne, naukę własną oraz rezerwę komendanta oddziału.

W ramach zabezpieczenia realizacji programów studiów i wzbogacania treści kształcenia kadra naukowo-dydaktyczna oddziału uaktualniała podręczniki, skrypty oraz inne materiały szkoleniowe. Uwzględniano w nich najnowsze tendencje rozwojowe Wojsk Lotniczych i OPK. Omawiano, między innymi, problematykę organizacji działań armii lotniczej w operacji zaczepnej frontu i dowodzenia lotnictwem, a także problemy walki lotnictwa frontowego ze środkami napadu powietrznego i lotniczego wsparcia armii ogólnowojskowej w operacji obronnej. Dużo uwagi poświęcono taktyce rodzajów lotnictwa (m.in. transportowego, rozpoznawczego, wojsk lądowych), zasadom opracowania dokumentów bojowych i prowadzeniu rozpoznania lotniczego. Analizowano wszechstronnie zabezpieczenie działań lotnictwa. W szczególności zaś zasady nawigatorskiego oraz inżynierskiego zabezpieczenia działań bojowych lotnictwa frontowego, manewrowanie samolotów, wybór racjonalnych środków rażenia, zastosowanie bojowe uzbrojenia samolotów i śmigłowców. Opracowano także szereg materiałów wzbogacających proces kształcenia na kursach Wojsk OPK. Do najbardziej wartościowych należały podstawy taktyki lotnictwa myśliwskiego, podstawy taktyki wojsk radiotechnicznych, metodyka określania możliwości bojowych artylerii raketowej, organizacja i prowadzenie działań bojowych przez oddziały

i związki taktyczne wojsk. W opracowaniach uwzględniano także treści poświęcone systemowi powiadamiania i obiegu informacji, organizacji i realizacji współdziałania, określaniu i wykorzystaniu wskaźników możliwości bojowych korpusu, podstawom sztuki operacyjnej wojsk, maskowaniu, rozpoznaniu i przeciwdziałaniu radioelektronicznemu. Uwzględniały one tendencje rozwojowe wojsk, niejednokrotnie wyprzedzały je i przyczyniały się tym samym do uatrakcyjnienia procesu kształcenia. Służyły nie tylko wzbogaceniu procesu dydaktycznego, ale przyczyniały się także do pogłębienia wiedzy kadry w wojskach. Były wartościowym źródłem wiedzy i ujednoczonych poglądów, gdyż kadra oddziału opracowując materiały dokonywała wymiany poglądów i prowadziła konsultacje z dowództwami Wojsk Lotniczych i OPK.

W oddziale prowadzono systematyczne oceny działalności dydaktycznej i postępów słuchaczy. Ich celem było nie tylko podsumowanie działalności szkoleniowej, ale w głównej mierze ukierunkowanie kadry naukowo-dydaktycznej i studiujących do realizacji kolejnych zadań¹⁴. Materiał do ocen wypracowywano podczas konferencji pedagogicznych, przeprowadzanych w katedrach. W ich toku omawiano wszystkie aspekty dydaktyczno-wychowawcze wynikające z programów i zadań stawianych przez przełożonych. W szczególności zaś kształtowanie zaangażowanych postaw ideowo-politycznych słuchaczy w pracy służbowej i społecznej, kształtowanie sylwetki oficera – dowódcy i pracownika sztabu, poziom opanowania poszczególnych przedmiotów i całości przerobionego dotychczas programu, zarówno indywidualnie jak i przez cały kurs oraz efektywność nauczania i aktualność programów.

Obok charakterystyki i oceny postawy ideowo-politycznej oraz wiedzy z zakresu nauk społeczno-politycznych, taktyki i przedmiotów specjalistycznych dużo uwagi poświęcano omówieniu cech charakteru poszczególnych oficerów. Oceniano aktywność, pracowitość, lojalność, pryncypialność, odwagę intelektualną, odpowiedzialność za podjęte decyzje i swoje poczynania, dokładność i punktualność oraz ambicje w uzyskiwaniu lepszych wyników drogą uczciwej, rzetelnej i wydajnej pracy, a także ogólną sprawność umysłową oraz umiejętności dowódcy i oficera sztabu. Zaliczano do nich spostrzegawczość i wyobraźnię, umiejętność wnioskowania i przewidywania, operatywność działania, umiejętność oddziaływania na zespoły ludzkie, a także zdolności organizatorskie i szybkie adaptowanie się do nowych warunków.

¹⁴ Arch. AON, nr 37228, *Ocena i wnioski Rad Pedagogicznych Oddziału WOPK i Lotnictwa. Referat Komendanta Oddziału WOPK i Lotnictwa*, Warszawa, 1976.

Szczególną uwagę poświęcano zagadnieniom kształcenia słuchaczy uzdolnionych. Kładziono nacisk na rozwijanie ich zdolności i predyspozycji w ramach indywidualizacji nauczania. Proponowano także formy pomocy słuchaczom słabszym. Podkreślano, że zarówno cechy charakteru, jak i uzdolnienia intelektualne są właściwie rozwijane podczas studiów w oddziale.

Występowały wyraźne dysproporcje w poziomie opanowania wiedzy przez słuchaczy studiów stacjonarnych i zaocznych. Ci drudzy uzyskiwali znacznie niższe oceny, co najmniej o jedną. Oficerowie kursów zaocznych mieli największe trudności podczas ćwiczeń taktycznych oraz opracowywania prac kursowych i dyplomowych. Nie wszyscy mogli godzić pracę w jednostkach z obowiązkami słuchacza. Zdarzały się przypadki nieobecności na zajęciach z przyczyn służbowych, a odrobienie w trybie indywidualnym zaległości było bardzo trudne.

Przeprowadzane sprawdziany wykazywały, zwłaszcza na pierwszym i drugim roku, że słuchacze wykazywali lepszy poziom wiedzy teoretycznej niż umiejętności praktycznych w czasie ćwiczeń taktycznych. Dysproporcje te bardziej uwidaczniały się na kursach zaocznych.

W ćwiczeniach ogólnoakademickich (szkieletowych), zwracano uwagę na współdziałanie wojsk lądowych i lotnictwa. Zmiana celów operacyjnych wojsk lądowych i lotnictwa wymuszała ujednoczenia poglądów na współdziałanie. Zakładano, że dla zapewnienia sobie wsparcia przez lotnictwo, wojska lądowe muszą podejmować działania przeciwko środkom naziemnym OPL nieprzyjaciela. Natomiast lotnictwo miało za zadanie podejmowanie walki ze środkami pancernymi przeciwnika tam, gdzie nie działały jeszcze wojska lądowe. Tak sformułowane cele operacyjne wymagały nie tylko współdziałania, ale wręcz jednolitego dowodzenia obydwoma rodzajami wojsk. Nie zawsze miało to odzwierciedlenie w praktycznym działaniu słuchaczy. Niejednokrotnie stwierdzano w czasie ćwiczeń zbyt luźne powiązanie walki wojsk lądowych z działaniami lotnictwa i Wojsk OPK. Wskazywano zatem na konieczność zachowania właściwych proporcji między możliwościami taktyczno-bojowymi wojsk raketowych i artylerii a możliwościami uderzeniowymi lotnictwa i uzbrojonych śmigłowców.

W celu uzyskania lepszych efektów kształcenia, oprócz dobrze wyposażonej bazy, przyczyniały się także ćwiczenia taktyczne i pokazy prowadzone dla słuchaczy w jednostkach Wojsk Lotniczych i OPK. Duże korzyści przynosiły praktyki w jednostkach wojskowych, po pierwszym i drugim roku studiów. Ich programy uwzględniały

zakres problematyki, z którą winni zapoznać się i opanować w wojskach. Stanowiły one uzupełnienie cyklu szkolenia prowadzonego w uczelni. Były także swoistego rodzaju sprawdzianem jego efektywności. Wysokie oceny praktyk przez dowódców jednostek potwierdzały słuszność założeń kształcenia. Szczególnie wysoko ceniono słuchaczy za opracowanie ćwiczeń dla oddziałów i pododdziałów oraz ich realizację.

Szczególnym egzaminem dla słuchaczy II i III kursu lotnictwa operacyjnego oraz ZWL było ćwiczenie przeprowadzone w 1976 r. w jednostkach 3. Brandenburskiej DLSzR, z wykorzystaniem polowego systemu dowodzenia i udziałem eskadr lotniczych. Kształcącymi dla słuchaczy II i III roku kierunku OPK były ćwiczenia na automatycznych (zautomatyzowanych) stanowiskach dowodzenia w 1. Korpusie. Podczas ich realizacji zarówno kadra dydaktyczno-naukowa, jak i słuchacze dokonywali wymiany poglądów z oficerami jednostek liniowych na tematy taktyczne i organizacyjne. Pozwalało to na przybliżenie kształcenia w oddziale do realiów wojsk.

W celu ujednoczenia poglądów na metody i treści pracy dowództw i sztabów podczas wypracowania decyzji i planowania działań bojowych, a także w zakresie formy i treści podstawowych dokumentów dużą rolę spełniały wspólne szkolenia kierowniczej kadry wojsk i dydaktyczno-naukowej oddziału.

Jednym z przykładów dobrej współpracy było opracowanie przez oficerów katedry OPK materiałów do ćwiczenia z kierowniczą kadrami wojsk na temat wypracowania decyzji przez dowódcę korpusu OPK. Zarówno materiały, jak i przeprowadzone na ich podstawie ćwiczenie przyczyniły się wydatnie do uporządkowania i ujednoczenia formy i treści pracy dowódcy i oficerów sztabu korpusu podczas organizacji działań bojowych. Wpływały także w znacznym stopniu na właściwe nauczanie oficerów kursów OPK metody wypracowania decyzji na szczeblu operacyjnym.

Obok niewątpliwych osiągnięć notowano także w pracy dydaktyczno-wychowawczej pewne braki i niedociągnięcia. Słuchacze mieli trudności w zwięzłym referowaniu językiem wojskowym i poprawnym wyrażaniu swoich myśli na piśmie. Nie najlepiej przedstawiało się też łączenie teorii z praktyką i rozumowanie kategoriami taktyczno-operacyjnymi. Wielu słuchaczy, zwłaszcza pierwszych roczników przyswajało wiedzę z taktyki pamięciowo i mechanicznie. W toku ćwiczeń nie prezentowali własnych wniosków i nie przewidywali rozwoju sytuacji. W czasie meldowania danych do decyzji, referujący starali się często powielać wiadomości z założeń, bez ich wnikliwej analizy. Meldunki miały często charakter teoretyczny i zawierały wiadomo-

ści znane zwykle dowódcy. Nie zawsze też słuchacze dostrzegali znaczenie terenu, czynnika czasu i warunków atmosferycznych.

Aby usprawnić proces dydaktyczny i bardziej dostosować kształcenie do realiów wojsk wprowadzono w 1976 r. do nowych programów po jednym ćwiczeniu z nowymi (perspektywicznymi) środkami walki i dowodzenia.

W celu wykształcenia nawyków poprawnego formułowania myśli udostępniano słuchaczom gotowe rozwiązania na taśmach magnetofonowych lub tekst pisany. Zwiększono również liczbę indywidualnych opracowań, łącznie z pisaniem artykułów do czasopism wojskowych. Wprowadzono też jako zasadę obrony prac kursowych przed zespołami katedralnymi oraz samodzielne przeprowadzanie ćwiczeń i wykładów w ramach metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego. Pozwalało to lepiej przygotować słuchaczy do opracowania i obrony prac dyplomowych.

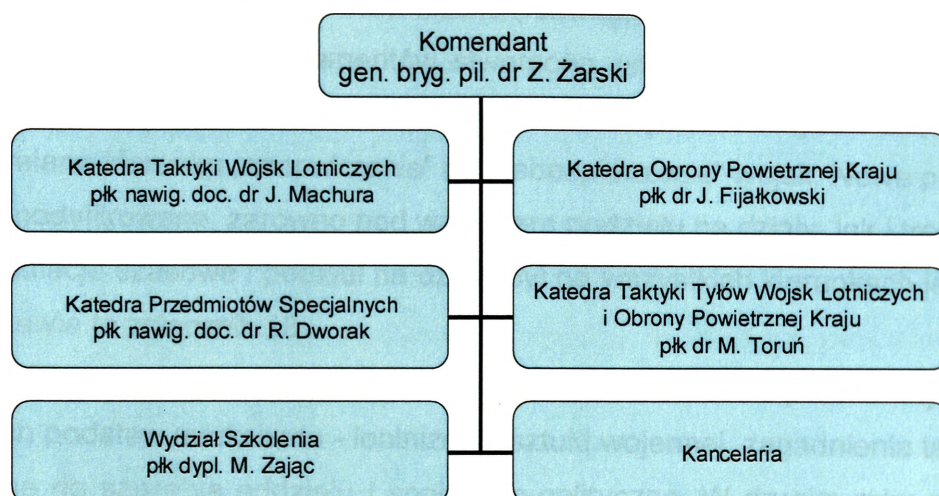
Czternastoletni okres funkcjonowania Oddziału Wojsk OPK i Lotnictwa na stałe zapisał się w historii akademii. Wypracowano mocne podstawy teoretyczne, metodyczne i praktyczne w realizacji procesu kształcenia słuchaczy. Procentowały one w latach następnych.

Objęcie, w 1972 r. stanowiska komendanta oddziału przez gen. bryg. pil. Zdzisława Żarskiego jeszcze bardziej zdynamizowało aktywność twórczą i dydaktyczną kadry. Priorytetem działalności było przyspieszenie podnoszenia kwalifikacji naukowych kadry i utworzenie wydziału akademickiego, spełniającego wymogi ustawy o szkolnictwie wyższym. Założenia wykonano. W 1977 r. Oddział Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i Lotnictwa przemieniono w Wydział Wojsk Lotniczych i OPK.

U schyłku lat siedemdziesiątych przed wydziałem stanęły nowe zadania i wyzwania. W akademii dążono do ujednoczenia systemu kształcenia. W tym celu opracowano i wydano w 1976 r. zatwierdzony przez Szefa Sztabu Generalnego WP Ramowy, długofalowy plan nauczania¹⁵. Określano w nim ogólne cele kształcenia i główne treści programowe. Celem studiów w wydziale było wykształcenie i przygotowanie absolwentów zdolnych do objęcia samodzielnych stanowisk dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych (operacyjno-taktycznych) oraz pomocniczych stanowisk w ogniwach dowodzenia operacyjnego. Plan nie odegrał decydującej roli w tworzeniu programów kształcenia. Perspektywa piętnastu lat nie wytrzymała konfrontacji z rzeczywistością. W następnym roku wydano trzy doku-

¹⁵ CAW, Sygn. akt 1382/97/530, *Ramowy Program Nauczania Akademii Sztabu Generalnego WP na lata 1976-1990*.

menty normatywne, regulujące proces dydaktyczny. W marcu ramowy program nauczania na lata 1977-1980, a we wrześniu ramowy plan studiów od 1977 r. i ramowy program nauczania od 1977 roku¹⁶.

Rys. 7. Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju - 1977 r.

(Źródło: opracowanie własne)

Ramowy program nauczania na lata 1977-80 określał ogólne cele i treści programowe do realizacji na wszystkich studiach dyplomowych w akademii. Zawarto w nim ustalenia odnośnie sposobu rekrutacji na studia, ich realizacji na poszczególnych kierunkach, podziału na działy, przedmioty i ogólną liczbę godzin. Rozszerzeniem planu był ramowy program nauczania, w którym zawarto szczegółową problematykę poszczególnych przedmiotów z uwzględnieniem treści tematów, problemów do realizacji, liczby godzin, form i metod kształcenia.

Od roku 1977 zrezygnowano z kursu przygotowawczego dla kandydatów na studia. W ramowym planie studiów określono dokładne kryteria naboru kandydatów. Warunkiem przystąpienia do egzaminów było ukończenie Wyższego Kursu Doskonalenia Oficerów (WKDO) lub Centrum Doskonalenia Oficerów (CDO), legitymowanie

¹⁶ CAW, Sygn. akt 1382/97/572, 556, 557; *Ramowy program Nauczania ASG WP na lata 1977-1980*; *Ramowy Plan Studiów ASG WP od 1977 roku*; *Ramowy Program Nauczania ASG WP od 1977 roku*, Warszawa 1977.

się gruntownym przygotowaniem specjalistycznym oraz posiadanie określonej klasy kwalifikacyjnej. Egzamin wstępny obejmował wiedzę społeczno-polityczną, taktykę ogólną i rodzajów wojsk, dane taktyczno-techniczne podstawowego uzbrojenia i sprzętu, znajomość języka rosyjskiego w stopniu podstawowym. Ponadto kandydaci musieli zaliczyć sprawdzian z wychowania fizycznego, strzelania, matematyki, fizyki, chemii (do wyboru) oraz badania psychotechniczne (rozwiązywanie testów).

Na podstawie ramowych dokumentów stworzono programy kształcenia dla kierunków Wojsk Lotniczych, OPK oraz Zabezpieczenia Wojsk Lotniczych i OPK¹⁷. Nowością jest zmiana kierunku „zaopatrzenie” na „zabezpieczenie” wojsk. Nowe programy zostały zmodyfikowane, zarówno pod względem podziału na działy, jak i treści kształcenia. Kalkulacje czasowe i podział na działy był na wszystkich kierunkach jednakowy. Przedstawia to załącznik 18.

Podczas pierwszego roku studiów słuchaczy wprowadzano w problematykę metodologicznych podstaw marksizmu - leninizmu i sztuki wojennej, zagadnienia taktyczno-operacyjne do szczebla oddziału i społeczno-polityczne. W drugim roku pogłębiali problematykę społeczno-polityczną i taktyczno-operacyjną oraz studiowali zasadniczą problematykę szczebla dywizji. Trzeci rok to dalsze pogłębienie wiedzy społeczno-politycznej i taktyczno-operacyjnej oraz zapoznanie z problematyką planowania i prowadzenia działań na szczeblu armii lotniczej i korpusu OPK. Prowadzono w nim także cykl zajęć w formie spotkań, pokazów, informacji z problematyki niezbędnej na konkretnych stanowiskach służbowych.

W czasie studiów zapoznawano także studentów z wprowadzanymi aktami normatywnymi, nową techniką i sprzętem bojowym. Przedsięwzięcia te miały na celu rozszerzenie wiedzy i wzbudzenie zainteresowań w danej dziedzinie oraz urealnienie studiów. W programach dokonano przydziału przedmiotów do działów tematycznych. W skład działu taktycznego wchodziły nauka wojenna, taktyka ogólna i rodzajów wojsk oraz sztuka operacyjna wojsk lądowych, taktyka i sztuka operacyjna Wojsk Lotniczych i OPK oraz taktyka tyłów tych wojsk, zabezpieczenie działań bojowych, służba sztabów, OTK, organizacja i mobilizacja wojsk, historia sztuki wojennej, geografia wojenna, a także opracowanie prac dyplomowych i praktyka w wojskach.

¹⁷ CAW, Sygn. akt 1382/97/567, 569, 570, *Plany tematyczne I kursu wojsk lotniczych, OPK oraz zabezpieczenia wojsk lotniczych i OPK*, Warszawa 1977.

Ogłoszenie, w 1976 r. budowy rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego w Polsce znalazło odzwierciedlenie w programach kształcenia. W dziale taktyczno-operacyjnym wprowadzono cykl zajęć o stosunku marksizmu-leninizmu do wojny i armii (załącznik 19). Dział społeczno-polityczny był odzwierciedleniem kierunków działalności politycznej w wojsku. Składały się na niego naukowy komunizm, filozofia i socjologia, praca partyjno-polityczna, ekonomia polityczna i polityka gospodarcza, ekonomika wojenna i wojskowa, kultura, etyka, obyczaje i ceremoniał wojskowy oraz aktualna polityka społeczna.

Do nowowprowadzonego działu zarządzania i kierowania włączono teorię organizacji i zarządzania oraz cybernetyczne podstawy dowodzenia, logikę i psychologię, dydaktykę wojskową i technologię pracy umysłowej, planowanie i metodykę szkolenia, kształcenie techniczne i gospodarkę w wojsku, a także wojskowe akty prawne. Dział ogólny obejmował języki obce, wychowanie fizyczne i wyszkolenie ogniowe, natomiast do innych przedsięwzięć zaliczono programowane samokształcenie, egzaminy i rezerwa czasowa przeznaczona m.in. na informację polityczną i dni adaptacyjne.

W programach rozszerzono aktywizujące metody kształcenia. Wprowadzono więcej ćwiczeń. Przedstawia to załącznik 20, obrazujący przedmioty działu taktyczno-operacyjnego. W pozostałych działach realizowano problematykę kształcenia przeważnie w formie teoretycznej, czyli w postaci wykładów i seminariów. Wynikało to z ich przeznaczenia i specyfiki. Zestawienie pokazuje, że przeszło połowę czasu studiów w dziale taktyczno-operacyjnym zajmowały praktyczne metody nauczania, czyli ćwiczenia (główne, doskonalące, specjalistyczne i inne).

Ćwiczenia główne miały na celu, w oparciu o teorię uzyskaną z wykładów i seminariów oraz konkretną sytuację bojową, nauczyć zasad i norm taktyki lub sztuki operacyjnej, metod planowania, organizacji oraz kierowania działaniami bojowymi na szczeblu taktycznym lub operacyjnym. Obejmowały one kilkanaście zajęć z taktyki lotnictwa, OPK oraz zabezpieczenia wojsk. W każdym zajęciu rozwiązywano jeden lub kilka problemów, z reguły przerabianych w ujęciu systemowym i kompleksowym. Zakładano jednolite ujęcie czasowe i tematyczne na wszystkich profilach studiów wydziału, z uwzględnieniem specyfiki wojsk lądowych, OPK i lotnictwa.

Ćwiczenia doskonalące pogłębiały wiedzę oraz doskonaliły umiejętności słuchaczy podczas dynamicznych działań bojowych, w różnych warunkach terenowych oraz kierunkach taktyczno-operacyjnych, porach roku i dnia. Były one krótsze (ok.

60-70%) od ćwiczenia głównego. Realizowano je na wszystkich profilach nauczania z uwzględnieniem specyfiki rodzajów sił zbrojnych (wojsk OPK i lotnictwa), na jednym tle taktycznym, w jednakowym wymiarze czasowym. Część zajęć (ok. 25 – 30%) była identyczna na wszystkich profilach nauczania, reszta zaś obejmowała tematykę taktyczną właściwego rodzaju wojsk lub służb.

Celem ćwiczeń specjalistycznych było dalsze pogłębianie wiedzy i umiejętności specjalistycznych słuchaczy. Obejmowały one tematykę taktyczną tylko danego rodzaju sił zbrojnych, wojsk lub służb. Mogły być prowadzone na tle taktycznym wybranego ćwiczenia głównego lub doskonalącego bądź zupełnie innym, odrębnym.

Występowały także ćwiczenia kontrolne i egzaminacyjne (epizodyczne, kilkogodzinne). Ponadto na zakończenie każdego roku studiów realizowano jedno ćwiczenie szkieletowe akademickie lub w wojskach. Mogły być one prowadzone jako wieloszczeblowe i jednoetapowe (studenci trzeciego roku na szczeblu operacyjnym, natomiast pierwszego i drugiego na szczeblu taktycznym) lub dwuetapowe – trzeci rok studiów na szczeblu operacyjnym i w drugim etapie pierwszy i drugi rok na szczeblach taktycznych (pułk-dywizja).

W programach grupowano problematykę w cykle tematyczne, uzupełniające wiedzę taktyczno-operacyjną. Na początku pierwszego roku studiów realizowano cykl wprowadzający, wyodrębniony czasowo, przeznaczony na zapoznanie słuchaczy z metodyką studiów akademickich, problematyką metodologicznych podstaw marksizmu-leninizmu i nauki wojennej oraz odpowiednio ujętymi i aplikowanymi ćwiczeniami armijnymi, głównie z elementami informacyjno-pokazowymi, w celu rozszerzenia ogólnej wiedzy, przybliżenia operacyjnego tła dalszych studiów oraz wzbudzenia zainteresowań.

W każdym roku studiów prowadzono cykl zapoznawczo-zaliczeniowy, poświęcony opanowaniu przez słuchaczy postanowień nowowprowadzanych regulaminów, instrukcji oraz gruntownym zapoznaniu ich z dyrektywami, rozkazami, odpowiednimi aktami normatywnymi, a także nową techniką i sprzętem bojowym. Cykl nie był wyodrębniony w czasie. Realizowano go w toku programowych zajęć dydaktycznych, w ramach samokształcenia lub rezerwy czasu komendanta – w miarę ukazywania się nowych aktów normatywnych, środków uzbrojenia itp.

Na zakończenie trzeciego roku studiów realizowano cykl zajęć, pokazów i spotkań, przekazujących słuchaczom dodatkową, odpowiednio profilowaną wiedzę (np.

organizacyjno-techniczną, mobilizacyjną), adekwatną do potrzeb, z jakimi spotykają się na konkretnych stanowiskach służbowych.

Dominującym był dział taktyczno-operacyjny. W jego ramach, na pierwszym roku studiów treści kształcenia obejmowały problematykę specjalistyczną, niezbędną do rozpoczęcia studiów taktyczno-operacyjnych. Następnym był cykl zajęć teoretycznych oraz ćwiczeń z zakresu treści i metod pracy dowódcy i sztabu oddziału lotniczego lub oddziałów wojsk OPK oraz organizacji zabezpieczenia tyłowego działań. Z taktyki ogólnej przerabiano cykl zajęć teoretycznych oraz ćwiczeń z natarcia i obrony pułku.

Podczas drugiego roku kurs lotniczy realizował zajęcia z organizacji i prowadzenia działań przez pułki lotnictwa myśliwsko-bombowego, śmigłowców bojowych, lotnictwa myśliwskiego i lotnictwa rozpoznawczego. Następnie z metod oraz treści pracy dowódcy i sztabu dywizji lotniczej. Na kursie Wojsk OPK przerabiano problematykę brygady raketowej, pułku lotnictwa myśliwskiego oraz batalionów radiotechnicznego, rozpoznania i zakłóceń radioelektronicznych. Natomiast słuchacze kursu zabezpieczenia uczyli się zabezpieczenia tyłowego działań bojowych oddziałów wojsk lotniczych i wojsk OPK. Z taktyki ogólnej wszystkie kursy przerabiała dywizję w natarciu i obronie.

Trzeci rok studiów na kursie lotniczym poświęcono problematyce działań bojowych dywizji lotnictwa myśliwsko-bombowego i myśliwskiego oraz użycia lotnictwa w operacjach armijnych, a także zapoznawano słuchaczy z działaniami lotnictwa w operacji zaczepnej frontu. Kurs wojsk OPK przerabiał działania bojowe korpusu OPK, a ZWL zabezpieczenie tyłowe działań dywizji lotniczych i korpusu OPK. W ramach sztuki operacyjnej wojsk lądowych słuchaczy zapoznawano z operacją zaczepną i obroną armii.

Treści kształcenia zdeterminowane były założeniami doktrynalnymi. W teorii i praktyce ćwiczebnej przerabiano udział sił WL i WOPK w operacji powietrznej prowadzonej w celu wywalczenia panowania w powietrzu oraz w operacji przeciwpowietrznej. Słuchacze kierunku lotniczego studiowali problematykę udziału oddziałów i związków taktycznych lotnictwa w operacji powietrznej i przeciwpowietrznej, wsparcia wojsk lądowych w operacji armijnej oraz działaniach ZT wojsk pancernych i zmechanizowanych, działań LM w systemie OPL frontu, użycia lotnictwa w operacji desantowej i w powietrzno-morskiej operacji desantowej, działań lotnictwa na rzecz operacyjnych grup manewrowych armii i frontu, udział lotnictwa w grupowych ude-

rzeniach jądrowych i jego działań w porażeniu ogniowym nieprzyjaciela. Na kierunku OPK zajmowano się osłoną przegrupowania wojsk na front zewnętrzny, osłoną konwoju morskiego, przelotu powietrznego desantu operacyjnego, desantu morskiego w rejonach załadowania i przejścia morzem, odparcia pierwszych zmasowanych uderzeń ŚNP, czy też zachowaniem żywotności i odtworzenia zdolności bojowej do dalszych działań po uderzeniach jądrowych i konwencjonalnych. Oficerowie ZWL i OPK doskonalili się w zabezpieczeniu tyłowym oddziałów i związków lotnictwa i OPK w wykazanych wyżej różnych rodzajach ich użycia, w tym szczególnie w ciągłym zabezpieczeniu ich działań na froncie zewnętrznym (lotnictwo operacyjne) oraz na terytorium kraju (oddziały WOPK).

Programy kształcenia ewoluowały wraz z pojawiającymi się nowymi trendami w sztuce operacyjnej. Stosownie do tego wzbogacono kształcenie w zakresie użycia lotnictwa i WOPK w konwencjonalnej fazie wojny. Nie rezygnowano przy tym z dotychczasowych założeń. Wiele ćwiczeń dowódczo-sztabowych obejmowało udział wojsk w pierwszym uderzeniu jądrowym i odtworzenie zdolności do dalszych działań. Słuchacze wypracowywali warianty działań operacyjnych grup manewrowych i porażenia ogniowego w operacjach obronnych, w nowym systemie dowodzenia, w warunkach natarcia radioelektronicznego, czy też prowadzenia działań w początkowym okresie wojny na terenie kraju.

Zmiany treści kształcenia dotyczyły również kursów przeszkolenia oficerów szczebla operacyjnego. Wydłużono czas ich trwania do dwóch miesięcy. Zakładano, że celem szkolenia jest uzupełnienie i pogłębienie wiedzy wojskowej ze sztuki operacyjnej i taktyki oraz doskonalenie umiejętności w zakresie organizowania i kierowania działaniami bojowymi związków taktycznych (operacyjno-taktycznych) i oddziałów lotnictwa oraz OPK¹⁸.

Na Podyplomowe Kursy Przeszkolenia Oficerów Szczebla Taktyczno-Operacyjnego Wojsk Lotniczych i OPK kierowano oficerów, którzy ukończyli wyższe studia wojskowe i mieli odpowiedni staż służby na stanowiskach dowódczych lub sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych lotnictwa i WOPK, albo też zajmowali stanowiska dydaktyczno-naukowe w akademiach wojskowych. Posiadali ugruntowaną wiedzę wojskową oraz nawyki i umiejętności pracy sztabowej szczebla taktyczno-

¹⁸ CAW, Sygn. akt 1382/97/617, 618, *Programy i Plany Tematyczne Podyplomowych Kursów Przeszkolenia Oficerów Szczebla Operacyjnego Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK*, Warszawa 1980.

operacyjnego. Stosownie do tego, cele szkoleniowe kursów zakładały doskonalenie i pogłębienie wiedzy wojskowej oraz umiejętności w zakresie określonym w programach. Osiągano je poprzez przedstawienie najnowszych i aktualnie obowiązujących poglądów na organizację i prowadzenie współczesnych działań bojowych oraz na zasady użycia w nich rodzajów sił zbrojnych, w tym głównie wojsk lotniczych i OPK, z uwzględnieniem tendencji rozwojowych. Wiedzę doskonalono również przez planowe, samodzielne studiowanie materiałów teoretycznych zawartych w dokumentach i publikacjach MON, a także w opracowaniach akademickich. Prowadzone ze słuchaczami seminaria miały na celu opanowanie wiedzy oraz umożliwienie im wyrażania własnych poglądów i myśli. Pogłębianie praktycznych umiejętności oraz ujednolicenie zasad organizacji i prowadzenia działań bojowych realizowano w toku ćwiczeń operacyjno-taktycznych, przy czym przestrzegano by słuchacze wypracowywali decyzje samodzielnie. Część problemów operacyjno-taktycznych dotyczących głównie planowania i organizacji działań udostępniano słuchaczom w formie rozwiązań katedralnych, celem ich wnikliwej analizy i przestudiowania w czasie pracy samodzielnej oraz szczegółowego omówienia podczas zajęć grupowych.

W celu rozszerzenia wiedzy operacyjno-taktycznej i sprawdzenia jej w praktycznym działaniu szkolenie kończono grą wojenną, z wykorzystaniem środków łączności, prowadzoną w Szkolnym Ośrodku Dowodzenia, podczas której słuchacze ćwiczyli na podstawowych stanowiskach dowódczych i sztabowych, odpowiednio do reprezentowanych specjalności.

Opanowanie materiału sprawdzano poprzez prace kontrolne, z zakresu problematyki działań bojowych związku taktycznego lotnictwa i korpusu OPK, które polegały na samodzielnym rozwiązaniu wybranych zagadnień operacyjno-taktycznych. Podczas wszystkich ćwiczeń zwracano szczególną uwagę na pogłębienie umiejętności samodzielnej, wszechstronnej oceny sytuacji operacyjno-taktycznej przez słuchaczy, podejmowanie uzasadnionych decyzji, wnikliwą analizę podstawowych dokumentów bojowych i operacyjnych, a także na doskonalenie umiejętności pracy na mapie i opracowywania podstawowych dokumentów bojowych i operacyjnych.

W ramach pogłębiania wiedzy społeczno-politycznej zapoznawano uczestników z aktualnymi problemami pracy partyjno-politycznej w wojsku, marksistowsko-leninowską metodologią studiowania nauki wojennej, psychologicznymi aspektami współczesnego pola walki, metodami moralno-politycznego przygotowania żołnierzy do walki i aktualnymi kierunkami walki z imperialistyczną dywersją ideologiczną. Za-

poznawano ich także z podstawowymi zagadnieniami i pojęciami teorii organizacji, informatyki oraz ekonomiki wojskowej, dając ogólne podłoże do samodzielnego studiowania literatury przedmiotu i adaptowania osiągnięć naukowych do praktycznej działalności organizatorskiej i kierowniczej. Uaktualniano także wiedzę słuchaczy z techniki wojskowej poprzez pokazy najnowszego sprzętu technicznego i uzbrojenia oraz cykl wykładów dotyczących głównych problemów jego eksploatacji i tendencji rozwojowych.

W realizacji programów kursów przywiązywano dużą uwagę do pracy samodzielnej, na którą wydzielano 155 godzin w czasie programowym. Ponadto, przewidziano wykorzystanie czasu pozaprogramowego w granicach dwóch godzin dziennie według uznania słuchaczy. Przeszkolenie na kursach zapewniało podniesienie kwalifikacji uczestników oraz stanowiło przesłankę do ewentualnej oceny ich cech (predyspozycji dowódczych, sztabowych i umiejętności fachowych).

W wyniku kolejnej koncepcji kształcenia Kursy Przeszkolenia Oficerów przekształcono w Kursy Operacyjno-Taktyczne Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK¹⁹. Ich celem było pogłębienie wiedzy słuchaczy głównie z zakresu sztuki operacyjnej i taktyki wojsk lotniczych i OPK, doskonalenie umiejętności dowódczych i sztabowych w organizowaniu i kierowaniu działaniami bojowymi na współczesnym polu bitwy, a także ujednoczenie poglądów na charakter oraz zasady przygotowania i prowadzenia działań bojowych lotnictwa i WOPK.

W celu zapewnienia wysokiego poziomu merytorycznego oraz aktualności przekazywanych treści nauczania wykłady na kursach prowadzili z reguły szefowie katedr, ich zastępcy oraz oficerowie Dowództw WL i WOPK.

Podczas trzymiesięcznych kursów szkolono oficerów głównie z taktyki i sztuki operacyjnej wszystkich rodzajów wojsk lądowych, lotniczych i OPK, zabezpieczenia wojsk i obrony terytorium kraju. Wiedzę uzupełniały przedmioty społeczno-polityczne oraz z zakresu organizacji i kierowania. Proporcje zajęć w poszczególnych działach oraz stosowanych form i metod nauczania przedstawiono w załączniku 20.

Dążąc do usprawnienia procesu kształcenia opracowano w wydziale program zakresowy dla słuchaczy studiów dyplomowych²⁰, który był swoistego rodzaju metodyką. Zawarto w nim cele, jakie zamierzano osiągnąć w wyniku realizacji programów

¹⁹ CAW, Sygn. akt 1382/92/670, 671, *Programy Kursów Operacyjnych Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK*, Warszawa 1984.

²⁰ CAW, Sygn. akt 1382/97/675, *Program Zakresowy dla słuchaczy studiów dyplomowych Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK*, Warszawa 1986.

kształcenia. Na jego podstawie dokonano kolejnych modyfikacji w programach studiów dyplomowych. Dział organizacji i kierowania zastąpiono działem administracji wojskowej. Wyodrębniono także przedmioty kierunkowe, które były traktowane priorytetowo podczas kolokwiów i egzaminów. Należały do nich na kierunku lotniczym taktyka i służba sztabów Wojsk Lotniczych, na OPK taktyka i służba sztabów Wojsk OPK, a na zabezpieczeniu taktyka Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK oraz tyły wojsk. Główne treści nie różniły się zasadniczo od poprzednio omawianych.

Analiza kierunków działalności oraz zadań wydziału wskazuje, że priorytetowo traktowano wówczas bieżące uaktualnienie i realizację programów szkolenia, rozbudowę i modernizację bazy szkoleniowej, wyposażenie Szkolnego Ośrodka Dowodzenia w systemy automatycznego dowodzenia, odpowiadające funkcjonującym na realnych stanowiskach dowodzenia wojsk oraz podnoszenie kwalifikacji kadry (habilitacje, doktoryzacja, kursy podyplomowe i praktyki w jednostkach)²¹.

Zadania dydaktyczno-wychowawcze w wydziale wykonywały cztery katedry: Taktyki Lotnictwa, Taktyki Wojsk OPK, Tyłów Wojsk Lotniczych i OPK oraz Przedmiotów Specjalnych. Ich działalność wspierały: Wydział Planowania i Organizacji Szkolenia, Szkolny Ośrodek Dowodzenia i Dowódca Kursów. Komenda wydziału wytyczała kierunki działalności. Jej organem pomocniczym była Rada Wydziału.

Katedry taktyczne, zwane profilującymi odpowiadały za realizację właściwych sobie kierunków studiów. Natomiast Katedra Przedmiotów Specjalnych spełniała rolę zabezpieczającą prowadząc na wszystkich kierunkach przedmioty specjalistyczno-techniczne takie jak nawigacja, bombardowanie, strzelanie powietrzne, technika lotnicza i raketowa. W katedrach tworzono nieetatowe zakłady, z reguły po dwa. W celu usprawnienia realizacji niektórych przedsięwzięć dydaktycznych powoływano także zespoły celowe, np. metodyki szkolenia taktycznego, informatyki, nowoczesnych technik nauczania²².

Słuchacze zorganizowani byli w kursy i grupy szkoleniowe. Realizowano trzy kursy (kierunki) zasadnicze: Wojsk Lotniczych, Wojsk OPK oraz Zabezpieczenia Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK. Prowadzono także kursy podyplomowe Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK.

²¹ Z. Żarski, *Fakty, uwarunkowania, refleksje z działalności Wydziału Lotnictwa i OPK w latach 1970 – 1990*, [w] *Ewolucja dla postępu, Materiały z konferencji*, AON, Warszawa 2004, s. 63 – 66.

²² Archiwum AON, Sprawy Wydziału WLiOPK, *Rozkaz nr 11 Komendanta Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK z dn. 16. X. 1981.*

Działalność komendy, katedr i kadry dydaktycznej przynosiła efekty. Słuchacze rozumieali sens studiowania, osiągali dobre wyniki i przejawiali właściwe aspiracje zawodowe²³. Przyczyniały się również do tego właściwie skonstruowane programy kształcenia, umożliwiające prowadzenie działalności dydaktycznej pod kątem doskonalenia treści i metod kształcenia oraz dostosowania ich do wymogów ówczesnie obowiązującej teorii i praktyki wojskowej. Wydział właściwie przygotowywał słuchaczy studiów dyplomowych do dowodzenia i pracy sztabowej, głównie na szczeblu taktycznym.

W procesie dydaktycznym konsekwentnie stosowano zasadę ścisłego związku teorii z praktyką oraz wzbogacanie treści nauczania aktualnymi osiągnięciami szkoleniowymi wojsk. Uwzględniano przy tym wprowadzanie do wojsk nowoczesnego sprzętu bojowego. W tym celu wykorzystywano także praktyki liniowe i szkolenia specjalistyczne. Przyczyniały się one do opanowania przez słuchaczy zagadnień szkolenia i dowodzenia w okresie pokoju oraz zarządzania gospodarką wojska.

W szerokim zakresie uwzględniano wnioski i doświadczenia z ćwiczeń prowadzonych przez wojska, które wpływały na właściwą realizację tych przedsięwzięć w wydziale. Wprowadzono do programów kształcenia wydziałowe gry wojenne. Były to z reguły jednostronne, wieloszczeblowe ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Ich celem było pogłębienie znajomości doktryny obronnej, dyrektyw MON oraz prowadzenia wspólnych działań w systemie obrony powietrznej przez Wojska Obrony Powietrznej Kraju, Wojska Lotnicze Frontu oraz Wojska Obrony Przeciwlotniczej. Słuchacze doskonalili także umiejętności w zakresie organizowania współdziałania poszczególnych rodzajów wojsk oraz organizowania pracy dowództw i sztabów w czasie planowania działań bojowych, a także dowodzenia wojskami podczas udziału oddziałów i związków taktycznych w operacji przeciwpowietrznej i powietrznej.

Mimo drobnych niedociągnięć ćwiczenia dowódczo-sztabowe spełniały swoje zadanie. Zakładane cele szkoleniowe osiągnęto. Poprzedzały je ćwiczenia grupowe prowadzone w ramach cykli problematycznych. Słuchacze poznawali specyfikę działania bojowego pododdziałów i oddziałów poszczególnych rodzajów wojsk, nabywali umiejętności planowania ich działań i dowodzenia nimi. Procentowało to później w czasie ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

²³ *Na podstawie podsumowań działalności wydziału i akademii.*

W działalności metodycznej kierowano wysiłek na doskonalenie pracy nauczycieli akademickich ze słuchaczami w godzinach lekcyjnych i pozalekcyjnych, konsultacje indywidualne i zbiorowe przed ważniejszymi tematami zajęć i ćwiczeń, podniesienie na wyższy poziom materiałów szkoleniowych zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodycznym. Zwracano również uwagę na egzekwowanie jednolitych zasad sprawdzania umiejętności podczas kolokwii, egzaminów i innych form zajęć oraz dokonywanie analiz działalności metodycznej, głównie podczas konferencji pedagogicznych i upowszechnianie najbardziej efektywnych form i metod kształcenia wśród wykładowców.

Wydział dysponował stosowną do potrzeb bazą szkoleniową. Nowoczesne, wręcz nowatorskie na owe czasy sale wykładowe były rozmieszczone w bloku 25 i Szkolnym Ośrodku Dowodzenia. Baza była systematycznie rozbudowywana i modernizowana. W szerokim zakresie wykorzystywano także techniczną bazę ośrodków szkolenia WL i WOPK, a także WOSR i WOSL. Zajęcia pokazowe przeprowadzano na rozwiniętym sprzęcie wojsk radiotechnicznych, raketowych, lotnictwa myśliwskiego, stanowiskach dowodzenia WOPK i WL, na których realizowano wiele ćwiczeń dowódczo-sztabowych.

W celu urealnienia prowadzonych w wydziale ćwiczeń dużo wysiłku włożono w unowocześnienie SOD. Opracowano koncepcje rozwoju ośrodka, które zakładały za-instalowanie zautomatyzowanych podsystemów dowodzenia. Efektem było jego wyposażenie go w system DUNAJEC 21. Jego wprowadzenie do procesu dydaktycznego pozwoliło uzyskać wyższą jakość nauczania. Umożliwiało doskonalenie umiejętności pracy na stanowiskach dowodzenia oraz przygotowywało słuchaczy do funkcjonowania na rozwiniętych stanowiskach dowodzenia szczebla taktycznego i taktyczno-operacyjnego.

4.2. Tworzenie w pionie lotnictwa doktryny Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, doskonalenie poglądów na użycie Wojsk Lotniczych oraz zabezpieczenie ich działań

Lata 1960 – 1977 charakteryzowały się rozwojem środków walki zbrojnej, a szczególnie broni jądrowej. Rozwiązania wymagały problemy z zakresu teorii Wojsk Lotniczych. Nie można ich było analizować wycinkowo, ale należało rozważać kompleksowo. Zarysował się przy tym wyraźny podział na tematy badawcze o cha-

rakterze operacyjnym i taktycznym, z zakresu użycia lotnictwa, dowodzenia i zabezpieczenia działań, organizacji i szkolenia²⁴.

W latach siedemdziesiątych pozycja lotnictwa wśród środków walki została ustabilizowana i ugruntowana. Do eksploatacji weszły śmigłowce wielozadaniowe, transportowe i bojowe, nowe typy samolotów, przede wszystkim myśliwsko-bombowych i myśliwskich, znacznie lepiej wyposażonych w awionikę i uzbrojonych. Uwidocznił się wzrost jakościowy lotnictwa, ale jednocześnie zahamowanie dążeń do zwiększania prędkości lotów samolotów bojowych. Kształtowało to nowe potrzeby i wymagania wojsk lądowych w odniesieniu do działań lotnictwa w wojnach z użyciem konwencjonalnych i jądrowych środków rażenia. Badano racjonalne użycie śmigłowców na korzyść wojsk lądowych, a przede wszystkim śmigłowców bojowych, uzbrojonych i przeciwpancernych. We współpracy z dowództwem Wojsk Lotniczych Katedra Taktyki Wojsk Lotniczych opracowała taktykę wariantów ich zastosowania na polu walki i wdrożyła ją do procesu dydaktycznego akademii, wojsk lotniczych i lądowych. Prace kontynuowano również w latach osiemdziesiątych. Trwałe miejsce śmigłowców bojowych na polu walki i zaliczenie ich do nieodzownych środków walki wojsk lądowych szczebli taktycznych, zmuszało do sukcesywnego, naukowego doskonalenia taktyki ich działań bojowych.

W okresie funkcjonowania Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK (lata 1977-1990) ustabilizowała się doktryna Wojsk Lotniczych, a szczególnie zasady sztuki operacyjnej i taktyki. O ile w latach sześćdziesiątych preferowano głównie problematykę obrony powietrznej kraju, to w siedemdziesiątych odmieniono te tendencje. Powrócono do głównej i dominującej roli lotnictwa. Był to okres wyraźnego rozwoju działalności naukowej wydziału, szczególnie w zakresie prac naukowo-badawczych oraz podnoszenia kwalifikacji przez kadre dydaktyczną. Znaczącym przedsięwzięciem było wdrożenie do procesu dydaktycznego i naukowego informatyki, która obejmowała podstawy techniki komputerowej, elementy analizy systemowej i badań operacyjnych, modelowanie działań bojowych i dowodzenia z wykorzystaniem zautomatyzowanych systemów dowodzenia, modelowanie zabezpieczenia bojowego. Rozwój i zastosowanie techniki komputerowej w wojskach stworzył nowy obszar zainteresowań badawczych kadry naukowo-dydaktycznej.

²⁴ W. Michalak, M. Mikołajczuk, S. Miodek, M. Ruchlicki, *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej, etap I, AON, Warszawa 2001*, s.144 – 187.

W latach osiemdziesiątych działalność wydziału ukierunkowano na uaktualnianie i realizację programów oraz doskonalenie treści, form i metod kształcenia, rozbudowę i modernizację bazy szkoleniowej oraz podnoszenie kwalifikacji kadry. Kształcono także oficerów sojuszniczych armii państw - stron Układu Warszawskiego. Treści kształcenia zdeterminowane były założeniami doktrynalnymi. W teorii i praktyce ćwiczebnej analizowano udział WL i OPK w operacji powietrznej prowadzonej w celu wywalczenia panowania w powietrzu oraz w operacji przeciwpowietrznej, a w końcu lat 80. także w operacjach obronnych (frontowych, armijnych), prowadzonych w początkowym okresie wojny.

W ramach sztuki operacyjnej WL, prowadzono badania między innymi nad problemami udziału lotnictwa w osłonie wojsk i obiektów przed uderzeniami nieprzyjaciela, pośredniego i bezpośredniego wsparcia lotniczego wojsk lądowych i niszczenia odwodów, systemów OP i dowodzenia nieprzyjaciela, wykonywania uderzeń na obiekty jego infrastruktury i obiekty morskie, niszczenia środków napadu jądrowego, lotniczego zabezpieczenia desantowych operacji powietrznych i morskich. Prace naukowe dotyczyły także rozpoznania powietrznego siłami lotnictwa, udziału lotnictwa w zmasowanych uderzeniach jądrowych (w operacjach przeciwpowietrznych i powietrznych), transportu powietrznego oraz wykonywania zadań pomocniczych przez lotnictwo na korzyść wojsk lądowych i sił morskich (oświetlenie, zadymianie, wskazywanie celów, rozpoznanie skażeń itp.). W zakresie dowodzenia, w skali operacyjnej, rozważano między innymi utrzymanie gotowości bojowej i planowanie operacyjne działań bojowych lotnictwa w okresie pokoju i wojny, rozwijanie i przygotowanie systemu dowodzenia operacyjnego, organizowanie działań bojowych lotnictwa i jego przygotowanie do wykonywania zadań bojowych, organizowanie i realizowanie wszechstronnego zabezpieczenia działań i odtwarzanie gotowości bojowej.

W ramach taktyki lotnictwa, drugiej specjalności teorii Wojsk Lotniczych, badającej użycie lotnictwa w walce, analizowano między innymi taktykę wykonywania zadań przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne lotnictwa myśliwskiego, myśliwsko-bombowego i rozpoznawczego podczas prowadzenia rozpoznania powietrznego, zwalczania obiektów naziemnych i morskich nieprzyjaciela, taktykę wykonywania zadań przez rodzaje lotnictwa podczas wysadzania i zabezpieczania działań desantów powietrznych oraz grup specjalnych, taktykę prowadzenia zakłóceń radioelektronicznych oraz wykonywania zadań rozpoznania i niszczenia obiektów nieprzyjaciela przez załogi samolotów i śmigłowców. W zakresie dowodzenia w skali taktycznej ba-

dano między innymi zagadnienia utrzymywania gotowości bojowej pododdziałów, oddziałów i ZT lotnictwa, metodyki wypracowania w nich decyzji i organizacji przygotowania do wykonania zadań bojowych, organizacji dowodzenia naziemnego i powietrznego, współdziałania i zabezpieczenia działań bojowych oraz odtwarzania gotowości bojowej w toku działań.

Wojska OPK powstały w okresie potencjalnego wzrostu zagrożenia z powietrza, spowodowanego rozwojem ilościowym i jakościowym lotnictwa wojskowego. Stało się to przesłanką do stworzenia nowego programu badań naukowych. Przy wydatnym zaangażowaniu kadry wydziału powstał w grudniu 1962 r. Plan Obrony Powietrznej PRL. W oparciu o siły, środki i system dowodzenia WOPK oraz pozostałych rodzajów sił zbrojnych stworzono jednolity system obrony powietrznej. Zaistniały obiektywne warunki do prowadzenia przez nie działań operacyjnych. Powstały tym samym podstawy do uprawiania nowej dyscypliny naukowej – teorii Wojsk OPK.

Tworzenie doktryny obrony powietrznej przebiegało odmiennie niż lotnictwa. Taktykę wojsk obrony przeciwlotniczej uprawiała początkowo Katedra OPL, funkcjonująca w składzie Fakultetu Ogólnowojskowego, włączona następnie na okres trzech lat do pionu lotnictwa. Dopiero po powstaniu Wojsk OPK tworzą i rozwijano tę dyscyplinę naukową oraz rozpoczęto intensywną i wszechstronną działalność naukowo-badawczą w zakresie rozwoju ich doktryny. Rozszerzono także zakres działalności pozostałych katedr. Katedrę Zabezpieczenia Lotniczego przemianowano (1968 r.) na Katedrę Taktyki Tyłów Wojsk Lotniczych i OPK, kształcąca specjalistów zabezpieczenia tyłowego i techniczno-specjalnego dla obydwu rodzajów sił zbrojnych. Natomiast do Katedry Przedmiotów Specjalnych włączono specjalistów techniki rodzajów wojsk OPK.

Wojska OPK posiadały w swoim składzie przede wszystkim lotnictwo myśliwskie, wojska raketowe i radiotechniczne. Wydział stanął przed wyzwaniem, jakim było opracowanie teorii tego rodzaju sił zbrojnych. Pomocnymi były doświadczenia z doskonalenia poglądów na użycie Wojsk OPL OK. Kadra fakultetu przygotowując się do podjęcia kolejnego wyzwania, jakim było kształcenie kadr dla nowopowstałych wojsk, stworzyła od podstaw ich doktrynę (poglądy na użycie) w polskich uwarunkowaniach. Równolegle rozwijano teorię tyłów, początkowo tylko Wojsk Lotniczych, następnie również Wojsk OPK oraz specjalności techniczno-specjalne, związane z zabezpieczeniem rodzajów sił zbrojnych.

Poglądy na użycie lotnictwa i Wojsk OPK doskonalono w czasie przedsięwzięć naukowych. Podczas V Konferencji Naukowej w 1964 roku rozpatrywano wyłącznie problematykę lotniczą. Analizowano rozwój i perspektywy zastosowania bojowego lotnictwa operacyjnego, zwłaszcza w aspekcie wyposażania wojsk w raketowe środki uderzeniowe. Koncentrowano się głównie na ocenie możliwości wykonywania przez lotnictwo typowych zadań oraz ich dostosowania do zmieniających się warunków przyszłego pola walki. Przedstawione problemy wywołały ożywioną dyskusję, zwłaszcza w odniesieniu do perspektyw rozwoju i użycia lotnictwa myśliwskiego do osłony wojsk, w świetle zarysowujących się wysokich możliwości bojowych naziemnych środków obrony przeciwlotniczej (rakiety przeciwlotnicze). Podczas obrad przeważały poglądy, że lotnictwo myśliwskie pozostanie nadal jednym z głównych środków obrony powietrznej i przeciwlotniczej.

Teoria Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, jako dyscyplina naukowa, to system wiedzy o tworzeniu, rozwoju i użyciu bojowym. Przedmiotem badań była walka zbrojna prowadzona w przestrzeni powietrznej (powietrzno-kosmicznej) i prawidłowości w niej występujące. Uznano, że obejmuje ona wiedzę naukową, którą posługują się wojska, w zakresie doskonalenia i rozbudowy systemu OPK oraz wypracowane, uzasadnione poglądy na operacyjne użycie sił i środków obrony powietrznej w przyszłej walce z przeciwnikiem w powietrzu i kosmosie.

Istniejące wcześniej teorie wykorzystania bojowego środków obrony przeciwlotniczej i ich taktyki, dały podstawy tworzonej doktrynie. W toku II wojny światowej skonfrontowano z praktyką przyjmowane założenia taktyczne oraz rozwinięto je. Zaczęły powstawać pierwsze teorie z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej. Zajmowano się kompleksowością wykorzystania sił i środków obrony powietrznej (lotnictwa myśliwskiego, artylerii przeciwlotniczej i służby obserwacyjno-meldunkowej) w osłonie obiektów i kierunków operacyjno-taktycznych. Badano użycie tych komponentów w obronie dużych ośrodków przemysłowych i miejskich aglomeracji na obszarze kraju oraz współdziałanie pomiędzy nimi.

W drugiej wojnie światowej i późniejszych lokalnych konfliktach i wojnach (Korea, Wietnam, Bliski Wschód), operacjom lotniczym przeciwstawiano operacje przeciwlotnicze. Powstawały i rozwijały się elementy sztuki operacyjnej obrony powietrznej, takie jak użycie lotnictwa myśliwskiego w walce o panowanie w powietrzu, organizacja obrony okrężnej obiektów i rejonów ze wzmocnieniem kierunku głównego uderzenia. Ponadto, określano kierunki rozwoju, formy i sposoby użycia bojowego

pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych Wojsk OPK. Celem badań było poznanie prawidłowości i czynników decydujących o rezultatach walki oraz wypracowanie najbardziej skutecznych sposobów działań rodzajów wojsk wchodzących w skład Wojsk Obrony Powietrznej Kraju.

Analiza tematyki prac naukowych, wydawnictw dydaktycznych i publicystyki, wskazuje, że rozwój taktyki wszystkich rodzajów wojsk w Wojskach OPK stymulowała technika wojenna. Każdy nowy środek walki, jego zwiększające się możliwości bojowe, pociągały za sobą zmiany w założeniach i teoriach oraz praktycznym zastosowaniu na polu walki. Zachodziły przy tym dwustronne relacje. Także myśl teoretyczna stymulowała rozwój techniki bojowej. Ciągły rozwój środków walki i sprzętu bojowego, a szczególnie rywalizacja między środkami napadu powietrznego a środkami obrony powietrznej, powodowały ewolucję taktyki i założeń sztuki operacyjnej wojsk.

W latach 1963-1970, w kręgu zainteresowania znalazły się ogólne zasady obrony powietrznej terytorium kraju. W szczególności zaś: zwalczanie międzykontynentalnych rakiet balistycznych, obrona powietrzna wojsk operacyjnych przegrupowujących się przez obszar kraju, terytorialny system kierowania i kontroli ruchu wojsk. Wypracowywano także wnioski z użycia wojsk raketowych podczas działań w Wietnamie oraz doskonalono koncepcję organizacji i zakresu działania dowództwa wojsk. W ramach sztuki operacyjnej badano problematykę organizacji i prowadzenia obrony powietrznej przez Armię OPK, maskowania operacyjnego, perspektywy rozwoju środków napadu i obrony. Była ona uwarunkowana głównie potrzebami tworzonego systemu obrony powietrznej, koniecznością opracowania niezbędnej liczby instrukcji i regulaminów oraz potrzebami dydaktycznymi.

Opracowanie doktryny (treści i zakresu sztuki operacyjnej) było pionierskim przedsięwzięciem zrealizowanym przez płk. doc. dr. Jana Uchańskiego. Dzięki swojej uniwersalności, obowiązywała w wojskach do końca lat osiemdziesiątych.

W ramach taktyki ogólnej Wojsk OPK badania sprowadzały się głównie do opracowań związanych z organizacją i prowadzeniem działań przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne rodzajów wojsk, organizacją i realizacją współdziałania (wojsk OPK i w wojskach), zwalczaniem celów powietrznych na małych wysokościach, a także określeniem przedmiotu i treści taktyki ogólnej wojsk.

Pokonywanie przez lotnictwo USA systemu wietnamskiej OP na małych wysokościach spowodowało podjęcie tego problemu w pracach naukowych. Poświęcono

temu VII konferencję naukową ASG WP oraz opracowywano prace naukowo-badawcze. Po raz pierwszy podjęto też próbę uporządkowania treści taktyki ogólnej wojsk, zwanej w tym okresie „nauką o prowadzeniu walki”. Opracowanie z tej problematyki, wykonane przez płk. dr. Jerzego Machurę, przez długi okres było jedynym tej treści.

Zmiany następujące równolegle w wojskach i oddziale wymuszały opracowanie materiałów teoretycznych na najbardziej aktualne i ważne tematy z taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa, a następnie wojsk obrony powietrznej, ich zabezpieczenia tyłowego i techniczno-specjalnego. Wymagało to z kolei podnoszenia kwalifikacji kadry i stworzenia odpowiednich warunków do prowadzenia pracy naukowo-badawczej.

W latach siedemdziesiątych rozwijano w oddziale prace naukowo-badawcze o zastosowaniu bojowym śmigłowców, poparte eksperymentami i ćwiczeniami przeprowadzanymi w wojskach lotniczych i lądowych. Stymulujący wpływ na kształtowanie i rozwój doktryny lotnictwa miało sympozjum naukowe, z 1977 r., poświęcone współdziałaniu lotnictwa z wojskami lądowymi w unowocześnionym systemie dowodzenia. Jego wyniki posłużyły do przygotowania i przeprowadzenia ćwiczeń z Wojskami Lotniczymi. Również sympozjum, zorganizowane w tym samym roku, wspólnie z Dowództwem Wojsk OPK, poświęcone optymalizacji dowodzenia i podziałowi kompetencji na poszczególnych szczeblach dowodzenia wojsk, przyczyniło się wydatnie do rozwoju ich teorii.

Istotnym osiągnięciem, ujednocającym dokumentację bojową i metodykę pracy dowództw i sztabów jednostek WL, było sporządzone przez pracowników wydziału (zespół płk. Jerzego Machury) i wdrożone do użytku w wojskach, opracowanie omawiające treść procesu dowodzenia lotnictwem oraz prezentujące podstawowe wzory i układ dokumentów bojowych. Zyskało ono pełną akceptację i obowiązywało w oddziałach lotnictwa do końca dwudziestego wieku. Dla Wojsk OPK opracowano podobne materiały, ale nie zostały one wprowadzone do działalności służbowej.

W latach osiemdziesiątych zespół pracowników naukowych wydziału prowadził badania w zakresie organizacji i prowadzenia operacji przeciwpowietrznych i powietrznych. Ich wyniki były wykorzystywane w ćwiczeniach na szczeblu centralnym.

Na uwagę zasługują także efekty badań w zakresie prowadzenia rozpoznania powietrznego w nocy, wysadzania desantów taktycznych, wykorzystania powietrzno-lądowych zespołów ogniowo-uderzeniowych oraz zapewnienia bezpieczeństwa lotów samolotów i śmigłowców w strefach ognia własnych naziemnych środków OPL. W

ramach tematów operacyjno-taktycznych rozwiązywano również wiele problemów zabezpieczenia tyłowego i techniczno-specjalnego działań bojowych wojsk.

Szereg prac naukowo-badawczych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wykonanych zostało na zapotrzebowanie instytutów i placówek naukowych. Dotyczyły one głównie wymagań operacyjno-taktycznych na perspektywnym polu walki. Powszechnym stało się czynne uczestnictwo pracowników w wielu przedsięwzięciach szkoleniowych i ćwiczeniach w Wojskach Lotniczych i OPK oraz organizowanych centralnie przez Sztab Generalny WP i sojusznicze państwa Układu Warszawskiego.

Wymagania ustawy o szkolnictwie wyższym z roku 1958 i o akademiach wojskowych z 1960 roku, stanowiły dla kadry kolejnych komórek organizacyjnych lotnictwa i OPK, silny bodziec do podjęcia wysiłku w celu podnoszenia kwalifikacji i uzyskiwania uprawnień do prowadzenia pracy naukowej. Dotyczyło to głównie uzyskiwania stopni naukowych i tytułu naukowego. Rozwój naukowy absolwentów wydziału przedstawiono w załączniku 75. Ukoronowaniem osiągnięć naukowych i dydaktycznych kadry było spełnienie warunków do powołania Rady Wydziału i uzyskanie, w maju 1982 roku, uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora.

Kontynuowano również badania nad teorią zabezpieczenia działań bojowych. Zadania w tym zakresie powierzono katedrom Przedmiotów Specjalnych (od 1964 r.) i Zabezpieczenia Lotniczego, następnie Taktyki Tyłów. Katedra Przedmiotów Specjalnych zajmowała się teorią techniczno-specjalnego zabezpieczenia wojsk, czyli techniką, uzbrojeniem i elektroniką oraz zabezpieczeniem techniczno-lotniczym, techniczno-rakietowym, technicznym wojsk radiotechnicznych, a także nawigator-skim, zastosowaniem bojowym uzbrojenia i w późniejszym okresie informatyką. Natomiast w Katedrze Zabezpieczenia Lotniczego analizowano problemy szeroko rozumianej logistyki wojsk.

W okresie tworzenia i rozwoju teorii tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK zwerifikowano wiele dotychczasowych materiałów teoretycznych. Za jedno z ważniejszych zadań uznano zabezpieczenie lotniskowe lotnictwa, ponieważ stwierdzono, że lotniska polowe są nieprzydatne do bazowania samolotów odrzutowych. Opublikowano wiele opracowań z tej problematyki. Dotyczyły one przeznaczenia, zadań i organizacji służby lotniskowej WL, sieci lotniskowej jako podstawy bazowania lotnictwa, poszukiwania i wyboru terenów pod budowę lotnisk, maskowania lotnisk i urządzeń

lotniskowych, budowy, utrzymania i remontu rozbieralnych nawierzchni lotniskowych oraz organizacji i zasad budowy lotnisk polowych.

U schyłku istnienia Wydziału WL i OPK pojęcie logistyka zaczyna być rozumiane, jako całokształt zabezpieczenia działań bojowych w skali makro. Uznawano, że jako dziedzina nauk wojskowych ma ujawniać potrzeby, możliwości i sposoby zabezpieczenia działań wojsk w celu racjonalnego wykorzystania posiadanego potencjału militarnego państwa i jego sił zbrojnych. W strukturze logistyki WL i WOPK wyodrębniano trzy rodzaje zabezpieczenia: bojowe, techniczno-specjalne i tyłowe. Nie miało to odzwierciedlenia w strukturze organizacyjnej wydziału. Do roku 1990 teorię tyłów i techniczno-specjalnego zabezpieczenia uprawiały dwie niezależne katedry.

Kolejnym ważnym zadaniem działalności katedry było przeprowadzenie badań i opracowanie materiałów teoretycznych na temat zabezpieczenia tyłowego Wojsk OPK. Do ważniejszych należą podejmujące problematykę zabezpieczenia materiałowo-technicznego działań bojowych jednostek lotnictwa, artylerii raketowej i lufowej oraz pododdziału radiotechnicznego, dowodzenia tyłami jednostek lotnictwa, wojsk raketowych i radiotechnicznych, zabezpieczenia tyłowego manewru lotniskowego jednostek lotnictwa OPK. Efektem badań w zakresie zabezpieczenia tyłowego wojsk było wydanie podręcznika „Zabezpieczenie tyłowe jednostki lotniczej OPK”.

Wiele uwagi poświęcono metodyce prowadzenia ćwiczeń z zakresu taktyki tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK. Wydano materiały teoretyczne dotyczące organizacji szkolenia taktycznego w oddziale lotniczo-technicznym, metodyki opracowania ćwiczeń (grupowego, dowódczo-sztabowego, taktyczno-tyłowego i treningu sztabowego), metodyki opracowywania dokumentów zabezpieczenia tyłowego na szczeblu oddziału lotniczo-technicznego. Opublikowano także inne opracowania, obejmujące istotne problemy zabezpieczenia tyłowego, takie jak zaopatrywanie wojsk drogą powietrzną i ewakuacja materiałowa w ewentualnej wojnie, zabezpieczenie tyłowe jednostek lotnictwa w warunkach szczególnych i w różnych porach roku, organizacja odtwarzania gotowości bojowej samolotów w jednostce lotnictwa z wykorzystaniem metod analizy sieciowej.

Kolejny okres tworzenia i rozwoju teorii tyłów Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK oraz działalności katedry w zakresie zabezpieczenia tyłowego wojsk, rozpoczął się od wprowadzania do wojsk oraz uczelni wojskowych elektronicznej techniki obliczeniowej (ETO). Wyposażenie w maszyny matematyczne, w tym w mikrokomputery, spowodowało zapotrzebowanie na programy użytkowe w zakresie zabezpieczenia

tyłowego, a jednocześnie umożliwiło prowadzenie prac naukowo-badawczych popartych dużą ilością kalkulacji oraz symulowaniem działania systemów zabezpieczenia tyłowego. W okresie tym często łączono opracowywanie tematyki badawczej, z uzyskiwaniem kolejnych stopni naukowych.

Katedra zorganizowała wiele sympozjów i narad naukowych, podczas których omawiano istotne problemy zabezpieczenia technicznego i tyłowego działań wojsk. Podejmowano problematykę wykorzystania programów na EMC i mikrokomputerów w rozwiązywaniu zadań zabezpieczenia tyłowego wojsk, metodyki oceny systemu ich zaopatrywania, zabezpieczenia tyłowe lotnictwa wojsk lądowych, działającego w składzie operacyjnych grup manewrowych, zabezpieczenia ciągłości działań bojowych lotnictwa Wojsk OPK oraz zabezpieczenia technicznego i tyłowego lotnictwa we współczesnej operacji.

Zastosowanie mikrokomputerów, umożliwiło pracownikom Katedry Przedmiotów Specjalnych podjęcie problematyki modelowania działań bojowych wojsk w systemie obrony powietrznej, określania skuteczności działań z przewidywanym przeciwnikiem powietrznym, w tym osłonę wojsk operacyjnych, a także wychodzenia w daleką przyszłość, jakim było opracowywanie prognozy przyszłych (w latach 1990 – 2005) operacji i działań bojowych wojsk obrony powietrznej kraju oraz rozpatrywanie zagadnień militaryzacji kosmosu i przeciwdziałania środkom kosmicznym przeciwnika.

4.3. Podsumowanie

Trzydziestosiedmioletni okres funkcjonowania pionu lotnictwa w Akademii Sztabu Generalnego WP, to ciągłe poszukiwania właściwej drogi rozwoju, twórczego patrzenia w przyszłość, eksperymentowania oraz doskonalenia metod pracy dydaktycznej, naukowo-badawczej i wychowawczej. Przemiany w nauce wojskowej, sztuce wojennej i technice zawsze znajdowały odzwierciedlenie w działalności fakultetu.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że nadrzędnym zadaniem było kształcenie oficerów, natomiast proces badań naukowych spełniał rolę niejako zabezpieczającą. Dzięki niemu powstawały nowe teorie i poglądy, stymulujące ewolucję doktryny sił powietrznych oraz materiały dydaktyczne zabezpieczające proces kształcenia.

Miernikiem poziomu procesu dydaktycznego w fakultecie byli absolwenci. Okres studiowania przygotowywał ich do służby w jednostkach wojskowych, szta-

bach i instytucjach, która przebiegała w dobie rewolucji technicznej w wojsku i zmieniających się poglądów na strategię, sztukę operacyjną i taktykę. W oparciu o źródła, rozmowy z absolwentami tego okresu oraz analizy porównawcze poszczególnych promocji można wysunąć tezę, że oficerowie nie zawsze byli w pełni ukształtowani do działania. Złożyło się na to wiele przyczyn. W akademii nie można było, bez względu na czas studiów, metody i zakres programu, przygotować absolwenta w równym stopniu teoretycznie i praktycznie. Główną zasadą pracy wyższej uczelni winno być przekazanie słuchaczowi podstawowych wiadomości, nauczenie go metod i stylu pracy z materiałami dydaktycznymi, wdrażanie do logicznego i syntetycznego myślenia, a także wytyczenie kierunku jego dalszego, indywidualnego rozwoju. Powyższe zasady kłóciły się z tendencją „wtłoczenia” szerokiego zakresu wiedzy, wystarczającej na wszystkie okoliczności działalności dowódczo-sztabowej.

Prowadzono systematyczne analizy procesu dydaktycznego, z których wnioski miały wyeliminować błędy i przyczynić się do lepszego przygotowania absolwentów. Zastanawiano się, gdzie leżą przyczyny słabszego przygotowania absolwentów. Czy w ogólnym i fachowym poziomie przygotowania słuchaczy, czy też w organizacji i realizacji studiów? Na podstawie egzaminów wstępnych, przebiegu studiów oraz egzaminów dyplomowych można stwierdzić, że poziom przygotowania kandydatów był niezadowalający. Problemu tego nie udało się rozwiązać mimo różnych zabiegów ze strony wydziału i przełożonych. Należały do nich typowanie w jednostkach wojskowych, kwalifikowanie na szczeblu wojsk oraz kursy przygotowawcze. Oficer słaby rzadko był dobrym słuchaczem. Także kadra dydaktyczna długo nie mogła przyzwyczaić się do faktu, że pracuje i naucza w wyższej uczelni wojskowej. Analiza programów kształcenia pokazuje wiele problematyki, którą studiujący powinni znać ze szkół oficerskich. Należały do nich przedmioty techniczne, poświęcone budowie sprzętu, czy też specjalne, zajmujące się fachowymi szczegółami z nawigacji, bombardowania, strzelania powietrznego.

Realizowane programy studiów uwzględniały całe dotychczasowe doświadczenia kadry wydziału oraz potrzeby wojsk i postulaty ich dowódców. Wprowadzano również zmiany wynikające z nowych koncepcji użycia lotnictwa i sił OP oraz z analizy systemu studiów w uczelniach państw Układu Warszawskiego. Starano się też uwzględniać poziom przygotowania oficerów do studiowania. Konsekwencją była wielokierunkowość studiów, stosunkowo duża liczba celów oraz przedmiotów. Miało to na celu nadrobienie braków i zaległości studiujących. Było to jednak błędne podej-

ście. Prowadziło do swoistego „rozdrobienia” procesu dydaktycznego, do rozbudowy programów i ich wielowątkowości.

Pomimo różnych niedociągnięć w koncepcji kształcenia i realizacji procesu dydaktycznego zarówno fakultet, jak i wydział miały duże osiągnięcia w kształceniu kadr dla lotnictwa. Absolwenci byli dobrze przygotowani teoretycznie do pracy dowódczej i sztabowej w jednostkach wojskowych. Część z nich kończyła studia z wyróżnieniem i ocenami bardzo dobrymi, co zaprezentowano w załączniku 71.

Egzaminy końcowe obejmowały egzamin ustny z taktyki rodzajów wojsk i służb, ćwiczenie na mapach (w sali lub terenie), obronę pracy dyplomowej. W 1956 r. odstąpiono od egzaminowania z przedmiotów społeczno-politycznych. Wprowadzono zamiast nich ćwiczenia. Egzaminy przeprowadzono ustnie. Przyjmowała je Główna Komisja Egzaminacyjna złożona z przedstawicieli Sztabu Generalnego WP, Wojsk Lotniczych i akademii, która corocznie dokonywała ich podsumowań. W jej meldunkach znajdujemy zapisy, że większość oficerów dobrze opanowała materiał programowy, a prace dyplomowe także prezentowały dobry poziom.

Dla wydziału, szczególnie do połowy lat siedemdziesiątych, zasadniczą działalnością była realizacja zadań związanych z kształceniem oficerów - dowódców i oficerów sztabowych, początkowo dla Wojsk Lotniczych, a następnie, od połowy lat sześćdziesiątych i Wojsk OPK. Praca naukowo-badawcza, tworząca i rozwijająca teorię Wojsk Lotniczych, teorię Wojsk OPK i teorię tyłów WL i OPK, pozostawała na drugiej pozycji.

Na rozwój doktryny Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK oraz teorii tyłów tych rodzajów sił zbrojnych, jako dyscyplin naukowych, miały wpływ czynniki wyszczególnione w drugim rozdziale. Doktrynę tworzone w dużym zakresie od podstaw, bazując na wojskowych naukach radzieckich. W rozwiązywaniu problemów naukowych poszczególnych dyscyplin, w okresie do lat osiemdziesiątych przeważa praca indywidualna pracowników wydziału. W latach osiemdziesiątych, kiedy ukształtowały się poszczególne dyscypliny naukowe (posiadły wyodrębnione przedmioty badań, systemy pojęć, struktury wewnętrzne oraz metody badawcze i liczące się intelektualne zaplecze) w opracowaniu prac naukowych zaczęto tworzyć wieloosobowe zespoły. Umożliwiło to dogłębną analizę podejmowanych do rozwiązania problemów, krytykę naukową, a poziom opracowań osiągnął jakościowy wzrost.

Kadry naukowe, uprawiające omawiane dyscypliny naukowe, zaczęły się kształtować już w okresie międzywojennym. Natomiast sukcesywny wzrost pracow-

ników naukowych lotnictwa nastąpił po 1947 roku, to jest po powołaniu ASG WP, zaś obrony powietrznej po 1962 roku, czyli po utworzeniu WOPK. Kadry uprawiające teorię tyłów WL i Wojsk OPK kształtowały się w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Jakościowy wzrost nastąpił w latach osiemdziesiątych (po 1982 r.), to jest w okresie, kiedy baza dydaktyczna była już wystarczająco bogata do zabezpieczenia dydaktyki, a pracownicy dydaktyczno-naukowi mogli poświęcić się działalności w zakresie rozwiązywania problemów naukowych i osiągania stopni i tytułu naukowego. Zaplecze badawcze dyscyplin naukowych rozbudowywano intensywnie i sukcesywnie. Było ono doskonałe oraz dostosowane do aktualnych potrzeb badań naukowych w tych dziedzinach.

Powszechnie znany i doceniany jest wkład pracowników dydaktycznych i naukowych wydziału w rozwój doktryny Wojsk Lotniczych, Wojsk Obrony Powietrznej Kraju oraz tyłów i teorii techniczno-specjalnego zabezpieczenia tych rodzajów sił zbrojnych. Jest on udokumentowany wieloma wydawnictwami, opracowaniami naukowymi, podręcznikami i skryptami akademickimi oraz publikacjami w periodykach i czasopismach, wykorzystywanymi w szkolnictwie wojskowym i wojskach oraz niejednokrotnie wysoko ocenianymi przez decydentów i użytkowników.

W latach sześćdziesiątych powstają Wojska OPK, które w swoim składzie posiadały lotnictwo myśliwskie, wojska raketowe i radiotechniczne. Wydział stanął przed bardzo poważnym wyzwaniem, jakim było opracowanie ich teorii. Równolegle rozwija się teoria tyłów, początkowo tylko Wojsk Lotniczych, następnie również Wojsk OPK oraz specjalności techniczno-specjalne, związane z ich zabezpieczeniem.

Te uwarunkowania kreują rozwój teorii oraz wymuszają na pracownikach nauki wypracowanie nowych zasad użycia zarówno lotnictwa, jak i Wojsk OPK, i to zarówno w wymiarze operacyjnym jak i taktycznym. Zaproponowano dla lotnictwa (Wojsk Lotniczych) nową taktykę wykonywania zadań – loty na szerokim froncie, na małych wysokościach, małymi grupami samolotów, wydzielanie większych sił do wykonywania zadań o charakterze zabezpieczającym głównie do pokonywania obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela. Zweryfikowano zasady użycia lotnictwa myśliwskiego we własnych systemach obrony powietrznej i przeciwlotniczej (OPK i OPL), rozbudowano zasady współdziałania z wojskami raketowymi obrony powietrznej i przeciwlotniczej. W tym czasie również rozpoczęto prace nad teoretycznymi zasadami użycia na polu walki śmigłowców, w które zaczęto wyposażać Wojska Lotnicze.

W latach siedemdziesiątych kształtują się nowe potrzeby i wymagania wojsk lądowych w odniesieniu do działań lotnictwa w wojnach z użyciem konwencjonalnych i jądrowych środków rażenia. Ta sytuacja zmusiła do zajęcia się racjonalnym użyciem śmigłowców na korzyść wojsk lądowych, a przede wszystkim śmigłowców bojowych (uzbrojonych, przeciwpancernych). We współpracy z wojskami lądowymi i Wydziałem Wojsk Lądowych ASG WP, Wydział WL i OP (głównie Katedra Taktyki WL) opracowuje taktykę szerokiego ich zastosowania na polu walki i wdraża ją do procesu dydaktycznego akademii oraz szkolenia Wojsk Lotniczych i Lądowych.

W związku z wprowadzeniem na uzbrojenie Wojsk Lotniczych nowych typów samolotów, przede wszystkim myśliwsko-bombowych i myśliwskich, bogato wyposażonych w awionikę i uzbrojenie zmodernizowano zasady użycia lotnictwa w operacjach frontu. Dużo uwagi poświęcono zagadnieniom dowodzenia lotnictwem, a szczególnie budowie systemu dowodzenia i powiązania jego elementów ze stanowiskami dowodzenia poszczególnych szczebli dowodzenia wojsk lądowych.

Rozpoczęto prace nad użyciem lotnictwa (samolotów i śmigłowców) w działaniach powietrzno-lądowych. Dużo uwagi poświęcono wypracowaniu zasad i sposobów użycia lotnictwa w działaniach manewrowych wojsk lądowych oraz na korzyść operacyjnych grup manewrowych. Do priorytetowych wysunęły się badania działań lotnictwa w operacjach obronnych prowadzonych w początkowym okresie wojny, a także na wypracowanie sposobów zwalczania broni precyzyjnej i systemów rozpoznawczo-uderzeniowych.

W teorii Wojsk OPK tworzone i rozwijano podstawy taktyki lotnictwa myśliwskiego, wojsk raketowych i wojsk radiotechnicznych, działających w systemie obrony powietrznej terytorium kraju. Decydującymi czynnikami rozwoju taktyki rodzajów wojsk OPK były doświadczenia zdobyte w walce (wojny i konflikty lokalne, szczególnie Wietnam i Bliski Wschód), stały postęp techniczny rzutujący na zmiany jakościowe ich uzbrojenia, rozwój ilościowy rodzajów wojsk, a także zasoby ludzkie i ekonomiczne.

Doświadczenia i wnioski z działań w wojnach i konfliktach lokalnych oraz wypracowane teorie użycia bojowego środków i rodzajów wojsk OPK, dały podstawy tworzonej taktyce ogólnej Wojsk OPK. Z taktyki ogólnej Wojsk OPK wywodzą się takie zasady, jak: kompleksowość wykorzystania środków obrony powietrznej w osłonie obiektów, a następnie kierunków operacyjno-taktycznych; użycie wojsk obrony powietrznej w osłonie dużych ośrodków i rejonów, aglomeracji, na obszarze

kraju; realizacja współdziałania pomiędzy środkami i oddziałami (związkami taktycznymi) rodzajów wojsk obrony powietrznej; zmasowane i scentralizowane użycie lotnictwa myśliwskiego w walce o panowanie w powietrzu; organizacja obrony okrężnej obiektów i rejonów ze wzmocnieniem kierunku głównego uderzenia i inne. W tym też czasie zaczęły powstawać i były lansowane pojęcia sztuki operacyjnej Wojsk OPK, jak na przykład operacje lotnicze i operacje przeciwpowietrzne.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, rozwój taktyki rodzajów wojsk i taktyki ogólnej Wojsk OPK oraz założeń sztuki operacyjnej Wojsk OPK, powodowany był ciągłym rozwojem techniki obrony powietrznej – środków walki, ale i środków napadu powietrznego, a szczególnie nieustającą między nimi rywalizacją zarówno w technice, jak i zastosowaniu bojowym. Myśl teoretyczna narzucała technice określone kierunki działania, ale i technika wymuszała na teorii nowe rozwiązania. Znaczący wpływ wywierały możliwości ekonomiczne państwa polskiego, które bezpośrednio oddziaływały na rozwój nauki i techniki. Możliwości ekonomiczne i demograficzne rzutowały na potencjał Wojsk OPK, to znaczy na stan ilościowy i jakościowy sił i środków obrony powietrznej, a to decydowało o roli i znaczeniu obrony powietrznej, jej miejscu w siłach zbrojnych, wpływały rozwój teorii tych wojsk.

Ze względu na bardzo wysokie utechniczenie zarówno Wojsk Lotniczych, jak i Wojsk OPK, działalność wydziału nie mogła odbywać się poza techniką. Stąd, w tym czasie bardzo rozwijają się specjalności techniczne uprawiane w wydziale przez Katedrę Przedmiotów Specjalnych. Teoria w zakresie zabezpieczenia techniczno-specjalnego WL i OPK rozwijała się w oparciu o nauki pokrewnych dyscyplin naukowych, głównie nauki techniczne (sprzęt lotniczy i jego eksploatacja, radiotechnika i radiolokacja, maszyny matematyczne), ale i w oparciu o teorię organizacji i zarządzania (organizacja wojsk, dowodzenie wojskami), fizykę i matematykę (elektroniczna technika obliczeniowa) oraz inne. Należy zaznaczyć, że zasadniczy wpływ na rozwój zagadnień teorii techniczno-specjalnego zabezpieczenia miały teorie Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK, a także teoria tyłów tych rodzajów sił zbrojnych.

Zakres zainteresowań i prac naukowych prowadzonych przez pracowników Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK ASG WP był szeroki i bardzo znaczący. Priorytetowo traktowano problemy i tematy naukowe wynikające z potrzeb Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK. Wiele proponowanych rozwiązań budziło wątpliwości, wywoływało spory i dysputy. Na większość rozważanych tematów przemożny wpływ miały wyniki i wnioski z użycia lotnictwa i obrony powietrznej w wojnach lokalnych.

Zaangażowanie w działalność naukową i podnoszenie kwalifikacji procentowało. W ostatnim roku funkcjonowania ASG wydział był uznaną i liczącą się komórką naukowo-dydaktyczną. Pracowało w nim czterech profesorów nadzwyczajnych: płk prof. dr hab. Witold Pokruszyński, płk prof. dr hab. Jerzy Machura, płk pil. prof. dr hab. Wacław Świątnicki i płk prof. dr hab. inż. Roman Kulczycki, sześciu doktorów habilitowanych oraz 33% oficerów ze stopniem naukowym doktora²⁵. Kadra wydziału ciągle podwyższała swoje kwalifikacje naukowe i dydaktyczne. Ponad 50% oficerów dyplomowanych miało wszczęte przewody doktorskie, a wielu doktorów pracowało nad rozprawami habilitacyjnymi.

²⁵ Tamże, s.152 – 153.

5. PRZYGOTOWANIE KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH DLA SIŁ POWIETRZNYCH (WOJSK LOTNICZYCH I OBRONY POWIETRZNEJ)

5.1. Tworzenie modelu przygotowania kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych (Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej)

Przeobrażenia w siłach zbrojnych po tzw. przełomie objęły także szkolnictwo wojskowe. Głównym zadaniem uczelni wojskowych było wypracowanie nowej, narodowej koncepcji kształcenia, uwzględniającej dotychczasowe doświadczenia i poglądy, dostosowanej do zmieniającej się rzeczywistości i potrzeb sił zbrojnych oraz perspektywiczne zamiary i dążenia państwa do funkcjonowania w strukturach NATO.

W 1990 r. (21 maja) powołano Akademię Obrony Narodowej (AON)¹, a wraz z nią Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (WWLOP). Jego nazwa oraz struktura organizacyjna odzwierciedlały przemiany w siłach powietrznych. Początki funkcjonowania wydziału to okres dynamicznego rozwoju doktryny nowego rodzaju wojsk. Pracownicy wydziału przejęli główny ciężar wypracowania założeń kształcenia dostosowanych do wprowadzanej doktryny obronnej. Ukierunkowało to działalność dydaktyczną, której celem było kształcenie kadr w zakresie nauk wojskowych, zwłaszcza taktyki i sztuki operacyjnej Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej².

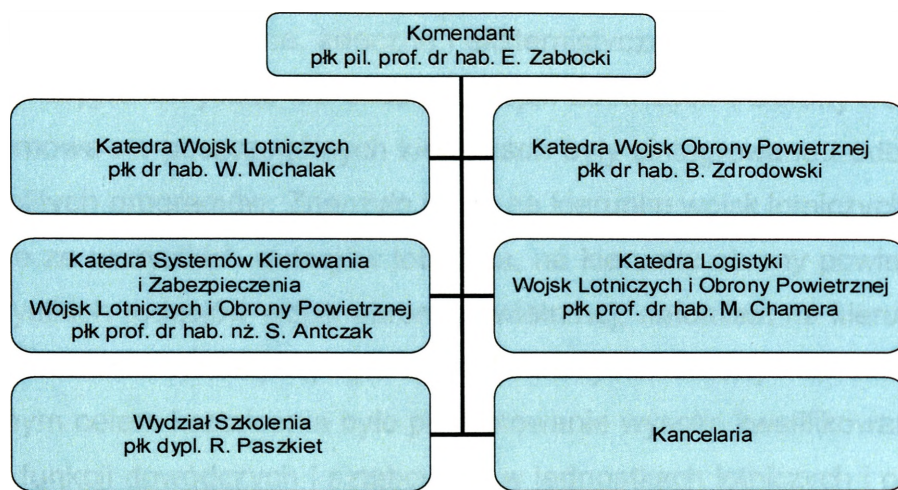
Zadania dydaktyczne zostały ukierunkowane na przygotowanie intelektualne i zawodowe wysoko kwalifikowanych kadr dowódczych i sztabowych dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych, w szczególności zaś dla WLOP oraz lotnictwa wojsk lądowych i marynarki wojennej. Zakładały także kształcenie kadr dla wyższego szkolnictwa wojskowego, instytutów naukowych i instytucji centralnych.

Proces dostosowywania się wydziału do nowych potrzeb i wymagań, przybrał ewolucyjny charakter. Wszystkie zmiany koncepcji kształcenia były przemyślane i perspektywiczne. Określono wyraźnie ogólną misję i wizję kształcenia, a także główne cele i sposoby ich osiągnięcia. Okres kształcenia kadr dowódczo-sztabowych można podzielić na kilka umownych etapów. W Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej wyróżniono etapy: samodzielności politycznej i militarnej Polski, przygoto-

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 maja 1990 r. w sprawie utworzenia Akademii Obrony Narodowej i Wyższej Szkoły Oficerskiej Inżynierii Wojskowej oraz zniesienia Wojskowej Akademii Politycznej.

² Archiwum Biblioteki Głównej AON, Statut Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1990.

wania do integracji z NATO i członkostwa w sojuszu³. Podział był zdominowany wymaganiami współczesności, czyli rozwojem sił powietrznych i koniecznością ciągłej weryfikacji ich teorii, zmianami dydaktycznymi w sferze polityczno-militarnej i koniecznością doskonalenia form i metod kształcenia. Dla potrzeb niniejszej pracy, w celu podkreślenia rangi kształcenia, wyodrębniono pięć przedziałów czasowych przygotowania kadr dowódczo-sztabowych.

Rys.8. Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej - 1991 r.

(Źródło: opracowanie własne)

Pierwszy, który można określić mianem przejściowego, trwał do 1991 roku. W tym okresie odstępiono od treści kształcenia podporządkowanych potrzebom Układu Warszawskiego na rzecz neutralności i własnej doktryny obronnej. Skoncentrowano się w nim na zasadniczych zmianach programowych. Drugi, to lata 1992-1994, w którym poszukiwano nowej, narodowej tożsamości dla Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. W trzecim, w latach 1995-1997, stworzono podstawy kształcenia według procedur NATO. W czwartym, obejmującym lata 1998-2000, odstępiono od kształcenia w grupach specjalistycznych na rzecz kształcenia zintegrowanego, całkowicie spójnego ze stosowanymi w sojuszu. Nie zrezygnowano przy tym z treści

³ W. Michałak, *Rola Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w opracowaniu teorii użycia sił powietrznych i kształceniu kadr*, *Zeszyty Naukowe AON*, Numer specjalny 2 (39)A 2000, s. 115-129.

narodowych. Ostatni, od 2001 r., to kształcenie na studiach magisterskich. Programy tych studiów odpowiadają wymogom i są spójne z programem uczelni cywilnych. Uwzględniają zarówno potrzeby wojsk, jak też przygotowanie absolwentów do funkcjonowania w lotnictwie cywilnym.

Działalność dydaktyczna wydziału została podporządkowana potrzebom sił powietrznych. Kształcenie według nowych zasad zainaugurowano 1 października 1990 roku⁴. Przyjęto, że oficerowie będą studiowali na dwuletnich studiach dyplomowych w grupach specjalistycznych wojsk lotniczych, wojsk obrony powietrznej oraz zabezpieczenia wojsk lotniczych i obrony powietrznej. Ponadto miały być realizowane studia doktoranckie (dienne, zaoczne i eksternistyczne), a także krótkoterminowe kursy operacyjno-taktyczne dla oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Studia dyplomowe na poszczególnych kierunkach były zintegrowane i odbywały się według jednolitych programów. Znaczyło to, że na kierunku wojsk lotniczych kształcili się oficerowie ze wszystkich rodzajów lotnictwa, na kierunku obrony powietrznej oficerowie wszystkich rodzajów wojsk obrony powietrznej, natomiast na kierunku tyłów oficerowie szeroko rozumianej logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

Głównym celem kształcenia było przygotowanie wysoko kwalifikowanych kadr do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych w jednostkach lotniczych i obrony powietrznej Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Marynarki Wojennej i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵.

Na każdy rok dwuletnich studiów dyplomowych składały się dwa semestry. Po pierwszym roku kształcenia słuchacze uczestniczyli w polowej podróży studyjnej, wprowadzonej zamiast dotychczasowych praktyk liniowych. Oficerowie, piloci realizowali w tym czasie praktyki lotnicze, w formie lotów na samolotach (śmigłowcach).

Studia w pierwszym i drugim semestrze obejmowały problematykę taktyczną, zwłaszcza planowanie, organizację i wykonanie zadań przez brygady rakiet obrony powietrznej, pułki lotnicze wszystkich rodzajów lotnictwa, pododdziały radiotechniczne i specjalne oraz pododdziały i oddziały zabezpieczenia tyłowego. W trzecim i czwartym studiowano użycie wojsk lotniczych i obrony powietrznej w operacjach obronnych i zaczepnych. Problematyka operacyjno-taktyczna obejmowała planowanie, organizację i prowadzenie działań bojowych przez dywizję lotnictwa myśliwsko-

⁴ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Regulaminu Studiów w Akademii Obrony Narodowej (tymczasowy), Plan studiów dyplomowych w Akademii Obrony Narodowej na rok akademicki 1990/1991*, Warszawa 1990.

⁵ A. Rybacki, *Kształcenie kadr dowódczo-sztabowych lotnictwa i obrony przeciwlotniczej w Akademii Obrony Narodowej*, PWLiOP 9/1990, s. 3-4.

bombowego, korpus lotniczy i korpus obrony powietrznej oraz zabezpieczenie tyłowe ich działań bojowych.

Przyjęcie nowych założeń kształcenia oficerów nie rozwiązywało jednak sytuacji. W okresie funkcjonowania Akademii Sztabu Generalnego, co analizowano wcześniej, założenia były podporządkowane doktrynie Układu Warszawskiego. Oficerów uczono zasad użycia i dowodzenia lotnictwem oraz siłami obrony przeciwlotniczej podczas operacji frontowych⁶. Treści kształcenia były nasycone między innymi informacjami z techniki, nawigacji, bombardowania i strzelania powietrznego, a także budowy sprzętu. Słuchacze realizowali praktyki i doskonalenie specjalistyczne w wymiarze ponad 400 godzin. Ponadto, programy były przesycane wiedzą polityczną. Tak sformułowane założenia powodowały, że oficerowie musieli uczyć się na pamięć wielu danych, które nie były przydatne w praktycznym działaniu na stanowiskach dowódczych i sztabowych. Pod tym względem kształcenie w akademii było powtarzaniem wielu informacji ze szkół oficerskich i szkolenia doskonalącego w jednostkach wojskowych. W niewielkim natomiast stopniu przyczyniało się do kreatywnego myślenia, a tym samym rozwoju intelektualnego oficerów. Dodając do tego fakt, że każdy słuchacz w ciągu studiów brał aktywny udział w ponad 40 ćwiczeniach różnego rodzaju, można przyjąć (z dzisiejszego punktu widzenia), iż oficer był rzemieślnikiem przygotowanym do wojennego użycia sił powietrznych, wykonywania map i schematycznego myślenia.

Wychodząc naprzeciw nowym wyzwaniom zmieniono w 1990 r. dotychczasowe treści kształcenia. Nie było to zadanie łatwe. Polska miała jeszcze określone zobowiązania sojusznicze i nie sprecyzowane założenia doktryny obronnej. Pomimo upadku socjalizmu w Polsce i muru berlińskiego oraz wypowiedzenia członkostwa w Układzie Warszawskim byliśmy jego prawnym członkiem (formalnie rozwiązano go 1.07.1991 r. podczas narady państw członkowskich w Pradze). W wydziale studiowali wówczas oficerowie ze Związku Radzieckiego, co stawiało kadrę tworzącą program i przekazującą wiedzę w niezręcznej sytuacji. Na podstawie decyzji politycznych, po rozwiązaniu Układu Warszawskiego, oficerowie Armii Radzieckiej nie kontynuowali studiów i zostali odesłani, zgodnie z deklarowaną narodowością do powstających po rozpadzie ZSRR krajów Wspólnoty Niepodległych Państw.

⁶ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Plany tematyczne I, II, III roku studiów Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju od roku akademickiego 1989-1990*, Warszawa 1989.

Pomimo skomplikowanych uwarunkowań dokonano korekty założeń programów i treści kształcenia. Przystąpiono do skracania czasu studiów. Ostatni absolwenci trzyletnich studiów rozpoczęli je w roku akademickim 1988/89, a kończyli w 1990/91. Rozpoczynający w roku następnym, kończyli je po dwuipółletnim okresie kształcenia (5 semestrów) w lutym 1992 roku. Korekty programowe wprowadzone od roku akademickiego 1990/91 obejmowały m.in. zmianę nazwy działów tematycznych. Dział taktyczny przemianowano na blok przedmiotów taktyczno-operacyjnych, społeczno-polityczny na przedmiotów społecznych, a administracji wojskowej przedmiotów na administracyjno-organizacyjnych⁷. Przedmioty działu ogólnego włączono do bloku drugiego i trzeciego. W ciągu trzyletnich studiów zakładano realizację przedsięwzięć szkoleniowych wg załącznika 21. W ramach 3042 programowych zajęć lekcyjnych słuchacze kierunków Wojsk Lotniczych, Obrony Powietrznej Kraju i Zabezpieczenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju realizowali w ciągu trzech lat studiów program według układu przedstawionego w załącznikach 22, 23 i 24.

Podczas zajęć w pierwszym semestrze oficerów zapoznawano z podstawami strategii wojennej, działaniami związków taktycznych wojsk lądowych, sił specjalnego przeznaczenia oraz sił powietrznych NATO w Europie. Następnie przerabiali problematykę pułku wojsk lądowych w obronie i natarciu oraz zapoznawali się z podstawami taktyki własnych Wojsk Lotniczych i OPK. W następnej kolejności poznawali podstawy taktyki lotnictwa frontowego oraz przeznaczenie i taktykę poszczególnych rodzajów lotnictwa wchodzących w skład lotnictwa frontowego (Wojsk Lotniczych Frontu) w różnych rodzajach działań. Zajęcia były uzupełniane problematyką zabezpieczania działań. Na początku drugiego semestru słuchacze zgłębiali problematykę mobilizacyjnego rozwinięcia poszczególnych jednostek wojskowych lotnictwa i OPK. Następnie organizację i prowadzenie działań bojowych przez poszczególne rodzaje lotnictwa i wojsk OPK, a także ich zabezpieczenie.

Programowe zajęcia lekcyjne w drugim roku studiów, podobnie jak w pierwszym, obejmowały 1074 godziny. W trakcie zajęć w trzecim semestrze zapoznawano słuchaczy z organizacją wyższych związków taktycznych wojsk lądowych NATO i sposobami prowadzenia przez nie działań bojowych. Następnie przerabiali problematykę użycia dywizji własnych wojsk lądowych w obronie i natarciu. Kolejny etap studiów to działania bojowe pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego. Zakładano różne

⁷ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Plany tematyczne I, II i III roku studiów Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju od roku akademickiego 1990 - 1991*, Warszawa 1990.

warianty tych działań. Między innymi z użyciem broni jądrowej (pomimo deklaracji o obronnym charakterze UW na to zagadnienie kładziono duży nacisk, o czym świadczy liczba 62 godzin z tej problematyki na kierunku wojsk lotniczych), z wykorzystaniem zakłóceń radioelektronicznych, podczas zwalczania celów naziemnych i powietrznych, działania w dzień i w nocy. Kolejnym blokiem tematycznym była problematyka działań brygady rakiet Obrony Powietrznej Kraju, pułku lotnictwa myśliwskiego i zabezpieczenie ich działań przez bataliony radiotechniczne. Realizowano także problematykę użycia śmigłowców bojowych podczas różnych rodzajów działań. Zajęcia były uzupełnione problematyką zabezpieczenia działań poszczególnych oddziałów i związków taktycznych, a także przedmiotami uzupełniającymi. Czwarty semestr poświęcono problematyce działań bojowych środków radioelektronicznych OPK, pułku lotnictwa rozpoznawczo-transportowego i pułku lotnictwa myśliwskiego w różnych rodzajach działań.

W trakcie piątego semestru studiowano problematykę sił obrony terytorialnej w operacji obronnej i zaczepnej armii ogólnowojskowej oraz zadań lotnictwa w operacjach. Szczególny nacisk położono na działania dywizji lotnictwa myśliwsko-bombowego, natomiast na kierunku wojsk OPK na problematykę działań bojowych Korpusu OPK.

W szóstym semestrze słuchacze kierunku wojsk lotniczych i zabezpieczenia realizowali problematykę działań bojowych korpusu OPK i dywizji lotnictwa myśliwskiego. Na kierunku wojsk OPK doskonalono zabezpieczenie działań bojowych korpusu OPK. Problematyka działań bojowych była uzupełniona zagadnieniami z zakresu ich zabezpieczenia oraz przedmiotami pomocniczymi z pozostałych działów.

Każdy cykl zajęć kończyły seminaryjne ćwiczenia grupowe. Natomiast semestry ćwiczenia główne, specjalistyczne i sprawdzające oraz kolokwia i egzaminy semestralne, roczne i końcowy z zakresu przerobionego materiału. Formy i metody przekazywania, utrwalania i egzekwowania wiedzy na trzyletnich studiach dyplomowych przedstawiono w załączniku 25.

Powyższe założenia i zestawienia nie są bezpośrednio związane z omawianym etapem działalności wydziału. Przytoczono je w celu ukazania ewolucyjnego przejścia z trzy na dwuletni cykl kształcenia i posłużą jako materiał wyjściowy, a jednocześnie porównawczy do dalszych dociekań. Potwierdzają wcześniejsze stwierdzenia, że oficer studiujący na studiach drugiego stopnia musiał opanować wszechstronną wiedzę, która nie zawsze była przydatna w praktycznym działaniu na nowych

stanowiskach pracy. Formy i metody przekazywania i egzekwowania wiedzy wskazują, że słuchacze byli pod ciągłą presją ćwiczeń (grupowych, ćwiczeń wprowadzających, metodycznych, doskonalących, głównych, dowódczo-sztabowych, specjalistycznych i szkieletowych) oraz sprawdzianów, kolokwiów i egzaminów. Jeśli dodać do tego wykaz literatury zalecanej do samodzielnego studiowania liczący przeszło 600 pozycji, to mamy obraz oficera, który musi ciągle studiować zalecaną literaturę, rysować mapy do ćwiczeń i przygotowywać się do zaliczeń. Z powyższego wynika, że kształcenie podczas przełomu było mocno utechnicznione, a równocześnie wąskospecjalistyczne. Analiza programów wskazuje, że najbardziej uniwersalne (z punktu widzenia potrzeb WLOP) kształcenie przechodzili oficerowie zabezpieczenia wojsk. Studiowali problematykę zarówno kierunku wojsk lotniczych, jak i obrony powietrznej. Nasuwa się pytanie: czy takie studiowanie było efektywne, czy też polegało głównie na zapamiętaniu materiału teoretycznego, a kształtowało umiejętności wykonywania praktycznych czynności polegających na przygotowywaniu map, wariantów działań?

Kolejnym krokiem na drodze skracania okresu studiów była modyfikacja programu nauczania dla rozpoczynających studia w roku akademickim 1989/1990. Zaliczono im ten rok jako pierwszy semestr i opracowano program na trzy następne⁸. Była to próba dostosowania procesu kształcenia do potrzeb WLOP, a także wypracowania rodzimej doktryny powietrznej. Zadanie było trudne, gdyż okres ten charakteryzował się wieloma niewiadomymi o których wspomniano wcześniej.

Podział czasu na poszczególne przedsięwzięcia i przedmioty w II i III semestrze zmodyfikowanego (skróconego) programu z lat 1990 – 1992 przedstawiono w załączniku 26. W ciągu drugiego semestru przerabiano problematykę dywizji zmechanizowanej w obronie i natarciu. Następnie oficerowie poznawali systemy dowodzenia OP oraz sposoby zabezpieczenia działań bojowych oddziałów i związków taktycznych WLOP. Kolejny etap studiów obejmował działania bojowe pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego i pułku śmigłowców bojowych oraz pułku lotnictwa myśliwskiego w systemie OP, mobilizacyjne rozwinięcie tych jednostek, jak też zabezpieczenie ich działań. W trzecim poznawano teorię sztuki operacyjnej oraz jej praktyczne zastosowanie w ramach ćwiczeń grupowych, koncentrując się na użyciu lotnictwa w operacjach armijnych. Zgłębiano także problematykę działań pododdziałów, od-

⁸ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program nauczania II, III i IV semestru Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w latach 1990-1992*, Warszawa 1990.

działów i związków taktycznych obrony powietrznej w strefie odpowiedzialności połączonego stanowiska dowodzenia.

Słuchacze, już w trakcie drugiego roku studiów zapoznawali się z problematyką operacyjną. Był to wyraźny krok na drodze skracania studiów. Nastąpiły zmiany w bloku przedmiotów społecznych. Zauważalne było zdecydowane odejście od przedmiotów mających na celu upolitycznienie oficerów, na rzecz problematyki dającej ogólny pogląd na przeobrażenia w Europie oraz rolę i miejsce dowódcy na współczesnym polu walki.

Problematykę realizowano stosując przedstawione w załączniku 27 formy i metody zajęć. Porównanie danych ze sporządzanymi wcześniej, wskazuje, że nie nastąpiły wyraźne zmiany w metodach przekazywania i egzekwowania wiedzy od słuchaczy. W dalszym ciągu dominującymi pozostawały zajęcia grupowe i praktyczne. Można jednak zauważyć, że w zmodyfikowanym programie zaplanowano więcej zajęć seminaryjnych i konwersatoryjnych, których realizacja wymagała od słuchaczy głębszej wiedzy teoretycznej, podręcznikowej. Pozwalało to z kolei na stosowanie nieszablonowych rozwiązań podczas realizacji ćwiczeń.

Program dwupółletnich studiów poddano jeszcze jednej modyfikacji, realizując ostatni semestr na podstawie nowego⁹, do którego wprowadzono, zamiast tyłów, logistykę WLOP, co przedstawia załącznik 28. W trakcie tego semestru słuchacze zajmowali się problematyką działań bojowych korpusu lotniczego i korpusu obrony powietrznej. Główną formą realizacji zajęć były, oprócz wykładów wprowadzających, ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe. Wysiłek w tym semestrze skoncentrowano na doskonalenie umiejętności praktycznego zastosowania nabytej w trakcie dotychczasowych studiów wiedzy. Studia kończyły się egzaminem dyplomowym połączonym z obroną opracowanej przez słuchacza pracy dyplomowej. Treści kształcenia realizowano poprzez formy i metody zajęć przedstawione w załączniku 29.

Korygowanie treści kształcenia i dostosowywanie ich do potrzeb wojsk było ogromnym wysiłkiem dla kadry wydziału. Nowopowstały rodzaj sił zbrojnych nie miał wypracowanej jednolitej koncepcji działania. Ścierały się w nim opinie i poglądy użycia wojsk obowiązujące w poprzednich strukturalnych. W takiej sytuacji kadra wydziału była środowiskiem opiniotwórczym dla wojsk i tworzącym podstawy ich funk-

⁹ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program nauczania (przejściowy) IV semestru Wydziału Wojsk Lotniczych i OP w roku akademickim 1991 - 1992*, Warszawa 1991.

cjonowania i użycia. Najaktywniejszymi na tym polu byli J. Machura, E. Zabłocki, W. Michalak, R. Mańkowski, K. Koliński, A. Bobkowski¹⁰.

Odzwierciedleniem sytuacji w wojskach było utrzymywanie w wydziale podziału na trzy kierunki studiów, co podkreślało odrębność poszczególnych wojsk i nie sprzyjało ich pełnej integracji. W tworzonej programie dwuletnich studiów dyplomowych należało uwzględnić powyższe rozbieżności i nauczyć oficerów działania na tych samych procedurach, w jednolitym systemie dowodzenia i współdziałania. Nie było to zadanie łatwe. Zrealizowano je w pełni dopiero w późniejszym okresie. Trudnym zadaniem było zrealizowanie problematyki w okrojonym czasie. W związku z tym z części zagadnień zrezygnowano, niektóre okrojono wprowadzając nowe, przystosowane do aktualnych potrzeb¹¹. Przedmioty i przedsięwzięcia w pierwszym roku studiów przedstawia załącznik 30. Wzorem omawianego wcześniej zmodyfikowanego dla dwupółletnich studiów, ograniczono liczbę zajęć z techniki, zrezygnowano z przedmiotów politycznych, a na miejsce pracy sztabów wprowadzono dowodzenie wojskami.

W trakcie pierwszego semestru słuchacze byli zapoznawani z doktrynami narodowymi państw zachodnich, które określały użycie poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w działaniach bojowych. Następnie przerabiali działania bojowe dywizji zmechanizowanej i pułku w obronie. Kolejnym etapem studiów były działania bojowe pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego w operacji obronnej dla grup wojsk lotniczych i zabezpieczenia oraz działania bojowe batalionu radiotechnicznego, pułku lotnictwa myśliwskiego i brygady rakiet dla kierunku obrony powietrznej. Słuchacze zapoznawali się także z systemami informatycznymi i podstawami dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

Drugi semestr rozpoczynały zajęcia z problematyki dywizji i pułku wojsk zmechanizowanych w natarciu. Grupy wojsk lotniczych i zabezpieczenia ćwiczyły wsparcie wojsk lądowych przez pułk śmigłowców bojowych, a obrony powietrznej działania bojowe pułku lotnictwa myśliwskiego w systemie OP oraz brygady rakiet, pułku lot-

¹⁰ J. Machura, *Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w systemie obronnym RP*, PWLiOP 3/1990, s.3-14; J. Machura, *Kręte drogi rozważań nad modelem obrony powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej*, PWLiOP 4/1991, s. 8-13; E. Zabłocki, *Jednolity system obrony powietrznej na terytorium kraju*, PWLiOP 4/1991, s.14-17; W. Michalak, *Wojska lotnicze w obronie manewrowej*, PWLiOP 4/1991, s. 18-23; R. Mańkowski, *Rozważania o logistyce w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej w warunkach restrukturyzacji sił zbrojnych*, PWLiOP 12/1991, s.41-43; K. Koliński, *Dowodzenie w jednolitym systemie obrony powietrznej*, PWLiOP 5/1991, s. 11-15; A. Bobkowski, *Jak współdziałać w jednolitym systemie OP?*, PWLiOP 5/1991, s. 16-21.

¹¹ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program nauczania I roku studiów Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1990 - 1991*, Warszawa 1990.

nictwa myśliwskiego i batalionu radiotechnicznego w strefie odpowiedzialności połączonego stanowiska dowodzenia. Semestr kończyło ćwiczenie dowódczo-sztabowe poświęcone planowaniu, organizacji i prowadzeniu działań bojowych przez pododdziały i oddziały (ZT) WLOP w operacji przeciwpowietrznej. Słuchacze opracowywali także prace roczne w formie referatu lub ćwiczenia. Zakładano, że po ukończeniu pierwszego roku studiów oficerowie powinni znać taktykę rodzajów lotnictwa do szczebla pułku i zasady ich użycia w działaniach związków taktycznych wojsk lądowych oraz taktykę rodzajów wojsk obrony powietrznej, zasady dowodzenia i pracy sztabowej oraz planowania, organizacji i wykonania zadań zabezpieczenia działań bojowych na szczeblu pułk – brygada WLOP.

Program dla drugiego roku studiów opracowano w 1991 roku i ujęto przedstawione w załączniku 31 przedmioty i przedsięwzięcia¹². Był to celowy i rozważny krok. Zachodzące w siłach powietrznych zmiany powodowały, że nie było sensu zestawiać programu na dwa lata, a następnie go modyfikować.

Przed rozpoczęciem zajęć teoretycznych w trzecim semestrze słuchacze realizowali podróż studyjną (piloci praktyki lotne), z których zobowiązani byli opracować sprawozdania. W trakcie semestru studiowali problematykę użycia lotnictwa (dywizji lotnictwa myśliwsko-bombowego) w operacji obronnej i zaczepnej armii ogólnowojskowej. Uczyli się zasad działań bojowych KOP oraz pogłębiali problematykę w ramach ćwiczeń grupowych i dowódczo-sztabowych. Czwarty semestr poświęcono na doskonalenie umiejętności realizacji działań bojowych KL i KOP w operacjach wojsk lądowych oraz zapoznanie z działaniami WLOP podczas wojny.

Każdy semestr kończyły ćwiczenia sprawdzające oraz sesje egzaminacyjne poświęcone na przeprowadzenie kolokwiów i egzaminów z przedmiotów kierunkowych, wyszczególnionych w załączniku 32. Po ukończeniu studiów absolwenci powinni umieć przygotować i prowadzić działania bojowe na szczeblu KL i KOP, a także znać podstawy działań WLOP w operacjach wojsk lądowych oraz umieć organizować współdziałanie pomiędzy poszczególnymi rodzajami wojsk. Każdy absolwent powinien być dobrym dowódcą, wykorzystującym w działaniach wojsk elementy zautomatyzowanych systemów dowodzenia i elektronicznej techniki obliczeniowej w procesach decyzyjnych. Nową problematykę nauk społecznych poświęcono uczeniu

¹² Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program nauczania II roku studiów Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1991 - 1992*, Warszawa 1991.

właściwego interpretowania najnowszych dziejów Polski i świata oraz stosunków międzynarodowych.

W programach na studia dwuletnie stanowczo za mało miejsca przeznaczono na języki obce (jedynie 160 godzin). Studia nie były poprzedzone kursem językowym. Nie przykładano jeszcze wówczas wagi do języków zachodnich. Ich znaczenie dostrzeżono w późniejszym okresie, przeznaczając 280 godzin dla słuchaczy rozpoczynających studia w roku akademickim 1991/1992. Odkryło się to kosztem działu taktyczno-operacyjnego. Od roku 1992/1993 wprowadzono półroczne kursy języków obcych poprzedzające studia. Główny nacisk położono na naukę języków zachodnich. Jednak znaczna część studentów w dalszym ciągu preferowała język rosyjski.

Aby dobrze przygotować absolwenta stosowano formy i metody przekazywania oraz egzekwowania wiedzy, przedstawione w załączniku 33, a na studiach okresu przejściowego w załączniku 34. Stosunkowo dużo miejsce w trakcie studiów przeznaczano na przekazywanie wiedzy teoretycznej, natomiast stanowczo za mało na metody stymulujące myślenie. Poprzez stosowanie takich metod i form nauczania kształcono oficera - specjalistę w wąskiej specjalności, który nie rozwijał w pełni swoich możliwości intelektualnych. Wpływało na to także zbyt duże obciążenie ćwiczeniami (z całym cyklem przygotowawczym do ich realizacji) oraz różnego rodzaju zaliczeniami, które tylko na krótki czas mobilizowały do pracy z książką. Analiza zestawień pokazuje, że najważniejszą rolę w procesie dydaktycznym wydziału nadal odgrywały ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe, pomimo, że w wyniku korekt ich liczbę zmniejszono o połowę. Dzieliły się one na wprowadzające, grupowe z elementami dowódczo-sztabowymi¹³, dowódczo-sztabowe, wydziałowe ćwiczenia dowódczo-sztabowe, akademickie ćwiczenia dowódczo-sztabowe (szkieletowe), w terenie z ośrodkami łączności¹⁴. Inny podział wyszczególnia ćwiczenia metodyczne, sprawdzające oraz główne, które były realizowane poprzez powyższe formy. Prowadzono je w celu utrwalania poznanych zasad teoretycznych, kształtowania umiejętności i nawyków z zakresu przygotowania działań bojowych wojsk, ich wszechstronnego zabezpieczenia i dowodzenia nimi, zarówno na szczeblu taktycznym, jak i operacyj-

¹³ R. Mańkowski, *Ćwiczenia grupowe z elementami dowódczo-sztabowymi efektywną formą szkolenia operacyjno-taktycznego*, PWLiOP 4/1991, s. 24-28.

¹⁴ R. Mańkowski, *Ćwiczenia dowódczo-sztabowe*, PWLiOP 7-8/1991 s. 17-19.

nym. Były formą zajęć, która pozwalała doskonalić zarówno wiedzę teoretyczną, jak i nawyki praktyczne¹⁵.

W początkowym okresie funkcjonowania AON nie prowadzono kształcenia na kursach doskonalenia oficerów. Wynikało to z braku wypracowanej koncepcji kształcenia i treści przekazywanych słuchaczom. Dotychczas obowiązujące programy nie przystawały do nowych czasów, nowe testowano na studiach dyplomowych. Pierwszy kurs operacyjno-taktyczny Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej zrealizowano jesienią 1991 roku¹⁶. Integrował on przedstawicieli Wojsk Lotniczych oraz Wojsk Obrony Powietrznej i przeznaczony był dla oficerów pionu dowódczo-sztabowego, przewidzianych do objęcia stanowisk w związkach taktycznych, operacyjnych i dowództwie WLOP oraz dyżurnych służb operacyjnych stanowisk dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Program zawierał przedmioty i przedsięwzięcia przedstawione w załączniku 35.

Jego celem było pogłębienie wiedzy z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej WLOP, doskonalenie umiejętności dowódczych i sztabowych w zakresie dowodzenia wojskami na współczesnym polu walki oraz w zakresie organizowania i pełnienia dyżurów bojowych, a także ujednoczenie poglądów na charakter i planowanie współczesnej walki i operacji oraz rolę nowego rodzaju wojsk. W trakcie dwuipółmiesięcznej edukacji oficerowie poznawali podstawy strategii i zasady sztuki wojennej, ze szczególnym uwzględnieniem działań operacyjnych. Następnie poznawali system dowodzenia WLOP i zasady działań bojowych poszczególnych rodzajów wojsk. Główny nacisk położono na działania bojowe KOP oraz KL w operacjach wojsk lądowych. Zajęcia teoretyczne uzupełniano ćwiczeniami grupowymi, dowódczo-sztabowymi, zajęciami praktycznymi i pokazami.

Zajęcia realizowano w formie wykładów, seminariów, zajęć praktycznych i grupowych, ćwiczeń dowódczo-sztabowych oraz samodzielnej pracy studentów (załącznik 36). Główny nacisk położono na przekazanie oficerom wiedzy teoretycznej. Było to założenie słuszne. Uczestnicy kursu byli pierwszymi oficerami ze zintegrowanych wojsk przeszkalanymi w akademii. Układ programu pozwalał na porównanie dotychczasowych doświadczeń i poglądów oficerów oraz środowiska zajmującego się teoretycznymi problemami użycia WLOP. Zaliczenie kursu odbywało się na podstawie

¹⁵ W. Michałak, M. Marciniak, M. Michalec, *Ćwiczenie w procesie kształcenia studentów w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej AON*, AON, Warszawa 2001.

¹⁶ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu operacyjno-taktycznego Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, Warszawa 1991.

pracy pisemnej i egzaminu z zakresu sztuki operacyjnej i taktyki oraz zasad organizowania i pełnienia dyżurów bojowych. Egzamin prowadziła komisja wydziałowa z udziałem przedstawiciela dowództwa WLOP.

Pierwszy etap funkcjonowania wydziału w nowej rzeczywistości był wysoko oceniany¹⁷. Programy nauczania były właściwie opracowane i zapewniały dobre przygotowanie oficerów do służby w wojskach. Były spójne z dokumentami normatywnymi oraz rozkazami i zarządzeniami przełożonych. Poszczególne zajęcia właściwie korelowano, dostosowując problematykę do zmian strukturalno-funkcjonalnych w siłach zbrojnych, w tym głównie WLOP. Wysiłek kadry skierowano na doskonalenie form i metod kształcenia. Priorytet miała wiedza teoretyczna, ukierunkowana głównie na rozwiązywanie problemów taktyczno-operacyjnych. Wydział był dobrze przygotowany do realizacji procesu dydaktycznego. Wykładowcy wykazywali się dobrą znajomością problematyki stanowiącej przedmiot wykładów i zajęć praktycznych. Zajęcia były także właściwie przygotowane pod względem metodycznym. W treściach kształcenia uwzględniano założenia polskiej doktryny obronnej. Tła taktyczne i operacyjne zawierały, w niezbędnym zakresie, kierunki zagrożeń oraz możliwy charakter konfliktów.

Nauczyciele pogłębiali swoją wiedzę m.in. poprzez szkolenia doskonalące, w trakcie których omawiano najistotniejsze problemy funkcjonowania wojsk i ich użycia oraz zasady sztuki wojennej i operacyjnej, a także prowadzono wymianę poglądów na wypracowanie jednolitej formy realizacji poszczególnych zajęć¹⁸. Najwięcej godzin w szkoleniu kadry przewidywano na szkolenie operacyjno-taktyczne i metodyczne. Jego problematykę podporządkowano kształceniu studentów. Analizowano poglądy dotyczące oceny zagrożeń Polski, strategii obrony kraju, nowych aspektów przygotowania i użycia lotnictwa w operacjach obronnych prowadzonych na terytorium kraju, aktualnych problemów zintegrowanej obrony powietrznej, wsparcia logistycznego WLOP. Zapoznawano się także z aktualnymi problemami funkcjonowania wojsk, ich szkolenia i dowodzenia nimi.

W szerokim zakresie wykorzystywano bazę dydaktyczną do prowadzenia zajęć. Dużą wagę przywiązywano do techniki komputerowej, która służyła do określania możliwości sprzętu i rodzajów wojsk oraz opracowania dokumentów bojowych.

¹⁷ Wydział LiOP, *Podsumowanie roku akademickiego 1990 – 1991 na szczęblu Akademii Obrony Narodowej oraz Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, Warszawa 1991.

¹⁸ Wydział LiOP, *Plan szkolenia doskonalącego kadry na rok 1991*, Warszawa 1991.

Była ona ciągle modernizowana i dostosowywana do procesu dydaktycznego. Baza, którą stanowiły Szkolny Ośrodek Dowodzenia, gabinety metodyczne, pracownie komputerowe i sale grupowe w pełni zabezpieczała realizację zajęć. Ponadto zajęcia ze słuchaczami prowadzono na stanowisku dowodzenia KOP i Szkolnym Ośrodku Dowodzenia Wydziału Wojsk Lądowych.

Dbano także o właściwą obudowę teoretyczną zajęć, dostosowując wydawane materiały do aktualnych potrzeb. Było to dużym obciążeniem dla kadry wydziału zwłaszcza, że w ciągu roku realizowano ponad siedem tysięcy godzin zajęć dydaktycznych – średnio po ok. 190 na osobę. Przewodowali w tym zakresie, realizując ponad 300 godzin pracownicy KWL: płk R. Szymański, ppłk S. Zajas, mjr K. Kozłowski.

Słuchacze wykorzystywali materiały dydaktyczne w szerokim zakresie. Jednak ich przygotowanie do zajęć, zwłaszcza praktycznych budziło zastrzeżenia. W wielu przypadkach stwierdzano schematyczne rozwiązywanie problemów oraz brak zwięzłego referowania. W procesie kształcenia dużo uwagi poświęcano wyróżniającym się oraz najslabszym w nauce. Na czas studiów każdy studiujący oficer miał wyznaczonego spośród kadry dydaktycznej opiekuna. Powszechnie stosowaną formą kontaktów z wykładowcami były konsultacje.

Wyniki kształcenia omawiano na forum rad pedagogicznych, powoływanych rozkazem komendanta wydziału dla każdego kierunku studiów. Rady oceniały postępy poszczególnych słuchaczy, wypracowywały koncepcje pomocy najslabszym oraz indywidualny tok doskonalenia dla najlepszych. Funkcjonowały one tylko w omawianym okresie, gdyż od 1992 r. zaniechano tej formy oceny.

W 1991 r. trzyletnie studia dyplomowe ukończyło 24 oficerów, którzy kształcili się przez dwa lata w Akademii Sztabu Generalnego. Studia z wyróżnieniem ukończył mjr Telesfor Markiewicz. Prace opracowane przez mjr. pil. Jerzego Śwista i kpt. Jacka Słonimskiego uzyskały drugą i trzecią lokatę w konkursie na najlepszą pracę dyplomową, co obrazuje załącznik 73.

Po okresie dualizmu treściowego w programach nauczania, wynikającego z nie do końca jasnej sytuacji militarnej, stworzono w wydziale programy uwzględniające narodowe interesy Polski i jej sił zbrojnych. Przyjęto dokumenty nakreślające model kształcenia¹⁹ oraz zasady jego realizacji²⁰.

¹⁹Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Plan studiów dyplomowych w Akademii Obrony Narodowej na rok akademicki 1992 - 1993*, Warszawa 1992.

²⁰Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Regulamin studiów w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1992.

Wprowadzono zmiany w toku studiów. Wszyscy zakwalifikowani na studia oficerowie uczestniczyli w półrocznym kursie języków obcych, organizowanym w akademii przed rozpoczęciem studiów. Kierunek *Zabezpieczenie Wojsk* zastąpiono *Logistyką WLOP*. Zrezygnowano z niektórych przedmiotów, wprowadzając na ich miejsce odpowiadające bardziej ogólnemu nauczaniu. Ujęto je w ramy działań taktyczno-operacyjnego, humanistycznego i ogólnego. W wyniku tych innowacji kształcenie stało się mniej utechnicznione. Zrezygnowano także z powielania treści realizowanych w szkołach oficerskich. Zmiany spowodowały, że kształcenie było autentycznym nauczaniem na poziomie drugiego stopnia. Spełniało warunki i wymagania wyższej uczelni dowódczo-sztabowej, zwłaszcza, że pojęcie *sluchacz* zastąpiono terminem *student* (*jak się okazało bezzasadnie*²¹).

Głównym celem kształcenia na studiach dyplomowych było poznanie i zgłębienie wiedzy z dziedziny sztuki wojennej, głównie w odniesieniu do WLOP oraz zapewnienie wszechstronnego rozwoju cech osobowo-zawodowych oficerów, niezbędnych w pełnieniu funkcji dowódczych i sztabowych oraz dydaktycznych i naukowych w wyższym szkolnictwie wojskowym. Na tej podstawie stworzono nowy program kształcenia²². W pierwszym roku studiów składały się na niego przedsięwzięcia i przedmioty przedstawione w załączniku 37.

Podczas zajęć w pierwszym semestrze studenci poznawali system bezpieczeństwa europejskiego oraz obrony Rzeczypospolitej Polskiej, a także założenia strategii i sztuki wojennej. Następnie studiowali rolę poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w systemie obrony państwa oraz podstawy dowodzenia. Kolejnym etapem była problematyka działań dywizji zmechanizowanej w obronie. Poznanie systemów dowodzenia, uzbrojenia i logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej pozwalało na realizację problematyki użycia lotnictwa, głównie pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego w operacjach wojsk lądowych oraz działań bojowych batalionu radiotechnicznego i brygady rakiet. W drugim semestrze studiowano problematykę dywizji w natarciu, użycie pułku lotnictwa myśliwskiego w różnych rodzajach działań, a także działania bojowe oddziałów (ZT) WLOP w strefie odpowiedzialności połączonego stanowiska dowodzenia.

W pierwszym i drugim semestrze studenci opracowywali prace semestralne w formie teoretycznej. W ciągu pierwszego roku uczyli się także, w ramach metodyki

²¹ Ustawa z dnia 31 marca 1965 roku o wyższym szkolnictwie wojskowym.

²² Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program studiów dyplomowych pierwszego i drugiego semestru Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1992 – 1993*, Warszawa 1992.

badań i szkolenia operacyjno-taktycznego, sposobu przygotowania ćwiczenia dla pododdziałów i oddziałów WLOP.

Zajęcia wiodącego działu operacyjno-taktycznego uzupełniano problematyką nauk humanistycznych. W ich trakcie studenci pogłębiali wiedzę ogólną, rozszerzając horyzonty myślowe. W ramach tzw. dziedzin ogólnokształcących reprezentanci życia politycznego, gospodarczego oraz przedstawiciele nauki, kultury i sztuki, a także Sejmu, Ministerstwa Obrony Narodowej, Sztabu Generalnego, Ordynariatu Polowego WP i Biura Bezpieczeństwa Narodowego prowadzili dla studentów wykłady i informacje. Każdy semestr kończyła sesja semestralna, przeznaczona na egzaminy i kolokwia z przedmiotów kierunkowych, po dwa na każdym kierunku studiów, co przedstawia załącznik 38.

Program dla drugiego roku studiów opracowano w oparciu o nowe wytyczne²³. Rozszerzono liczbę przedmiotów kierunkowych, dołączając do sztuki operacyjnej, taktyki i logistyki historię sztuki wojennej i język obcy. Dopuszczono także możliwość studiowania oficerów zagranicznych w akademii. Studenci realizowali przedmioty i przedsięwzięcia przedstawione w załączniku 39.

Przed rozpoczęciem zajęć teoretycznych piloci realizowali praktyki lotne, pozostali studenci podróż studyjną. Po zakończeniu tych przedsięwzięć wszyscy odbywali szkolenie specjalistyczne w jednostkach wojskowych. Podczas zajęć w trzecim semestrze studentów zapoznawano z podstawami strategii, następnie zasadami sztuki wojennej, a na tym tle z operacjami obronnymi i zaczepnymi wojsk lądowych. Utrwalali wiedzę realizując ćwiczenia grupowe z tej problematyki, z uwzględnieniem roli lotnictwa w operacjach. Kolejnym etapem była realizacja ćwiczenia grupowego i dowódczo-sztabowego z działań bojowych ZT LMB w operacji wojsk lądowych. Następny blok tematyczny odnosił się do działań bojowych KOP. Po zajęciach teoretycznych, w trakcie których studiowano wszystkie dziedziny działalności korpusu realizowano ćwiczenie grupowe. Uczono także studentów opracowywania ćwiczeń dla ZT WLOP.

Czwarty semestr przeznaczono głównie na działania bojowe korpusów lotniczego i obrony powietrznej w operacjach wojsk lądowych. Studenci opracowywali także w formie referatu lub ćwiczenia prace dyplomowe z problematyki użycia rodzajów sił powietrznych.

²³ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Plan studiów dyplomowych w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1993.

Myślą przewodnią programu było zwiększenie zakresu wiedzy przekazywanego przyszłej kadrze dowódczej i sztabowej. Powinna być ona przygotowana do twórczego rozwiązywania nowych i nieznanych dotychczas problemów, w powiązaniu ze sprawnym wykonywaniem działań bieżących na zajmowanych stanowiskach służbowych. Wymagało to ciągłego doskonalenia treści i metod kształcenia. Rozszerzono podstawy teoretyczne dotyczące głównie sztuki operacyjnej WLOP oraz dowodzenia, zwiększając wspólną bazę programową dla wszystkich kierunków studiów i czyniąc kolejny krok w kierunku ich zintegrowania. Wprowadzono także większą liczbę seminariów i konwersatoriów kosztem ćwiczeń grupowych, co przedstawia załącznik 40. Innowacje miały na celu uaktywnienie studentów i zmianę nastawienia do studiowania.

W programach umownego drugiego etapu funkcjonowania wydziału zmniejszono, w porównaniu do poprzedniego, liczbę godzin przeznaczoną na ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe. Nie zmieniła się natomiast ich liczba na poszczególnych kierunkach studiów. W dalszym ciągu studenci realizowali ich około dwudziestu. Nastąpiło wyraźne zwiększenie liczby godzin przeznaczonych na zajęcia seminaryjne i konwersatoryjne. Było to efektem przewartościowania założeń kształcenia. Absolwent miał być nie tylko operatorem, ale i wykształconym oficerem, poszukującym uzasadnień do stosowanych rozwiązań.

W okresie tym prowadzono także kursy przeszkolenia oficerów WLOP. Treści kształcenia zawarte w programach uwzględniały i podkreślały narodowy charakter działań wojsk. Odzwierciedlano w nich główne treści kształcenia realizowane na studiach dyplomowych. Celem przeszkolenia było pogłębienie wiedzy z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej WLOP, doskonalenie umiejętności dowódczych i sztabowych, a także ujednoczenie poglądów na charakter oraz zasady przygotowania i prowadzenia walki i operacji. Spełniały one swoje zadania przygotowując oficerów, w większości absolwentów ASG, do obejmowania wyższych stanowisk w wojskach²⁴.

W 1994 r. uruchomiono, po kilkuletniej przerwie, podyplomowy kurs logistyki WLOP²⁵. Oferta była skierowana szczególnie dla absolwentów WAT. Takie rozwiązanie miało na celu przekazanie podstaw wiedzy taktyczno-operacyjnej, niezbędnej do realizacji podstawowych zadań. Celem kursu było przygotowanie oficerów do pra-

²⁴ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, Warszawa 1993.

²⁵ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program podyplomowego kursu logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1994 - 1995*, Warszawa 1994.

cy na kierowniczych stanowiskach w pionach logistyki dowództw i sztabów wojsk oraz związków taktycznych. W czasie dwuipółmiesięcznej edukacji zapoznawano słuchaczy z istotą systemu obronnego i strategii wojennej RP oraz zasadami funkcjonowania gospodarki narodowej, pracującej na potrzeby wojska. Na tym tle oficerowie zapoznawali się z działaniami operacyjnymi wojsk i rolą służb logistycznych podczas działań bojowych KOP i KL.

Opracowano także koncepcję kształcenia oficerów na okres wojny²⁶. Zakładano, że w czasie wojny prowadzone będą w wydziale sześciomiesięczne studia dyplomowe na kierunkach specjalistycznych oraz trzymiesięczne kursy przeszkolenia, szczebla operacyjnego oficerów. Głównym ich celem miało być przygotowanie oficerów do pełnienia funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych. Winni oni opanować wiedzę i umiejętności z zakresu planowania, organizowania i prowadzenia działań bojowych ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności praktycznych. Programy podzielono na dwa działy: operacyjno-taktyczny (90%) i humanistyczny²⁷, co przedstawia załącznik 41.

Planowano, że podczas studiów oficerowie będą zapoznawani z ogólnymi problemami funkcjonowania systemu obrony państwa, analizą fizyczno-geograficzną i społeczno-ekonomiczną kraju, analizą obszaru zainteresowania (przyszłych działań) oraz podstawami sztuki operacyjnej, a także działań operacyjnych i taktycznych wojsk lądowych. Ta wiedza miała dawać podstawy do studiowania sztuki operacyjnej, taktyki, dowodzenia i zabezpieczenia działań WLOP. Szczególny nacisk kładziono na działania bojowe pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego i dywizji LMB w operacjach wojsk lądowych oraz podczas zwalczania celów naziemnych i zabezpieczenia ich działań. Na kierunku obrony powietrznej dominującymi były działania bojowe pododdziałów i oddziałów wojsk obrony powietrznej, KOP oraz ich zabezpieczenie. Przedmioty działu humanistycznego przybliżały specyfikę pola walki i zachowań na nim żołnierzy oraz uwarunkowania prawne, etyczne i filozoficzne wojny. Studia miały być zakończone ćwiczeniami dowódczo-sztabowymi w formie wydziałowej gry wojennej oraz egzaminem.

²⁶ Archiwum AON, Zarządzenie Zastępcy Komendanta Akademii Obrony Narodowej ds. dydaktycznych nr p/1 z dnia 12 stycznia 1994 r. w sprawie opracowania programów kształcenia na okres wojny.

²⁷ Archiwum AON, Program studiów dyplomowych Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w okresie wojny, Warszawa 1994.

Program kursu przeszkolenia szczebla operacyjnego oficerów WLOP na okres wojny obejmował 489 godzin programowych, podzielonych na 20 przedmiotów²⁸. Główny nacisk położono na działania operacyjne wojsk lotniczych i wojsk obrony powietrznej w operacjach wojsk lądowych.

Charakterystyczną cechą tego okresu było odejście w treściach kształcenia, zgodnie z założeniami doktryny obronnej, od wskazywania konkretnego przeciwnika. Studentów przygotowywano do prowadzenia działań bojowych poprzez rozwiązywanie hipotetycznych konfliktów. Celem było przygotowanie oficerów do prowadzenia działań w każdych warunkach i z każdym potencjalnym przeciwnikiem własnymi siłami i środkami. Nie wskazywano potencjalnych sojuszników. Zrezygnowano także z użycia broni jądrowej w działaniach bojowych lotnictwa, kładąc nacisk na sposoby ochrony przed nią. Ciągłe doskonalono przy tym poglądy na użycie wojsk lotniczych i obrony powietrznej. Zakładano, że siły powietrzne są głównym komponentem obrony, gdyż od uzyskania przewagi w powietrzu zależny będzie sukces na lądzie²⁹. Powierzono im dwa główne zadania: walkę o przewagę w powietrzu i wsparcie lotnicze wojsk lądowych. W rozważaniach na temat ich roli i miejsca w systemie obrony podkreślano znaczenie działań bojowych korpusu lotniczego w powietrznej operacji obronnej³⁰ oraz konieczność utworzenia zintegrowanej obrony powietrznej kraju³¹. Poglądy i opinie autorów były uwzględniane w procesie kształcenia. Wysiłek kadry procentował stworzeniem teorii samodzielnych działań militarnych. Zmieniono założenia kształcenia, zintegrowano treści dla kierunków studiów dyplomowych oraz kursów przeszkolenia oficerów.

Użycie wzorem państw NATO pojęcia „siły powietrzne” w odniesieniu do Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej podkreślało integrację i spójność działań rodzajów wojsk wchodzących w skład SP. W wyniku splotu różnych okoliczności nazwa nie weszła wówczas na stałe do programów kształcenia. W dalszym ciągu obowiązywał sztuczny podział na trzy kierunki studiów. Pomimo, że realizowano wiele wspólnych treści kształcenia utrzymywał się on jeszcze przez kilka lat.

²⁸ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia szczebla operacyjnego oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej na czas wojny*, Warszawa 1994.

²⁹ E. Zabłocki, *Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w systemie obronnym państwa*, PWLiOP 2/1993, s. 9–18.

³⁰ W. Michalak, *Korpus Lotniczy w powietrznej operacji obronnej*, PWLiOP 7,8/1993, s. 44–50.

³¹ S. Miodek, R. Kuriata, *Obrona powietrzna i naziemne środki rażenia*, PWLiOP 1/1993, s. 10–16.

Pracownicy wydziału sumiennie i z dużą odpowiedzialnością wykonywali powierzone im zadania. Bardzo wysoko oceniano ówczesne programy kształcenia. Uwzględniały one zarówno zmieniającą się sytuację w Europie, jak i potencjał intelektualny kandydatów na studia, którzy musieli się wykazać wiedzą z wielu dziedzin. Zdawali egzaminy pisemne i ustne z taktyki wojsk lotniczych i obrony powietrznej, logistyki, historii Polski, historii sztuki wojennej oraz języka obcego, a także zaliczali sprawdzian z wychowania fizycznego. W 1994 r. ograniczono liczbę egzaminów rezygnując z historii Polski, a w następnych latach z logistyki, włączając ją do taktyki.

Kładzono duży nacisk na aktywizację studentów. Zapewniano im wszechstronny dostęp do materiałów dydaktycznych, ale też zwiększono wymagania. Poprzez odpowiednie metody kształcenia uczono studentów racjonalnego i umiejętnego łączenia teorii z praktyką. Wychodzono z założenia, że szeroka wiedza teoretyczna, nie tylko taktyczna i operacyjna, jest potrzebna i służy lepszym rozwiązaniom praktycznym. W trakcie zajęć praktycznych wykładowcy wymagali od studentów pogłębienia i rozszerzenia wiedzy teoretycznej. Między wykładowcami a studentami związał się układ partnerski, przy czym nie zmniejszyły się wymagania w stosunku do studiujących. Wzrosła rola kierowników taktycznych grup szkoleniowych. Na nich ciążyło zadanie kształtowania umiejętności pisarskich i wygłaszania referatów przez studentów. Postępy w tym zakresie nie były zadowalające. Przepisywano często fragmenty skryptów i podręczników nie wnosząc swoich przemyśleń.

Był to okres intensywnych prac w zakresie koncepcji strategicznego i operacyjno-taktycznego użycia rodzajów wojsk, a także pojawiania się nowych poglądów na tym tle, co utrudniało realizację zadań dydaktycznych, ale jednocześnie umożliwiało tworzenie materiałów dydaktycznych na dużą skalę. Dominowały opracowania z podstaw teoretycznych taktyki, sztuki operacyjnej, dowodzenia, systemów kierowania i uzbrojenia oraz logistyki. Na ich podstawie aktualizowano dokumentację ćwiczeń oraz doskonalono metody ich przeprowadzania. Uczyniono także wiele na rzecz dalszej rozbudowy i modernizacji bazy szkoleniowej wydziału. Zwiększono liczbę komputerów. Informatyka była w szerokim zakresie stosowana w procesie dydaktycznym. Wykorzystywano ją do obliczania możliwości bojowych sprzętu i opracowywania dokumentów bojowych.

Wprowadzano innowacje dydaktyczne. W Katedrze Wojsk Lotniczych przyjęto zasadę, że każdy cykl tematyczny kończył się zajęciami konwersatoryjnymi realizo-

wanymi w jednostkach lotniczych z udziałem ich kadry dowódczo-sztabowej. Przedsięwzięcie to sprawdziło się i na stałe zostało włączone do programów kształcenia.

Podróże studyjne, studentów drugiego roku studiów, były wysoko oceniane³². Byli oni absolwentami różnych uczelni, wywodzili się ze wszystkich rodzajów wojsk i mieli zróżnicowane specjalności. W czasie podróży zdobywali wiedzę o funkcjonowaniu jednostek wojskowych sił powietrznych i innych rodzajów sił zbrojnych, ich wyposażeniu i użyciu. Wiedza ta była z kolei pomocna w procesie kształcenia, a zwłaszcza studiowania dowodzenia i taktyki. Podróże sprzyjały także poznaniu problemów szkolenia wojsk oraz infrastruktury obronnej, a także gromadzeniu materiałów do opracowania prac dyplomowych. Odbywali je studenci nie będący pilotami, którzy zaliczali w tym czasie praktyki lotne. Po zakończeniu tych przedsięwzięć, początkowo wszystkie grupy, a później tylko obrony powietrznej, realizowały szkolenie specjalistyczne w jednostkach wojskowych rodzajów wojsk. Grupy wojsk lotniczych i logistyki uczyły się, w uczelni, opracowywania ćwiczeń metodycznych. W następnych latach wszystkie grupy realizowały, zamiast szkolenia specjalistycznego, zajęcia z metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego.

W okresie tym studia dyplomowe w wydziale ukończyło 93 oficerów. Kolejnych 58 podwyższyło swoje kwalifikacje na kursach przeszkolenia oficerów. Spośród absolwentów studiów dyplomowych dwóch ukończyło je z wyróżnieniem: mjr Wojciech Świnder w lutym 1992 r. i kpt. Roman Szustek w 1993 roku, a 18 z oceną bardzo dobrą. Mała liczba ocen bardzo dobrych wynikała z wysokich wymagań wykładów oraz z zapisów w Regulaminie studiów w AON z 1992 roku³³.

Absolwenci wydziału zanotowali także sukcesy w konkursach na najlepsze prace dyplomowe. W lutym 1992 r. nagrodę pierwszego stopnia otrzymał kpt. Mirosław Jankowski. Wyróżnieni dyplomami zostali mjr Wojciech Świnder i kpt. Ryszard Niedźwiecki. Podczas lipcowej promocji 1992 r. dyplomami wyróżniono prace mjr Jerzego Mormola i por. Krzysztofa Żabickiego. W następnym roku pracom kpt. Mirosława Ciepielewskiego i kpt. Romana Szustka przyznano drugie miejsca. W 1994 r. nagrodę pierwszego stopnia uzyskał kpt. pil. Tadeusz Mikutel, zaś kpt. Tomasz Czechowski i kpt. Maciej Marszałek nagrody trzeciego stopnia, a prace kpt. pil. Jerzego Gruszczyńskiego i por. pil. Wojciecha Krupy wyróżniono dyplomami.

³² Wydział LiOP, *Meldunek o podróży studyjnej słuchaczy Wydziału WLOP w roku akademickim 1992 - 1993*, Warszawa, 6.11.1993.

³³ Wydział LiOP, *Księga ewidencji ocen słuchaczy Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Akademii Obrony Narodowej*.

5.2. Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych przed wstąpieniem Polski do NATO

Kadra wydziału włączyła się aktywnie w proces przygotowania WLOP do akcesji w struktury NATO. Wykładowcy byli pionierami w wypracowaniu teorii użycia sił powietrznych i ich funkcjonowania w Sojuszu. Już w roku 1994 prowadzono rozważania nad najpilniejszymi celami stojącymi przed siłami zbrojnymi. Pierwszy cel obejmował tzw. dostateczną wystarczalność obronną, co należało rozumieć jako zdolność do samodzielnych, skutecznych działań obronnych, przynajmniej w konflikcie lokalnym. Drugi, dotyczył przystosowania Sił Zbrojnych RP do wejścia w układ koalicji obronnej (NATO), jako gwarancji bezpieczeństwa w przypadku każdego konfliktu. W rozważaniach precyzowano także zadania dla sił powietrznych, jako ważnego komponentu obrony państwa³⁴.

W roku akademickim 1994/1995 studia w wydziale rozpoczął oficer niemieckich sił powietrznych mjr pil. Christoph Benedykt Scheffel. Poprzez niego nawiązano współpracę z Wydziałem Sił Powietrznych Akademii Dowodzenia Bundeswehry. W grudniu 1995 r. delegacja wydziału pod kierownictwem szefa Katedry Wojsk Lotniczych płk. Wojciecha Michalaka złożyła wizytę w Hamburgu. Zapoczątkowało to owocną wymianę poglądów pomiędzy obydwoma komórkami.

Tworzenie nowej teorii użycia sił powietrznych nie wpłynęło początkowo na zmianę treści kształcenia. W 1994 r. opracowano nowy program kształcenia³⁵ na który składały się przedmioty i przedsięwzięcia przedstawione w załączniku 42. Analiza zestawienia wskazuje na nowe nazewnictwo przedmiotów. Z dowodzenia wyodrębniono informatykę oraz organizację i zarządzanie, które był wstępem do studiowania problematyki dowodzenia. Kurs językowy uwzględniono w ogólnym rozliczeniu czasu studiów. Taki zapis znalazł się tylko w programie na rok akademicki 1994/1995. W kolejnych latach języków nauczano w tzw. semestrze zerowym i nie były wyszczególniane w ogólnym bilansie godzin.

W pierwszym semestrze studiowano podstawy i zasady sztuki wojennej, w tym zasady użycia wojsk lądowych, które stanowiły bazę teoretyczną do kształcenia taktycznego i operacyjnego. Zapoznawano także studentów z podstawami taktyki

³⁴ E. Zabłocki, *Rola i zadania Sił Powietrznych RP na tle podstawowych uwarunkowań ich użycia w systemie obronnym państwa*, PWLiOP 6/1994, s. 4-10.

³⁵ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program studiów dyplomowych w Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1994 - 1995*, Warszawa 1994.

oddziału sił powietrznych, którą doskonalono w drugim semestrze. Trzeci semestr przeznaczono na doskonalenie taktyki związku taktycznego i poznanie podstaw użycia związku operacyjno-taktycznego. W ostatnim studenci poznawali sztukę operacyjną WLOP oraz opracowywali prace dyplomowe.

Problematykę użycia sił powietrznych studiowano zgodnie z przedstawionymi wcześniej założeniami narodowymi. Myślą przewodnią doboru treści kształcenia było stworzenie systemu wiedzy taktyczno-operacyjnej, logicznie sprzężonego z wiedzą ogólną, polityczno-militarną i historyczną. Stanowiło to podstawę doskonalenia umiejętności dowódczych i sztabowych, umożliwiających działanie w różnorodnych warunkach walki i codziennej służby. Opanowanie wiedzy wymagało od studentów samodzielności w jej zgłębianiu, twórczego podejścia, wspólnej, partnerskiej pracy nauczycieli akademickich i studentów opartej na indywidualizacji kształcenia.

Wprowadzone innowacje przybliżyły program do wymogów szkoły wyższej i prawdziwego studiowania. Jednak specyfika uczelni wojskowej (dowódczo-sztabowej) sprawiała, że w dalszym ciągu nastawiono się na wykształcenie oficera o raczej wąskich horyzontach, typowego dowódcę – oficera sztabu. W dalszym ciągu główny nacisk kładziono na realizację przez studentów ćwiczeń: WL dwadzieścia, OP osiemnaście i Logistyka dwadzieścia jeden w ciągu dwóch lat studiów. Nie zmieniły się także zasadniczo metody i formy przekazywania wiedzy. Dominowały zajęcia grupowe i ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Nie zwiększono też liczby zajęć seminaryjnych i konwersatoryjnych.

Do programu włączono nowe przedsięwzięcia realizowane w ramach czasu dyspozycyjnego. Były to wyjazdy studyjne do Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej, Instytutu Technicznego Wojsk Lotniczych, Państwowych Zakładów Lotniczych Okęcie i Świdnik. Zajęcia uzupełniały podróż studyjną. Pozwalały studentom zapoznać się z dorobkiem placówek naukowo-badawczych i zakładów przemysłowych. Od 1995 r. przedsięwzięcia te włączono na stałe do programu kształcenia i realizowano w ramach programowych zajęć lekcyjnych.

Studiujący w wydziale, wspomniany wcześniej, oficer Luftwaffe realizował program wspólnie ze słuchaczami polskimi. Program, według którego kształcił się mjr Scheffel został udostępniony stronie niemieckiej. Oficerowie niemieckich sił powietrznych zasugerowali zmianę problematyki, tak by treści były spójne z kształceniem w zachodnich uczelniach wojskowych. Pełną kompatybilność programową osiągnięto w późniejszym okresie.

Rok 1995 przyniósł kolejne modyfikacje programów kształcenia. W uczelni opracowano dokumenty normujące główne założenia procesu dydaktycznego i programów kształcenia³⁶ oraz określające zasady realizacji kształcenia i jego oceniania³⁷. Opracowano także nowy statut, który określał kompetencje i zadania poszczególnych osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych akademii³⁸.

Plan studiów zakładał wprowadzenie do programów kształcenia nowego nazewnictwa przedmiotów oraz zalecał eksponowanie nowych treści. Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej zastąpiono siłami powietrznymi, artylerię wsparciem ogniowym, a inżynierię wojskową zabezpieczeniem inżynieryjnym. Utworzono także nowy przedmiot, strategię bezpieczeństwa państwa. Zmniejszono liczbę godzin podróży studyjnej i opracowania prac dyplomowych, natomiast zwiększono zakres metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego.

Na podstawie planu studiów opracowano programy studiów dyplomowych dla kierunku dowódczo-sztabowego wojsk lotniczych³⁹, wojsk obrony powietrznej⁴⁰ i logistyki sił powietrznych⁴¹, w których podzielono przedmioty zgodnie z załącznikiem 43.

Studentów kierunku wojsk lotniczych zapoznawano w pierwszym semestrze z podstawami bezpieczeństwa, informatyki, sztuki operacyjnej wojsk lądowych oraz taktyki i dowodzenia siłami powietrznymi. Zagadnienia te uzupełniano treściami systemów kierowania i uzbrojenia, metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego, armii obcych oraz przedmiotów humanistycznych. Stanowiły one podstawę do studiowania i doskonalenia podczas ćwiczeń grupowych problematyki działań bojowych oddziału lotnictwa myśliwsko-bombowego.

Drugi semestr poświęcono na doskonalenie problematyki działań bojowych oddziału lotnictwa, w tym pułku śmigłowców bojowych lotnictwa wojsk lądowych⁴² i pułku lotnictwa myśliwskiego. Studenci studiowali także zagadnienia obrony i natarcia związku taktycznego wojsk lądowych. Uczono ich również opracowywania ćwiczeń z oddziałami lotniczymi. Semestr kończyły dwa ćwiczenia dowódczo-sztabowe.

³⁶ Biblioteka Główna AON, *Ramowy plan studiów w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1995.

³⁷ Biblioteka Główna AON, *Regulamin studiów w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1995.

³⁸ Biblioteka Główna AON, *Statut Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1995.

³⁹ Biblioteka Główna AON, *Program studiów dyplomowych, Kierunek dowódczo-sztabowy wojsk lotniczych*, Warszawa 1995.

⁴⁰ Biblioteka Główna AON, *Program studiów dyplomowych, Kierunek dowódczo-sztabowy wojsk obrony powietrznej*, Warszawa 1995.

⁴¹ Biblioteka Główna AON, *Program studiów dyplomowych, Kierunek logistyki Sił Powietrznych*, Warszawa 1995.

⁴² W październiku 1995 r. utworzono lotnictwo wojsk lądowych włączając w jego skład pułki śmigłowców bojowych Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

Pierwszym było ćwiczenie wydziałowe, poświęcone działaniom bojowym oddziałów (ZT) SP w strefie odpowiedzialności PłSD, w którym po raz ostatni uczestniczyli studenci pierwszego roku studiów. Drugim szkieletowe, poświęcone działaniom bojowym oddziałów i pododdziałów lotnictwa w operacjach wojsk lądowych.

Przed rozpoczęciem zajęć trzeciego semestru piloci odbywali praktyki lotne w macierzystych jednostkach, a pozostali studenci uczestniczyli w podróży studyjnej. Jej głównym celem było zapoznanie oficerów ze specyfiką funkcjonowania poszczególnych rodzajów wojsk oraz gromadzenie materiałów do prac dyplomowych. Każdy uczestnik podróży sporządzał z jej przebiegu sprawozdanie w formie artykułu.

Zajęcia teoretyczne w trzecim semestrze rozpoczynano cyklem z metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego, podczas którego studenci opracowywali ćwiczenie dowódczo-sztabowe dla oddziału SP, a następnie realizowali je. W następnym roku forma tych zajęć została zmodyfikowana. Studenci drugiego roku opracowywali ćwiczenie dowódczo-sztabowe, które było następnie prowadzone, pod ich kierownictwem, przez studentów pierwszego roku. Następnie studiowali oni problematykę działań operacyjnych wojsk lądowych i udziału w nich lotnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem ZT LMB. Kolejnym etapem kształcenia w tym semestrze były działania bojowe KOP. Studenci poznawali zagadnienia teoretyczne, a następnie doskonalili je podczas ćwiczenia grupowego.

W czwartym semestrze studiowano zagadnienia działań bojowych KL w operacjach wojsk lądowych, a na zakończenie prowadzono dwa ćwiczenia dowódczo-sztabowe. W trakcie wydziałowego planowano realizację działań KOP i KL w operacji obronnej, szkieletowe zaś było poświęcone realizacji działań bojowych sił powietrznych w operacjach wojsk lądowych.

Na zakończenie każdego semestru prowadzono sesje semestralne, przeznaczone na egzaminy i kolokwia z przedmiotów kierunkowych. Zaliczano do nich na kierunkach wojsk lotniczych i obrony powietrznej dowodzenie, sztukę operacyjną i taktykę SP oraz historię sztuki wojennej, a na logistyce dowodzenie, logistykę SP i historię sztuki wojennej. W drugim semestrze studenci opracowywali pracę roczną w formie teoretycznej, a w czwartym pracę dyplomową jako opracowanie teoretyczne lub ćwiczenie. Na podstawie porozumienia z Dowództwem WLOP oraz Redakcją Przeglądu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej najlepsze prace roczne były kierowane, w formie artykułu, na konkurs „Wiedza busolą działania”. Studia kończyły się

egzaminem dyplomowym, w trakcie którego studenci bronili prace dyplomowe i prezentowali wiedzę zdobytą w czasie studiów.

Nauczanie na kierunku obrony powietrznej był w ogólnych zarysach zbieżne z kształceniem na kierunku wojsk lotniczych. W pierwszym semestrze studenci poznawali działania bojowe pododdziałów i oddziałów OP, w drugim doskonalili tę problematykę. W trzecim i czwartym główny nacisk położono na działania KOP. Studenci grupy logistycznej studiowali problemy zabezpieczenia logistycznego działań bojowych pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych i operacyjno-taktycznych zarówno lotnictwa, jak i obrony powietrznej.

Pomimo rezygnacji z ćwiczeń wprowadzających, w dalszym ciągu ćwiczenia zajmowały do 50% działu operacyjno-taktycznego. Nie zmniejszyła się także ich liczba, studenci kierunku WL realizowali 23 ćwiczenia, OP 18, a logistyki 22.

Duży nacisk w programach kładziono na metodykę kształcenia operacyjno-taktycznego, zwiększając liczbę godzin o ponad 100% (z 60 do 136) i rozszerzając problematykę kształcenia. W pierwszym semestrze uczono studentów opracowywania treningu sztabowego z dowództwem oddziału SP. Drugi był poświęcony na naukę opracowywania ćwiczenia taktycznego z pododdziałem lotnictwa lub oddziałem obrony powietrznej. Problematykę trzeciego omówiono wcześniej. W czwartym studiowano zagadnienia zintegrowanego szkolenia taktyczno-bojowego oddziałów i pododdziałów sił powietrznych.

Nie zmieniły się także formy i metody zajęć. W dalszym ciągu proporcje pomiędzy poszczególnymi formami były porównywalne z poprzednimi programami, co przedstawiono w załączniku 44. Analiza porównawcza powyższego zestawienia z przedstawianymi poprzednio wskazuje na minimalne zmniejszenie liczby wykładów i znaczące (o około 15%) zwiększenie metod aktywizujących. Możliwym stało się to w wyniku zmniejszenia, wręcz wyeliminowania z procesu dydaktycznego zajęć praktycznych i zmniejszenia liczby form sprawdzających.

Realizowano także kursy przeszkolenia operacyjnego oficerów wojsk lotniczych i obrony powietrznej⁴³ oraz pionu logistycznego⁴⁴. Zarówno cele kształcenia, podział czasu, jak i treści nie odbiegały od poprzednio omawianych programów.

⁴³ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia operacyjnego Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1995 - 1996*, Warszawa 1995.

⁴⁴ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia operacyjnego oficerów pionu logistycznego Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1995 - 1996*, Warszawa 1995.

Rok akademicki 1995/1996 stał się przełomowym dla procesu dydaktycznego. Przyniósł zmiany zarówno w ogólnych założeniach kształcenia, jak i przekazywanych treściach. Po wizycie delegacji wydziału w Akademii Dowodzenia Bundeswehry nawiązano ścisłą współpracę pomiędzy Wydziałami Sił Powietrznych obu uczelni, co przełożyło się na realizację procesu dydaktycznego. Od marca 1996 r. rozpoczęło się kształcenie kadry i studentów z problematyki użycia sił powietrznych według procedur NATO. Pierwsze zajęcia odbyły się już w dwa miesiące po powrocie oficerów z Hamburga. W ich trakcie omawiano zasady użycia sił powietrznych według poglądów NATO, a także precyzowano wynikające z tego wnioski do kształcenia. Od tego czasu problematyka NATO weszła na stałe do programów nauczania. Początkowo były to zmiany doraźne. Wprowadzono niezbędne wiadomości z zakresu użycia sił powietrznych, dowodzenia oraz zasad przeprowadzania ćwiczeń w NATO. Stanowiło to podstawę do następnego etapu kształcenia, którym było, realizowane po raz pierwszy w akademii i polskich siłach powietrznych, ćwiczenie dowódczo-sztabowe według procedur sojuszniczych. Ćwiczenie poprzedzały trzydniowe zajęcia seminaryjne na temat wypracowania koncepcji jego przeprowadzenia. Prowadzili je w dniach 13 –15 maja 1996 r. oficerowie niemieccy pod kierownictwem dowódcy Luftwaffe „Północ” i 2 CAOC w Kalkar gen. H. Klepina. Oficerem kierunkowym z Wydziału SP ADB do kontaktów z Polakami wyznaczono płk. R. Vogta, zastępcę komendanta. Podczas zajęć z udziałem przedstawicieli IC MON, WLOP, Wojsk Aeromobilnych i innych komórek akademii, przekazywano podstawowe wiadomości o siłach powietrznych NATO. Przedstawiono ich miejsce w systemie obronnym sojuszu, zadania i strukturę. Oficerów polskich zapoznano także z systemem dowodzenia oraz rolą, strukturą i zadaniami poszczególnych stanowisk dowodzenia.

Po zakończeniu wspólnych zajęć zaistniała potrzeba wprowadzenia do programów kształcenia dodatkowej problematyki utrwalającej i rozszerzającej nabyte wiadomości. Zrezygnowano z niektórych zajęć poświęconych narodowym aspektom użycia sił powietrznych, a także z części ćwiczeń grupowych. W celu skoordynowania ćwiczących zespołów i nauczania zasad prowadzenia ćwiczeń w siłach powietrznych NATO wprowadzono do kształcenia dwudniowe ćwiczenie epizodyczne, przygotowujące do wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

W dniach 17-21 czerwca 1996 roku kadra i studenci wydziału „przeszli chrzest” z zakresu realizacji ćwiczeń dowódczo-sztabowych według procedur NATO. W ćwiczeniu „Połączone operacje powietrzne” brali udział studenci pierwszego i dru-

giego roku studiów oraz obserwatorzy z polskich sił powietrznych. W roli rozjemców – konsultantów występowali oficerowie Luftwaffe. Zakładane cele ćwiczenia osiągnięto. Studenci na ogół dobrze radzili sobie z procedurami NATO i nie mieli kompleksów przed oficerami niemieckimi. Opinia ta odnosi się zarówno do drugiego, jak i pierwszego roku.

Pomimo tak istotnych zmian nie zdecydowano się na wprowadzenie nowych programów. Dla studiów dyplomowych obowiązywały z 1995 roku. Wprowadzono do nich doraźnie treści odnoszące się do użycia sił powietrznych według procedur NATO, problematykę operacji pokojowych i udziału w nich sił powietrznych oraz elementy zarządzania przestrzenią powietrzną.

W celu lepszego przygotowania studentów pierwszego roku studiów kierunków wojsk lotniczych i obrony powietrznej do udziału w ćwiczeniu szkieletowym, wprowadzono dwunastogodzinne, wspólne zajęcia panelowe, w formie ćwiczeń seminaryjnych, dotyczące efektywności OP oraz jej pokonywania. Studenci wojsk lotniczych mieli za zadanie wypracować rozwiązania wykazujące słabości obrony powietrznej oraz metody jej pokonania, natomiast obrony powietrznej musieli tak zorganizować OP, by lotnictwo nie mogło jej pokonać. Były to zajęcia bardzo kształcące. Wyrabiały zmysł taktyczny oraz uczyły „chytrłości” na polu walki, skłaniały do podjęcia działań uprzedzających „przeciwnika” i wypracowania lepszych rozwiązań.

Innowacją na drugim roku studiów było włączenie studentów grupy lotniczej do akademickiego ćwiczenia dowódczo-sztabowego, tzw. komputerowego, poświęconego planowaniu działań operacyjnych korpusu zmechanizowanego. Grupa obrony powietrznej wzięła w nim udział dwa lata później, w roku 1999.

Eksperymentem w procesie dydaktycznym było powierzenie studentom studiów dyplomowych prowadzenia zajęć seminaryjnych, wytypowanych przez katedry. Przygotowywali oni, po dokładnym instruktażu, wprowadzenie, a następnie omawiali z grupą jedno lub dwa zagadnienia. Było to duże wyzwanie dla prowadzących semina, gdyż musieli bardzo dobrze i wszechstronnie przygotować się do nich, zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodycznym. Musieli posiadać szerszą od pozostałych studentów wiedzę i odpowiednio ją wykorzystać, żeby nie zostać zaskoczonym przez grupę. Założenia sprawdziły się. Studenci przejawiali należyłą inicjatywę i dobrze wywiązywali się z powierzonych zadań. Taka forma prowadzenia seminariów weszła na stałe do procesu dydaktycznego.

W roku akademickim 1996/1997 rozszerzono kształcenie podyplomowe i kursowe. W styczniu rozpoczęli kształcenie na siedmiomiesięcznym studium podyplomowym, po raz pierwszy w historii wydziału, oficerowie logistyki WLOP⁴⁵ oraz słuchacze kursu oficerów stanowisk dowodzenia WLOP⁴⁶. Od października 1996 r. wiedzę pogłębiali oficerowie Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Wojsk Lądowych⁴⁷. Kurs był realizowany równoległe z kursem oficerów WLOP – według programu z 1995 roku.

Celem kształcenia na podyplomowym studium operacyjno-logistycznym było przygotowanie oficerów do pracy na kierowniczych stanowiskach w pionach logistyki WLOP, sztabów związków taktycznych i operacyjnych. Przyjmowano na nie oficerów pionu logistycznego sił powietrznych z wykształceniem drugiego stopnia, szczególnie absolwentów WAT. Podczas 696 godzin programowych zajęć lekcyjnych realizowano 29 przedmiotów według układu przedstawionego w załączniku 45. Ponadto przewidywano 30 godzin na opracowanie prac studyjnych oraz 12 na egzamin studyjny.

Studenci zapoznawali się z podstawami bezpieczeństwa, strategii i sztuki operacyjnej. Następnie studiowali rolę i zadania sił powietrznych w systemie obrony, ich operacje, dowodzenie i zabezpieczenie logistyczne. Kolejnym etapem studiów były działania bojowe KOP i KL oraz ich zabezpieczenie logistyczne. Zajęcia teoretyczne wzbogacono ćwiczeniami grupowymi i dowódczo-sztabowymi. Wyjeżdżając do składnic i baz logistycznych oficerowie poznawali funkcjonowanie jednostek logistycznych i konfrontowali wiedzę teoretyczną z praktyką innych jednostek oraz rodzajów wojsk. Były to cztery odrębne wyjazdy, realizowane w czasie 42 godzin zajęć. W kolejnych latach wyjazdy połączono w tygodniową podróż studyjną. Dużo miejsca w programie zajmowała metodyka szkolenia operacyjno-taktycznego, podczas której uczono opracowywania ćwiczenia dowódczo-sztabowego i taktyczno-specjalistycznego.

W kolejnych latach rozszerzono problematykę kształcenia. Do programu wprowadzono nowe przedmioty. Oficerowie studiowali działania połączone, taktykę lotnictwa wojsk lądowych, operacje pokojowe i seminaria studyjne, a także, zamiast kultury języka, komunikowanie społeczne oraz, w ramach prawa, bezpieczeństwo międzynarodowe. Podjęto także decyzję o włączeniu słuchaczy do wydziałowego

⁴⁵ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program podyplomowego studium operacyjno-logistycznego oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku 1997*, Warszawa 1996.

⁴⁶ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia operacyjnego oficerów stanowisk dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1996 - 1997*, Warszawa 1996.

⁴⁷ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia operacyjnego Wojsk Obrony Przeciwlotniczej od roku akademickiego 1996 - 1997*, Warszawa 1996.

ćwiczenia dowódczo-sztabowego, w którym ćwiczyli jako sztab logistyki⁴⁸. Rozszerzono treści kształcenia, wprowadzając cykl zajęć teoretycznych z problematyki NATO. Słuchacze brali udział w zajęciach prowadzonych przez oficerów Luftwaffe. Poznawali struktury organizacyjne, zasady planowania i organizowania działań, a także sformalizowane dokumenty dowodzenia. Wpłynęło to na efekty działania grupy logistycznej podczas ćwiczenia. Prawidłowo rozwiązywano problemy logistycznego zabezpieczenia działań bojowych sił powietrznych według procedur NATO. Oficerowie z dużym zaangażowaniem wykonywali wszystkie zadania. Pomimo tego, że procedury sojusznicze studiowali niezbyt długo, potrafili je należycie stosować w praktycznym działaniu.

Zajęcia realizowano stosując przedstawione w załączniku 46 formy i metody kształcenia. Studentom przekazywano dużo wiedzy w formie wykładów. Było to podyktowane ich słabym przygotowaniem operacyjno-taktycznym. W większości byli absolwentami WAT i uczelni cywilnych. Dzięki wykładom oficerowie łatwiej przyswajali nowe dla nich zagadnienia.

Celem kształcenia na kursie oficerów OPL było pogłębienie wiedzy z zakresu sztuki operacyjnej wojsk lądowych, wojsk lotniczych i obrony powietrznej, a szczególnie taktyki wojsk obrony przeciwlotniczej. Na kurs zakwalifikowano oficerów pionu dowódczo-sztabowego przewidzianych do objęcia stanowisk dowódców SD szczebla operacyjnego, szefów wydziałów szefostw OPL okręgów wojskowych i szczebla centralnego, a także starszych specjalistów w tych wydziałach. Problematyka kształcenia była realizowana w ramach 12 przedmiotów, zgodnie z załącznikiem 47.

W czasie szkolenia zapoznawano oficerów z podstawami bezpieczeństwa, systemu obrony państwa oraz strategii. Wiedza ta była przydatna do studiowania sztuki operacyjnej sił powietrznych i wojsk lądowych. Wiedzę teoretyczną pogłębiali realizując ćwiczenia grupowe z operacji obronnej, a następnie działań taktycznych wojsk lądowych i roli w nich pułków przeciwlotniczych, poprzez co doskonalili nawyki praktyczne. Uczestnicząc w podróży studyjnej, poświęconej roli i zadaniom wojsk OP i OPL w systemie obrony RP mogli porównać dotychczasowe doświadczenia z teorią i praktyką funkcjonowania systemu obrony powietrznej. Kurs kończyło ćwiczenie dowódczo-sztabowe poświęcone działaniom bojowym wojsk OPL w operacji obronnej korpusu zmechanizowanego oraz kolokwium z obrony przeciwlotniczej.

⁴⁸ M. Fornal, *Ćwiczenie dowódczo-sztabowe szczebla (I) CAOC z udziałem sztabu logistyki*, PWLiOP 4/1998, s. 33-39.

Wszystkie zajęcia realizowano według procedur narodowych, stosując przedstawione w załączniku 48 formy i metody kształcenia. Wskazują one na umiejętne łączenie teorii z praktyką oraz form podających z aktywizującymi.

Celem kształcenia na kursie oficerów stanowisk dowodzenia było pogłębienie wiedzy z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, a także doskonalenie umiejętności dowódczych i sztabowych w dowodzeniu wojskami na współczesnym polu walki oraz ujednoczenie poglądów na charakter i zasady przygotowania i prowadzenia współczesnej walki i operacji. Jego uczestnikami byli oficerowie pionu dowódczo-sztabowego, przewidziani na stanowiska oficerów operacyjnych w związkach taktycznych, korpusach i dowództwie sił powietrznych oraz dyżurnych operacyjnych stanowisk dowodzenia korpusów i centralnego stanowiska dowodzenia sił powietrznych.

Na kształcenie przeznaczono 310 godzin programowych zajęć lekcyjnych, podzielonych na 14 przedmiotów. Prowadzono je według procedur narodowych zgodnie z układem przedstawionym w załączniku 49.

Po poznaniu podstaw bezpieczeństwa, systemu obrony i strategii, oficerowie przystępowali do studiowania sztuki operacyjnej i taktyki sił powietrznych. Główny nacisk położono na działania bojowe KOP i KL, poprzez zajęcia teoretyczne i ćwiczenia grupowe. Kurs kończył się podróżą studyjną, ćwiczeniem dowódczo-sztabowym na temat działań bojowych KOP i KL w operacji obronnej oraz kolokwium z wybranych problemów dowodzenia i sztuki operacyjnej sił powietrznych. Jego problematykę realizowano formami i metodami zajęć wyszczególnionymi w załączniku 50. Zestawienie ukazuje, że dominowały formy podające, co wynikało z faktu, iż był to pierwszy tego typu kurs i przekazywano oficerom dużo wiedzy teoretycznej.

Priorytetem kształcenia, w roku akademickim 1996/1997, było pogłębienie wiedzy o użyciu i dowodzeniu Siłami Powietrznymi NATO. Na tym tle rozpatrywano problemy funkcjonowania rodzimych sił powietrznych. Odnosiło się to zarówno do kadry dydaktycznej, jak i studentów. Zakładane cele osiągnięto. Przyczyniła się do tego wydatna pomoc oficerów z Hamburga. W marcu 1997 r. po raz kolejny gościli oni w wydziale. W czasie osiemnastogodzinnych zajęć przybliżali oficerom polskim, między innymi, zasady użycia sił powietrznych NATO, planowania operacji powietrznych na szczeblu strategicznym i operacyjnym, problemy dowodzenia siłami powietrznymi w rejonie Europy Centralnej i na szczeblu regionu (Air Nord), funkcjonowania połączonego stanowiska dowodzenia (ICAOC) podczas ćwiczeń i działań wo-

jennych. Niemcy służyli także pomocą w wyprowadzaniu koncepcji przeprowadzenia, po raz drugi, wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego według procedur sojuszników. Oficerowie wydziału przystosowali do polskich realiów poglądy na teorię panowania i przewagi w powietrzu oraz kryteria jej uzyskania⁴⁹. Podkreślano znaczenie przewagi w powietrzu jako niezbędnego i podstawowego warunku odniesienia zwycięstwa i pokonania przeciwnika, czyli głównego celu działań militarnych. Wykładowcy doskonalili także swoje umiejętności uczestnicząc, w międzynarodowym ćwiczeniu dowódczo-sztabowym - OPEX-97 przygotowanym z myślą o kandydatach na członków sojuszu, realizowanym w kwietniu 1997 r. przez Wydział SP ADB. Wnioski wykorzystano podczas wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego w maju 1997 roku, poprzedzonego dwudniowym ćwiczeniem epizodycznym.

Głównym celem jednostronnego, jednoszczeblowego wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego na temat „Połączona operacja powietrzna” było nauczenie studentów podejmowania właściwych decyzji podczas planowania działań bojowych, ponoszenia za nie odpowiedzialności oraz przygotowanie do pracy i współdziałania w zintegrowanym systemie dowodzenia NATO⁵⁰. Studentów podzielono na cztery zespoły tworzące oddzielne (I)CAOC. Ze znających bardzo dobrze język angielski utworzono sztab, w którym podczas wykonywania niektórych przedsięwzięć, obowiązywał język angielski (referowanie podczas konferencji, wykonanie dokumentów). Ćwiczący na ogół dobrze rozumieli stojące przed nimi zadania. Wystąpiły jednak pewne niedociągnięcia wskazujące na niepełne zrozumienie idei ćwiczeń realizowanych w NATO. Należały do nich mało dokładne analizowanie sytuacji operacyjno-taktycznej, zbyt ogólne wyciąganie wniosków (dotyczących przypuszczalnego zamiaru działania przeciwnika), mało szczegółowa analiza warunków meteorologicznych i terenowych (miały one wpływ na zastosowanie precyzyjnych i inteligentnych środków rażenia), mało precyzyjne sformułowanie zadań dla lotnictwa osłaniającego działania grup uderzeniowych, słabe wykorzystanie lotnictwa zabezpieczającego oraz proponowanie niektórych działań bez przeprowadzenia dokładnych i stosownych kalkulacji.

W 1998 r. rozszerzono delegację niemiecką o studentów Wydziału SP ADB i utworzono międzynarodowe zespoły, z których jeden opracowywał wszystkie dokumenty w języku angielskim. Zakładane cele osiągnięto. Ćwiczenie spotkało się

⁴⁹ W Michalak, *Dowodzenie i przewaga w powietrzu. Poglądy obowiązujące w UW; Panowanie i przewaga w powietrzu według poglądów NATO; Polska identyfikacja panowania i przewagi. Kryteria uzyskania przewagi w powietrzu*, PWLiOP 12/1996, s. 3-9, 1/1997, s. 10-15, 2/1997, s. 5-6.

⁵⁰ M. Kozub, *Kolejny krok do NATO. Analiza ćwiczenia przeprowadzonego w Wydziale WLOP AON według standardów obowiązujących w Siłach Powietrznych NATO*, PWLiOP 9/1997, s.27-34.

z dużym zainteresowaniem oficerów z wojsk. Uczestnicy szkoleń teoretycznych oraz obserwatorzy mogli się zapoznać z materiałami przygotowanymi do jego przeprowadzenia, obserwować pracę ćwiczących zespołów oraz pogłębiać wiedzę poprzez wymianę poglądów z oficerami Luftwaffe, biorącymi udział w zajęciach w charakterze rozjemców. Bariery w nawiązywaniu kontaktów i wymianie poglądów była początkowo niewystarczająca znajomość języka angielskiego bądź niemieckiego, utrudniająca zrozumienie nowych pojęć i definicji.

Zmiany programowe, wprowadzone doraźnie, zostały usankcjonowane w programach kształcenia na rok akademicki 1997/1998. Opracowano wówczas aneksy do programów studiów dyplomowych wojsk lotniczych⁵¹ i obrony powietrznej⁵². Zmodyfikowano także programy studium logistycznego⁵³ oraz kursów oficerów WLOP⁵⁴ i SD WLOP⁵⁵.

W programach studiów dyplomowych połączono umiejętnie treści narodowe i sojusznicze, wprowadzając dla kierunku wojsk lotniczych 188 godzin zajęć problematyki NATO, co stanowiło 8,8% ogólnej liczby godzin, a dla wojsk obrony powietrznej 168 godzin, co stanowiło 7,9%. Obejmowała ona w pierwszym semestrze ogólne poglądy na użycie SP NATO oraz zapoznanie ze znakami taktycznymi. W drugim studenci poznali podstawy dowodzenia SP, zasady operacji pokojowych oraz prowadzenia ćwiczeń. Zajęcia kończyły się udziałem w wydziałowym ćwiczeniu dowódczo-sztabowym. Trzeci semestr był przeznaczony na poznanie metodyki prowadzenia i opracowania ćwiczeń w SP NATO oraz poglądów na użycie lotnictwa i sił obrony powietrznej. W czwartym studenci poznawali poglądy na prowadzenie połączonych działań powietrznych, użycie lotnictwa taktycznego i dowodzenie nim. Uczestniczyli w zajęciach prowadzonych przez oficerów SP RFN, następnie realizowali ćwiczenia epizodyczne, wydziałowe i dowódczo-sztabowe.

Problematyka narodowa obejmowała poznanie podstaw bezpieczeństwa i systemu obrony państwa, a na tym tle zasad sztuki operacyjnej wojsk lądowych i sił po-

⁵¹ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Aneks do programu studiów dyplomowych kierunek dowódczo-sztabowy wojsk lotniczych*, Warszawa 1997.

⁵² Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Aneks do programu studiów dyplomowych kierunek dowódczo-sztabowy obrony powietrznej*, Warszawa 1997.

⁵³ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program poddyplomowego studium operacyjno-logistycznego oficerów logistyki WLOP od roku 1998*, Warszawa 1997.

⁵⁴ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu taktyczno-operacyjnego Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1997/1998*, Warszawa 1997.

⁵⁵ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu przeszkolenia operacyjnego oficerów stanowisk dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1997 - 1998*, Warszawa 1997.

wietrznych. Grupa lotnicza w pierwszym semestrze realizowała cykl zajęć poświęcony działaniom bojowym pułku lotnictwa myśliwsko-bombowego, natomiast obrony powietrznej działania pododdziałów i oddziałów w strefie odpowiedzialności PłSD. W drugim semestrze studenci ćwiczyli mobilizacyjne rozwinięcie oddziału lotnictwa i OP, następnie obronę i natarcie ZT wojsk lądowych oraz opracowanie ćwiczenia dowódczo-sztabowego z oddziałem (ZT) sił powietrznych. Semestr kończyły zajęcia dotyczące efektywności OP i jej pokonywania oraz udział w szkieletowym ćwiczeniu dowódczo-sztabowym na temat działań bojowych oddziałów i pododdziałów SP. Trzeci semestr rozpoczynały podróż studyjna i praktyki lotne pilotów. Następnym etapem studiów było opracowanie ćwiczenia taktycznego z dowództwem oddziału SP. Grupa lotnicza analizowała działania bojowe pułku śmigłowców bojowych i kierowanie mobilizacyjnym rozwinięciem ZT LMB, a grupa obrony powietrznej działania BR. Następnie studiowano operację obronną wojsk lądowych oraz użycie batalionu operacyjnego w działaniach pokojowych. Semestr na obydwu kierunkach kończyło ćwiczenie z działań bojowych KOP oraz zajęcia z bezpieczeństwa lotów, prowadzone przez inspektorów BL WLOP i MON. W czwartym semestrze, zamiast dotychczasowych działań bojowych korpusu lotniczego, studenci poznawali i doskonalili zasady operacyjnego użycia lotnictwa. Grupa wojsk lotniczych brała udział w ćwiczeniu komputerowym, natomiast obrony powietrznej realizowała ćwiczenie metodyczne opracowując trening z zakresu zintegrowanego szkolenia taktyczno-bojowego dla oddziałów (ZT) sił powietrznych. Semestr kończył się udziałem studentów w ćwiczeniu szkieletowym, poświęconemu działaniom bojowym sił powietrznych w operacjach wojsk lądowych. Od 1998 r. było ono realizowane według procedur NATO.

Pomimo zdecydowanych zmian w treściach kształcenia nie zmieniły się jego formy i metody. W dalszym ciągu studenci realizowali dużo ćwiczeń grupowych, metodycznych i dowódczo-sztabowych. Odpowiednio wojska lotnicze – 20 oraz 3 epizodyczne, obrona powietrzna – 18 i 2 epizodyczne. W programach znalazły się nowe formy i metody kształcenia. Należały do nich ćwiczenia seminaryjne, czyli metoda łącząca treści seminarium i ćwiczenia. Zajęciom realizowanym w terenie nadano miano ćwiczeń specjalistycznych bądź praktycznych, co przedstawia zestawienie w załączniku 51. Jego analiza wskazuje, że nie nastąpiły znaczące zmiany w zakresie form i metod kształcenia na studiach dyplomowych.

Treści kształcenia z problematyki NATO włączono także do programów studiów podyplomowych i kursów taktyczno-operacyjnych. Zajmowała ona 12,4% na

podyplomowym studium logistyki, 18,8% na kursie oficerów WLOP i 22,5% treści kształcenia na kursie stanowisk dowodzenia.

Na wszystkich studiach i kursach wprowadzono, zamiast działań bojowych KL, działania operacyjne lotnictwa. Było to związane z próbą systematyzacji pojęć przy prowadzeniu operacji przez siły powietrzne⁵⁶, a także likwidacją korpusu lotniczego w polskich siłach powietrznych.

Podsumowanie tego etapu działalności wykazuje, że kadra wydziału wprowadzała polskie siły powietrzne do NATO tworząc odpowiednie programy kształcenia i materiały dydaktyczne. Według nich pogłębiali wiedzę zarówno studenci, jak i kadra z wojsk, w ramach studiów podyplomowych, kursów, szkoleń i ćwiczeń dowódczo-sztabowych organizowanych przy współudziale oficerów niemieckich. Absolwenci byli odpowiednio przygotowani do funkcjonowania w sojuszu i doskonale radzili sobie z procedurami. Zadania dydaktyczne realizowano na wysokim poziomie⁵⁷. Główny wysiłek skierowano na wdrożenie do problematyki kształcenia treści z zakresu użycia i dowodzenia siłami powietrznymi NATO. Sukcesem było przygotowanie i przeprowadzenie, wspólnie z oficerami niemieckimi, wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego, co było efektem ogromnego wysiłku, zaangażowania oraz wiedzy zespołu autorskiego, kadry i studentów.

Stworzono także odpowiednią bazę dydaktyczną. Zaczęto powszechnie wykorzystywać komputery do realizacji zajęć. Opracowano kilkadziesiąt programów komputerowych, wspomagających proces dydaktyczny. Sprzęt komputerowy wykorzystywano głównie do realizacji ćwiczeń w SOD, zajęć grupowych i praktycznych. Dzięki programom, symulowano działania bojowe poszczególnych rodzajów sprzętu oraz pododdziałów i oddziałów sił powietrznych. Określono możliwości bojowe i wspomagano system dowodzenia. Przy pomocy techniki komputerowej opracowano także dokumenty bojowe. Unowocześniono salę komputerową wydziału oraz pracownie komputerowe i gabinety metodyczne katedr. Znaczący był także wysiłek wydawniczy kadry wydziału. Po uzyskaniu materiałów standaryzacyjnych założono w wydziale bibliotekę, w której gromadzono nabytki odnoszące się do SP NATO. Dokumenty te stały się podstawą do opracowania materiałów dydaktycznych zabezpieczających proces kształcenia. W początkowym okresie współpracy z Wydziałem SP

⁵⁶ W. Michałak, *Identyfikacja operacji sił powietrznych (WLOP)*, PWLiOP 9/1997, s. 4-13; *Operacje sił powietrznych*, AON, Warszawa 1998.

⁵⁷ Wydział LiOP, *Podsumowania roku akademickiego w Akademii Obrony Narodowej i Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej z lat 1994 – 1998*.

ADB były to tłumaczenia uzyskanych materiałów. W miarę rozwijania współpracy i zdobywania wiedzy opracowania stawały się dojrzsze, wносиły własne przemyślenia i wnioski do realizacji w procesie kształcenia. Zastosowano także zasadę ich przydatności do zabezpieczenia zajęć.

Problematyka NATO uwypuklona została także w pracach dyplomowych. Systematycznie rosła ich liczba. Studenci drugiego roku studiów odnosili znaczące sukcesy publicystyczne. Ich prace dyplomowe, pomimo zróżnicowanego poziomu, były wysoko oceniane przez jury konkursu na najlepszą pracę dyplomową. W 1995 r. pierwsze miejsce otrzymała praca kpt. Mirosława Marciniaka, a trzecie kpt. Eugeniusza Cieślaka. Dyplomem wyróżniono kpt. Bogdana Lubińskiego i kpt. Dariusza Pacaka. Rok 1996 przyniósł nagrody drugiego stopnia pracom kpt. pil. Leszka Dubaja i kpt. pil. Adama Ziółkowskiego, a dyplom pracy kpt. Andrzeja Wojcieszka. Z kolei w 1997 r. nagrodę drugiego stopnia przyznano kpt. pil. Miłosławowi Tomaszewskiemu, a trzeciego stopnia kpt. Dariuszowi Sienkiewiczowi. W 1998 r. nagrodę pierwszego stopnia uzyskała praca kpt. pil. Dariusza Malinowskiego, trzeciego stopnia kpt. Jerzego Gromińskiego, a dyplom kpt. Krzysztofa Wawera.

Działalność publicystyczna studentów obejmowała także wykonywanie prac rocznych oraz artykułów, recenzji książek i wystąpień podczas seminariów. Prace roczne prezentowały różny poziom. Zdarzały się bardzo dobre, wysyłane na konkursy Przeglądu WLOP i Myśli Wojskowej, ale były i takie, w których stwierdzano rażące błędy redakcyjne. W celu wyrabiania umiejętności pisarskich wprowadzono tzw. teczki pracy studentów, w których gromadzono wszystkie ich opracowania pisemne.

Kształcącą i jednocześnie wymagającą dogłębnego przygotowania i dużego wysiłku studentów formą zajęć były seminaria prowadzone przez studentów ze swoją grupą. Uwzględniając różny poziom studentów poszczególnych roczników przyjmowano zasadę, że na drugim roku całe seminarium prowadził wytypowany student, natomiast na pierwszym roku wykładowca, a student dokonywał wprowadzenia i prowadził dyskusję na wybrane zagadnienia. Metoda ta wykształcała umiejętności metodyczne oraz doskonaliła sposób prowadzenia dyskusji, argumentacji i uogólniania wniosków. Wpłynęła także na wyrabianie samodzielności, odpowiedzialności i rzetelności. Największą trudność sprawiało sformułowanie problemów do dyskusji, przestrzeganie jej czasu oraz podsumowanie. Zauważalny był też brak umiejętności analizy i krytycznej oceny studiowanych materiałów. Powodowało to, że prezentowana wiedza była typowo podręcznikowa, przez co zagadnienia omawiano pobieżnie.

W większości przypadków studenci nastawili się na techniczną stronę przebiegu zajęć, a pomijali problemy i cele. Przebieg zajęć systematycznie doskonalono i z czasem osiągnięto zadowalające efekty.

Zmieniono także formułę prowadzenia podróży studyjnej i zajęć realizowanych w jednostkach wojskowych na zakończenie cykli tematycznych. Odstąpiono od pokazów na rzecz seminariów i konwersatoriów, które organizowali, przygotowali i prowadzili studenci. Spoczęło na nich trudne i odpowiedzialne zadanie. Zajęcia organizowano z udziałem dowództw jednostek wojskowych, niekiedy przełożonych danego studenta. Takie rozwiązanie mobilizowało do wzmożonego wysiłku i starannego przygotowania się. Materiały z wyjazdów opracowywano w formie sprawozdań. Studenci pierwszego roku studiów w przypadku bardzo wysokiego ich poziomu merytorycznego i metodycznego mogli być zwolnieni z pisania prac rocznych.

Kadra doskonalila swoją wiedzę teoretyczną w trakcie szkolenia uzupełniającego. Jego problematyka służyła wdrożeniu do procesu kształcenia procedur NATO. Uwzględniała także skomplikowane problemy integracji polskich sił powietrznych z sojuszem. Wiedzę teoretyczną doskonalono w trakcie ćwiczeń dowódczo-sztabowych prowadzonych w wydziale, wojskach i Akademii Dowodzenia Bundeswehry. Realizację procesu dydaktycznego utrudniał dualizm metodyczny i koncepcyjny powodujący rozbieżności w procedurach użycia i dowodzenia SP RP i NATO. Było to odzwierciedleniem sytuacji całych sił zbrojnych.

Absolwenci wydziału odnosili znaczące sukcesy w akademii. Wśród nich był mjr Christoph Scheffel, oficer Luftwaffe. Opublikował 5 skryptów o doktrynie i taktyce sojuszniczych sił powietrznych. Trzech ukończyło studia z wyróżnieniem: kpt. Mirosław Marciniak, mjr Mariusz Fornal i kpt. Stefan Rutkowski, 28 uzyskało ocenę bardzo dobrą, a 51 dobrą. Do zdecydowanego wzrostu liczby ocen bardzo dobrych przyczynił się w znacznym stopniu regulamin studiów z 1995 roku, który łagodził kryteria ocen ukończenia studiów, a także nowa, ciekawsza problematyka kształcenia. U schyłku tego okresu w wydziale rozszerzono formy kształcenia o charakterze ogólnym. Główny wysiłek skoncentrowano na rozszerzeniu i pogłębieniu podstaw teorii dowodzenia. W tym celu wydano podręcznik oraz sprecyzowano wymagania dotyczące wiedzy z zakresu teorii zarządzania, będącej wprowadzeniem do problematyki dowodzenia. Uogólniono także problematykę innych przedmiotów. Był to wstępem do nowego etapu kształcenia – kształcenia zintegrowanego.

Polskie siły powietrzne podjęły zdecydowane działania na rzecz funkcjonowania w strukturach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Przewidywano wdrożenie procedur, zakładano dostosowanie logistyki i przyjęcie doktryny taktycznej. Sytuacja ta, zwłaszcza właściwe dla sojuszu przygotowanie oficerów do pełnienia różnorodnych funkcji wymuszała dostosowanie treści kształcenia do nowych potrzeb.

Przełom w realizacji procesu dydaktycznego nastąpił w roku akademickim 1998/1999. Po 45 latach kształcenia oficerów na różnych kierunkach wprowadzono jeden, dowódczo-sztabowy sił powietrznych⁵⁸. Celem studiów było opanowanie wiedzy ze sztuki wojennej, działań operacyjnych i taktycznych, dowodzenia, zarządzania oraz logistyki sił powietrznych i lotnictwa wojsk lądowych. Zakładano także wszechstronny rozwój cech osobowo-zawodowych oficerów, niezbędnych w spełnianiu funkcji dowódczych i sztabowych w oddziałach i związkach taktycznych polskich sił powietrznych oraz w międzynarodowych sztabach szczebla taktycznego sił powietrznych NATO.

Pierwszy program studiów zintegrowanych realizowano według eksperymentalnej koncepcji siedmiogodzinnych zajęć przez trzy dni w tygodniu (wtorek, środa i czwartek) i sześciogodzinnych w poniedziałek i piątek. Układ pozwalał na rozszerzenie programu kształcenia o około 250 godzin. Stanowiło to jednocześnie dodatkowe obciążenie dla studentów i nie odpowiadało generalnym założeniom procesu dydaktycznego, w których zakładano wzrastającą rangę i zakres stosowania aktywizujących metod kształcenia oraz samodzielność studentów w zdobywaniu wiedzy. Eksperyment był realizowany tylko przez dwa lata i objął studentów pierwszego ciągu studiów zintegrowanych.

Dzięki przedstawionym wcześniej zabiegom na realizację przedsięwzięć programu przeznaczono 3252 godziny, które podzielono według układu przedstawionego w załączniku 52. Większa liczba godzin programowych zajęć lekcyjnych pozwoliła na wprowadzenie do programu nowego przedmiotu – operacji pokojowych. Rozszerzono także zakres dowodzenia, taktyki, logistyki i szkolenia operacyjno-taktycznego sił powietrznych. Połączono systemy kierowania i systemy uzbrojenia, tworząc systemy kierowania i uzbrojenia. Wprowadzono także szereg innych zmian, mających na celu podniesienie rangi i rozszerzenie problematyki dowodzenia. Poprzedzono ją blokiem teoretycznym z zakresu zarządzania i teorii przywództwa. Problematykę

⁵⁸ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program studiów dyplomowych kierunku dowódczo-sztabowy sił powietrznych*, Warszawa 1998.

NATO ujęto w szerszym niż dotychczas zakresie. Wprowadzono także zagadnienia zarządzania przestrzenią powietrzną, co przedstawia zestawienie w załączniku 53. Zajęcia poprzedzono półrocznym kursem języków obcych, głównie angielskim.

W pierwszym semestrze studenci poznawali podstawy bezpieczeństwa, systemu obronnego państwa i informatyki. Następnie studiowali problematykę przywództwa, zarządzania oraz teorie doktryn powietrznych i wojny powietrznej. Poznawali także system mobilizacji sił zbrojnych i działania operacyjne wojsk lądowych. Powyższą problematykę uzupełniano wiadomościami z historii sztuki wojennej. Zajęcia ułożono w taki sposób, że w pierwszej kolejności studenci poznawali przykłady z historii użycia sił powietrznych, a następnie odnosili je do współczesnych uwarunkowań. Kolejnym etapem było studiowanie podstaw taktyki poszczególnych rodzajów wojsk sił powietrznych. Zajęcia rozpoczynała problematyka użycia wojsk radiotechnicznych. Następnie studiowano zagadnienia taktyki lotnictwa myśliwsko-bombowego i wojsk raketowych. Określano także możliwości poszczególnych rodzajów wojsk i ich sprzętu oraz problemy zabezpieczenia logistycznego ich działań. Problemy taktyczne doskonalono w czterech grupach specjalistycznych: lotnictwa SP, obrony powietrznej, lotnictwa wojsk lądowych i logistyki SP. W ich trakcie uczono modelowania działań poszczególnych wojsk i służb. Zajęcia taktyczne wzbogacono wiedzą pedagogiczną, psychologiczną i językami obcymi.

Drugi semestr przeznaczono na doskonalenie problematyki taktycznej. Studiowano zagadnienia użycia lotnictwa myśliwskiego, transportowego oraz pododdziałów radioelektronicznych. Zapoznawano się także z taktyką lotnictwa wojsk lądowych. Kolejnym etapem kształcenia była problematyka działań bojowych związku taktycznego wojsk lądowych, którą doskonalono podczas ćwiczenia audytoryjnego (grupowego) z obrony i natarcia związku taktycznego. Semestr kończyło ćwiczenie szkieletowe, poprzedzone udziałem w szkoleniu na temat planowania użycia sił powietrznych w CAOC oraz ćwiczenie dowódczo-sztabowe opracowane i prowadzone przez studentów drugiego roku studiów, a także ćwiczenie o planowaniu mobilizacyjnego rozwinięcia oddziału. Zmieniając układ programu zrezygnowano z udziału Studentów pierwszego roku w ćwiczeniu wydziałowym, gdyż po uogólnieniu treści kształcenia nie posiadali oni odpowiedniej wiedzy teoretycznej.

Na początku trzeciego semestru, w ramach zajęć z metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego, studenci opracowywali ćwiczenie dowódczo-sztabowe dotyczące działań bojowych oddziałów (ZT) sił powietrznych. Następnie ćwiczyli kierowanie mo-

bilizacyjnym rozwinięciem związku taktycznego SP. Kolejnym etapem kształcenia była problematyka operacji obronnej. Semestr kończyło ćwiczenie audytoryjne poświęcone planowaniu działań bojowych w CAOC. Stanowiło ono ważny etap doskonalenia umiejętności studentów i przygotowania do wydziałowego ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

Zajęcia w drugim i trzecim semestrze uzupełniano kształceniem specjalistycznym. Na początku trzeciego semestru studenci realizowali podróż studyjną lub praktykę lotną. W czwartym uczyli się opracowywania ćwiczenia z obsadą CAOC oraz ćwiczenia specjalistycznego LFX. Pogłębiali wiedzę uczestnicząc w zajęciach prowadzonych przez oficerów Luftwaffe. Następnie ćwiczyli problematykę działań pokojowych realizowanych przez batalion operacyjny oraz użycie SP w operacji pokojowej. Sprawdzali także słuszność założeń przyjętych w opracowanym na początku trzeciego semestru ćwiczeniu, kierując jego przebiegiem i nadzorując czynności studentów pierwszego roku. Semestr kończyły trzy ćwiczenia dowódczo-sztabowe. Wydziałowe, w trakcie którego planowano połączone działania sił powietrznych. Szkieletowe, poświęcone planowaniu działań bojowych sił powietrznych w operacjach wojsk lądowych oraz główne, w którym planowano użycie SP w działaniach korpusów wojsk lądowych. Studenci poznawali także działania formacji pozamilitarnych, charakterystykę geopolityczną terytorium kraju oraz prawne i filozoficzne podstawy bezpieczeństwa i funkcjonowania armii. Ćwiczyli również różne warianty użycia sił powietrznych w operacjach innych niż wojna.

W drugim semestrze opracowywano pracę roczną, a w czwartym pracę dyplomową. Semestry kończyły tygodniowe sesje semestralne, podczas których studenci zdawali kolokwia i egzaminy z przedmiotów kierunkowych (sztuki operacyjnej, taktyki, dowodzenia SP i historii sztuki wojennej), a na zakończenie studiów egzamin dyplomowy. Rozszerzono zagadnienia użycia sił powietrznych według procedur NATO. Problematyka sojusznicza zajmowała przeszło 28% treści kształcenia, odpowiednio 7,6% w pierwszym semestrze, 9,6% w drugim, 35,1% w trzecim i 53,3% w czwartym. Zmniejszono także liczbę ćwiczeń do szesnastu i wprowadzono innowacje w nazewnictwie, zastępując grupowe audytoryjnymi. Wszystkie dowódczo-sztabowe realizowano w oparciu o procedury sojusznicze.

Wprowadzając nowy program zadbano także o podniesienie rangi seminariów, konwersatoriów i ćwiczeń seminaryjnych. Nastąpiło przewartościowanie form i metod kształcenia. Zmniejszono liczbę wykładów wprowadzając na ich miejsce metody ak-

tywizujące. Proporcje pomiędzy poszczególnymi formami i metodami kształcenia przedstawia załącznik 54. Ich zastosowanie mobilizowało studentów do pracy z podręcznikiem i doskonalenia umiejętności.

Pierwszy program studiów zintegrowanych stworzono z myślą uogólnienia treści kształcenia, co udało się osiągnąć. Prawie cały pierwszy semestr poświęcono zagadnieniom teoretycznym. Umiejętnie łączono i przekazywano treści sojusznicze i narodowe. Chcąc wyeliminować mankamenty wynikające z dualizmu treściowego uczono studentów wyciągania wniosków poprzez zastosowanie analizy porównawczej rozwiązań w siłach powietrznych sojuszu i polskich. Nie znając do końca roli, struktury i przeznaczenia polskich sił powietrznych w działaniach koalicyjnych wprowadzono pojęcie korpusu sił powietrznych.

W roku akademickim 1998/1999 wypromowano ostatnich absolwentów objętych kształceniem w grupach specjalistycznych wojsk lotniczych i obrony powietrznej. Dążąc do ujednoczenia treści kształcenia stworzono dla ostatniego roku studiów nowe programy⁵⁹, w których ujęto przedsięwzięcia wykazane w załączniku 55. Przyjęto, wzorem studiów zintegrowanych trzydziestotrygodzinny tydzień kształcenia. W ramach programowych zajęć lekcyjnych realizowano 25 przedmiotów zgrupowanych w trzech działach, co przedstawia załącznik 56.

Treści kształcenia trzeciego semestru były na obydwu kierunkach w dużym zakresie zbieżne. Po powrocie z podróży studyjnej i praktyk lotnych studenci wojsk lotniczych opracowywali ćwiczenie dowódczo-sztabowe z dowództwem oddziału lotnictwa. Natomiast obrony powietrznej ćwiczenie taktyczne z oddziałem (ZT) sił powietrznych, które prowadzili ze studentami pierwszego roku studiów. Kolejnym etapem kształcenia na kierunku wojsk lotniczych było ćwiczenie z działań bojowych pułku śmigłowców bojowych. Z kolei grupa obrony powietrznej doskonała kierowanie mobilizacyjnym rozwinięciem brygady raketowej. Po tych zajęciach na obydwu kierunkach realizowano ćwiczenie z operacji obronnej wojsk lądowych. Następnie grupa WL ćwiczyła kierowanie mobilizacyjnym rozwinięciem ZT LMB i planowanie jego działań bojowych w operacji obronnej. Obydwa kierunki planowały działania pokojowe batalionu operacyjnego. Problematykę operacji pokojowych włączono do dowodzenia siłami powietrznymi. Semestr, na obydwu kierunkach, kończyło ćwiczenie

⁵⁹ Archiwum Biblioteki AON, *Program studiów dyplomowych kierunek dowódczo-sztabowy wojsk lotniczych na rok akademicki 1998 – 1999; Program studiów dyplomowych na kierunek dowódczo-sztabowy wojsk obrony powietrznej na rok akademicki 1998 - 1999*, Warszawa 1998.

grupowe poświęcone planowaniu działań bojowych korpusu sił powietrznych oraz zajęcia z bezpieczeństwa lotów prowadzone przez inspektorów BL MON i WLOP.

W czwartym semestrze obydwie kierunki także realizowały porównywalną problematykę. Treści kształcenia były ukierunkowane na przygotowanie absolwentów do udziału w trzech ćwiczeniach dowódczo-sztabowych: wydziałowym, głównym i szkieletowym, realizowanych według procedur obowiązujących w siłach powietrznych NATO. Dzięki takiemu układowi sojusznicze treści kształcenia zajmowały w programie WL 21,6%, a OP 19,6%.

W roku akademickim 1998/1999 prowadzono także podyplomowe studia operacyjno-logistyczne⁶⁰ oraz kursy taktyczno-operacyjne oficerów logistyki⁶¹ i stanowisk dowodzenia⁶². W programie PSOL rozszerzono, w porównaniu do poprzedniego, problematykę NATO do około 28%, wprowadzając dwutygodniowe wydziałowe ćwiczenie dowódczo-sztabowe oraz zagadnienia teoretyczne z zakresu użycia, dowodzenia i zabezpieczenia działań sił powietrznych. Kurs taktyczno-operacyjny oficerów logistyki zorganizowano dla oficerów – absolwentów ASG i AON. Jego celem było przygotowanie do pracy na stanowiskach logistycznych w oddziałach, związkach taktycznych oraz dowództwach korpusów i WLOP. Główny wysiłek skierowano na przekazanie zasad funkcjonowania logistyki narodowej i sojuszniczej. W celu pogłębienia wiedzy o procedurach narodowych realizowano ćwiczenie poświęcone zabezpieczeniu działań bojowych korpusu sił powietrznych. Wiadomości teoretyczne o funkcjonowaniu logistyki NATO doskonalono podczas ćwiczenia, w ramach którego słuchacze zabezpieczali w roli sztabu logistyki CAOC połączoną operację powietrzną. Problematyka NATO zajmowała w programie około 20%. Kurs oficerów WLOP był realizowany na podstawie omawianego poprzednio programu.

Zdecydowany postęp w upowszechnianiu problematyki NATO nastąpił na kursie oficerów SD. Słuchaczy zapoznawano z podstawami bezpieczeństwa i systemu obrony państwa. Poznawali oni organizację sojuszu, system dowodzenia jego siłami powietrznymi, doktrynę powietrzną i prowadzenie operacji powietrznych. Studiowali zasady działania SP i wykonywali dokumenty dowodzenia. Zapoznawali się z syste-

⁶⁰ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program podyplomowych studiów operacyjno-logistycznych oficerów logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od 1999 roku*, Warszawa 1998.

⁶¹ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów logistyki WLOP od roku akademickiego 1998 - 1999*, Warszawa 1998.

⁶² Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów stanowisk dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w roku akademickim 1998 - 1999*, Warszawa 1998.

mem gotowości bojowej, mapami i metodyką oceny terenu, systemami łączności CAOC oraz podstawami zabezpieczenia logistycznego sił powietrznych sojuszu. Realizowali ćwiczenie grupowe poświęcone pracy sztabu CAOC podczas działań połączonych SP, które przygotowywało do ćwiczenia dowódczo-sztabowego poświęconego planowaniu połączonej operacji powietrznej. Problematykę sojuszniczą zwiększono do 46,9%. Treści narodowe odnosiły się do działań SP na współczesnym polu walki i ich zabezpieczenia. Wiedzę teoretyczną oficerowie rozszerzali i konfrontowali z praktyką funkcjonowania SP podczas podróży studyjnej, którą realizowano głównie na stanowiskach dowodzenia SP. W trakcie kursu opracowywano pracę końcową w postaci studium operacyjnego. Kończyło go kolokwium z dowodzenia SP, podczas którego słuchacze dodatkowo uzasadniali słuszność tez zawartych w studium.

5.3. Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych funkcjonujących w NATO

Rok akademicki 1999/2000 wniósł kolejne innowacje w kształceniu oficerów. Polska była już pełnoprawnym członkiem NATO. Należało zmodyfikować problematykę, co podyktowane było także wprowadzeniem w sojuszu nowej koncepcji strategicznej i wyznaczeniem zadań dla sił powietrznych⁶³.

Decyzje wymagały zmian w programie. Zrezygnowano z 33 godzinnego tygodnia kształcenia, wprowadzono oprócz obowiązkowego (podstawowego) języka angielskiego, dodatkowy język obcy. Zrezygnowano także z samokształcenia programowego wprowadzając rozliczenie przedstawione w załączniku 57⁶⁴. Zmniejszenie o 271 godzin programowych zajęć lekcyjnych i zaplanowanie dodatkowych przedsięwzięć pociągnęło za sobą zmniejszenie liczby godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty. Podział czasu na realizację zajęć dydaktycznych przedstawiono w załączniku 58. Wprowadzenie dodatkowego języka obcego rozbudowało dział humanistyczny. Porównanie programów z lat 1998 i 1999 wskazuje na poważne uszczuplenie głównego działu programu, co przedstawiono w załączniku 59. Generalnie treści kształcenia nie zmieniły się. Większe znaczenie nadano w programie operacjom połączonym i udziałowi sił powietrznych w operacjach innych niż wojna.

¹¹⁰ W. Michalak, *Miejsce i rola Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w koalicyjnych siłach powietrznych NATO*, PWLiOP 1/1998, s.27-35.

⁶⁴ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program studiów dyplomowych kierunku dowódczo-sztabowy od roku akademickiego 1999 - 2000*, Warszawa 1999.

Odzwierciedlało się to zarówno w teorii, jak i praktyce, czyli podczas wykładów oraz realizacji ćwiczeń grupowych i dowódczo-sztabowych.

W programie przyjęto szereg nowych rozwiązań. Naukę języków obcych prowadzono przez trzy semestry na podbudowie półrocznego kursu językowego. W pierwszym 80, w drugim 40 godzin języka angielskiego oraz 40 dodatkowego, natomiast w trzecim 80 godzin dodatkowego (do wyboru niemieckiego, francuskiego, rosyjskiego i ukraińskiego). Wypracowano także nową formułę praktyk lotnych. W porozumieniu z dowódcą WLOP zdecydowano, że wszyscy studenci będą uczestniczyli w podróży studyjnej, a piloci odbywali praktyki lotne w trybie indywidualnym podczas drugiego i trzeciego semestru. Było to podyktowane głównie troską o przybliżenie pilotom funkcjonowania jednostek nielotniczych. Wiązało się także z faktem nadużywania przez nich dobrodziejstw poprzedniego rozwiązania. Wielu z nich przedłużało praktyki lotne, co ujemnie wpływało na proces dydaktyczny.

Wprowadzono także zmiany w sposobie przygotowywania i realizacji ćwiczenia wydziałowego. Zrezygnowano z zajęć prowadzonych przez oficerów NATO. Rozszerzono natomiast o zagadnienia planowania działań SP NATO problematykę dowodzenia i taktyki sił powietrznych. W trakcie zajęć z dowodzenia studenci opracowywali podstawowe dokumenty dowodzenia CAOC. Następnie doskonalili swoje umiejętności podczas ćwiczenia audytoryjnego, które przygotowywało ich do udziału w ćwiczeniu wydziałowym, a następnie w akademickich, szkieletowym i głównym.

Nowością wprowadzoną do procesu kształcenia były zagadnienia obsługi medialnej przedsięwzięć szkoleniowych. Podczas ćwiczenia wydziałowego przeprowadzono, po raz pierwszy w akademii, konferencje prasowe. Jedną z udziałem przedstawicieli prasy wojskowej, drugą wewnętrzną. Dowódcy CAOC musieli w ich trakcie uzasadnić swoje decyzje i ich realizację. Uczyło to argumentowania oraz kontaktów z mediami. Wprowadzono także problematykę współpracy cywilno-wojskowej i współdziałania wojsk z formacjami pozamilitarnymi. Przywrócono pojęcie Korpusu Obrony Powietrznej, co odzwierciedlało sytuację z wojsk, gdzie zachowano dwa korpusy OP. Zmniejszono także liczbę ćwiczeń, pozostawiając trzynaście. Zrezygnowano między innymi z realizacji opracowanego przez studentów drugiego roku ćwiczenia metodycznego, prowadzonego następnie z pierwszym jako dowódczo – sztabowe. Nie zmieniły się także zasadniczo proporcje pomiędzy problematyką NATO a narodową. Przedstawia to załącznik 60. Zestawienie wskazuje, że pomimo członkostwa w sojuszu, zakres problematyki NATO nieznacznie się zmniejszył. Przyczyną

tego było zmniejszenie ogólnej liczby godzin. Jednak zakres treściowy był bogatszy. Studenci poznawali więcej informacji o sojuszu, co wynikało z selekcji problematyki koalicyjnej. Odrzucono wiadomości zbędne i nie odpowiadające założeniom procesu dydaktycznego. Pozostawione zagadnienia spełniały kryterium uniwersalności i zapewniały pełną wiedzę o problematyce funkcjonowania sił powietrznych NATO.

Zmieniły się także proporcje pomiędzy formami i metodami kształcenia. W programie zmniejszono liczbę wykładów na rzecz metod aktywizujących, co przedstawia załącznik 61. Zwiększono liczbę seminariów, konwersatoriów i zajęć grupowych. Dzięki temu studenci we własnym zakresie zgłębiali i przedstawiali w trakcie seminariów i ćwiczeń problemy i zagadnienia oraz wyciągali konstruktywne wnioski.

Program uzyskał miano przejściowego, stając się pomostem pomiędzy studiami dyplomowymi i magisterskimi. Generalnym jego założeniem było przedstawienie i wypracowanie założeń oraz określenie roli i miejsca polskich sił powietrznych w sojuszu. Udało się to zrealizować. Był on porównywalny z programami uczelni zachodnich, a realizację zabezpieczała dobrze przygotowana kadra i odpowiednia obudowa dydaktyczna. Znajomość przez wszystkich studentów języka angielskiego umożliwiała wykorzystanie literatury anglojęzycznej i łatwiejsze zrozumienie zagadnień użycia sił powietrznych. Myślą przewodnią poczynań wydziału było dążenie do wykształcenia, na najwyższym poziomie, kadr zajmujących się problematyką obronności. Przede wszystkim zaś elity polskich sił powietrznych, otwartej na nowoczesność i skierowanej ku przyszłości. Absolwenci mieli być przygotowani do prowadzenia przyszłej wojny, działań prowadzonych w koalicji, w tym także w ramach reagowania kryzysowego.

Program przejściowy wprowadził do procesu dydaktycznego wiele nowych elementów. W sferze merytorycznej i metodycznej realizowany był od ogółu do szczegółu, w funkcjonalnej następowało stopniowanie trudności. Bloki tematyczne rozpoczynały wykłady. Następnie realizowano seminaria, konwersatoria, pokazy, ćwiczenia audytoryjne i epizodyczne. Uwieńczeniem kształcenia był udział studentów w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych (wydziałowym i akademickich).

Zakładane cele i założenia procesu kształcenia osiągnięto⁶⁵. Studenci zostali wyposażeni w niezbędną wiedzę. Posiedli umiejętności z zakresu dowodzenia siłami

⁶⁵ Wydział LiOP, *Podsumowania roku akademickiego 1998 - 2000 w Akademii i Wydziale WLOP*.

powietrznymi wydzielonymi do NATO. Potrafili z dużą swobodą zagadnienia teoretyczne wykorzystać w ćwiczeniu wydziałowym i akademickich, rozumieli i potrafili zastosować w praktyce procedury decyzyjne, „filozofię” pracy grupowej międzynarodowego sztabu sił powietrznych oraz zasady ich użycia na współczesnym polu walki. Oficerowie wydziału byli równorzędnymi partnerami dla sojuszników. Odnosiło się to zarówno do procedur, jak i umiejętności językowych. Pewne trudności nastroczało wykorzystanie nowoczesnej techniki bojowej NATO, której nie znali wystarczająco dobrze. Studenci dobrze radzili sobie podczas konferencji prasowych.

Eksperyment kształcenia zintegrowanego okazał się trafnym przedsięwzięciem. Studiowanie dawało studentom wiedzę ogólną, pogłębioną podczas zajęć specjalistycznych w obszarach działań ofensywnych, defensywnych, logistyki i lotnictwa wojsk lądowych. W programie zdominowanym przez problematykę sojuszniczą narodowe siły powietrzne przedstawiano jako koalicyjny składnik sił powietrznych.

Utrzymano koncepcję prowadzenia seminariów i konwersatoriów przez studentów. Przy realizacji zajęć w terenie stosowano zasadę odchodzenia od pokazów na rzecz zajęć seminaryjno-konwersatoryjnych. Dzięki zaangażowaniu kadry dydaktycznej zajęcia prowadzone przez studentów osiągały coraz wyższy poziom. Stopniowe eliminowanie dualizmu merytorycznego wpływało pozytywnie na aktywność studentów i wyniki przez nich uzyskiwane.

W roku akademickim 1999/2000 realizowano także podyplomowe studia operacyjno-logistyczne⁶⁶ oraz kursy taktyczno-operacyjne oficerów WLOP, logistyki⁶⁷ i stanowisk dowodzenia. Kursy oficerów WLOP i stanowisk dowodzenia realizowano w oparciu o dotychczasowe programy. Na studiach podyplomowych zmieniono formułę podróży studyjnej. Zrezygnowano z trzech wyjazdów do baz i składnic logistycznych na rzecz jednego, tygodniowego. Nie modyfikowano zasadniczych treści kształcenia. Najgłębsze zmiany wprowadzono na kursie oficerów logistyki. Część procedur narodowych z zakresu funkcjonowania logistyki zastąpiono sojuszniczymi. Odnosiły się one głównie do funkcjonowania sztabów logistyki NATO. Dzięki tym zabiegom procedury koalicyjne zajmowały w programie około 30% treści.

Wyniki uzyskiwane przez studentów przeszły najśmielsze oczekiwania. W 1999 r. zakończono kształcenie w grupach specjalistycznych wojsk lotniczych

⁶⁶ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program podyplomowych studiów operacyjno-logistycznych od roku akademickiego 1999/2000*, Warszawa 1999.

⁶⁷ Archiwum Biblioteki Głównej AON, *Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 1999 - 2000*, Warszawa 1999.

i obrony powietrznej. Ukończyło je dwudziestu czterech absolwentów, kpt. Dariusz Kostrzewa z wyróżnieniem, dziesięciu z oceną bardzo dobrą, a trzynastu z dobrą. Pierwsi absolwenci kształcenia zintegrowanego osiągnęli lepsze rezultaty. W 2000 r. studia ukończyło 32 oficerów. Wśród nich kpt. pil. Zbigniew Zawada, kpt. pil. Bartłomiej Gadowski i kpt. pil. Piotr Krawczyk z wyróżnieniem, kolejnych dwunastu z oceną bardzo dobrą, a piętnastu z dobrą.

Na tak wysokie wyniki wpływało wiele czynników. Kształcenie z problematyki NATO wyzwało dodatkowe motywacje u studentów. Problematyka kształcenia, eliminująca konieczność pamięciowego uczenia się na rzecz wiedzy ogólnej, tworzyła atmosferę swobody intelektualnej. Wyżej od znajomości definicji było oceniane logiczne rozumowanie. Być może także znacznie odmłodzona kadra dydaktyczna była bardziej liberalna i wystawiała lepsze oceny. Studenci dążyli do osiągnięcia jak najwyższych ocen. Odnosili także sukcesy w konkursach na najlepsze prace dyplomowe. W 1999 r. nagrodę drugiego stopnia uzyskała praca kpt. pil. Cezarego Wassera, trzeciego stopnia kpt. Michała Wieczorka, a dyplom kpt. Roberta Kierskiego. W 2000 r. nagrody uzyskały prace kpt. pil. Piotra Krawczyka – drugiego stopnia, kpt. Roberta Morchala – trzeciego, a kpt. mar. pil. Tomasza Pęcherzewskiego dyplom. Większość prac dyplomowych, a także rocznych była poświęcona problematyce SP NATO.

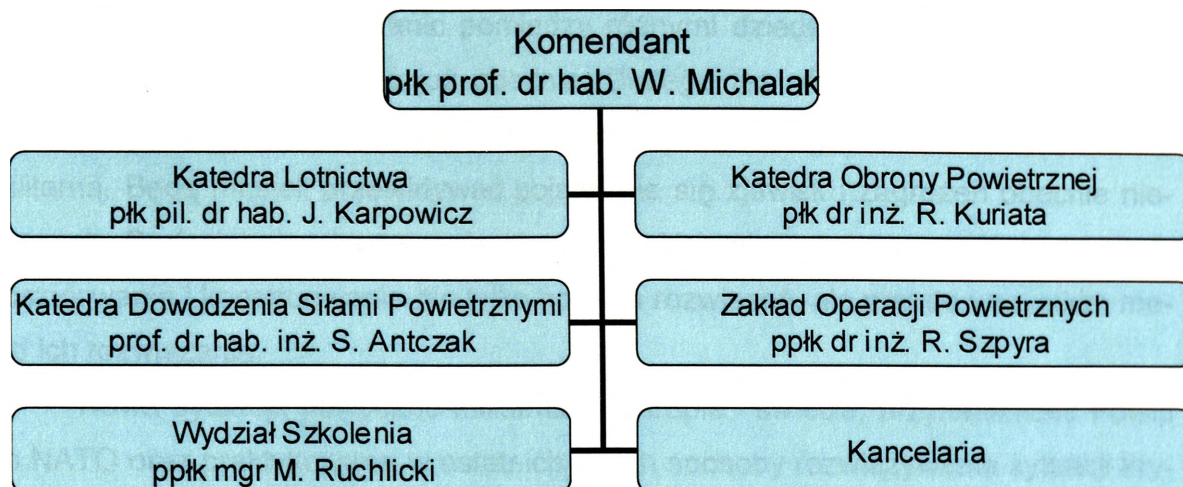
Osiągnięcia wydziału były możliwe dzięki ofiarności i zaangażowaniu kadry dydaktycznej. Zmodyfikowano wszystkie programy kształcenia w wydziale oraz problematykę SP i OPL w programach innych studiów i kursów, osiągając kompatybilność treści z problematyki sił powietrznych w całej uczelni.

Wydajna współpraca z przedstawicielami SP NATO oraz WLOP przyczyniała się do pogłębiania wiedzy kadry wydziału, która uczestniczyła w ćwiczeniach, kursach i innych formach doskonalenia. Procentowało to podczas zabezpieczania i realizacji procesu dydaktycznego. Mankamentem w zakresie pełnej integracji systemu kształcenia z sojuszniczym był brak oryginalnych dokumentów NATO. Pomimo obietnic przełożonych akademii ich nie otrzymywała, z uwagi na brak odpowiedniej kancelarii. Występowały pewne trudności obiektywne w zakresie kształcenia z metodyki szkolenia operacyjno-taktycznego. Wynikały z braku jego koncepcji w polskich siłach powietrznych. Dzięki uporowi i zaangażowaniu kadry, a wręcz narzuceniu wojskom akademickiego punktu widzenia, problem ten został w miarę dobrze rozwiązany.

Wydział stał się ośrodkiem opiniotwórczym dla wojsk. Oficerowie przedstawiali swoje poglądy o użyciu sił powietrznych szerokiemu gremium odbiorców w periodykach fachowych. Prym w tym zakresie wiedli płk W Michalak, prof. E. Zabłocki, płk S. Zajas, płk R. Mańkowski, płk W. Drażczyk i płk M. Kozub⁶⁸. Wzbogacono bazę techniczną wydziału. Praktycznie każdy pracownik miał do dyspozycji komputer. Wyposażono w nie także sale wykładowe. Każda katedra otrzymała rzutnik komputerowy i zestaw audio-video. Znalazły się one także w salach wykładowych. Dzięki temu oficerowie mogli bez ograniczeń korzystać z filmoteki wydziałowej, poświęconej użyciu, wyposażeniu i dowodzeniu siłami powietrznymi. Studenci powszechnie korzystali z techniki komputerowej w czasie prowadzonych przez siebie seminariów i zajęć w jednostkach. Podczas ćwiczeń komputery symulowały działania sił powietrznych. Opracowywano przy ich pomocy dokumenty bojowe i obliczano możliwości sprzętu, prowadzono egzaminy dyplomowe oraz obrony prac rocznych i studyjnych. W 2000 r. wydział uzyskał przyłącze do Internetu. Dzięki temu kadra mogła korzystać z zasobów wiedzy światowej oraz prezentować dorobek i osiągnięcia, a także prowadzić wymianę poglądów. Efektywna działalność oficerów na polu wypracowania teorii użycia sił powietrznych procentowała. Byli oni zapraszani do prezentowania swoich poglądów nie tylko do dowództwa polskich sił powietrznych, ale także wojsk lądowych, aeromobilnych i marynarki wojennej.

Uwieńczeniem tego okresu było wypracowanie założeń metodologicznych i metodycznych do nowej koncepcji kształcenia zakładającej, że absolwenci będą kończyli studia jako magistrowie. Rok akademicki 2000/01 stał się kolejnym, przełomowym etapem w życiu wydziału. Spowodował zmiany strukturalne, etatowe i systemowe. Wydział przyjął – od 01 lipca 2001 r. - nazwę Lotnictwa i Obrony Powietrznej, natomiast katedry: Lotnictwa, Obrony Powietrznej i Dowodzenia Siłami Powietrznymi (w miejsce Katedry Systemów Kierowania i Zabezpieczenia WLOP). Utworzono także etatowy Zakład Operacji Powietrznych. Rozwiązano Katedrę Logistyki przenosząc wykładowców do Wydziału Strategiczno-Obronny.

⁶⁸ M. in. W. Michalak, *Dominacja z powietrza*, PWLiOP 11/1999, s. 9-14, PWLiOP 12/1999 s.12-16; *Polskie siły powietrzne. Reagowanie kryzysowe i działania bojowe w koalicji*, PWLiOP 7/2000, s.17-27; E. Zabłocki, *Siły powietrzne w koalicyjnym systemie obronnym*, PWLiOP 3/1999, s. 3-8; S. Zajas, *Osiągnięcie interoperacyjności w zakresie dowodzenia Siłami Powietrznymi RP i NATO*, PWLiOP 11/1999, s.15-21; R. Mańkowski, *Logistyka sił powietrznych w świetle wymagań systemu operacyjnego*, PWLiOP 3/1999, s.76-85; R. Mańkowski, W Drażczyk, *Operacyjne wymogi prawnego usankcjonowania organizacji zabezpieczenia logistycznego SP RP w działaniach sojuszniczych*, PWLiOP 12/1999, s.66-74; M. Kozub, S Szulc, *Wsparcie działań powietrznych w operacjach połączonych NATO*, PWLiOP 7/2000, s. 37-47.

Rys. 9. Struktura Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej - 2001 r.

(Źródło: opracowanie własne)

Prowadzone przez kilka lat zabiegi akademii o uruchomienie studiów magisterskich powiodły się. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z ministrem Edukacji Narodowej wydał zgodę na ich prowadzenie⁶⁹. Opracowano program magisterskich studiów uzupełniających na kierunku lotnictwo. W lutym 2001 r. rozpoczęło edukację 22 oficerów.

Myślą przewodnią studiów była potrzeba kształcenia kadr dla sił powietrznych, zgodnie z wymogami współczesności oraz zapewnienie oficerom wykształcenia drugiego stopnia i tytułów w pełni porównywalnych z uzyskiwanymi w uczelniach cywilnych, zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi. Ustalono wówczas, że współczesny oficer musi sprostać wielu różnorodnym wyzwaniom. Wykazywać się twórczym i przyszłościowym myśleniem, krytycznym postrzeganiem i zdecydowanym działaniem. By pomyślnie funkcjonować w każdym środowisku i ekstremalnych warunkach jest mu potrzebna elastyczność i sprawność umysłowa, zdolność do tworzenia wielu koncepcji działania. Nie może być tylko biernym wykonawcą planów, a musi

⁶⁹ Zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 stycznia 2001 r. w sprawie ustalenia dla Akademii Obrony Narodowej „Rocznego programu nauczania na kierunkach: Zarządzanie i dowodzenie, Bezpieczeństwo narodowe, Lotnictwo i Logistyka”.

być samodzielnym twórcą, planującym właściwe działania w każdych warunkach i przywódcą pociągającym za sobą podwładnych. Charakterystycznym dla przyszłości będzie zacieranie się granic pomiędzy różnymi dziedzinami wiedzy, czego zaczątki można zaobserwować już obecnie. Dlatego też oficerowie powinni posiadać wiedzę z wielu różnych dziedzin, także tych wykraczających poza typową wiedzę militarną. Będą musieli przewidywać pojawienie się zjawisk i zagrożeń obecnie nieznanych. Profesjonalne kształcenie musi być ukierunkowane na wspólne, grupowe poszukiwanie i konstruowanie nie tylko nowych rozwiązań, ale przede wszystkim metod ich rozwiązania.

Nowa sytuacja polityczno-militarna w Europie i świecie, przynależność Polski do NATO oraz praktykowane w ostatnich latach sposoby rozwiązywania sytuacji kryzysowych i utrzymania pokoju stawiają jakościowo nowe wymagania wobec sił zbrojnych. Dowództwa i sztaby muszą być zdolne do kierowania i realizowania zadań w układzie narodowym i koalicyjnym, w operacjach militarnych i pokojowych, zarówno na obszarze własnego kraju, jak i poza jego granicami. Stawia to szczególne wymagania w zakresie przygotowania kadr dowódczo-sztabowych. Wiedza i umiejętności dowództw i oficerów sztabów muszą zapewnić efektywne i racjonalne użycie wojsk w dowolnej sytuacji, zgodnie z celami politycznymi państwa lub sojuszu.

Uwzględniając wyzwania przyjęto, że celem kształcenia na uzupełniających studiach magisterskich na kierunku „*lotnictwo*”, jest wszechstronne przygotowanie kadr dowódczych i sztabowych, zdolnych efektywnie kierować organizacjami wojskowymi, podejmować różnorodne działania realizowane przez pododdziały i oddziały sił powietrznych w różnych działaniach⁷⁰.

Kształcenie na dziennych studiach magisterskich było realizowane do końca roku akademickiego 2004/05 przez pięć semestrów. Do programu włączono tzw. kurs zerowy, czyli nauczanie języków obcych. Wykaz przedsięwzięć przedstawiono w załączniku 62. Wskazuje on na pewne różnice w porównaniu z tzw. programem przejściowym, czyli ostatnim programem dla studiów dyplomowych. Do programowych zajęć lekcyjnych włączono podróż studyjną oraz przedsięwzięcia studyjne, czyli wizyty w ośrodkach badawczych i zakładach pracy, określając je mianem praktyki funkcjonowania sił powietrznych. Wydzielono także dodatkowe godziny czasu dys-

⁷⁰ *Program magisterskich studiów uzupełniających kierunek Lotnictwo od roku akademickiego 2000 - 2001*, AON, Warszawa 2000.

pozycyjnego (rektorskiego). Miało to na celu „rozluźnienie” czasu studiów, dając studentom więcej czasu na indywidualne studiowanie i pracę z podręcznikiem.

Programowe zajęcia lekcyjne podzielono na trzy działy: przedmioty ogólne, podstawowe i kierunkowe, co przedstawia załącznik 63. W związku z tym zrezygnowano z wytypowania tzw. przedmiotów kierunkowych, które miały decydujący wpływ na oceny ukończenia semestrów. Nie wprowadzono jednak nowego Regulaminu studiów i zgodnie z interpretacją zapisów poprzedniego (z 1995 r.) cały dział przedmiotów kierunkowych (14 przedmiotów) rzutował na oceny ukończenia semestru, co wypaczało sens studiowania i oceniania.

Do programu włączono nowe przedmioty. Niektóre, jak etykę zawodową, pierwszą i trzecią grupę przedmiotów fakultatywnych, realizowano po raz pierwszy. Niektórym zmieniono nazwę. Sztukę operacyjną wojsk lądowych i taktykę ogólną zastąpiono działaniami operacyjnymi i taktycznymi wojsk lądowych. Zrezygnowano ze sztuki operacyjnej sił powietrznych, wprowadzając potęgę powietrzną i doktryny powietrzne. Z taktyki sił powietrznych wyodrębniono taktykę wojsk lotniczych i obrony powietrznej, co było podyktowane względami praktycznymi. Wiadomo, która katedra odpowiadała za realizację przedmiotu i jego rozliczenie. Systemy kierowania i uzbrojenia zastąpiono systemami wspomaganie sił powietrznych. Z dowodzenia wyodrębniono problematykę organizacji i zarządzania oraz ćwiczenia dowódczo-sztabowe, które stały się ćwiczebną praktyką dowodzenia. Przedsięwzięcia realizowane w wojskach i instytucjach nazwano praktyką funkcjonowania sił powietrznych.

Pierwszy semestr przeznaczono na intensywny kurs języka angielskiego oraz zapoznanie z historią sił powietrznych, podstawami bezpieczeństwa, teorią konfliktów i zasadami prawa międzynarodowego. Studenci poznawali także psychologiczne uwarunkowania współczesnej walki. W drugim kontynuowali naukę języka angielskiego. W ramach organizacji i zarządzania studiowali teoretyczne podstawy zarządzania i dowodzenia. Doskonaliли umiejętności w zakresie informatyki, poznawali podstawy ekonomii i pedagogiki. Historia sztuki wojennej przybliżyła problematykę doktryn, dowodzenia i użycia poszczególnych rodzajów wojsk sił powietrznych, a wiedza historyczna pomagała w zrozumieniu współczesnej sztuki wojennej, działań operacyjnych oraz roli i znaczenia potęgi zbrojnej, przede wszystkim powietrznej. Potęga i doktryny powietrzne ukazywały poglądy na współczesną wojnę powietrzną, doktryny powietrzne poszczególnych państw i sojuszu, a także rolę i zadania sił powietrz-

nych w poszczególnych rodzajach działań. Oficerowie zapoznawali się także z przepisami prawa lotniczego oraz problematyką zarządzania przestrzenią powietrzną.

W czasie pierwszych dwóch semestrów realizowano głównie problematykę operacyjną, poprzez zajęcia z reguły teoretyczne. Studenci w pierwszej kolejności poznawali zagadnienia ogólne. Następnie studiowali problematykę działań taktyczno-operacyjnych, dowodzenia i zabezpieczenia logistycznego sił powietrznych narodowych i sojuszu, a także ich działań w operacjach innych niż wojna. Trzeci semestr przeznaczono na realizację problematyki taktycznej. Studiowano podstawy działań taktycznych wojsk lądowych, lotnictwa wojsk lądowych i obrony przeciwlotniczej. Następnie taktykę wojsk radiotechnicznych, lotnictwa myśliwsko-bombowego, wojsk raketowych, lotnictwa rozpoznawczego i myśliwskiego. Planowano zasady użycia lotnictwa SP w działaniach wojsk lądowych. Oficerowie poznawali zasady zabezpieczenia logistycznego działań poszczególnych rodzajów wojsk SP oraz dowodzenia. Uczyli się zasad opracowywania ćwiczeń dla oddziałów SP. Zajęcia ogólne z problematyki taktycznej uzupełniano zajęciami specjalistycznymi, prowadzonymi w czterech grupach specjalistycznych: lotnictwa sił powietrznych, obrony powietrznej, rozpoznania i walki elektronicznej oraz lotnictwa wojsk lądowych. Wiedzę taktyczną uzupełniała ekonomiczna oraz zajęcia z języka angielskiego, kończące się egzaminami państwowymi. Na zakończenie semestru studenci brali udział w ćwiczeniu szkieletowym prowadzonym wspólnie z wydziałem wojsk lądowych na temat przygotowania i prowadzenia działań sił powietrznych we współdziałaniu z wojskami lądowymi. Opracowywali także pracę roczną w formie opracowania teoretycznego. Najlepsze opracowania kierowano na konkurs Przeglądu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Najwyżej ocenione przez jury konkursu publikowane były na łamach tego czasopisma.

Na początku czwartego semestru realizowano podróż studyjną. Studenci zapoznawali się z funkcjonowaniem sił powietrznych, porównując swoje doświadczenia z rozwiązaniami stosowanymi w innych jednostkach i rodzajach wojsk. Celem kształcenia w semestrze było nauczenie zasad planowania, dowodzenia i zabezpieczenia działań SP według procedur NATO w CAOC (Centrum Połączonych Działań Powietrznych), funkcjonującym w zintegrowanym systemie dowodzenia. Problematyka kształcenia w semestrze oprócz zagadnień sojuszniczych obejmowała także narodowe. Część zajęć prowadzono w formie analizy porównawczej rozwiązań narodowych i sojuszniczych.

Studenci uczyli się opracowania ćwiczenia LIVEX według procedur sojusznicych. Poznawali zasady organizowania konferencji prasowych. Doskonali wiedzę o walce radioelektronicznej oraz funkcjonowaniu LM i WR wyjeżdżając do jednostek wojskowych. Wiedzę z taktyki sił powietrznych rozszerzano podczas zajęć fakultatywnych. W ich trakcie uczono modelowania działań bojowych poszczególnych rodzajów wojsk. Wiedzę taktyczną uzupełniano zajęciami fakultatywnymi z języka obcego oraz problemów współczesnej cywilizacji i badań operacyjnych. Duży nacisk kładziono na metodologiczne aspekty przygotowania pracy magisterskiej. Pierwotnie zakładano, że głównie podczas czwartego semestru będą realizowane praktyki lotne. Zmiana przepisów w sprawie dodatkowych należności finansowych dla pilotów spowodowała, że doskonalenie nawyków podczas studiów nie jest warunkiem uzyskania dodatku tzw. lotnego. W związku z tym z praktyk zrezygnowano.

W piątym semestrze studenci doskonali problematykę planowania użycia SP realizując ćwiczenia audytoryjne z przygotowania kontyngentu narodowego do udziału w operacji pokojowej, użycia sił powietrznych w operacjach pozawojennych i wsparciu pokoju oraz planowania działań bojowych w CAOC, przygotowujące do ćwiczeń dowódczo-sztabowych. Najważniejszym z nich było ćwiczenie wydziałowe, w latach 2001 - 2003 realizowane jako dwuetapowe. Pierwszy etap poświęcono na planowanie działań sił powietrznych w CAOC, drugi użycia ich w operacji wymuszania pokoju. Semestr kończyły ćwiczenia akademickie. Szkieletowe, poświęcone przygotowaniu i prowadzeniu działań sił powietrznych we współdziałaniu z wojskami lądowymi, zaś główne użyciu lotnictwa w działaniach wojsk lądowych. Poprzedzało je planowanie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej sił powietrznych. Wszystkie ćwiczenia prowadzono według założeń sojusznicych. Studenci musieli opanować sojusznicy „filozofię” planowania użycia, dowodzenia i zabezpieczenia działań sił powietrznych.

Każdy semestr kończyła sesja egzaminacyjna, a studia egzamin dyplomowy i obrona opracowanych przez studentów prac magisterskich. Absolwenci otrzymywali tytuł magistra lotnictwa. Dotychczasowy termin „oficer dyplomowany” zarezerwowano dla absolwentów podyplomowych studiów operacyjno-strategicznicych.

Program zakładał wyraźne stopniowanie trudności. Przez pierwsze dwa semestry studenci nie realizowali żadnego ćwiczenia. W trzecim dwa, z których jedno dowódczo-sztabowe w formie szkieletowego. Brak obycia z ćwiczeniami rekompensowano odpowiednio dobraną problematyką kształcenia, która przygotowywała do

realizacji tych przedsięwzięć. W czwartym semestrze uczyli się opracowania ćwiczenia według procedur sojuszniczych, a w piątym realizowali je. W programie zmniejszono liczbę ćwiczeń do 12.

Stworzenie pięciosemestralnego programu zachwiało także proporcjami problematyki NATO oraz formami i metodami kształcenia. Problematyka sojusznicza zajęła w sumie ponad 600 godzin (22%) treści kształcenia, odpowiednio: 2,6% w pierwszym semestrze, 12,8% w drugim, 10,5% w trzecim, 27,9% w czwartym oraz 68,9% w piątym. Zmieniły się także proporcje w formach i metodach kształcenia w stosunku do programu przejściowego, co przedstawiono w załączniku 64. Różnice wynikały z faktu włączenia dodatkowych 400 godzin języka angielskiego, realizowanego w formie zajęć grupowych. Niemniej jednak, zauważalnym jest wyraźne zmniejszenie liczby wykładów i zwiększenie seminariów. Świadczyło to o zwiększeniu wymagań wobec studentów i zaangażowaniu ich w realizację procesu dydaktycznego.

Równolegle realizowano studia dyplomowe. Kształceniem objęto dwa roczniki.

W roku akademickim 2000/2001 przeprowadzono w wydziale ostatni kurs taktyczno-operacyjny i podyplomowe studia operacyjno-logistyczne dla oficerów pionu logistyki. Kurs realizowano według omawianego wcześniej programu. Dla studiów podyplomowych stworzono nowy program⁷¹. Uwzględniając udział oficerów w ćwiczeniu wydziałowym wprowadzono operacje pokojowe i obsługę multimedialną przedsięwzięć szkoleniowych. Dążąc do lepszego przygotowania prac studyjnych wprowadzono do programu seminaria studyjne, w trakcie których wypracowywano ich formułę. Umiejętnie pogodzone procedury narodowe i sojusznicze. Jego innowacyjność polegała także na wprowadzeniu czterdziestogodzinnego bloku z problematyki menedżerskiej, przygotowującej oficerów do funkcjonowania w warunkach gospodarki wolnorynkowej. Treści NATO zajmowały w programie ponad 30%. W metodach kształcenia przeważały podające. Wykłady stanowiły ponad 33% wszystkich form. Było to podyktowane chęcią przekazania oficerom obszernej wiedzy i dobrego przygotowania ich do funkcjonowania w jednostkach.

Decyzje przełożonych sprawiły, że w roku 2000/2001 nie organizowano innych kursów taktyczno-operacyjnych. Kursy oficerów OPL⁷², SD⁷³ i WLOP⁷⁴ przeprowa-

⁷¹ *Program podyplomowych studiów operacyjno-logistycznych oficerów logistyki Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 2000 - 2001*, Warszawa 2000.

⁷² *Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów Wojsk Obrony Przeciwlotniczej od roku akademickiego 1998 - 1999*, Warszawa 1999.

⁷³ *Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów stanowisk dowodzenia Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, Warszawa 2000.

dzono w następnym roku akademickim. W zasadzie treści kształcenia nie odbiegały od omawianych poprzednio. Na uwagę zasługuje dostosowanie programu dla oficerów SD do zmian zachodzących w siłach powietrznych. Słuchaczy zapoznawano z przeznaczeniem Centrum Operacji Powietrznych, przebiegiem kontroli taktycznej, czyli Tacevalem, oraz współpracą cywilno-wojskową, czyli CIMIC. Także programy podróży studyjnych na obydwu kursach zastały zmodyfikowane. Oficerowie wyjeżdżali do jednostek i SD funkcjonujących w sojuszu, poznawali ośrodki produkujące systemy dowodzenia.

Kurs operacyjno-taktyczny oficerów WLOP realizowano według zmodyfikowanego programu⁷⁵. Wprowadzono do niego nowe przedmioty: public relations, współpracę cywilno-wojskową i działania połączone. Celem kształcenia było przygotowanie oficerów do pracy na stanowiskach operacyjnych w dowództwach ZT i ZOT oraz DWLOP. Słuchacze poznawali problematykę bezpieczeństwa, strategii, współczesnej wojny powietrznej, jej uwarunkowania i właściwości. Utrwalali wiadomości podczas zajęć seminaryjnych, ćwiczeń audytoryjnych, podróży studyjnej i ćwiczenia dowódczo-sztabowego, prowadzonego według procedur NATO, które zajmowały w programie przeszło 42% treści. W ćwiczeniu dowódczo-sztabowym oficerowie uczyli się kierowania działaniami sił powietrznych na szczeblu operacyjno-taktycznym.

Dwudziesty pierwszy wiek przyniósł nowe wyzwania edukacyjne, związane głównie z procesem osiągnięcia interoperacyjności ze strukturami NATO oraz instytucjami Unii Europejskiej. Będąc członkiem tych organizacji Polska musi utworzyć zintegrowany, cywilno-wojskowy system zarządzania przestrzenią powietrzną, podlegający nowemu porządkowi prawnemu w obszarze jej użytkowania. Kadra wydziału wystąpiła z inicjatywą wsparciu procesu dostosowywania się do nowych warunków poprzez kształcenie wojskowych i cywilnych kadr lotniczych.

Mając przyzwolenie ministrów Obrony i Edukacji Narodowej na realizację studiów magisterskich wystąpiono do Senatu Akademii z wnioskiem o rozszerzenie oferty edukacyjnej i uruchomienie studiów zaocznych na kierunku „Lotnictwo”. Na mocy jego uchwały⁷⁶ uruchomiono:

⁷⁴ Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Warszawa 2000.

⁷⁵ Program kursu taktyczno-operacyjnego oficerów Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej od roku akademickiego 2001 - 2002, Warszawa 2001.

⁷⁶ Uchwała nr 2/2001 Senatu Akademii Obrony Narodowej w sprawie uruchomienia zaocznych studiów magisterskich i podyplomowych na kierunku „Lotnictwo”.

- jednolite studia magisterskie w specjalności zarządzanie organizacjami lotniczymi (ZOL),
- jednolite studia magisterskie w specjalności zarządzanie ruchem lotniczym (ZRL),
- uzupełniające studia magisterskie w specjalności zarządzanie organizacjami lotniczymi (ZOL),
- uzupełniające studia magisterskie w specjalności zarządzanie ruchem lotniczym (ZRL),
- podyplomowe studium zarządzania lotnictwem (PSZL).

Idea, która przyświecała uruchomieniu studiów było umożliwienie zdobycia wiedzy szerszym kręgom kadry zawodowej oraz pasjonatom lotnictwa ze środowiska cywilnego, a także ujednoczenie poglądów środowiska wojskowego i cywilnego na funkcjonowanie i użycie lotnictwa. Programy poszczególnych specjalności i treści kształcenia wskazywały, że w wydziale podjęto się trudnej misji wprowadzenia ładu w przestrzeni powietrznej.

Celem kształcenia w specjalności zarządzanie organizacjami lotniczymi było przygotowanie absolwentów⁷⁷ posiadających gruntowną i wszechstronną wiedzę w zakresie teorii zarządzania organizacjami lotniczymi (koncernami, przedsiębiorstwami lotniczymi i jednostkami sił powietrznych) oraz umiejętności jej twórczego, praktycznego stosowania. Natomiast kształcenie w specjalności zarządzanie ruchem lotniczym miało na celu przygotowanie absolwentów posiadających gruntowną i wszechstronną wiedzę w zakresie teorii zarządzania ruchem lotniczym oraz umiejętności jej twórczego, praktycznego stosowania⁷⁸.

Kształcenie na studium zarządzania lotnictwem miało propagować racjonalne i innowacyjne postawy wobec problemów bezpieczeństwa i obronności państwa oraz rozwijać i pogłębiać wiedzę o komercyjnym i militarnym wykorzystaniu zasobów powietrznych państwa oraz ruchu lotniczym. Ponadto miało kształtować umiejętności rozwiązywania problemów zarządzania ruchem lotniczym oraz cywilnymi i wojsko-

⁷⁷ *Program zaocznych jednolitych studiów magisterskich na kierunku lotnictwo w specjalności zarządzanie organizacjami lotniczymi od roku akademickiego 2001 – 2002; Program zaocznych uzupełniających studiów magisterskich na kierunku lotnictwo w specjalności zarządzanie organizacjami lotniczymi od roku akademickiego 2001 - 2002, Warszawa 2001.*

⁷⁸ *Program zaocznych jednolitych studiów magisterskich na kierunku lotnictwo w specjalności zarządzanie ruchem lotniczym od roku akademickiego 2001 – 2002; Program zaocznych uzupełniających studiów magisterskich na kierunku lotnictwo w specjalności zarządzanie ruchem lotniczym od roku akademickiego 2001 - 2002, Warszawa 2001.*

wymi organizacjami lotniczymi w rozumieniu przedsiębiorstw lotniczych i jednostek sił powietrznych⁷⁹.

Aby osiągnąć zakładane cele kształcenia opracowano założenia organizacyjne studiów zgodne z dokumentami normatywnymi oraz programy kształcenia. Studia jednolite trwają dziesięć semestrów. Program obejmuje 3266 godzin, co ilustruje załącznik 65. Po zdaniu egzaminu magisterskiego i obronie pracy kwalifikacyjnej student otrzymuje tytuł zawodowy magistra. Przedmioty podzielono na ogólne, podstawowe, kierunkowe i specjalistyczne. W pierwszych trzech grupach studenci obydwu specjalności studiują te same treści, w jednakowej liczbie godzin. Grupę przedmiotów specjalistycznych zróżnicowano, co ma na celu przybliżenie problematyki danej specjalności (załącznik 66).

Kształcenie na studiach jednolitych zostało ukierunkowane zarówno na środowisko cywilne, jak i wojskowe (chorążowie i podoficerowie zawodowi, a także absolwenci cywilnych szkół średnich). Treści wojskowe zajmują w programach kształcenia tylko około 7%, naświetlając ogólne zasady funkcjonowania sił zbrojnych, kierowania nimi oraz zasady funkcjonowania lotnictwa sił powietrznych w społeczności lotniczej. Jest to niezbędne minimum wiedzy dla przyszłych menedżerów lotnictwa.

Program studiów skonstruowano w taki sposób, że studiowanie odbywa się od założeń ogólnych do szczegółowych. W początkowym okresie kształcenia studenci poznają zasady logicznego wnioskowania, podstawy matematyki, informatyki, finansów oraz historię lotnictwa, współczesne konstrukcje lotnicze, a także język angielski, który jest realizowany przez cały okres studiów. Studenci ZOL poznają zasady etyki biznesu oraz podstawy ekologii, natomiast ZRL podstawy meteorologii oraz geografii i kartografii lotniczej.

Kolejnym etapem studiów jest poznanie uwarunkowań psychologicznych funkcjonowania człowieka we współczesnej rzeczywistości, podstaw prawa i statystyki oraz ekonomii, a także praw ekonomicznych rządzących rynkiem. Studenci ZOL zapoznają się także w tym okresie z funkcjonowaniem administracji, a ZRL z zagadnieniami aerodynamiki i mechaniki lotu oraz podstawami bezpieczeństwa lotów.

Od trzeciego roku studenci zgłębiają problematykę bezpieczeństwa państwa, funkcjonowania sił zbrojnych, w tym powietrznych. Poznają zasady zarządzania, socjologiczne problemy funkcjonowania organizacji oraz podstawy medycyny lotniczej.

⁷⁹ *Program zaocznego podyplomowego studium zarządzania lotnictwem od roku akademickiego 2001 - 2002, Warszawa 2002.*

W ramach realizacji przedmiotów specjalistycznych studenci specjalności ZOL zapoznają się z przepisami prawa cywilnego i prawa pracy, zasadami marketingu, podstawami rachunkowości, natomiast studenci ZRL z zasadami kontroli ruchu lotniczego, podstawami nawigacji i radiolokacji lotniczej.

Na czwartym roku kontynuowana jest problematyka z roku trzeciego oraz jako dodatkowe prowadzone są przedmioty: zasady funkcjonowania logistyki lotniczej i transportu lotniczego. Studenci poznają organizację i zasady zarządzania lotnictwem cywilnym oraz z podstawami badań naukowych. Problematyka specjalistyczna na ZOL obejmuje prawo gospodarcze, a na ZRL zasady zarządzania przestrzenią powietrzną.

Piąty rok przeznaczono głównie na opracowanie pracy kwalifikacyjnej i przygotowanie do egzaminów końcowych. Kontynuowana jest problematyka z poprzedniego roku. Ponadto studenci są zapoznawani z socjologicznymi podstawami bezpieczeństwa, zasadami informatycznego wspomaganie zarządzania i zarządzania personelem. Poznają problematykę badań operacyjnych oraz zasady dowodzenia siłami powietrznymi. Studenci ZOL zgłębiają wiedzę o finansach publicznych oraz organizacji i funkcjonowaniu przedsiębiorstwa lotniczego. Uczą się także zasad negocjacji i komunikowania społecznego. Z kolei ZRL poznają zasady informacji lotniczej, kontroli przestrzeni powietrznej w czasie kryzysu i wojny, systemu ratownictwa lotniczego i psychologiczne podstawy wykonywania lotów. W każdym semestrze przewidziano czas na pogłębienie wiedzy teoretycznej poprzez poznanie praktycznych zasad funkcjonowania cywilnych i wojskowych organizacji lotniczych, kierowania nimi, oraz zadań przez nie wykonywanych.

Po zrealizowaniu problematyki kształcenia absolwenci powinni być dobrze przygotowani do realizacji zadań wynikających ze specjalizacji. Będą wyposażeni w gruntowną i wszechstronną wiedzę z zakresu teorii i praktyki zarządzania organizacjami lotniczymi i ruchu lotniczego w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

Studia uzupełniające trwają cztery semestry. Program obejmuje 1322 godziny. Absolwenci, po zdaniu egzaminu dyplomowego i obronie pracy kwalifikacyjnej, uzyskiwali tytuł zawodowy magistra w specjalnościach zarządzania organizacjami lotniczymi lub zarządzania ruchem lotniczym. Liczba godzin w poszczególnych semestrach odpowiada podziałowi na studiach jednolitych. Program podzielono na 23 przedmioty w czterech grupach, co przedstawia załącznik 67. Studia są przeznaczone dla absolwentów wyższych szkół wojskowych oraz absolwentów uczelni cywil-

nych, którzy posiadają co najmniej dyplom ukończenia studiów pierwszego stopnia inżynierskich lub licencjackich.

W czasie pierwszego roku studenci poznawali zasady zarządzania oraz organizację i zarządzanie lotnictwem cywilnym. Realizowali cykl zajęć z problematyki bezpieczeństwa, funkcjonowania sił zbrojnych i sił powietrznych. Poznawali funkcjonowanie logistyki lotniczej, podstawy dowodzenia siłami powietrznymi oraz badań naukowych.

Studenci ZOL w ramach przedmiotów specjalistycznych poznawali psychologiczne podstawy funkcjonowania grup społecznych i zachowania jednostki. Studiowali zasady funkcjonowania finansów publicznych i podstawy prawa gospodarczego. Natomiast studenci specjalności ZRL zasady kontroli ruchu lotniczego i zasady zarządzania przestrzenią powietrzną.

W czasie drugiego roku studiów kontynuowali problematykę z pierwszego. Dodatkowo zgłębiali wiedzę o systemach wspomagających zarządzanie, socjologicznych uwarunkowaniach bezpieczeństwa oraz metodach zarządzania personelem, a także zasadach i metodach badań operacyjnych. Realizowali także seminaria magisterskie. Zapoznawali się także z funkcjonowaniem transportu lotniczego.

Problematyka specjalistyczna na ZOL odnosiła się do organizacji i funkcjonowania przedsiębiorstwa lotniczego, marketingu oraz negocjacji i funkcjonowania osób publicznych. Na ZRL studenci poznawali zasady kontroli przestrzeni powietrznej w czasie kryzysu i wojny oraz psychologiczne uwarunkowania funkcjonowania osób związanych z lotnictwem. Następnie zasady ratownictwa lotniczego oraz systemy wspomagające kontrolę ruchu lotniczego i przestrzeni powietrznej.

Przez dwa lata studiów doskonalili znajomość języka angielskiego. Studia kończyły się egzaminem dyplomowym i obroną pracy kwalifikacyjnej. Absolwent po pomyślnie zdanym egzaminie i obronie pracy otrzymywał tytuł magistra lotnictwa.

Celami kształcenia na zaocznym podyplomowym studium zarządzania lotnictwem jest propagowanie racjonalnych, innowacyjnych postaw wobec problemów bezpieczeństwa i obronności. Rozwinięcie i pogłębienie wiedzy o komercyjnym i militarnym wykorzystaniu zasobów powietrznych państwa i ruchu lotniczym. Kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów zarządzania ruchem lotniczym oraz cywilnym i wojskowymi organizacjami lotniczymi, czyli przedsiębiorstwami lotniczymi i jednostkami sił powietrznych. Jest ono przeznaczone zarówno dla środowiska cy-

wilnego, jak i wojskowego z zamiarem ujednoczenia poglądów na temat funkcjonowania lotnictwa, zarządzania nim oraz konsolidacji kadr lotniczych.

Studia trwają dwa semestry i obejmują 270 godzin zajęć programowych, podzielonych na 7 przedmiotów w dwóch grupach. Studenci opracowują pracę studyjną, której bronią podczas egzaminu końcowego. Podział czasu studiów przedstawiono w załączniku 68.

Podczas zajęć programowych i samokształceniowych słuchacze są wyposażeni w gruntowną i wszechstronną wiedzę z zakresu teorii i praktyki zarządzania organizacjami lotniczymi w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Studia przygotowują absolwentów do twórczego rozwiązywania problemów współczesnego lotnictwa i sił powietrznych, potrafiących prowadzić działalność gospodarczą i szkolenie pokojowe. Znających zasady użytkowania przestrzeni powietrznej zarówno w wymiarze komercyjnym jak i militarnym, którzy będą umieli podejmować słuszne decyzje oraz planować złożone przedsięwzięcia organizacyjne. Zaletą studiów jest fakt uczestnictwa w nich osób z kierowniczych kręgów cywilnych i wojskowych organizacji lotniczych, co pozwala na ujednoczenie poglądów dotyczących współpracy, zakresów kompetencji i obszarów odpowiedzialności w zakresie zarządzania i wykorzystania przestrzeni powietrznej nad terytorium Polski.

Rok akademicki 2000/2001 zapoczątkował nowe podejście do systemu kształcenia kadr dla sił powietrznych i lotnictwa cywilnego. Utworzenie studiów magisterskich, programy do ich realizacji oraz treści kształcenia przyczyniły się do tego, że absolwenci wydziału zdobędą wykształcenie w pełni odpowiadające cywilnemu. Użytkany przez nich tytuł magistra będzie honorowany w środowisku cywilnym.

Uruchomienie studiów zaocznych było dobrym posunięciem. O zapotrzebowaniu środowiska lotniczego na studia tego typu świadczy duża liczba kandydatów. Od roku akademickiego 2004/05 zrezygnowano z kształcenia w specjalnościach pozostawiając kierunek *Lotnictwo*.

Lata 2001 – 2002 to ostatni etap kształcenia na studiach dyplomowych. W roku 2001 studia ukończyło 20 oficerów, wśród nich kpt. pil. Jacek Łazarczyk z wyróżnieniem, 4 z ocenami bardzo dobrymi, 12 z dobrymi, natomiast w 2002 – 26 oficerów, w tym kpt. Robert Kucharski z wyróżnieniem. Absolwenci dobrze zaprezentowali się także w konkursie na najlepszą pracę dyplomową. Nagrodę pierwszego stopnia otrzymał kpt. Sławomir Cieślewicz, trzeciego stopnia kpt. pil. Adam Cebula, a dyplom kpt. pil. Jacek Łazarczyk. W 2003 r. studia ukończyli pierwsi absolwenci uzupełniają-

cych studiów magisterskich. Stacjonarne ukończyło 21 oficerów, zaoczne 57 osób zarówno z sił powietrznych, jak i lotnictwa cywilnego. Najwyższe wyniki na stacjonarnych uzyskał kpt. pil. Robert Weissgerber. W konkursie na najlepszą pracę dyplomową drugie miejsce zajęła praca kpt. Tomasza Kmicikiewicza.

Od roku akademickiego 2003/04 studenci, oficerowie studiów stacjonarnych studiują w oparciu o zmodyfikowane programy kształcenia, w których starano się znaleźć wspólną bazę ze studiami zaocznymi (na podstawie autorskiego standardu kształcenia). W związku z tym dokonano korekty wprowadzając nowe przedmioty jak operacje reagowania kryzysowego SP (zamiast operacji pokojowych), przywództwo wojskowe oraz proseminaria magisterskie, co przedstawiono w załączniku 69.

Podjęto decyzję, że studenci ostatnich dwóch semestrów również zostaną objęci kształceniem według nowych zasad. Zmodyfikowano program tworząc aneks, w którym umiejętnie połączono treści i przedmioty dotychczas realizowane z nowymi⁸⁰, co przedstawia załącznik 70. Uwzględniono przy tym nowe wyzwania stojące przed siłami powietrznymi, wynikające z doktryny operacji sił powietrznych. Główny nacisk położono na rozszerzenie problematyki ich udziału w operacjach reagowania kryzysowego i w operacjach połączonych. Miało to odzwierciedlenie w teorii oraz ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. W ćwiczeniu wydziałowym wprowadzono planowanie działań w komponencie powietrznym, natomiast w akademickich planowanie operacji połączonych z udziałem komponentu powietrznego.

Decyzje w siłach zbrojnych spowodowały, że ograniczono liczbę kursów taktyczno-operacyjnych. Ostatni przeprowadzono w roku akademickim 2002/03 promując 19 absolwentów. Realizowano go wg omawianego poprzednio programu. Uwzględniając zapotrzebowanie WLOP zrealizowano w następnym roku akademickim (listopad – grudzień 2003 r.) kurs dla dowódców baz logistycznych⁸¹. Głównym celem kształcenia było podniesienie umiejętności dowódczych, pogłębienie i ugruntowanie wiedzy taktyczno-operacyjnej, specjalistycznej i prawnej w stopniu umożliwiającym efektywne dowodzenie bazami lotniczymi w warunkach gospodarki rynkowej oraz doskonalenie umiejętności kierowania nimi w układzie narodowym i sojuszniczym. Zajęcia na kursie prowadzili zarówno wykładowcy z wydziału, jak i z wojsk, którzy prezentowali praktyczne aspekty funkcjonowania baz. Oficerów zapoznawano z pod-

⁸⁰ *Aneks do programu magisterskich studiów uzupełniających kierunek Lotnictwo w roku akademickim 2003 – 2004*, Wyd. AON, Warszawa 2003.

⁸¹ Wydział LiOP, *Program Kursu Dowódców Baz Logistycznych*, Wyd. WLiOP, Warszawa 2003.

stawami prawa i bezpieczeństwa międzynarodowego, zasadami funkcjonowania sił powietrznych i dowodzenia nimi. Powyższa wiedza stanowiła podstawę do studiowania logistyki, finansów, gospodarki infrastrukturą i materiałowej oraz techniki lotniczej i naziemnej, a także szkolenia operacyjno-taktycznego. Wykaz przedsięwzięć przedstawia załącznik 71.

Wprowadzenie nowej koncepcji kształcenia i uruchomienie studiów zaocznych wymagało stworzenia odpowiedniej bazy materiałowej do zabezpieczenia ich realizacji. Kadra wydziału wywiązała się z tego zadania znakomicie. Opracowano szereg materiałów w pełni zabezpieczających proces kształcenia na studiach magisterskich. Główny nacisk w kształceniu był położony na problematykę NATO i operacje połączenie. Programy kształcenia zostały ułożone w taki sposób, że wzajemnie przeplatają się treści narodowe i sojusznicze. Pozwala to studentom na bieżące porównania i analizy procedur, rozwiązań i standardów odnoszących się do użycia sił powietrznych, dowodzenia nimi i pokojowego szkolenia. W kształceniu coraz większego znaczenia nabiera współpraca cywilno-wojskowa – CIMIC, zabezpieczenie działań SP przez państwo – gospodarcza, czyli HNS oraz medialne zabezpieczenie przedsięwzięć szkoleniowych i działań wojsk. Zwraca się także uwagę na metodologiczne przygotowanie studentów do opracowania prac dyplomowych, kursowych i artykułów.

W tym okresie zabezpieczono także w pełni bazę techniczną wydziału. Wszyscy pracownicy i grupy studentów otrzymały do dyspozycji komputery połączone z Internetem. Regułą w wydziale stało się, iż studenci powszechnie korzystają z osiągnięć współczesnej techniki podczas zajęć. Nie tylko wykładowcy stosują prezentacje komputerowe na zajęciach. Prawie każde zajęcia seminaryjne, konwersatoryjne, podróż studyjna i ćwiczenia mają obudowę komputerową. Pomaga to archiwizować dorobek studentów i wykorzystywać go w kształceniu. Ułatwia realizację zajęć i wzbogaca je. Dzięki temu można osiągnąć lepsze wyniki i kreować poglądy kadry wydziału w środowisku lotnictwa wojskowego i cywilnego. Zrezygnowano z przeprowadzania ćwiczeń w Szkolnym Ośrodku Dowodzenia. Po zaadaptowaniu do celów kształcenia pomieszczeń w piwnicach bloku tam prowadzone są wszystkie ćwiczenia i część zajęć specjalistycznych oraz zajęcia dla studentów zaocznych.

W lutym 2003 r. Sejm usankcjonował funkcjonowanie uczelni przyjmując Ustawę o Akademii Obrony Narodowej⁸². Rok 2004 postawił przed wydziałem nowe za-

⁸² Ustawa z dnia 27 lutego 2003 r. o utworzeniu Akademii Obrony Narodowej.

dania. Rozszerzono ofertę edukacyjną wprowadzając jednolite, pięcioletnie, stacjonarne studia magisterskie na kierunku *Lotnictwo* dla osób cywilnych⁸³. Ich program utworzono w oparciu o przyjęty standard kształcenia. Głównym celem kształcenia jest przygotowanie absolwentów do pracy na stanowiskach wymagających gruntownej wiedzy z zakresu teorii użycia lotnictwa, zarządzania organizacjami lotniczymi i wykorzystania przestrzeni powietrznej⁸⁴. Wykaz przedmiotów i podział godzin na studiach przedstawia załącznik 72. Jest on zbieżny z programem studiów zaocznych, dlatego też nie będzie przedmiotem szerszej analizy.

Problemem, być może decydującym o losach wydziału jest ciągle zmniejszanie liczby oficerów kwalifikowanych na studia. Ograniczenia restrukturyzacyjne w wojskach, nadanie szkołom oficerskim uprawnień do nadawania tytułu magistra⁸⁵, oraz wprowadzenie, od 1 lipca 2004 roku, tzw. ustawy pragmatycznej⁸⁶, określającej przebieg służby i sposób doskonalenia zawodowego kadry⁸⁷, a także przyjęte wcześniej założenia nauczania języków obcych⁸⁸ (warunek znajomości przez kandydatów na studia w AON języka angielskiego na poziomie 2222) wymusiło kolejną korektę programu na studiach uzupełniających dla oficerów.

Uwzględniając powyższe zmiany zmodyfikowano po raz kolejny program kształcenia studiów uzupełniających, skracając studia do czterech semestrów. Odbył się to głównie, przy zachowaniu głównych treści kształcenia, kosztem liczby godzin przeznaczonych na naukę języków obcych oraz proporcjonalnym zmniejszeniem liczby godzin pozostałych przedmiotów i przedsięwzięć. W celu utrwalenia języka angielskiego część problematyki przedmiotów kierunkowych realizowana jest w tym języku. Kształceniem na studiach objęto dwudziestu trzech oficerów.

Wypracowano także, wspólnie z Dowództwem Sił Powietrznych RP, założenia kształcenia podyplomowego⁸⁹ i kursowego⁹⁰ (specjalistycznego). Jednak z powodu

⁸³ *Uchwała nr 5/2004 Senatu Akademii Obrony Narodowej w sprawie uruchomienia dziennych studiów magisterskich na kierunkach prowadzonych w uczelni.*

⁸⁴ *Program jednolitych, dziennych studiów magisterskich kierunek Lotnictwo od roku akademickiego 2004/05, Warszawa 2004.*

⁸⁵ *Decyzja nr 105/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 kwietnia 2002 r. w sprawie reorganizacji szkolnictwa wojskowego.*

⁸⁶ *Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych,*

⁸⁷ *Decyzja nr 362/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 grudnia 2004 r. w sprawie procesu kształcenia i doskonalenia zawodowego w poszczególnych korpusach i grupach osobowych.*

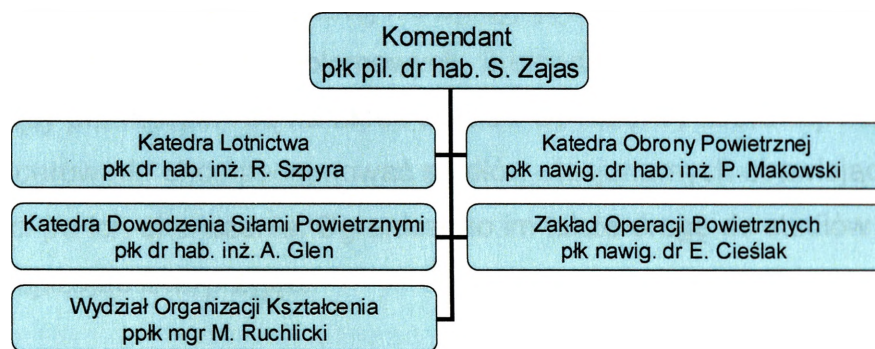
⁸⁸ *Decyzja nr 242/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 września 2002 r. w sprawie nauczania, doskonalenia i egzaminowania ze znajomości języków obcych w resorcie Obrony Narodowej.*

⁸⁹ *Program Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych oficerów sił powietrznych, AON, Warszawa 2005.*

⁹⁰ *Program kursu specjalistycznego dla oficerów z korpusu osobowego lotnictwa, AON, Warszawa 2005.*

braku kandydatów i wcześniejszego wyznaczenia na stanowiska oficerów nie rozpoczęto go w roku akademickim 2004/05.

W okresie przemian w siłach powietrznych studia w wydziale ukończyło 27 oficerów. Trzech z nich uzyskało najwyższe oceny i ukończyli studia z wyróżnieniem. W 2004 r. kpt. Tadeusz Zieliński, natomiast w 2005 r. kpt. Piotr Cieślik i kpt. Ryszard Walkowicz. Także prace dyplomowe studentów znalazły uznanie komisji konkursu na najlepszą pracę dyplomową. W 2004 r. nagrodą drugiego stopnia wyróżniono pracę kpt. T. Zielińskiego. Natomiast w 2005 nagrodą pierwszego stopnia pracę kpt. Marka Kierzkowskiego, a drugiego kpt. P. Cieślika.

Rys. 10. Wydział Lotnictwa i Obrony Powietrznej - 2005 r.
(Źródło: opracowanie własne)

Duże grono oficerów sił powietrznych podnosiło kwalifikacje na studiach niestacjonarnych zarówno magisterskich drugiego stopnia, jak i podyplomowych. W sumie dyplomy magistra otrzymało 185 osób, w tym 80% oficerów, natomiast studia podyplomowe ukończyło 285 osób, w tym 65% przedstawicieli sił powietrznych.

Kształcenie, podporządkowane wymogom ustawy pragmatycznej rozpoczęto w roku akademickim 2005/2006. Przeszkolono, we wrześniu, 11 oficerów z lotnictwa sił powietrznych i 2 z marynarki wojennej na miesięcznym kursie dla oficerów z korpusu osobowego lotnictwa. Jego układ zaprezentowano w załączniku 82. Od października rozpoczęło kształcenie 10 oficerów, kapitanów przewidzianych do wyznaczenia na stanowiska etatowe majora, na podyplomowych studiach operacyjno-taktycznych wg programu przedstawionego w załączniku 83.

Od roku akademickiego 2005/06 zaczęło obowiązywać nowe prawo o szkolnictwie wyższym⁹¹, któremu podporządkowano proces dydaktyczny w wydziale.

Rozpoczynający kształcenie oficerowie na studiach drugiego stopnia⁹² i osoby cywilne na studiach jednolitych⁹³ realizują studia według programów dostosowanych do przyjętych w wydziale standardów kształcenia, co przedstawiono w załącznikach 84 i 85. W programie studiów jednolitych dokonano korekty liczby godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty i utworzono dwie grupy przedmiotów fakultatywnych: lotnictwo wojskowe i lotnictwo cywilne. Natomiast w programie dla oficerów zmniejszono o ok. 500 ogólną liczbę godzin. Treści kształcenia uogólniono, rezygnując między innymi z problematyki operacyjnej, z większości ćwiczeń dowódczo-sztabowych (także z wydziałowego) oraz wprowadzając blok z problematyki lotnictwa cywilnego. Zapisy tzw. ustawy pragmatycznej nie sprzyjają zwiększeniu liczby studiujących na studiach stacjonarnych (podyplomowych, II stopnia oraz kursach specjalistycznych). Studiujący przenoszeni są na okres studiów do rezerwy kadrowej. Powoduje to, iż część oficerów nie chce podejmować studiów stacjonarnych obawiając się niejasnej przyszłości po ich ukończeniu. Ograniczono im także drogę do studiów nie-stacjonarnych zmniejszając limit przyjęć.

5.4. Tworzenie w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej doktryny sił powietrznych

Przemiany w siłach zbrojnych ukierunkowały działalność naukowo-badawczą wydziału. W roku 1990 rozpoczął się nowy rozdział w dziedzinie badań naukowych na potrzeby sił zbrojnych, głównie powietrznych oraz pozamilitarnych struktur systemu obronnego państwa. Od momentu powołania wydziału w AON przystąpiono do rozwiązywania problemów merytorycznych. Głównymi były prowadzenie badań podstawowych i stosowanych w dziedzinie nauk wojskowych, zwłaszcza opracowanie założeń nowej doktryny obrony powietrznej państwa i budowy jej systemu oraz użycia sił powietrznych w zmieniającej się sytuacji polityczno-militarnej. Nie znajdowały szerszego poparcia pomysły budowy bezpieczeństwa powietrznego opartego na neutralności państwa. Wynikało to z analizy położenia geopolitycznego, prognozy rozwoju sytuacji politycznej i militarnej, a także z oceny możliwości ekonomicznych.

⁹¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku: Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. /2005, nr 164, poz. 13.65.

⁹² Program nauczania studia drugiego stopnia – magisterskie, kierunek Lotnictwo, AON, Warszawa 2005.

⁹³ Program nauczania jednolite studia magisterskie kierunek Lotnictwo, AON, Warszawa 2005.

Nie ulegało wątpliwości, że Polska powinna budować swoje bezpieczeństwo w oparciu o sojusz z państwami NATO.

W latach dziewięćdziesiątych zakres oraz treść zadań naukowych, szczególnie ich priorytety i metody realizacji, ulegały ewolucji. Były zdeterminowane przemianami doktrynalnymi, wymaganiami współczesności (rozwojem sił powietrznych i koniecznością ciągłej weryfikacji ich teorii) oraz koniecznością doskonalenia form i metod kształcenia⁹⁴.

Przewartościowano doktrynę sił powietrznych dostosowując ją do nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych. Polegało to na określeniu, wskazaniu i wyeksponowaniu tych zdobyczy wojskowej myśli teoretycznej poprzedniego okresu, które były aktualne, miały charakter uniwersalny i ponadczasowy, a więc mogły być źródłem inspiracji teoretycznej, jak również rozwiązań praktycznych. Weryfikacja doktryny wytyczała główne kierunki działalności wydziału. Należało wypełnić luki w istniejącej teorii sztuki wojennej polskich sił powietrznych treściami odpowiadającymi uwarunkowaniom ich funkcjonowania. Kadra uczestniczyła w dyskusji na temat kierunków i sposobów reformowania powietrznego systemu obronnego, restrukturyzacji sił powietrznych, dostosowania istniejących i tworzenia nowych rozwiązań warunkujących w miarę szybką i skuteczną ich integrację ze strukturami NATO. Posiadając kilkudziesięcioletnie doświadczenia środowisko akademickie budowało teoretyczne, merytoryczne i metodologiczne podstawy, umożliwiające wypełnienie nowymi treściami programów studiów oraz opracowanie na tych podstawach oryginalnych, własnych materiałów i pomocy dydaktycznych, w postaci podręczników i skryptów akademickich, skryptów wykładów, ćwiczeń⁹⁵.

Ranga, zakres oraz twórczy i nowatorski charakter przedstawionych wyzwań naukowych, stawiały przed kadrami odpowiedzialne zadanie. Działalność badawcza koncentrowała się głównie na problematyce dla wydziału podstawowej: sztuce wojennej sił powietrznych, ich strategii, działaniach operacyjnych oraz taktyce, a także dowodzeniu i zabezpieczeniu działań, głównie logistycznym.

W nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych przewartościowaniu uległy ewentualne zagrożenia. System obrony powietrznej należało przebudować i odpowiedzieć na wiele ważnych pytań ustawowo-legislacyjnych, prawnych, kompetencyjnych, strukturalnych i funkcjonalnych. Odpowiedzi nie były proste i jednoznaczne.

⁹⁴ W. Michalak, M. Mikołajczuk, S. Miodek, M. Ruchlicki, *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej, Etap II*, AON, Warszawa 2002, s. 163.

⁹⁵ Tamże, s. 164.

Należało je poprzeć wszechstronnymi badaniami, uwzględniającymi konteksty nie tylko wewnętrzne (państwowe), ale i międzynarodowe (sojusznicze). Do szczególnie ważnych problemów naukowych należały: system bezpieczeństwa państwa, strategia sił powietrznych, narodowe i sojusznicze aspekty ich kształtu i użycia. Badaniami objęto: system obrony powietrznej i kierunki jego rozwoju w świetle zmieniającej się sytuacji zewnętrznej, operacyjne użycie lotnictwa i sił obrony powietrznej, system dowodzenia siłami powietrznymi, kierowanie obroną powietrzną, zarządzanie przestrzenią powietrzną w czasie kryzysu i wojny, przygotowanie i prowadzenie obrony powietrznej w działaniach wojennych i pozawojennych, system informatycznego wspomaganie kierowania obroną powietrzną, logistykę sił powietrznych.

W działalności naukowo-badawczej można umownie wyróżnić, analogicznie jak w działalności dydaktycznej okresy: samodzielności polityczno-militarnej Polski, przygotowania do integracji z NATO i członkostwa w NATO⁹⁶.

Okres samodzielności polityczno-militarnej był stosunkowo krótki, trwał trzy lata (1991 – 1993). Charakteryzował się brakiem jasnych założeń doktrynalnych w sferze politycznej i militarnej. Głównym zadaniem wydziału była weryfikacja dotychczasowych teorii i doktrynalnych koncepcji użycia WLOP oraz opracowanie nowych. Tym problemom poświęcono większość prac naukowych. Efektem badań były głównie prace o charakterze studyjnym, tworzące teoretyczne podstawy użycia wojsk. Znaczna część prac dotyczyła doktrynalnych koncepcji systemu obronnego państwa. W tym okresie wprowadzono do teorii i zinterpretowano pojęcie „siły powietrzne”, co w znacznym stopniu ułatwiło unowocześnienie podstaw teoretycznych oraz zintegrowanie często rozproszonych i nie zawsze spójnych koncepcji użycia sił powietrznych w systemie obronnym państwa, dowodzenia i zabezpieczenia logistycznego. Prace stanowiły również merytoryczną podstawę opracowywania materiałów dydaktycznych oraz służyły weryfikacji i modyfikacji programów studiów. Na ich podstawie opracowano podręczniki i skrypty będące rozwinięciem teorii sił powietrznych na poziomie operacyjnym, taktycznym i specjalistycznym z zakresu rodzajów lotnictwa i sił obrony powietrznej, rozpoznania, walki radioelektronicznej, logistyki. Część opracowań naukowych przekazano do dowództwa wojsk, gdzie stały się podstawowymi materiałami do wypracowywania koncepcji użycia polskich sił powietrznych.

⁹⁶ Tamże, s. 166.

Dwunastego marca 1999 r. Polska stała się członkiem NATO. Za priorytetowy cel i przedsięwzięcie uznano osiągnięcie interoperacyjności polskich sił powietrznych z NATO, co w praktyce oznaczało wprowadzanie wspólnych procedur, norm i standardów, prowadzenie ćwiczeń, integrację systemów obrony powietrznej, tworzenie zintegrowanego cywilno-wojskowego systemu kontroli przestrzeni powietrznej.

Na podstawie powyższego przyjęto w wydziale ramowy program osiągnięcia „interoperacyjności naukowej i dydaktycznej” z uczelniami wojskowymi państw NATO. Wyeksponowano w nim trzy główne kierunki działania, będące jednocześnie etapami jego realizacji: przygotowanie merytoryczne i metodyczne kadry naukowo-dydaktycznej, opracowanie i pozyskanie materiałów naukowych, normatywnych i dydaktycznych, weryfikacja i ewolucyjne zmiany programu studiów⁹⁷. W praktyce etapy te w znacznej części były realizowane równolegle.

W przygotowaniu kadry naukowo-dydaktycznej najważniejsze znaczenie miały bezpośrednie kontakty z partnerami wybranych państw NATO, szczególnie w sytuacji, kiedy dostęp do materiałów źródłowych był ograniczony. W początkowym okresie główną formą współpracy była wymiana delegacji z uczelniami wojskowymi Republiki Federalnej Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, a także Francji. Zmiany w działalności naukowej wynikały nie tylko z potrzeby integracji z NATO, lecz w równym stopniu z konieczności nadążania za rozwojem teorii sił powietrznych. Wykorzystywano w tym celu wiedzę i programy Uniwersytetu Sił Powietrznych USA oraz innych uczelni.

W momencie oficjalnego przystąpienia Polski do NATO, wydział był w pełni przygotowany do rozwijania teorii użycia lotnictwa i sił obrony powietrznej obowiązującej w NATO. Znane były i wdrożone procedury dowodzenia i zasady logistyki sojuszu, a programy studiów były już w pełni porównywalne z programami uczelni państw NATO, co zapewniało szeroką międzynarodową współpracę naukową i dydaktyczną. W badaniach naukowych dominowały dwa obszary problemowe: kierunki integracji z siłami powietrznymi NATO i współczesne teorie sił powietrznych. Badania zmierzały głównie do zbudowania nowoczesnej teoretycznej bazy naukowo-dydaktycznej. Znaczna część opracowań teoretycznych miała charakter prognoz, koncepcji, ekspertyz związanych z przygotowaniem do integracji z NATO. W pracach badawczych i teoretycznych nakreślano współczesne teorie wojny powietrznej oraz kierunki roz-

⁹⁷ Tamże, s. 175.

woju współczesnych sił powietrznych. Analizowano doktrynę powietrzną NATO, zintegrowany system obrony powietrznej, rolę sił powietrznych i dowodzenie nimi w koalicyjnym systemie obronnym oraz wspomaganie dowodzenia i zarządzanie przestrzenią powietrzną. Badano kampanie i połączone operacje powietrzne, funkcjonowanie logistyki sił powietrznych i lotnictwa wojsk lądowych oraz kierowanie działalnością logistyczną w działaniach bojowych.

Charakterystyczne dla tego okresu było metodologiczne i merytoryczne prze wartościowanie prac naukowych oraz priorytetów badań, od przeważających często elementów pragmatyzmu i faktografii do formułowania prawidłowości i podstaw teoretycznych⁹⁸. Utrudnieniem w prowadzeniu badań naukowych był ograniczony dostęp do materiałów źródłowych, szczególnie dokumentów NATO o charakterze normatywnym. Dorobek naukowy powszechnie wykorzystywano w wojskach, do formułowania sposobów osiągania kompatybilności i interoperacyjności polskich sił powietrznych z sojuszem, głównie w zakresie dowodzenia i połączonych (sojuszniczych i koalicyjnych) operacji powietrznych. Na podstawie wyników badań opracowano podręczniki i skrypty akademickie dostosowane w pełni do nowych treści kształcenia, głównie z punktu widzenia nowoczesnych teorii i doktryn użycia sił powietrznych.

Przystąpienie Polski do NATO postawiło przed wydziałem nowe wyzwania. Należało sprostać wysokim wymaganiom stawianym państwu członkowskiemu, w zakresie współdziałania polskich sił powietrznych i sojuszu. Przekładały się one na normy, procedury i standardy, które Polska przyjęła do realizacji. Wdrożono je w pracach badawczych i do kształcenia kadr dowódczo-sztabowych przekazując kadrze wydziału i studentom podstawy teorii sił powietrznych NATO.

Kadra dydaktyczna podejmowała wyzwania i zobowiązania w zakresie pogłębiania integracji, dostosowania potencjału obronnego do standardów sojuszu, tak by w odniesieniu do sił powietrznych osiągnąć interoperacyjność zapewniającą skuteczność funkcjonowania w strukturach wielonarodowych. W tym celu realizowano zadania badawcze dotyczące m.in. modernizacji polskich sił powietrznych, zwiększenia możliwości lotnictwa (samolot wielozadaniowy), rozpoznania radioelektronicznego, wprowadzenia zintegrowanego z NATO cywilno-wojskowego systemu zarządzania przestrzenią powietrzną, przystosowania infrastruktury do przyjęcia powietrznego wsparcia sił sojuszniczych. Takie podejście umożliwiało nie tylko skuteczne włącze-

⁹⁸ Tamże, s. 180.

nie się do współpracy militarnej, ale zapewniało polskim siłom powietrznym odpowiednią pozycję w sojuszu.

Wstąpienie Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego nie spowodowało rewolucyjnych zmian w zasadniczych kierunkach działalności naukowej i dydaktycznej. Kontynuowano wcześniej zaplanowane przedsięwzięcia. W dalszym ciągu najważniejszym zadaniem pozostało rozwijanie nowoczesnej teorii sił powietrznych oraz badania zmierzające do pełnej integracji z NATO. Istotnym udogodnieniem stał się rosnący systematycznie, chociaż ciągle niewystarczający, dostęp do materiałów źródłowych, szczególnie oryginalnych dokumentów standaryzacyjnych.

W opracowaniach naukowych podkreślano, że polskie siły powietrzne powinny wnieść do NATO zdolność realizacji wszelkich zadań pokojowych i wojennych przez wydzielone jednostki lotnictwa, wojsk obrony przeciwlotniczej, radiotechniczne i organy dowodzenia oraz nowoczesną infrastrukturę na obszarze kraju, tak by móc przyjąć wzmocnienie sojuszniczych sił powietrznych, a także interoperacyjne organy dowodzenia własnymi siłami powietrznymi, mogące dowodzić dowolnymi jednostkami sił powietrznych NATO podczas realizacji zadań wynikających z misji pokojowych i humanitarnych oraz wojennych.

Toczono dyskusje nad kształtem sojuszu i koniecznością opracowania nowej polskiej doktryny obronnej, w tym doktryny sił powietrznych. Podkreślano, że warunkiem ich skuteczności powinny być:

- silna i manewrowa obrona powietrzna, opierająca się na mobilnych jednostkach raketowych wojsk obrony przeciwlotniczej i systemach rozpoznania przestrzeni powietrznej,
- lotnictwo taktyczne, zdolne zarówno do uderzeń strategicznych, jak też do walki o przewagę w powietrzu oraz wsparcia wojsk lądowych i marynarki wojennej, a ponadto do wykonywania samodzielnych zadań w ramach połączonych operacji powietrznych,
- sieć lotniskowa wraz z odpowiednią infrastrukturą, zabezpieczającą wspólne z sojuszniczymi siłami powietrznymi pokojowe szkolenie lotnicze, a w przypadku kryzysu lub wojny – przyjęcie wzmocnienia wydzielonego przez sojusz⁹⁹.

W licznych opracowaniach naukowych, które powstawały na podstawie analizy potencjału sił powietrznych i porównania ich możliwości bojowych z możliwościami

⁹⁹ Tamże, s. 185.

sił powietrznych innych państw NATO wskazywano, że sytuacja jest dla nas niekorzystna, gdyż duże różnice techniczne uniemożliwiają działania interoperacyjne podczas realizacji wielu wspólnych zadań. Tylko wybrane jednostki polskich sił powietrznych zdolne są w ramach sojuszu do wspólnych działań. Aby zmienić sytuację należało wyposażyć lotnictwo wojskowe w nowoczesne samoloty i śmigłowce oraz zbudować nowoczesny system obrony powietrznej. Było to wymogiem naszego bezpieczeństwa, a zarazem podstawowym testem wiarygodności wobec sojuszników.

Wskazywano na konieczność sukcesywnego włączania do sojuszniczego systemu wytypowanych jednostek, aby w przyszłości mogły one być użyte w ramach sojuszniczych działań powietrznych. Widziano to, jako konieczność przygotowania zarówno sprzętu bojowego, jak i stanu osobowego sił powietrznych do działań, nie tylko nad obszarem naszego kraju, ale także i całym obszarem zainteresowania NATO, pełnej kooperacji i interoperacyjności z jednostkami różnych rodzajów wojsk sił powietrznych państw sojuszu, płynnego posługiwania się sojuszniczymi procedurami oraz standaryzacji wielu sfer, od taktyki i dowodzenia poczynając, a na zaopatrzeniu i zasobach kończąc.

W latach 1999 – 2000 wykonano szereg prac z zakresu doktryny sił powietrznych. Miały one znaczenie nie tylko dla wydziału, ale również kształtowały oblicze sił powietrznych. Członkowie kadry naukowej angażowani byli również w akademickich opracowaniach naukowych (pozawydziałowych) podejmujących problematykę roli ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w procesie szkolenia wojsk, systemu doskonalenia zawodowego kadr dowódczo-sztabowych. Oprócz uprawiania teorii sztuki wojennej i dowodzenia SP, w minionym okresie wydział był także liczącą się jednostką myśli ekonomicznej, uwzględniającej zwłaszcza jej aspekty logistyczne, dotyczące SP.

O potrzebie i skuteczności prowadzonych badań naukowych przez wydział świadczą tzw. prace zewnętrzne, wykonywane na zlecenie różnych instytucji wojskowych. Pracownicy wydziału zajmowali się przede wszystkim węzłowymi problemami naukowymi, rozwiązywali zagadnienia najważniejsze i najpilniejsze, dotyczące głównie systemu OP w nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych, koncepcji operacji powietrznych, systemu kierowania obroną powietrzną, a także zadań wynikających z integracji Polski, jej sił zbrojnych, a w tym sił powietrznych ze strukturami NATO.

W badaniach naukowych zarysowano dwa główne obszary tematyczne. Pierwszy z nich obejmuje prace z zakresu normalizacji, we współpracy z WLOP,

w celu wypracowania norm obronnych dla polskich sił powietrznych, zgodnych ze standardami NATO. Drugi dotyczy prac, których zasadniczym celem jest pogłębianie i rozwijanie myśli teoretycznej sił powietrznych, w zakresie teorii wojen i doktryn powietrznych, zarządzania i dowodzenia zasobami powietrznymi, użycia sił powietrznych w operacjach innych niż wojna.

Liczącym się forum upowszechniania myśli wojskowej są publikacje w naukowych, popularno-naukowych i popularnych wydawnictwach, periodykach i czasopiśmie, zarówno wojskowych jak i cywilnych, krajowych i zagranicznych. Odgrywały one istotną rolę w kształtowaniu nowej koncepcji bezpieczeństwa powietrznego państwa oraz określenia w nim miejsca i roli sił powietrznych (WLOP) jako całości, jak i ich rodzajów wojsk w szczególności. Łamy wydawnictw stanowiły dogodną płaszczyznę kreowania teorii i wymiany poglądów w kwestii dostosowania rodzimych koncepcji obrony powietrznej, rozwiązań organizacyjnych i edukacyjnych, do warunków istniejących w sojuszu. Niejednokrotnie, szczególnie w początkowym okresie, wydawnictwa były jedynym źródłem informacji o zasadach użycia, taktyce i działaniach operacyjnych sił powietrznych i stosowanych procedurach w NATO. Oficerowie wydziału, pracownicy naukowcy i dydaktyczni, jako pierwsi znaleźli się w uczelniach, dowództwach, sztabach i jednostkach wojskowych państw należących do paktu, pozyskując informacje dla wydziału i polskich siłach powietrznych. Wiadomości wykorzystywano w kształceniu studentów oraz w publikacjach, rozpowszechniając je wśród oficerów dowództw i sztabów sił powietrznych. Wydawnictwa o najnowszych rozwiązaniach i tendencjach pojawiających się w organizacji i prowadzeniu walki, w dowodzeniu i szkoleniu, przyczyniały się do unowocześnienia i usprawniania działalności.

Ważną płaszczyzną popularyzacji wyników badań prowadzonych w wydziale oraz wymiany poglądów z zakresu sztuki operacyjnej, taktyki, dowodzenia i logistyki sił powietrznych stanowiły konferencje oraz sympozja i seminaria naukowe. Miały one różnorodny wymiar i zasięg, od katedralnych i wydziałowych po akademickie i ogólnokrajowe, a nawet międzynarodowe, wspólne z Akademią Dowodzenia Bundeswehry w Hamburgu. Ich tematyka wskazuje, że podejmowano problemy ważne zarówno dla Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, jak i dla systemu obronnego w ogóle, stąd często uczestniczyli w nich przedstawiciele wojsk oraz Sztabu Generalnego WP. Na szczególną uwagę zasługują sympozja naukowe na których podejmowano problemy interoperacyjności oraz zasad użycia lotnictwa i sił OP oraz dowodzenia. Dyskusja dotycząca tych kwestii dobrze służyła doskonaleniu sztuki wo-

jennej polskich sił powietrznych, opracowań naukowych podejmowanych przez kadre naukową i treści kształcenia w wydziale. Niektóre z sympozjów i seminariów były przydatne w opracowaniu prac promocyjnych, doktorskich i habilitacyjnych, nauczycieli akademickich.

Kształtowanie i rozwijanie myśli naukowej jest możliwe tylko w ośrodku, który dysponuje odpowiednią liczbą samodzielnych pracowników naukowych, profesorów i doktorów habilitowanych, oraz realizuje poprawną politykę w zakresie rozwoju kadr naukowych. Wydział nie ma możliwości pozyskiwania odpowiednich naukowców z zewnątrz, musi więc kształcić i promować kadry naukowe we własnym zakresie.

5.5. Podsumowanie

Utworzony wraz z Akademią Obrony Narodowej, 21.05.1990 r., Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej spełnił swoją misję, zgodnie z przyjętymi wówczas założeniami umacniania siły obronnej Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰⁰ poprzez kształtowanie doktryny i wizerunku sił powietrznych oraz kształcenie kadr dowódczo-sztabowych¹⁰¹.

Był to okres tworzenia polskich sił powietrznych, czyli nowego rodzaju sił zbrojnych. Powstały one z połączenia dotychczasowych WL i WOPK. Przyjęły nazwę Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Zachodzące w Europie zmiany polityczno-militarne oraz wymóg spojrzenia na teorię i doświadczenia sił powietrznych ukierunkowały działalność dydaktyczną wydziału. Podniesiona została ranga i zwiększona rola wydziału w tworzeniu i wyznaczaniu teorii współczesnych sił powietrznych, zarówno dla Sił Zbrojnych RP jak i na potrzeby dydaktyczne¹⁰².

Realizacja zadań dydaktycznych polegała na przygotowaniu intelektualnym i zawodowym wysokokwalifikowanych kadr dowódczych i sztabowych dla sił powietrznych, lotnictwa i obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych i marynarki wojennej. Ponadto w wydziale kształcono kadry dla wyższego szkolnictwa wojskowego, instytutów naukowych i instytucji centralnych. Stanowiło to szeroki zakres działań dydaktycznych. Przy tworzeniu programów kształcenia dążono do znalezienia kompromisu

¹⁰⁰ W. Mróz, *Akademia Obrony Narodowej, jej przeznaczenie, struktura i zadania*, ZN AON 1/1 1990.

¹⁰¹ A. Rybacki, *Kształcenie kadr dowódczo-sztabowych Lotnictwa i Obrony Powietrznej w Akademii Obrony Narodowej*, ZN AON 1/1 1990.

¹⁰² E. Zabłocki, *Rola Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w opracowaniu teorii użycia sił powietrznych oraz w kształceniu kadr*, PWLiOP 2/2001, s. 64-73.

między preferowaną coraz częściej w uczelni koncepcją kształcenia ogólnego, a zapotrzebowaniem dowódców na konkretnych specjalistów, czyli kształcenia wąskospecjalistycznego.

Przez kilka lat udało się umiejętnie godzić poszczególne trendy. Zachowując trzy kierunki studiów rozszerzono wspólną dla wszystkich studentów bazę teoretyczną. Baza ta była ciągle rozbudowywana. Konsekwentne stanowisko wydziału prowadziło do utworzenia w roku akademickim 1998/1999 studiów zintegrowanych.

Zakres treści i zadań dydaktycznych podlegał ciągłej ewolucji. Zależały one w głównej mierze od rozwoju sił powietrznych. Powodowało to konieczność tworzenia nowych elementów teorii ich użycia. Zmieniające się uwarunkowania użycia sił powietrznych wymagały z kolei zmiany w procesie dydaktycznym oraz doskonalenie form i metod kształcenia.

Piętnastoletni okres funkcjonowania wykazał, że kadra wydziału potrafiła przystosować się do przemian zachodzących w kraju, a tym samym i w siłach powietrznych. Oficerowie wydziału stworzyli teoretyczne podstawy użycia sił powietrznych w okresie tzw. samodzielności polityczno-militarnej. Jako pierwsi tworzyli także fundamenty integracji Sił Powietrznych RP i NATO. Dzięki otwartości środowiska wydziału i współpracy z ośrodkami kształcenia kadr osiągnięto interoperacyjność dydaktyczną z zachodnimi uczelniami wojskowymi. Programy kształcenia były ciągle modyfikowane. Wprowadzano do nich coraz więcej problematyki sojuszniczej. Obecne programy są w pełni kompatybilne z programami ośrodków NATO.

Wyjście z propozycją kształcenia kadr dla lotnictwa cywilnego także było trafnym posunięciem. Wydział, będąc uznanym ośrodkiem kształtowania myśli teoretycznej z zakresu użycia sił powietrznych staje się kłamrą spinającą środowisko lotnicze w Polsce. Być może zaowocuje to w przyszłości wypracowaniem jednolitych, spójnych dla lotnictwa cywilnego i wojskowego zasad funkcjonowania w przestrzeni powietrznej.

Działalność oraz postawy kadry przyczyniły się do uznania wydziału za wiodący i w sumie jedyny uznany ośrodek kształcenia kadr dla sił powietrznych, które doskonale radzą sobie z funkcjonowaniem, zarówno w narodowych jak i sojuszniczych strukturach sił powietrznych. Wydział jest uznawany także za ośrodek tworzący teoretyczne podstawy funkcjonowania i użycia SP w zmieniającej się rzeczywistości. Wypracowana w wydziale teoria była z powodzeniem wdrażana w polskich siłach powietrznych i znalazła swoje uzasadnienie zarówno podczas samodzielności mili-

tarnej, jak i późniejszego dostosowania do struktur sojuszu i funkcjonowania w jego składzie.

Tworząc podstawy teoretyczne użycia SP i modyfikując programy kształcenia opracowano szereg materiałów dydaktycznych do zabezpieczenia procesu kształcenia. Kadra wydziału opracowała i wydała około 250 podręczników, skryptów oraz innych materiałów dydaktycznych. W celu zabezpieczenia procesu kształcenia opracowano także ponad 150 ćwiczeń: od sprowadzających, przez grupowe do dowódczo-sztabowych. Wskazuje to na bardzo duże obciążenie oficerów wydziału, którzy realizowali proces dydaktyczny w akademii prowadząc średnio po ok. 250 godzin zajęć lekcyjnych. Studia w Akademii Obrony Narodowej ukończyło 406 absolwentów, w tym 16 z wyróżnieniem, 94 z oceną bardzo dobrą, 234 z oceną dobrą. Wśród oficerów kończących studia z oceną bardzo dobrą byli przedstawiciele SP RFN: mjr Christoph Scheffel i ppłk Ralf Kleindienst.

Piętnastolecie funkcjonowania wydziału w Akademii Obrony Narodowej charakteryzowało się osiąganiem coraz lepszych wyników przez studentów. Było to efektem uogólnienia treści i odstąpienia od kształcenia specjalistycznego. Kształcenie charakteryzowało się swobodą wypowiedzi i interpretacji faktów. Prace dyplomowe były wysoko oceniane podczas konkursów na najlepszą pracę dyplomową. W sumie uznanie jury zyskało 37 prac opracowanych przez oficerów studiujących w wydziale. Wyróżnione nagrodą pierwszego stopnia przedstawiono w załączniku 73.

Na uwagę zasługuje też zabezpieczenie zajęć pod względem technicznym i rozwój szeroko rozumianej bazy dydaktycznej. Początek funkcjonowania wydziału w strukturze AON to kilka przestarzałych komputerów i próby tworzenia do nich programów edukacyjnych. W miarę upływu czasu liczba komputerów systematycznie rosła, aż do pełnego zaspokojenia potrzeb kadry i studentów. Utworzenie odpowiedniej bazy, kształcenie kadr, stworzenie nowoczesnych programów kształcenia i ich obudowy stało się możliwe dzięki zaangażowaniu wszystkich pracowników, którzy byli odpowiednio stymulowani przez kolejnych komendantów i ich zastępców. Wzajemne zaufanie, współpraca i wspólny wysiłek przyniosły oczekiwane efekty, które znalazły swoje odzwierciedlenie w wynikach kształcenia, opiniach o absolwentach i ich działalności w dowództwach, sztabach, stanowiskach dowodzenia i jednostkach SP w kraju, jak i zagranicą.

Nowym wyzwaniem dla środowiska wydziału są zapisy ustaw o służbie wojskowej i prawo o szkolnictwie. Burzą one dotychczasowy porządek i wprowadzają

nowe zasady doskonalenia kadry zawodowej. Odchodzi się w nich od kształcenia oficerów na studiach drugiego stopnia w Akademii Obrony Narodowej. Obowiązującą formą będzie system kursów, który może zniweczyć przeszło pięćdziesięcioletni dorobek dydaktyczny kadry Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej.

6. UOGÓLNIENIA I WNIOSKI

Pięćdziesięciodwuletni okres przygotowania kadr w pionie lotnictwa, OPL OK i OPK oraz sił powietrznych odzwierciedla poglądy na użycie (doktrynę), oraz funkcjonowanie oddziałów i związków taktycznych lotnictwa i obrony powietrznej. Ukazuje na tym tle ewolucję zarówno doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych, jak i procesu kształcenia oficerów. Były to procesy wzajemnie ze sobą powiązane i nawzajem się uzupełniające. Zmiany w wojskach miały odzwierciedlenie w treściach kształcenia, natomiast teoria użycia wojsk wypracowana przez kadrę wydziału wywierała duży wpływ na ich funkcjonowanie.

Niniejsza rozprawa doktorska jest próbą wykazania wzajemnych relacji pomiędzy ewolucją doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych, a przygotowaniem kadr dowódczo-sztabowych oraz ukazanie wkładu środowiska wydziału w ewolucję doktryny i na przemiany w wojskach.

Doktrynę (poglądy na użycie) Wojsk Lotniczych i sił obrony powietrznej (polskich sił powietrznych) oraz dowodzenie i zabezpieczenie działań, kształtowały po zakończeniu drugiej wojny światowej następujące czynniki:

- doświadczenia i wnioski z drugiej wojny światowej oraz lokalnych wojen i konfliktów zbrojnych po jej zakończeniu (głównie wojny koreańskiej, następnie w Wietnamie, na Bliskim Wschodzie oraz na Bałkanach i w Iraku), a także ćwiczeń prowadzonych w poszczególnych koalicjach, siłach powietrznych i ośrodkach kształcenia kadr dowódczo-sztabowych,
- obowiązujące i nowo powstające poglądy (teorie) doktrynalne na sposób prowadzenia wojny i walki,
- wzrost napięcia politycznego w skali międzynarodowej (zimna wojna i jej eskalacja) oraz groźba wybuchu kolejnej wojny światowej,
- powstanie i rozwój rywalizujących ze sobą koalicji polityczno-militarnych (Sojuszu Północnoatlantyckiego – 1949 oraz Układu Warszawskiego – 1955),
- możliwość powszechnego zastosowania broni jądrowej na polu walki,
- bardzo intensywna w wielu państwach, w tym w Polsce, jakościowa i ilościowa rozbudowa sił zbrojnych, w tym powietrznych,
- rozwój techniki – wprowadzenie, do obydwu rywalizujących ze sobą stronach (UW i NATO), na uzbrojenie wojsk nowych rodzajów broni (broń raketowa, broń jądrowa, broń neutronowa) i nowego, bardzo utecniczniejszego uzbrojenia i sprzętu bojowego

(radary, samoloty odrzutowe, rakiety przeciwlotnicze, śmigłowce bojowe, kierowane i niekierowane lotnicze środki rażenia i inne).

Powyższe czynniki determinowały poglądy na użycie i funkcjonowanie sił powietrznych oraz proces przygotowania kadr dowódczo-sztabowych dla zabezpieczenia ich funkcjonowania.

Pion sił powietrznych Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej, jako instytucja powołana do zorganizowanego kształcenia kadr dowódczo-sztabowych spełniał dla sił powietrznych funkcje usługowe. Od instytucji świadczącej usługi wymaga się, by rzetelnie i dokładnie wypełniała obowiązki wobec swoich kontrahentów i dostosowywała się do ich wymagań. Natomiast oni powinni być podatni na sugestie i wnioski usługodawcy. Analiza wszystkich aspektów przeszło pięćdziesięcioletniego współdziałania ośrodka akademickiego z siłami powietrznymi jednoznacznie wykazuje, że obydwa podmioty bardzo dobrze wywiązywały się ze swoich zadań.

Zaprezentowane wyniki badań ukazują wzajemne relacje we wszystkich obszarach działalności obydwu instytucji. Zmiany doktryny sił powietrznych miały natychmiastowe odzwierciedlenie w treściach kształcenia. Zmiany struktur i sposobu funkcjonowania wojsk przekładały się na nazewnictwo i struktury pionu sił powietrznych w obydwu akademiach. Nie były to oddziaływania jednostronne. Także kadra wydziału miała swój wkład i udział w kształtowaniu doktryny sił powietrznych i kreowaniu zmian w ich funkcjonowaniu.

W początkowym okresie funkcjonowania Fakultetu Wojsk Lotniczych jego działalność podporządkowana była realizacji procesu dydaktycznego oraz stworzenia jego obudowy. Podyktowane to było głównie brakiem doświadczenia wykładowców oraz materiałów dydaktycznych poświęconych poglądom na użycie polskiego lotnictwa. Nie bez znaczenia był także fakt słabego przygotowania kandydatów na studia. Treści kształcenia opierały się początkowo na radzieckich doświadczeniach z okresu drugiej wojny światowej oraz modelach procesów decyzyjnych i metodyce szkolenia lotniczego. Oficerów uczono teorii użycia lotnictwa w operacjach zaczepnych, przede wszystkim wsparcia i osłony wojsk lądowych na polu walki. Podczas realizacji procesu przygotowania kadr w treściach kształcenia uwzględniano założenia doktryny (poglądów na użycie) lotnictwa. Oficerowie poznawali założenia użycia wszystkich jego rodzajów w podstawowych działaniach. Doskonalili je podczas ćwiczeń grupowych i dowódczo-sztabowych.

Kadra fakultetu włożyła wówczas wiele wysiłku w wypracowanie teorii użycia lotnictwa. Brak odpowiednich materiałów i doświadczenia powodował, że początkowo sięgano po sprawdzone w praktyce wzorce i przenoszono je na polski grunt. Nie zawsze jednak odpowiadały one potrzebom. Dlatego też starano się w miarę szybko wypracować narodowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki.

W związku z priorytetem kształcenia nad działalnością naukowo-badawczą, główny wysiłek intelektualny, szczególnie w latach 1947 – 1977, skupiony był głównie na zabezpieczeniu procesu dydaktycznego. Dlatego opracowywano przede wszystkim podręczniki i skrypty akademickie. Opracowywane materiały dydaktyczne miały w dużej części charakter nowatorski, a częściowo i naukowy, gdyż wносиły do doktryny wiele nowych myśli. W początkach tego okresu działalność publicystyczna i w dużym zakresie naukowa sprowadzała się do uogólnienia doświadczeń okresu II wojny światowej oraz adaptacji osiągnięć nauki radzieckiej głównie dla potrzeb kształcenia. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych następuje pewne wzbogacenie teorii taktyki i sztuki operacyjnej lotnictwa w nowe treści. Pojawiają się też pewne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych. Intensyfikację opracowań naukowo-badawczych obserwuje się dopiero w latach siedemdziesiątych i następnych.

Główne miejsce w programach szkolenia oficerów (dla każdego roku studiów odrębnym) zajmowały problemy taktyczno-operacyjne. W treściach kształcenia zakładano użycie lotnictwa podczas działań obronnych, zwłaszcza zaczepnych związku taktycznego, armii i frontu ogólnowojskowego. Zadaniem lotnictwa było wspieranie działań wojsk lądowych oraz walka o przewagę (panowanie) w powietrzu, które w końcowym efekcie miały zagwarantować sukces całej operacji.

Treści były charakterystyczne dla okresu eskalacji zimnej wojny i przyszłego, przewidywanego pola walki. Uwzględniały organizację i prowadzenie działań bojowych w warunkach zagrożenia i stosowania broni masowego rażenia. Realizowano także dużo problematyki specjalistycznej, odnoszącej się głównie do szczebla taktycznego. Wiedzę taktyczno-operacyjną uzupełniano przedmiotami społeczno-politycznymi, specjalnymi, technicznymi i ogólnymi.

Wprowadzenie, w połowie lat pięćdziesiątych, do programów studiów (zarówno do teorii jak i ćwiczeń) broni atomowej zdominowało poniekąd treści kształcenia. Jak wykazują dokumenty źródłowe tego okresu, głównie programy kształcenia i zachowana dokumentacja ćwiczeń, broń masowego rażenia była nieodzownym warun-

kiem rozstrzygnięcia zakładanych konfliktów. Na zajęciach teoretycznych omawiano ogólne zasady działania i użycia broni. Natomiast podczas ćwiczeń powszechnie stosowano zasadę „licytowania się” w kwestii liczby użytych ładunków atomowych zarówno na walczące wojska, jak i zaplecze nieprzyjaciela. Bardzo nierozważnie przewidywano skutki jej rażenia również dla lotnictwa wspierającego wojska lądowe w natarciu, bezpośrednio po uderzeniach atomowych. Takie podejście nie było wytworem kadry fakultetu, ale przyjętej wówczas doktryny w bloku państw socjalistycznych. Dopiero po kilkunastu latach, gdy po analizie ewentualnych skutków zmieniono założenia doktrynalne, zaniechano koncepcji powszechnego stosowania tej broni. Pozostawiono ją jednak w odwodzie, jako ewentualny straszak i ostateczność.

W początkowym okresie niewiele miejsca poświęcano obronie przeciwlotniczej obszaru kraju, chociaż w Polsce wydzielono już oddziały przeciwlotnicze i dywizje lotnictwa myśliwskiego przeznaczone do tego celu. Dominowało natarcie i operacje zaczepne na Europejskim Teatrze Działań Wojennych.

Przełomowym dla procesu przygotowania kadr był rok 1956. Na fali odwilży politycznej zaczęła się także zmieniać sytuacja w Wojskach Lotniczych. Następową wymiana kadr. Oficerów radzieckich zastępowano polskimi, co wpływało na zmianę założeń doktryny i odchodzenie od powielania doświadczeń radzieckich z okresu drugiej wojny światowej. Zmiany w poglądach na użycie lotnictwa nie były jednak rewolucyjne. Polska jako członek Układu Warszawskiego miała określone zobowiązania i zadania wynikające z założeń sojuszniczych. Od tego czasu datuje się stosowanie w siłach powietrznych doktryny sojuszniczej z pewnymi elementami narodowymi. Nie zawsze były one zbieżne i korzystne dla naszego kraju. Dominowały jednak przez długie lata.

Podporządkowano temu także proces przygotowania kadr. Środowisko fakultetu wypracowało nowe założenia kształcenia. Wprowadzono wiele zmian w programach, zarówno merytorycznych jak i metodycznych – w sumie był to wielki postęp. Wyraźnie unaukowiono kształcenie, jego treść i formy, zwiększono wymagania kandydatom na studia, zdecydowanie postawiono na podnoszenie kwalifikacji kadry. Rozszerzono treści z zakresu narodowych poglądów na użycie lotnictwa, eliminowano powtarzające się zagadnienia, kładziono większy nacisk na samodzielność słuchaczy, wprowadzano nowe formy i metody kształcenia. Zwiększono liczbę metod aktywizujących i wprowadzono ćwiczenia na mapach, w salach i terenie. Do prowa-

dzenia ćwiczeń zaczęto wykorzystywać namiastkę szkolnego stanowiska dowodzenia, dającego możliwość ich realizacji w warunkach zbliżonych do realnych.

Materiały dydaktyczne tego okresu to niemal wyłącznie skrypty opracowane przez wykładowców, oparte na materiałach radzieckich, krótkie o charakterze instrukcyjnym, z zasady prezentujące przykłady radzieckich rozwiązań stosowanych w czasie drugiej wojny światowej. Zakładano w nich zmasowane zastosowanie lotnictwa szturmowego i myśliwskiego. W materiałach pojawiały się także nowe treści i szersze spojrzenie na sztukę wojenną, oparte także na źródłach zachodnich. Wprowadzano nowatorskie, krajowe rozwiązania w sztuce operacyjnej i taktyce lotnictwa i obronie powietrznej. Wiele miejsca zajmowało w nich planowanie użycia poszczególnych rodzajów lotnictwa na określonych szczeblach dowodzenia oraz współdziałanie i dowodzenie lotnictwem. Szczególnie silnie akcentowano problem natarcia lotniczego, jako zabezpieczenia działań zaczepnych. Autorzy wyodrębniali w natarciu trzy etapy: wstępne i bezpośrednie przygotowanie lotnicze oraz lotnicze wsparcia natarcia.

Poglądy autorów i treści przez nich prezentowane wskazywały, że posiadali oni dużą wiedzę, praktykę i w poglądach teoretycznych wyprzedzali znacznie obowiązujące wówczas zasady użycia lotnictwa. Świadczyło to o dużej wyobraźni taktyczno-operacyjnej i przyczyniało się do rozwoju taktyki działania lotnictwa w polskich uwarunkowaniach.

Pierwszego okresu nauczania w fakultecie nie można określić mianem studiowania. Było to raczej typowe szkolenie, podczas którego oficerów zapoznawano z całą gamą problemów odnoszących się do funkcjonowania lotnictwa. W niewielkim stopniu wzbogacano je ćwiczeniami taktyczno-operacyjnymi, zajęciami grupowymi i na mapach. Studia kończyły się egzaminem dyplomowym, który obejmował egzamin ustny z taktyki rodzajów wojsk i służb, ćwiczenia na mapach (w sali lub terenie) oraz obronę pracy dyplomowej.

Do najczęściej stosowanych w tym okresie metod nauczania należały wykłady, seminaria i zajęcia grupowe. Miały one kształtować u słuchaczy zdolności poznawcze i umiejętności twórczego myślenia. Był to jednak proces powolny. W początkowym okresie funkcjonowania fakultetu dominowały metody podające. W mniejszym stopniu stosowano aktywizujące. W miarę rozwoju kształcenia, przyjmowania na studia coraz lepszych i wartościowych oficerów, proporcje stosowanych metod przekazywania i egzekwowania wiedzy zmieniały się. W szerszym zakresie stosowa-

no aktywizujące sposoby kształcenia. Podstawowe metody przekazywania wiedzy były uzupełniane ćwiczeniami taktyczno-operacyjnymi, zajęciami grupowymi w salach i terenie oraz na mapach. Ważnym wzbogaceniem ówczesnego procesu kształcenia były też obozy, podróże polowe i historyczno - wojskowe. Całości dopełniały samodzielne zajęcia słuchaczy. Zaliczano do nich pracę samodzielną, praktykę liniową (lotniczą), opracowanie pracy dyplomowej oraz naukę własną.

O wyborze metod kształcenia decydował w dużej mierze poziom przygotowania fachowego i metodycznego kadry dydaktycznej oraz ogólnego słuchaczy. Doskonalenie metod nauczania było możliwe dopiero od połowy lat pięćdziesiątych.

Jednak zarówno treści, jak i stosowane formy oraz metody szkolenia zapewniały na ogół dobre przygotowanie teoretyczne i praktyczne dowódcy i oficera sztabu szczebla taktycznego. W wystarczającym stopniu zapoznawali również z podstawowymi problemami sztuki operacyjnej lotnictwa. Potwierdzali to dowódcy jednostek lotniczych, w których pracowali pierwsi i kolejni absolwenci trzyletnich kursów lotniczych w fakultecie.

Jak już wspomniano, w latach pięćdziesiątych działalność fakultetu podporządkowana była kształceniu kadr dowódczo-sztabowych. Kadra nie zajmowała się pracą naukową, ani nie podwyższała swoich kwalifikacji. Do tego typu działalności nie mobilizowali, ani też nie dawali przykładu przełożeni. Organizowane w tym czasie konferencje naukowe w akademii powielały teorie i nowe rozwiązania radzieckie oraz w najlepszym wypadku przenosiły je na polski grunt. Ich wyniki najczęściej nie miały większego przełożenia na rozwój sztuki wojennej i podnoszenie kwalifikacji kadry. Jej doskonalenie polegało na tworzeniu warsztatu do realizacji zajęć i ich obudowy oraz uzupełnianie wykształcenia średniego.

Pomimo wielu trudnień był to okres owocny dla fakultetu. Stworzono trwałe podstawy kształcenia oficerów oraz w miarę dobrze przygotowany zespół do realizacji kształcenia. W końcu lat pięćdziesiątych był on już liczącą się placówką dydaktyczną, nie tylko w akademii, ale również w wojskach lotniczych. Pozwoliło to otworzyć kolejny etap jego rozwoju. Wyraźnie sprzyjały temu procesowi zmiany sytuacji politycznej w kraju i w wojsku (restrukturyzacja sił zbrojnych) oraz jednoznaczne postawienie na jakość, a nie tylko na ilość. Przemiany objęły również szkolnictwo wojskowe. Odrzucono, między innymi, wiele stosowanych wojennych rozwiązań i nawyków.

W 1958 roku, po włączeniu do fakultetu katedry Obrony Przeciwlotniczej i utworzeniu Fakultetu (następnie Wydziału) Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej, nastąpiło w fakultecie odwzorowanie sytuacji z sił zbrojnych, gdzie od 1954 r. funkcjonowały Wojska Lotnicze oraz Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju. Wprowadzenie na wyposażenie lotnictwa nowych typów samolotów, w tym naddźwiękowych MiG-19, a także coraz bardziej skomplikowanych urządzeń lotniskowych potęgowało problemy w zabezpieczeniu tyłowym i stworzyło konieczność specjalizowania się części oficerów w tych obszarach. Spowodowało to powołanie latem 1959 roku czwartej katedry w fakultecie – Katedry Zabezpieczenia Wojsk Lotniczych, która od października tego roku rozpoczęła kształcenie słuchaczy zarówno na studiach trzyletnich, jak i kursie doskonalenia oficerów ZWL. Nastąpiło pełne odwzorowanie sytuacji z wojsk, a w akademii kształcono wszystkich specjalistów do planowania, organizowania, kierowania i zabezpieczenia działań. Przeznaczenie i ówczesna struktura fakultetu w pełni zabezpieczała potrzeby w zakresie przygotowania kadr dla rodzajów wojsk operujących w przestrzeni powietrznej, czyli sił powietrznych. Przyczyniła się także do wypracowania założeń kształcenia specjalistów dla mających powstać w niedalekiej przyszłości Wojsk Obrony Powietrznej Kraju. Powstanie nowego rodzaju sił zbrojnych, które w swoim składzie posiadały lotnictwo myśliwskie, wojska raketowe i wojska radiotechniczne postawiło przed bardzo poważnym wyzwaniem kadrę dydaktyczną. Było nim opracowanie założeń doktrynalnych tego rodzaju sił zbrojnych oraz rozwijanie doktryny lotnictwa, a także tyłów oraz specjalności techniczno-specjalnych, związanych z zabezpieczeniem wojsk.

Od tego okresu rozpoczynają się wzajemne oddziaływania wojsk i środowiska akademickiego w zakresie doskonalenia przygotowania kadr, funkcjonowania obydwu struktur oraz doktryny (poglądów na użycie wojsk i ich zaopatrzenie). Pozytywne rezultaty tych poczynań wyraźnie widoczne były już na początku lat sześćdziesiątych.

Doskonalenie kadry na różnego rodzaju kursach w kraju i zagranicą, oraz w wyniku doktoryzacji, ze skierowaniem szczególnej uwagi na użyteczność podejmowanych tematów prac promocyjnych rozpoczęło się dopiero na początku lat sześćdziesiątych. Sprzyjało temu zmniejszenie obciążenia dydaktycznego kadry oraz zmiana nastawienia przełożonych do podnoszenia kwalifikacji naukowych. Uświadomiono sobie, że nowoczesną uczelnię wyższą muszą tworzyć światłe i wykształcone kadry dydaktyczno-naukowe.

W latach sześćdziesiątych, po wyposażeniu wojsk w broń raketową – nosiciele zarówno jądrowych jak i konwencjonalnych środków rażenia, w tym również środków lotniczych i przeciwlotniczych - poszukiwano miejsca dla lotnictwa na ówczesnym polu walki, rzekomo zdominowanego przez rakiety. Lotnictwo przestało być jedynym nosicielem środków rażenia na duże odległości, nieosiągalne dotychczas przez artylerię. Pomimo zmiany poglądów i wykorzystywania rakiet do przenoszenia ładunków również na pokładach samolotów instalowano rakiety kierowane i niekierowane, z głowicami konwencjonalnymi i jądrowymi. Wzrosło jednocześnie zagrożenie samolotów od naziemnych środków przeciwlotniczych, wyposażonych w rakiety kierowane o zróżnicowanym zasięgu.

Szczególne znaczenie dla rozwoju sił powietrznych miało powołanie (w 1963 roku) Oddziału Wojsk Obrony Powietrznej Kraju i Lotnictwa i uruchomienie nowego kierunku studiów – Wojsk Obrony Powietrznej Kraju. Kształcono na nim dowódców i oficerów sztabów wszystkich rodzajów wojsk (lotnictwa, wojsk raketowych i artylerii, wojsk radiotechnicznych oraz przeciwdziałania radioelektronicznego, a nawet łączności) wchodzących w skład Wojsk Obrony Powietrznej Kraju. Głównym założeniem kształcenia było nauczenie kompleksowego wykorzystania wszystkich rodzajów wojsk działających w systemie OPK.

Uruchomienie kierunku wymagało olbrzymiej pracy organizacyjnej i merytorycznej – opracowanie programów, przygotowanie materiałów szkoleniowych, wybór form i metod zapewniających osiągnięcie założonych celów. Założenia kształcenia opracowano w oparciu o przyjętą doktrynę działania wojsk. Przez kilka lat ten kierunek studiów był wyraźnie preferowany. Świadczą o tym nazwa oddziału, jego wzmocnienie specjalistami OPK, w tym przede wszystkim z wojsk raketowych i radiotechnicznych. Zmieniona została również struktura organizacyjna oddziału. W miejsce czterech katedr powołano osiem, w większości małych, które rozpraszaly wysiłek dydaktyczny i naukowy. Ta struktura nie zdała egzaminu w praktyce i po kilku latach wrócono do starych, sprawdzonych rozwiązań strukturalnych.

Obowiązująca wówczas doktryna sił powietrznych preferowała wojska raketowe i zmniejszyła rolę lotnictwa na polu walki. Nowemu rodzajowi wojsk poświęcono większość prac naukowych i materiałów dydaktycznych. Miało to dobre strony, gdyż zabezpieczało realizację zajęć. Materiały i poglądy wypracowane w oddziale służyły nie tylko do zabezpieczenia kształcenia, ale również szkolenia wojsk i kształtowania ich doktryny. Proponowane rozwiązania, pomimo zobowiązań i ustaleń sojuszni-

czych, oraz przenoszenia na grunt Polski rozwiązań radzieckich zmierzały w kierunku stworzenia narodowej doktryny powietrznej. Równolegle prowadzono także działalność mającą na celu doskonalenie poglądów na użycie lotnictwa. Po wyposażeniu wojsk w broń raketową będącą nosicielami zarówno jądrowych, jak i konwencjonalnych środków rażenia, w tym również środków lotniczych i przeciwlotniczych - poszukiwano miejsca dla lotnictwa na ówczesnym polu walki, rzekomo zdominowanego przez rakiety.

Rozwój taktyki rodzajów wojsk i taktyki ogólnej Wojsk OPK oraz założeń sztuki operacyjnej Wojsk OPK, powodowany był ciągłym rozwojem techniki obrony powietrznej – środków walki, ale i środków napadu powietrznego, a szczególnie nieustającą między nimi rywalizacją zarówno w technice, jak i zastosowaniu bojowym. Myśl teoretyczna narzucała technice określone kierunki działania, ale i technika wymuszała na teorii nowe rozwiązania. Znaczący wpływ wywierały możliwości ekonomiczne państwa polskiego, które bezpośrednio oddziaływały na rozwój nauki i techniki. Możliwości ekonomiczne rzutowały na potencjał Wojsk OPK, czyli na stan ilościowy i jakościowy sił i środków obrony powietrznej, rolę i znaczenie obrony powietrznej i jej miejscu w siłach zbrojnych oraz na rozwój doktryny.

W materiałach dydaktycznych uwzględniano wszystkie aspekty użycia i działalności wojsk, zarówno jako całości, jak i poszczególnych ich rodzajów. Zwracano także uwagę na współdziałanie wszystkich wojsk walczących w przestrzeni powietrznej. Takim samym rygorom poddano proces przygotowania oficerów. Nie koncentrowano się na wyszkoleniu specjalisty z zakresu tylko jednego rodzaju wojsk WOPK, ale szkolono kompleksowo, ucząc współdziałania we wszystkich rodzajach działań.

Lata sześćdziesiąte to okres kształtowania wydziału (oddziału) jako znaczącej komórki dydaktycznej i naukowej, z uznanym dorobkiem, posiadającej wykształconą i utytułowaną kadrę zdolną do podjęcia nowych zadań dydaktyczno-naukowych. Na rozwój oddziału pozytywnie wpłynęło podjęcie działalności naukowej, której celem było wypracowanie narodowej doktryny ówczesnych sił powietrznych (nowej dla WOPK i doskonalenie lotniczej). Także rozwiązania dydaktyczne (treść i formy ćwiczeń prowadzonych w terenie, z wykorzystaniem pociągu, podróże historyczno-wojskowe i inne) poprzez wzbogacanie procesu przygotowania kadr przyczyniały się do rozwoju wojsk.

Wykładowcy rozważali kompleksowo zagadnienia, opracowując także zasady dowodzenia, współdziałania i wsparcia oraz zabezpieczenia działań bojowych. Wy-

pracowane założenia konfrontowano na bieżąco z rzeczywistością wdrażając je do przygotowania kadr dowódczo-sztabowych oraz codziennej działalności sił powietrznych. Miało to odzwierciedlenie w nauczanej problematyce, a wyrażało się między innymi uczestnictwem kadry w ćwiczeniach z wojskami oraz środowiska oddziału w wielu ćwiczeniach akademickich, podczas których doskonalono zasady współdziałania wojsk.

W latach siedemdziesiątych kształtują się nowe potrzeby i wymagania wojsk lądowych w odniesieniu do działań lotnictwa w wojnach z użyciem konwencjonalnych i jądrowych środków rażenia. Ta sytuacja spowodowała zajęcie się racjonalnym użyciem śmigłowców na korzyść wojsk lądowych, a przede wszystkim śmigłowców bojowych (uzbrojonych, przeciwpancernych). Opracowano, we współpracy z wojskami lądowymi, taktykę ich zastosowania na polu walki i wdrożono do procesu dydaktycznego oraz szkolenia Wojsk Lotniczych i Lądowych. Zmodernizowano zasady użycia lotnictwa w operacjach frontu. Dużo uwagi poświęcono zagadnieniom dowodzenia lotnictwem, a szczególnie budowie systemu dowodzenia i powiązania jego elementów ze stanowiskami dowodzenia poszczególnych szczebli dowodzenia wojsk lądowych. Rozpoczęto prace nad użyciem lotnictwa (samolotów i śmigłowców) w tak zwanych działaniach powietrzno-lądowych. Dużo uwagi poświęcono wypracowaniu zasad i sposobów działania lotnictwa w działaniach manewrowych wojsk lądowych oraz na korzyść operacyjnych grup manewrowych. Do priorytetowych podniesiono badania działań lotnictwa w operacjach obronnych prowadzonych w początkowym okresie wojny, a także dotyczące sposobów zwalczania broni precyzyjnej i systemów rozpoznawczo-uderzeniowych. Zaproponowano dla lotnictwa nową taktykę wykonywania zadań – loty na szerokim froncie, na małych wysokościach, małymi grupami samolotów, wydzielanie większych sił do wykonywania zadań o charakterze zabezpieczającym, głównie do pokonywania obrony przeciwlotniczej nieprzyjaciela. Zweryfikowano zasady użycia lotnictwa myśliwskiego we własnych systemach obrony powietrznej i przeciwlotniczej (OPK i OPL), rozbudowano zasady współdziałania z wojskami raketowymi obrony powietrznej i przeciwlotniczej.

W teorii Wojsk OPK tworzone i rozwijano podstawy taktyki lotnictwa myśliwskiego, wojsk raketowych i wojsk radiotechnicznych, działających w systemie obrony powietrznej na terytorium kraju. Decydującymi czynnikami rozwoju taktyki rodzajów wojsk OPK były doświadczenia tych rodzajów wojsk zdobyte w walce (wojny i konflikty lokalne, szczególnie Wietnam i Bliski Wschód), stały postęp techniczny rzutu

na zmiany jakościowe ich uzbrojenia, rozwój ilościowy rodzajów wojsk, a także zasoby ludzkie i ekonomiczne.

Działalność wykładowców koncentrowała się w tym okresie na dalszym doskonaleniu przygotowania kadr oraz doktryny polskich sił powietrznych. Przyjęto trzy główne kierunki działania:

- walkę o wzrost autorytetu w wojskach, instytucjach centralnych MON i w akademii,
- rozwój naukowy kadry,
- rozbudowę bazy szkoleniowej¹.

W działalności wydziału eksponowano trzy uzupełniające się priorytety:

- jedność nauczania w czasie zajęć dydaktycznych, jak i pozalekcyjnych, w tym poprzez samodzielne studiowanie słuchaczy,
- jedność procesu dydaktyczno-wychowawczego i naukowo-badawczego w wyniku wdrażania do kształcenia rezultatów prac naukowych, w tym rozpraw doktorskich i habilitacyjnych,
- łączenie teorii z praktyką poprzez wdrażanie do procesu nauczania postanowień wynikających z rozkazów MON oraz dowódców WL i WOPK, wniosków i doświadczeń z ćwiczeń z wojskami (strzelań raketowych na poligonach), odbywanie praktyk przez słuchaczy w wojskach, liczne podróże i pokazy, udział w ćwiczeniach z wojskami, a także ćwiczenia studentów na realnych stanowiskach dowodzenia i inne przedsięwzięcia.

W procesie kształcenia preferowano praktyczne formy nauczania. Zasadniczą rolę odgrywały ćwiczenia grupowe, dowódczo-sztabowe na mapach i w terenie, szkieletowe, wydziałowa gra wojenna, sprawdzające, egzaminacyjne, z perspektywicznymi środkami walki itp. W celu urealnienia ćwiczeń dowódczo-sztabowych prowadzonych w wydziale dużo wysiłku włożono w unowocześnienie szkolnego stanowiska dowodzenia (SOD). Opracowano koncepcje informatyzacji kształcenia i wdrażano systemy komputerowe, a na SOD zainstalowano zautomatyzowany system dowodzenia DUNAJEC 21.

Treści kształcenia odzwierciedlały ówczesne poglądy Układu Warszawskiego na działania sił powietrznych w konflikcie zbrojnym. W teorii i praktyce ćwiczebnej wszystkich studentów uczono użycia oddziałów i związków lotnictwa i WOPK w ope-

¹ Z. Żarski, *Fakty, uwarunkowania, refleksje z działalności Wydziału Lotnictwa i OPK w latach 1970 – 1990*, op.cit., s. 63 – 66.

racjach powietrznych, przeciwpowietrznych, powietrzno-desantowych, kombinowanych (powietrzno-morskich).

W latach osiemdziesiątych doktryna sił powietrznych nie przechodziła gwałtownych zmian. Doskonalono wypracowane w poprzedniej dekadzie poglądy. Pomimo pewnych symptomów odprężenia militarnego i szeregu rozmów rozbrojeniowych dążono do doskonalenia doktryn obydwu bloków militarnych. Wyrażało się to także w stosowaniu środków zastraszających przeciwnika (Zachód – broń kosmiczna i neutronowa, Wschód – konwencjonalna z możliwością przenoszenia ładunków jądrowych).

Po 1982 r. nastąpił jakościowy rozwój kadry wydziału. Baza dydaktyczna była już wystarczająco bogata do zabezpieczenia dydaktyki, a pracownicy dydaktyczno-naukowi wydziału mogli poświęcić się rozwiązywaniu problemów naukowych i osiągnięciu stopni i tytułów naukowych. Zaplecze badawcze dyscyplin naukowych rozbudowywano intensywnie i sukcesywnie, było ono doskonałe oraz dostosowane do aktualnych potrzeb badań naukowych w tych dziedzinach.

Okres przygotowania kadr w pionie lotnictwa, OPLOK i OPK odzwierciedla poglądy na doktrynę (użycie), tworzenie oraz funkcjonowanie oddziałów i związków taktycznych lotnictwa i obrony powietrznej. Ukazuje na tym tle ewolucję zarówno doktryny (poglądów na użycie) sił powietrznych, jak i procesu kształcenia oficerów. Były to procesy wzajemnie ze sobą powiązane i nawzajem się uzupełniające. Zmiany w wojskach miały odzwierciedlenie w treściach kształcenia, natomiast teoria użycia wojsk wypracowana przez kadrę wydziału wywierała wpływ na ich funkcjonowanie. Ten okres to ciągłe poszukiwania właściwej drogi rozwoju, twórczego patrzenia w przyszłość, eksperymentowania oraz doskonalenia metod pracy dydaktycznej, naukowo-badawczej i wychowawczej. Przemiany w nauce wojskowej, sztuce wojennej i technice zawsze znajdowały odzwierciedlenie w działalności kadry dydaktycznej. Z kolei jej działalność w zakresie tworzenia i doskonalenia doktryny sił powietrznych kreowała ich oblicze.

Powszechnie znany i doceniany jest wkład pracowników dydaktycznych i naukowych w rozwój polskiej doktryny Wojsk Lotniczych, Wojsk Obrony Powietrznej Kraju oraz tyłów i teorii techniczno-specjalnego zabezpieczenia tych rodzajów sił zbrojnych. Wkład ten udokumentowany jest wieloma opracowaniami naukowymi, podręcznikami i skryptami akademickimi oraz publikacjami w różnych periodykach

i czasopiśmie, które były wykorzystywane w szkolnictwie wojskowym i wojskach, wysoko ocenianymi przez decydentów i użytkowników.

Proces kształcenia zmieniał się wraz ze zmianami polityczno-militarnymi RP i jej otoczenia. Utworzony wraz z Akademią Obrony Narodowej 21.05.1990 r. Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej spełnił swoją misję, zgodnie z przyjętymi wówczas założeniami umacniania siły obronnej Rzeczypospolitej Polskiej poprzez kształtowanie doktryny i wizerunku sił powietrznych oraz kształcenie kadr dowódczo-sztabowych dla WLOP. Główne obszary działalności Wydziału ujęte zostały w Statucie AON: „Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej prowadzi działalność dydaktyczną, wychowawczą i naukowo-badawczą oraz kształci kadry naukowe w zakresie nauk wojskowych, zwłaszcza taktyki i sztuki operacyjnej wojsk lotniczych i obrony powietrznej”².

Zakres oraz treść zadań dydaktycznych i naukowych, szczególnie ich priorytety i metody realizacji, podlegały ciągłym przemianom, w większości o charakterze ewolucyjnym, ale w znacznej części także radykalnym, rewolucyjnym. Były one uwarunkowane trzema głównymi czynnikami:

- wymaganiami współczesności – rozwojem sił powietrznych i koniecznością ciągłej weryfikacji ich teorii,
- zmianami doktrynalnymi w sferze polityczno-militarnej,
- koniecznością doskonalenia form i metod kształcenia³.

Powyższe spowodowało przyjęcie ramowego programu osiągnięcia „interoperacyjności dydaktycznej” z analogicznymi uczelniami wojskowymi państw NATO. W programie tym wyeksponowano trzy główne kierunki działania, będące jednocześnie etapami jego realizacji: przygotowanie merytoryczne i metodyczne kadry dydaktyczno-naukowej; opracowanie i pozyskanie materiałów dydaktycznych; weryfikacja i ewolucyjne zmiany programu studiów. W praktyce etapy te w znacznej części były realizowane równolegle.

Podniesiona została ranga i rola wydziału w tworzeniu i rozwijaniu doktryny współczesnych sił powietrznych. Zadania dydaktyczne polegały na przygotowaniu intelektualnym i zawodowym wysoko kwalifikowanych kadr dowódczych i sztabowych

² Statut Akademii Obrony Narodowej, AON, Warszawa 1990, s. 8.

³ E. Zabłocki, *Zmiany w funkcjonowaniu wydziału w warunkach samodzielności obronnej RP (1990 – 1999) oraz w warunkach członkostwa w NATO (1999 – 2002)*, [w] *Ewolucja dla postępu, Materiały z konferencji*, AON, Warszawa 2004, s. 74–86.

sił powietrznych dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych, a w szczególności dla Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz lotnictwa i obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych i marynarki wojennej. Kształcono także kadry dla wyższego szkolnictwa wojskowego, instytutów naukowych i instytucji centralnych MON.

Lata dziewięćdziesiąte charakteryzowały się zmianami polityczno-militarnymi oraz dynamicznym rozwojem doktryny, struktur i doświadczeń sił powietrznych. Były to główne uwarunkowania, które ukierunkowały działalność naukową i dydaktyczną wydziału w trzech umownych okresach: samodzielności politycznej i militarnej Polski, przygotowania do integracji z NATO oraz członkostwa w Sojuszu.

Okres samodzielności charakteryzował się brakiem jasnych założeń doktrynalnych w sferze politycznej i militarnej. Polska nie była już członkiem Układu Warszawskiego, ale nie sformułowano jeszcze w sposób jednoznaczny kierunku integracji z NATO. Powstałe w tym czasie Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (polskie siły powietrzne) nie posiadały aktualnej doktryny, gdyż ta z Układu Warszawskiego nie odpowiadała rzeczywistości, natomiast nowa, dostosowana do założeń doktryny obronnej nie była jeszcze sprecyzowana.

Głównym zadaniem wydziału była weryfikacja dotychczasowych koncepcji doktrynalnych użycia WLOP, a zwłaszcza opracowanie nowych zarówno dla wojsk, jak i dla potrzeb dydaktycznych. Temu problemowi poświęcono większość prac naukowych. W tym czasie udoskonalona została metodyka planowania działalności naukowej wydziału, a jednym z jej założeń było w miarę równomierne zaangażowanie w badania całej kadry dydaktycznej, co wobec szerokiego zakresu merytorycznego i liczby prac stało się konieczne.

Efektami badań były głównie prace o charakterze studyjnym, tworzące teoretyczne podstawy użycia sił powietrznych w nowych uwarunkowaniach. Znaczna część prac dotyczyła doktrynalnych koncepcji systemu obronnego państwa. W tym okresie wprowadzono do teorii i zinterpretowano pojęcie „siły powietrzne”, co w znacznym stopniu ułatwiło unowocześnienie podstaw teoretycznych oraz zintegrowanie rozproszonych często i nie zawsze spójnych koncepcji użycia lotnictwa i obrony powietrznej. Prace te stanowiły merytoryczną podstawę opracowywania podręczników, skryptów i innych materiałów dydaktycznych dotyczących rodzajów lotnictwa i wojsk obrony powietrznej, logistyki, rozpoznania dotyczących rodzajów lotnictwa i wojsk obrony powietrznej, logistyki, rozpoznania, walki radioelektronicznej itp. Zostały one przekazane do WLOP i były w tym czasie podstawowym źródłem teore-

tycznym do wypracowywania koncepcji użycia polskich sił powietrznych. Służyły także modyfikacji programów studiów. Rozszerzano w nich wspólną bazę teoretyczną dla wszystkich studentów, ale pozostawiono wydzielone trzy kierunki studiów, realizowane przez wyspecjalizowane katedry: wojsk lotniczych, obrony powietrznej i logistyki WLOP. W tym okresie rozpoczęto także proces podnoszenia rangi i rozszerzania podyplomowego kształcenia kursowego.

Przez kilka lat udało się umiejętnie godzić poszczególne trendy. Zachowując trzy kierunki studiów rozszerzano wspólną dla wszystkich studentów bazę teoretyczną. Konsekwentne stanowisko wydziału prowadziło do utworzenia w roku akademickim 1998/1999 studiów zintegrowanych.

Zakres treści i zadań dydaktycznych podlegał ciągłej ewolucji. Zależały one w głównej mierze od rozwoju sił powietrznych. Powodowało to konieczność tworzenia nowej teorii ich użycia. Stymulowało to z kolei zmiany w procesie dydaktycznym oraz doskonalenie form i metod kształcenia.

W procesie dydaktycznym ograniczono liczbę ćwiczeń dowódczo-sztabowych, zwiększono liczbę godzin seminaryjnych i innych zajęć o charakterze aktywizacyjnym. Formy, metody i treści kształcenia ciągle ewoluowały, lecz kierunek nauczania pozostał wyrazisty – przygotować oficera sił powietrznych do działań sojuszniczych i narodowych oraz wyposażyć go w szeroką wiedzę ogólną i pogłębioną wiedzę specjalistyczną.

Podstawą merytorycznych zmian programowych był wzmożony wysiłek w zakresie badań naukowych oraz liczne prace teoretyczne, w których dominowały dwa obszary problemowe: kierunki integracji z siłami powietrznymi NATO i współczesne teorie sił powietrznych. Były to badania zmierzające głównie do zbudowania nowoczesnej teoretycznej bazy dydaktycznej, w tym podręczników i skryptów akademickich. Znaczna ich część, wykonywana na zlecenie lub we współpracy z MON, WLOP i innymi instytucjami, miała charakter prognoz, koncepcji, ekspertyz itp. prac związanych z przygotowaniem sił zbrojnych do integracji z NATO.

Należy podkreślić, że ewolucyjne, ale dynamiczne zmiany programowe wynikały nie tylko z potrzeby integracji z NATO, lecz w równym stopniu z konieczności nadszarpnięcia za rozwojem teorii sił powietrznych. Wykorzystywano w tym celu wiedzę i programy Uniwersytetu Sił Powietrznych USA oraz innych uczelni. Pojawiły się nowe zagadnienia, które w poprzednich latach nie były eksponowane. Można do nich zaliczyć, między innymi: teorię przywództwa, misje pokojowe, zarządzanie przestrze-

nią powietrzną, problematykę wojen i doktryn powietrznych. Generalnie można przyjąć, że w momencie oficjalnego przystąpienia Polski do NATO w 1999 r. program studiów w Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej był już w pełni porównywalny z programami podobnych uczelni państw NATO, co zapewniło szeroką międzynarodową współpracę dydaktyczną.

Zasługą kadry wydziału jest także to, że wyprzedzała istniejącą rzeczywistość polityczno-militarną i przyczyniała się do kreowania jej nowego oblicza. Tak było m.in. podczas przemian przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. W wydziale wypracowano wówczas zasady funkcjonowania sił powietrznych działających samodzielnie, by niedługo po tym zająć się opracowaniem sojuszniczej koncepcji ich użycia.

Nabyte, podczas wielu kontaktów z przedstawicielami SP NATO, doświadczenia przenoszono do programów kształcenia, wyposażając studentów w wiedzę niezbędną współczesnemu oficerowi oraz przygotowując absolwentów do funkcjonowania w narodowych i sojuszniczych strukturach sił powietrznych.

W początkowym okresie przygotowania do integracji z NATO wydział spełniał szczególną rolę wobec dowództw i sztabów WLOP – jako główne źródło informacji o siłach powietrznych Sojuszu oraz swoiste centrum edukacyjne. Oficerowie z wojsk uczestniczyli w organizowanych przez wydział wykładach, seminariach i ćwiczeniach dowódczo-sztabowych prowadzonych zgodnie z procedurami dowodzenia i metodyką szkolenia sił powietrznych NATO.

Kadra wydziału ma także swój udział w wypracowaniu nowej koncepcji przygotowania kadr, na studiach magisterskich. Realizując kierunek *Lotnictwo*, kompleksowo rozpatruje się wszystkie zagadnienia związane z wykorzystaniem przestrzeni powietrznej. Misją wydziału jest próba skonsolidowania wojskowego i cywilnego środowiska lotniczego wokół wspólnej idei – racjonalnego wykorzystania przestrzeni powietrznej oraz wykształcenie według jednolitych zasad średniego personelu zarządzającego. Stworzyło to szansę zdobycia wykształcenia przez oficerów i podoficerów zawodowych oraz osób cywilnych związanych z lotnictwem. Z kolei studia podyplomowe przeznaczone dla wyższych kadr kierowniczych są płaszczyzną wymiany poglądów na najistotniejsze problemy dotyczące lotnictwa.

Zacieśnianiu więzi środowiska lotniczego służą także przedsięwzięcia naukowe, organizowane przez wydział. Podczas ogólnopolskich konferencji naukowych

rozpatrywane są problemy bezpieczeństwa na lotniskach i w przestrzeni powietrznej oraz właściwego jej wykorzystania.

Wyjście z propozycją kształcenia kadr dla lotnictwa cywilnego było trafnym posunięciem. Wydział, będąc uznanym ośrodkiem kształtowania myśli teoretycznej z zakresu użycia sił powietrznych stał się klamrą spinającą środowisko lotnicze w Polsce. Być może zaowocuje to w przyszłości wypracowaniem jednolitych, spójnych dla lotnictwa cywilnego i wojskowego zasad funkcjonowania w przestrzeni powietrznej.

Na podkreślenie zasługuje utrzymywanie ciągłej współpracy kadry wydziału z Dowództwem Wojsk, jednostkami wojskowymi i instytucjami lotnictwa wojskowego oraz cywilnego. Podczas wielu roboczych kontaktów stworzono trwałe zasady partnerstwa. Procentuje to podczas rozwiązywania problemów dydaktycznych oraz z zakresu funkcjonowania sił powietrznych.

Ostatni okres funkcjonowania wykazał, że kadra wydziału potrafiła przystosować się do przemian zachodzących w kraju, a tym samym i w siłach powietrznych. Oficerowie wydziału stworzyli teoretyczne podstawy użycia sił powietrznych w okresie tzw. samodzielności polityczno-militarnej. Jako pierwsi tworzyli także fundamenty integracji Sił Powietrznych RP i NATO. Dzięki otwartości środowiska wydziału i współpracy z ośrodkami kształcenia kadr osiągnięto interoperacyjność dydaktyczną z zachodnimi uczelniami wojskowymi. Programy kształcenia były ciągle modyfikowane. Wprowadzano do nich coraz więcej problematyki sojuszniczej. Obecne programy są w pełni kompatybilne z programami ośrodków NATO.

Działalność oraz postawy kadry przyczyniły się do uznania wydziału za wiodący i w sumie jedyny uznany ośrodek kształcenia kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych, które doskonale radzą sobie z funkcjonowaniem, zarówno w narodowych jak i sojuszniczych strukturach sił powietrznych. Wydział uznany jest także za wiodący ośrodek tworzący teoretyczne podstawy funkcjonowania i użycia SP w zmieniającej się rzeczywistości. Wypracowana w wydziale teoria była z powodzeniem wdrażana w polskich siłach powietrznych i znalazła swoje uzasadnienie zarówno podczas samodzielności militarnej, jak i późniejszego dostosowania do struktur sojuszu i funkcjonowania w NATO.

Tworząc podstawy teoretyczne użycia SP i modyfikując programy kształcenia opracowano szereg materiałów dydaktycznych do zabezpieczenia procesu kształce-

nia. Ewolucja procesu dydaktycznego pociągała za sobą zmianę struktur komórek organizacyjnych Wydziału i ich dostosowywanie do zmian w wojskach.

Piętnastolecie funkcjonowania wydziału w Akademii Obrony Narodowej charakteryzowało się uogólnianiem treści kształcenia. Studenci uzyskiwali coraz lepsze wyniki i coraz wyższe oceny z przedmiotów. Dzięki temu nastąpiło odchodzenie od kształcenia ścisłego podczas którego wymagano wiedzy książkowej. Kształcenie ogólne charakteryzowało się swobodą wypowiedzi i interpretacji faktów. Studenci lepiej czują się z tą formą kształcenia, co dało tak zadawalające efekty. Także zmiana pokoleniowa kadry dydaktycznej ma wpływ na oceny uzyskiwane przez studentów.

Równolegle z kształceniem kadry na studiach stacjonarnych, niemal od początku istnienia AON w wydziale kształceni byli oficerowie na kursach podyplomowych. Były to kursy przeszkolenia lub taktyczno-operacyjne dla oficerów WLOP, OPL, stanowisk dowodzenia WLOP i Logistyki. W roku akademickim 1996/1997 uruchomiono Podyplomowe Studium Operacyjno – Logistyczne WLOP, które było kontynuowane do roku 2000/2001, czyli do czasu rozwiązania Katedry Logistyki WLOP. Na kursach i studiach podyplomowych eksponowano nowe zjawiska w sztuce operacyjnej sił powietrznych oraz narodowe i sojusznicze użycie lotnictwa i obrony powietrznej zarówno zgodnie z Artykułem V Traktatu Waszyngtońskiego, jak i w operacjach pokojowych.

Zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia wymagało ciągłego opracowywania potrzebnych do studiów materiałów dydaktycznych. W najnowszej historii wydziału (od 1990 roku) były dwa okresy wymagające wzmożonego wysiłku intelektualnego i wyzwalającego szczególną aktywność twórczą pracowników naukowo-dydaktycznych. Pierwszy, po powstaniu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz rozpadzie Układu Warszawskiego. Opracowana wówczas w wydziale literatura miała równie pionierski charakter jak ta z początkowego okresu funkcjonowania ASG, a w jej strukturach Katedry Wojsk Lotniczych i następnie Fakultetu Wojsk Lotniczych. Skrypty i inne materiały studyjne, opracowywane w początkowym okresie lat 90-tych ub. wieku były pierwszymi, które zarysowały taktyczne i operacyjne użycie WLOP w obronie strategicznej RP. Stąd też wykorzystywano je w wojskach do organizowania szkolenia doskonalącego, na ich podstawie opracowywano zarządzenia i wytyczne do szkolenia, a także uwzględniano ich założenia w ćwiczeniach taktycznych i operacyjnych.

Drugi, obejmował okres od decyzji politycznej o podjęciu działań w celu akcesji Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego do czasu włączenia naszego państwa do sojuszu. W okresie tym opracowano dziesiątki materiałów, które miały wyraźnie edukacyjny charakter – służyły nauce o NATO zarówno studentom, jak i całemu WLOP oraz lotnictwu i OPL wojsk lądowych.

Podsumowując dokonania pionu lotnictwa i obrony powietrznej w Akademii Sztabu Generalnego i Akademii Obrony Narodowej trzeba przypomnieć, że wypromowani absolwenci studiów stacjonarnych oraz studiów i kursów podyplomowych stanowili podstawową kadrę dowódczo-sztabową polskiego lotnictwa i obrony powietrznej. Ujmując to zagadnienie inaczej można postawić tezę, że bezpieczeństwo w przestrzeni powietrznej naszego kraju gwarantowane przez szeroko (funkcjonalnie) rozumiane siły powietrzne było w znacznej mierze wynikiem i zasługą działalności dydaktyczno-naukowej nauczycieli wydziału.

Wprowadzenie od 2004 r. nowych zasad doskonalenia kadr dowódczo-sztabowych tj. uzyskiwanie wykształcenia drugiego stopnia w szkołach oficerskich (i uczelniach cywilnych) oraz pogłębianie wiedzy na kursach specjalistycznych i studiach podyplomowych przed wyznaczeniem na każde wyższe stanowisko służbowe i mianowaniem na wyższy stopień wojskowy są dla wydziału nowym wyzwaniem. Należy przeorientować system przygotowania kadr, uwzględniając postulaty sił powietrznych i wymogi ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

Wstępne prace nad programami studiów podyplomowych i kursów uzmysławiają, że posunięcia decydujące nie były w pełni zasadne i do końca przemyślane. Akademia może bowiem zostać sprowadzona do rangi ośrodka szkolenia nie mając do tego ani odpowiednio przygotowanych kadr, ani zaplecza. Najwyższą rangą uczelnią wojskową przejmie zadania szkoły oficerskiej, od czego odchodzono przez prawie sześćdziesiąt lat. Podobny los dotknie także Wydział Lotnictwa i Obrony Powietrznej o ile zachowa się on w strukturach modyfikowanej Akademii Obrony Narodowej.

ZAKOŃCZENIE

Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych było procesem, który stymulował nieustanne zmiany w treściach kształcenia oraz poszukiwanie najlepszych form i metod przekazywania wiedzy. Proces przechodził ewolucję od szkolenia specjalistyczno-technicznego poprzez kształcenie specjalistyczne do kształcenia ogólnego i pogłębiania wiedzy podczas zajęć fakultatywnych.

Zadania dydaktyczne wydziału poszczególnych komórek pionu sił powietrznych zarówno w Akademii Sztabu Generalnego, jak i Akademii Obrony Narodowej były ukierunkowane na przygotowanie intelektualne i zawodowe wysoko kwalifikowanych kadr dowódczych i sztabowych dla sił powietrznych (lotnictwa, następnie OPL OK i OPK, obrony powietrznej, lotnictwa wojsk lądowych i marynarki wojennej, a także wyższego szkolnictwa wojskowego). Natomiast zadania badawcze sprowadzały się do opracowania i doskonalenia założeń polskiej doktryny powietrznej (poglądów na użycie poszczególnych rodzajów wojsk).

Przygotowanie kadr podporządkowano potrzebom sił powietrznych. W głównej mierze kreowała je ewolucja doktryny powietrznej. Zmiany treści kształcenia wymuszały zmianę struktur wydziału, jego obsadę oraz określały kierunki badań naukowych.

Wraz z tym rozbudowywano bazę dydaktyczną, materialną i techniczną. W celu właściwej realizacji procesu dydaktycznego opracowywano niezbędne podręczniki, skrypty i materiały do przeprowadzenia ćwiczeń (w sumie kilka tysięcy). Tworzono sale dydaktyczne i gabinety przedmiotowe oraz szkolne stanowiska dowodzenia we wszystkich miejscach dyslokacji.

Przygotowanie kadr dowódczo-sztabowych dla sił powietrznych nie byłoby możliwe bez kreowania treści i wzbogacania kształcenia osiągnięciami i wynikami działalności naukowo-badawczej. Jej uwieńczeniem było opublikowanie ponad tysiąca prac naukowych oraz kilkuset publikacji, referatów i wystąpień. Prowadząc działalność naukową kadra nie zaniechała własnego rozwoju. Wielu oficerów, pracowników wydziału otrzymało stopnie naukowe doktora, kilkunastu doktora habilitowanego oraz tytuły profesora.

Pion sił powietrznych, będąc elitarną komórką edukacyjną, kształcił najbardziej utalentowanych oficerów lotnictwa i obrony powietrznej, rokujących nadzieję na zajmowanie najwyższych stanowisk w siłach powietrznych. Wyniki tej działalności są

wymierne. Absolwentami pionu jest 1496 oficerów, z czego: 1090 z okresu funkcjonowania w strukturze Akademii Sztabu Generalnego oraz 406 w Akademii Obrony Narodowej, z tej liczby 49 otrzymało tytuł magistra. Siedemdziesięciu ośmiu ukończyło studia z wyróżnieniem, a 43 z reguły osiągających najwyższe oceny kształcenia zostało generałami, 8 profesorami nauk wojskowych i 6 doktorami habilitowanymi.

Ponadto przeszkolono przeszło 1000 oficerów z wyższych stanowisk dowódczo-sztabowych na studiach podyplomowych i kursach doskonalących. Absolwenci wypromowani w AON uzyskali 39 wyróżnień w konkursie na najlepszą pracę dyplomową, w tym 6 pierwszego stopnia. Wielu z nich objęło odpowiedzialne stanowiska dowódcze i sztabowe w polskich i sojuszniczych siłach powietrznych.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania książkowe

1. Aszkierow A., Zabiłok B., Kaługin E., Szewczenko Ł., *Wojska Obrony Powietrznej Kraju*, MON, Warszawa 1962.
2. Banaszak J., Biedrzycki M., *Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni K. Świerczewskiego 1947 – 1967*, Rozprawa doktorska, ASG 1983.
3. Baticckij P. F. (red.), *Wojska Protiwowazdusznoj Abarony Strany*, MON ZSRR, Moskwa 1968.
4. Bejgier E., *Działania lotnictwa w natarciu korpusu armijnego na zawczasu przygotowaną obronę nieprzyjaciela w warunkach obustronnego użycia broni atomowej*, ASG, Rembertów 1955.
5. Bejgier E., *Lotnicze zabezpieczenie operacji zaczepnej armii z rejonów wyjściowych położonych w głębi*, ASG, Warszawa 1954.
6. Brown R. L., *Kamikadze powietrzni samuraje-samobójcy*, AMBER, Warszawa 2003.
7. Bugalski A., *Rozwój teorii Wojsk OPK. „PROGNOZA-4”*. Opracowanie studyjne, ASG WP, Warszawa 1985.
8. Cieślarczyk M., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*, AON, Warszawa 2003.
9. Cieślarczyk M., Krawczyk P., Korulczyk Z., *Poradnik metodyczny autorów prac kwalifikacyjnych*, AON, Warszawa 2002.
10. Czumur S., Wójcik W., *Dowódcy lotnictwa i obrony powietrznej*, Redakcja Czasopism Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Poznań 2000.
11. Czownicki J., *Lotnictwo w armijnej operacji zaczepnej (skrypt wykładu)*, ASG, Warszawa 1952.
12. Czownicki J., *Organizacja wielkich jednostek lotnictwa WP i ogólne zasady użycia lotnictwa*, ASG, Warszawa 1951.
13. Dohuet G., *Panowanie w powietrzu*, MON, Warszawa 1965.
14. Drażczyk W., *Logistyka sił powietrznych w drugim etapie transformacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 1999.
15. Drażczyk W., *Logistyka sił powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej w połączonych działaniach wielonarodowych*, AON, Warszawa 2001.
16. Gotowała J., *Lotnictwo we współczesnych konfliktach zbrojnych 1945 – 2003*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2004.
17. Gotowała J., *Zarys rozwoju polskiego lotnictwa wojskowego w latach 1945 – 2000*, [w]: *Pamięci lotników wojskowych 1945 – 2003*, (red. J. Zieliński), Stowarzyszenie Wspierania Amatorskiej Twórczości w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej, Warszawa 2003.
18. Jungrow J., *Rozpoznanie lotnicze*, ASG, Warszawa 1947.
19. Kaczmarek, J. Skowroński, A., *NATO – Europa – Polska*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1999.
20. Kmiecik T., *Polskie Lotnictwo Wojskowe 1945 – 1962. Organizacja, szkolenie i problemy kadrowe*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Pruszków 2001
21. Konieczny J., *Kronika lotnictwa polskiego 1945-1981*, Wyd. Komunikacji i Łączności, Warszawa 1984.

22. Krawczyk P., *Siły powietrzne w walce o przewagę w powietrzu* (rozprawa doktorska), AON, Warszawa 2004.
23. Krzemiński Cz., *Lotnictwo polskie w pierwszych latach powojennych*, Krajowa Agencja Wydawnicza RSW Prasa-Książka-Ruch, Warszawa 1981.
24. Krzemiński Cz., *Poglądy na wykorzystanie lotnictwa polskiego w latach powojennych (1946 – 1964)*, ASG, Warszawa 1965.
25. Krzemiński Cz., *Polskie lotnictwo wojskowe 1945-1980*, Wyd. Komunikacji i Łączności, Warszawa 1989.
26. Krzemiński Cz., *Problemy walki o zdobycie panowania w powietrzu, (Z doświadczeń początkowych okresów drugiej wojny światowej)*, ASG, Warszawa 1969.
27. Krzemiński Cz., *Rozwój poglądów na użycie sił powietrznych po drugiej wojnie światowej w aspekcie zastosowania broni raketowej (1946 – 1962)*, ASG, Warszawa 1964.
28. Krzemiński Cz., *Rozwój wojskowego transportu powietrznego*, ASG, Warszawa 1961.
29. Kukuła Z., Smoter J., *Sztuka operacyjna Wojsk OPK, cz. II, Korpus Obrony Powietrznej Kraju*, ASG, Warszawa 1979.
30. Kuźniar R., *Zagadnienia bezpieczeństwa narodowego w polityce Polski*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1999.
31. Lachewicz J., Janicki A., *Historia oraz aktualny stan rozwoju dyscypliny naukowej teoria wojsk lotniczych „PROGNOZA-4”*. Opracowanie studyjne. ASG WP, Warszawa 1985.
32. Koziej S., *Wizje polskiej doktryny obronnej u progu XXI wieku*, ASG, Warszawa 1990.
33. *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979.
34. Machura J., Bartocha W., Michalak W., *Sztuka Operacyjna Wojsk Lotniczych*, ASG WP, Warszawa 1988.
35. Malendowski W., *Polityka bezpieczeństwa RP*, UAM, Poznań 1998.
36. Mańkowski R., Filar J., Fornal M., *Teoria logistyki sił powietrznych*, AON, Warszawa 1997.
37. Michalak W., Marciniak M., Michalec M., *Ćwiczenie w procesie kształcenia studentów w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej AON*, AON, Warszawa 2001.
38. Michalak W., *Doktryna sił powietrznych RP. Próba zarysu, cz. 1-4*, AON, Warszawa 2000 – 2003.
39. Michalak W., *Dominacja z powietrza*, AON, Warszawa 1999.
40. Michalak W., Mikołajczuk M., Miodek S., Ruchlicki M., *Ewolucja badań i kształcenia w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej, cz. 1 – 3*, AON, Warszawa 2001 – 2003.
41. Michalak W., *Siły powietrzne w operacjach połączonych*, AON, Warszawa 2002.
42. Michalak W., *Wybrane aspekty operacyjnego użycia sił powietrznych RP*, AON, Warszawa 1998.
42. Nowak J., Pieciukiewicz T., *Możliwości stosowania sojuszniczych procedur dowodzenia w lotnictwie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, MON/ Biuro Wojskowej Służby Normalizacyjnej, Warszawa 2003.
43. *Nowy Słownik języka polskiego PWN*, PWN, Warszawa 2002.
44. Olszewski R., *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym*, AON, Warszawa 1998.
45. Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1981.

46. Pawluk K., *Struktura systemu dowodzenia i zarządzania siłami zbrojnymi PRL w okresie pokoju i wojny*, ASG WP, Warszawa 1972.
47. Pokruszyński W., *Sztuka operacyjna Wojsk OPK*, ASG WP, Warszawa 1986.
48. Pomykało W. *Iredl, Encyklopedia pedagogiki*, Warszawa 1996.
49. Pszeniczny A., *Rozwój artylerii przeciwlotniczej*, MON, Warszawa 1973.
50. Ratajczyk L., *Historia wojskowości*, MON, Warszawa 1980,
51. Sokołowski Z., *Rola lotnictwa w armijnej operacji obronnej, Rola lotnictwa w operacji zaczepnej armii (skrypty wykładów)*, ASG, Warszawa 1951.
52. Sommerville D., *Kronika II wojny światowej*, English Bison Books 1991.
53. *Siły powietrzne, ich zadania, organizacja i współdział w walce wojsk lądowych. (Zbiór wykładów)*, Kurs Wyższej Szkoły Wojennej 1942 Szkocja, Wielka Brytania, marzec 1943.
54. *Słownik języka polskiego*, t. 1-3, PWN, Warszawa 1988 – 1989.
55. Szymański R. (red.), *Lotnictwo wojskowe*, AON, Warszawa 1998.
56. Świątnicki W., *Wojna w kosmosie*, MON, Warszawa 1990.
57. Wolny A., *Wojna na Pacyfiku*, MON, Warszawa 1971.
58. Wołoszański B., *Tajna wojna Churchilla*, Colori, Warszawa 2002.
59. Wójtowicz R., *Główne zasady operacyjnego zastosowania lotnictwa*, ASG, Warszawa 1956.
60. Wójtowicz, R., *Rola, zadania i perspektywy rozwojowe lotnictwa*, ASG, Warszawa 1966.
61. Wyszczelski L., *Historia myśli wojskowej*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2000, s. 269 – 279.
62. Zabłocki E., *Dowodzenie siłami powietrznymi*, AON, Warszawa 2004.
63. Zabłocki E., *Siły powietrzne w systemie obronnym państwa*, AON, Warszawa 1996.
64. Zabłocki E., *Współczesne siły powietrzne*, AON, Warszawa 1998.
65. Zabłocki E., *Współczesne siły powietrzne*, AON, Warszawa 2002.
66. Zajas S., Szpyra R., *Sztuka operacyjna sił powietrznych*, MON/Biuro Wojskowej Służby Normalizacyjnej, Warszawa 2003.
67. Zawadzki S., *Dowodzenie obroną powietrzną w czasie drugiej wojny światowej*, MON, Warszawa 1973.
68. Zdrodowski B., Marciniak M., *Doktryna powietrzna NATO*, AON, Warszawa 1999.
69. Zdrodowski B. (red.), *Obrona Powietrzna*, AON, Warszawa 1996.
70. Zdrodowski B., Marszałek M., *Operacje pozawojenne sił powietrznych*, AON, Warszawa 2002.
72. Zdrodowski B., *Podstawy obrony powietrznej*, AON, Warszawa 1998.
73. Zieliński J., *Dowódcy pułków lotnictwa polskiego 1924 – 2000*, Poznań 2000.
74. Żarski Z. (red.), *Kronika Oddziału Wojsk OPK i Lotnictwa Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni K. Świerczewskiego za okres 1952 – 1976*, ASG Warszawa 1976.
75. Żarski Z., *Wybrane problemy sztuki operacyjnej wojsk OPK*, ASG WP, Warszawa 1979.
76. Żegnałek K., *Metodyka kształcenia w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1995.

Opracowania doktrynalne i regulaminy

1. *Biuletyn Informacyjny nr 1 (159)*, SGWP, Warszawa 1994.

2. *Decyzja nr 242/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 września 2002 r. w sprawie nauczania, doskonalenia i egzaminowania ze znajomości języków obcych w resorcie Obrony Narodowej.*
3. *Decyzja nr 362/ MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 3 grudnia 2004 r. w sprawie procesu kształcenia i doskonalenia zawodowego w poszczególnych korpusach i grupach osobowych.*
4. *Dekret Rady Państwa „O uczelniach wojskowych” z dn. 10.12.1952 roku.*
5. *Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej, KOK, Warszawa 1990.*
6. *Doktryna operacji sił powietrznych NATO, AJP-3.3, Waszyngton 1999.*
7. *Doktryna operacji powietrznych i kosmicznych sił połączonych. AJP – 3.3, NATO, 2001.*
8. *Doktryna wojenna państw-stron Układu Warszawskiego, Moskwa 1987.*
9. *Instrukcja o organizacji i zakresie działania Dowództwa Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, DWOPK, Warszawa 1964.*
10. *Instrukcja organizacji i prowadzenia walki radioelektronicznej w operacjach (działaniach bojowych) zjednoczonych sił zbrojnych państw-członków Układu Warszawskiego, MON, Warszawa 1985.*
11. *Instrukcja realizacji praktyk liniowych (Dokumenty Oddziału Szkolenia), ASG WP 1970.*
12. *Instrukcja tymczasowa organizacji szkolenia taktyczno - bojowego w oddziałach lotniczych, ASG Warszawa 1959.*
13. *Plan studiów dyplomowych w Akademii Obrony Narodowej na rok akademicki 1990 - 1991, Warszawa 1990.*
14. *Program rozwoju Akademii Sztabu Generalnego WP w latach 1986-1990 i 1991-1995 (projekt), ASG, Warszawa 1986.*
15. *Program Zakresowy dla słuchaczy studiów dyplomowych Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK, Warszawa 1986.*
16. *Programy kształcenia pionu sił powietrznych ASG WP lata 1947-1989, ASG Warszawa.*
17. *Programy kształcenia na studiach dyplomowych, podyplomowych i kursach operacyjno- taktycznych w Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej lata 1990 – 2001, AON Warszawa.*
18. *Programy kształcenia na studiach magisterskich, podyplomowych i kursach operacyjno-taktycznych oraz kursach doskonalenia kadry w Wydziale Lotnictwa i Obrony Powietrznej lata 2001 – 2005, AON Warszawa.*
19. *Ramowy plan studiów w Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1995.*
20. *Ramowy Plan Studiów ASG WP od 1977 roku, Warszawa 1977.*
21. *Ramowy Program Nauczania ASG WP na lata 1977-1980, Warszawa 1977.*
22. *Ramowy Program Nauczania ASG WP od 1977 roku, Warszawa 1977.*
23. *Regulamin studiów w Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1995.*
24. *Regulamin Studiów w Akademii Obrony Narodowej (tymczasowy), Warszawa 1990.*
25. *Regulamin walki Wojsk OPK, Wyd. Dowództwo WOPK, Warszawa 1982.*
26. *Rozkaz MON nr 070 z dn.10.08.1953 roku, w sprawie wprowadzenia sześćofakultetowej struktury ASG WP.*
27. *Rozkazy szkoleniowe Komendanta Akademii Sztabu Generalnego WP z lat 1947 – 1990.*
28. *Rozkazy szkoleniowe Komendanta Akademii Obrony Narodowej z lat 1990 – 2005.*
29. *Rozkazy Ministra Obrony Narodowej z lat 1947 – 2005.*

30. *Statut Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1990.
31. *Statut Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 1995.
32. *Statut Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 2004.
33. *Statut Akademii Sztabu Generalnego*, Warszawa 1947.
34. *Statut Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego*, ASG, Rembertów 1955.
35. *Statut Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego*, ASG, Rembertów 1961.
37. *Statut Akademii Sztabu Generalnego WP im. Generała Broni Karola Świerczewskiego*, Warszawa 1975.
38. *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej* (przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000).
39. *Tymczasowy Regulamin Studiów w Akademii Obrony Narodowej*, Warszawa 2004.
40. *Tymczasowy Regulamin Walki Broni Połączonych*, MON, Warszawa 1947.
41. *Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych*.
42. *Ustawa z dnia 29 października 2003 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych ustaw*.
43. *Zarządzenie nr 3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 29 stycznia 2001 r. w sprawie ustalenia dla Akademii Obrony Narodowej „Rocznego programu nauczania na kierunkach: Zarządzanie i dowodzenie, Bezpieczeństwo narodowe, Lotnictwo i Logistyka”*.
44. *Zarządzenie Zastępcy Komendanta Akademii Obrony Narodowej ds. dydaktycznych nr pf. 1 z dn. 12 stycznia 1994 r. w sprawie opracowania programów kształcenia na okres wojny*.
45. *Zasady funkcjonowania systemu logistycznego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, SGWP, Warszawa 1994.

Artykuły naukowe i popularnonaukowe

1. Chamera M., *Rozwój taktyki tyłów WL i OPK w czterdziestoleciu ASG WP*, PWL i OPK nr 10/87.
2. *44 lata temu w Grigojewskoje*, PWL i OPK, nr 7-8/1987.
3. Dulęba A., Konopka L., *Osiąganie celów interoperacyjności w Wojskach Lotniczych i Obrony Powietrznej*, PWLiOP nr 8/1998.
4. Fornal M., *Ćwiczenie dowódczo-sztabowe szczebla (I) CAOC z udziałem sztabu logistyki*, PWLiOP 4/1998.
5. Grzęda Z., *Znaczenie panowania w powietrzu*, PWLiOPK 2/1976.
6. Grysiwicz E., *Powstanie i rozwój pionu OPK i lotnictwa ASG WP*, PWLiOPK 12/77.
7. Iwaszkiewicz R., Dinter S., Radniecki J., *Logistyka WLOP – 2000*, PWLiOP 3/1993.
8. Jurewicz Z., *XXX lat Akademii Sztabu Generalnego WP*, PWLiOPK 12/77.
9. Kmiecik T., *Wojska Lotnicze i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju*, PWLiOP, 12/2002.
10. Kmiecik T., *Wyposażenie w sprzęt polskiego lotnictwa wojskowego na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych*, PWLiOP 1/2003.
11. Kmiecik T., *Zmiany kadrowe w polskim lotnictwie wojskowym na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych*, PWLiOP 2/2003.
12. Konopka L., *Planowanie operacji Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, PW-

- LiOP 11/2000.
13. Kozub M., *Kolejny krok do NATO. Analiza ćwiczenia przeprowadzonego w Wydziale WLOP AON według standardów obowiązujących w Siłach Powietrznych NATO*, PWLiOP 9/1997.
 14. Łozowicki L., *Współpraca Wojsk OPK z ASG WP*, PWLiOPK 12/77.
 15. Machura J., *Wkład pionu OPK i lotnictwa ASG w rozwój taktyki i sztuki operacyjnej*, PWLiOPK 12/77.
 16. Machura J., *Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w systemie obronnym RP*, PWLiOP 3/1991.
 17. Mańkowski R., *Ćwiczenia dowódczo-sztabowe*, PWLiOP 7-8/1991.
 18. Mańkowski R., *Ćwiczenia grupowe z elementami dowódczo-sztabowymi efektywną formą szkolenia operacyjno-taktycznego*, PWLiOP 4/1991.
 19. Marciniak M., *Interoperacyjność Sił Powietrznych Rzeczypospolitej Polskiej i NATO*, PWLiOP 5/1997.
 20. Michalak W., *Identyfikacja operacji sił powietrznych (WLOP)*, PWLiOP 9/1997.
 21. Michalak W., *Korpus Lotniczy w powietrznej operacji obronnej*, PWLiOP 7,8/1993.
 22. Michalak W., *Kryteria uzyskania przewagi w powietrzu*, PWLiOP 2/1997.
 23. Michalak W., *Miejsce i rola Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w koalicyjnych siłach powietrznych NATO*, PWLiOP 1/1998.
 24. Michalak W., *Panowanie i przewaga w powietrzu (Poglądy obowiązujące w Układzie Warszawskim)*, PWLiOP 12/1986.
 25. W Michalak, *Panowanie i przewaga w powietrzu według poglądów NATO*, PWLiOP 12/1996.
 26. Michalak W., *Polska identyfikacja panowania i przewagi*, PWLiOP 1/1997.
 27. Michalak W., *Rola Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w opracowaniu teorii użycia sił powietrznych i kształceniu kadr*, Zeszyty Naukowe AON, Numer specjalny 2 (39)A 2000.
 28. Miodek S., Kuriata R., *Obrona powietrzna i naziemne środki rażenia*, PWLiOP 1/1993.
 29. Mróz W., *Akademia Obrony Narodowej, jej przeznaczenie, struktura i zadania*, ZN AON 1/1 1990.
 30. Pokruszyński W., *Współczesna obrona powietrzna i kierunki jej rozwoju*. PWLiOPK 10/1987.
 31. Poksiński J., *Zamordowani oficerowie lotnictwa*, Lotnictwo 10/91.
 32. Rybacki A., *Kształcenie kadr dowódczo-sztabowych lotnictwa i obrony przeciwlotniczej w Akademii Obrony Narodowej*, ZN AON 1/1990, PWLiOP 9/1990.
 33. Rybacki A., *Wydział Wojsk Lotniczych i OPK w czterdziestoleciu ASG WP*, PWLiOPK 10/87.
 34. Sienkiewicz P., *Akademia Obrony Narodowej w systemie szkolnictwa wojskowego*, Zeszyty Naukowe AON, Numer specjalny, 2 (39)A 2000.
 35. Turkiel J., *Rola lotnictwa we współczesnej operacji*, Myśl Wojskowa 7-8/1951.
 36. Zabłocki E., *Rola i zadania Sił Powietrznych RP na tle podstawowych uwarunkowań ich użycia w systemie obronnym państwa*, PWLiOP 6/1994.
 37. Zabłocki E., *Rola Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w opracowaniu teorii użycia sił powietrznych oraz w kształceniu kadr*, PWLiOP 2/2001.
 38. Zabłocki E., *Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej w systemie obronnym państwa*, PWLiOP 2/1993.
 39. Zajas S., Nowak J., Gruszczyński J., Cieślak E., *Siły Powietrzne NATO. Podstawowe pojęcia, definicje, zasady użycia*, PWLiOP 3/1998.

40. Żarnecki Z., *Informatyka w procesie dydaktycznym słuchaczy pionu OPK i Lotnictwa*, PWLiOPK nr 12/77.
41. Żarski Z., *Pion OPK i Lotnictwa w 30-lecie ASG WP*, PWLiOPK 12/77.
42. Żarski Z., *Wkład Akademii Sztabu Generalnego WP w rozwój teorii taktyki i sztuki operacyjnej Wojsk Lotniczych i Wojsk OPK*. PWLiOPK 12/1982.

Dokumenty planistyczne i sprawozdawcze

1. *Ocena i wnioski Rad Pedagogicznych Oddziału WOPK i Lotnictwa. Referat Komendanta Oddziału WOPK i Lotnictwa*, Warszawa, 1976.
2. *Ogólne zasady szkolenia słuchaczy w ASG*, ASG Warszawa 1953.
3. *Księga ewidencji ocen słuchaczy Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Akademii Obrony Narodowej*.
4. *Księga ewidencji ocen słuchaczy Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju Akademii Sztabu Generalnego WP*.
5. *Meldunek o podróży studyjnej słuchaczy Wydziału WLOP w roku akademickim 1992 - 1993*, Warszawa, 6.11.1993.
6. *Omówienie wyników działalności Akademii Sztabu Generalnego za rok szkolny 1957/58; zadania na rok szkolny 1958/59*, ASG Rembertów, październik 1958.
7. *Plany prac naukowo badawczych na lata 1991- 2005*.
8. *Plany szkolenia doskonalącego kadry na lata 1991- 2005*.
9. *Plany wydawnicze Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej z lat 1990 - 2001*.
10. *Plany wydawnicze Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej z lat 2001 - 2005*.
11. *Plany zasadniczych przedsięwzięć Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej z lat 1991 - 2001*.
12. *Plany zasadniczych przedsięwzięć Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej z lat 2002 - 2005*.
13. *Podsumowania efektów działalności dydaktycznej i naukowej Akademii Obrony Narodowej i Wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej z lat 1990 - 2004*.
14. *Podsumowanie całokształtu działalności Akademii Sztabu Generalnego w roku szkolnym 1973/1974 i sprecyzowanie zadań na rok szkolny 1974/1975*, ASG Warszawa 1974.
15. *Rybacki A., Meldunek komendanta Wydziału Wojsk Lotniczych i OPK o stanie, działalności i zadaniach realizowanych przez Wydział WLiOPK ASG*, Warszawa 1985.
16. *Rybacki A., Omówienie wydziałowej gry wojennej WLiOPK*, Warszawa 1988.
17. *Sprawozdanie z egzaminów wstępnych na rok szkolny 1953 - 1954 (Sprawy Oddziału Wyszkozenia ASG)*.
18. *Wójtowicz R., Materiały z konferencji poświęconej ocenie wyników kształcenia słuchaczy Oddziału WOPKiL*, Warszawa 1971 r.
19. *Wójtowicz R., Podsumowanie roku akademickiego 1971/72 OWOPKiL*, Warszawa 1972.
20. *Wykazy tematów prac dyplomowych studentów wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej z lat 1990 - 2001*.
21. *Wykazy tematów prac dyplomowych studentów wydziału Lotnictwa i Obrony Powietrznej z lat 2002 - 2005*.

22. *Żarski Z., Ocena i wnioski rad pedagogicznych Oddziału WOPK i Lotnictwa za pierwsze półrocze 1975/76 OWOPKiL ASG, Warszawa, maj 1976.*

Inne

1. *Akademia Sztabu Generalnego WP XXV-lat. Krótki zarys historii, ASG WP, Warszawa 1972.*
2. *Akademia Sztabu Generalnego – XXX lat 1947-1977, Wyd. ASG WP, Warszawa 1977.*
3. *Kronika Akademii Obrony Narodowej.*
4. *Kronika Akademii Sztabu Generalnego WP*
5. *Kroniki Katedr Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Akademii Sztabu Generalnego WP i Akademii Obrony Narodowej.*
6. *Materiały obchodów XX lecia ASG, Wyd. ASG Warszawa 1967.*
7. *Materiały z XXV lecia ASG, Warszawa 1972.*
8. *Materiały XXXV lecia ASG, Warszawa 1982.*
9. *Zajac M., Zbiór materiałów z uroczystości przekazania bazy szkoleniowej oddziału wojsk OPK i lotnictwa zbudowanej dla uczczenia jubileuszu XXX-lecia PRL i XXX rocznicy powstania Ludowego Lotnictwa Polskiego, OWOPKiL ASG, Warszawa 1974.*

